

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 2 (36)

Видання університету – 2017

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта“ Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2017. – № 2 (36). – 248 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (протокол № 14 від 30 жовтня 2017 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)
Приходько Ю.І., кандидат педагогічних наук, доцент. (заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар)

Артемюк В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Даник Ю.Г., доктор технічних наук, професор

Валат В., доктор хабілітований з педагогіки, професор (Польща)

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Діденко О.В., доктор педагогічних наук, професор

Красницька О.В., кандидат педагогічних наук

Корольчук М.С., доктор психологічних наук, професор

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, доцент

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Ничкало Н.Г., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

Сви́стун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Синьов В.М., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор

Тимошенко Р.І., доктор військових наук, старший науковий співробітник

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Щипанський П.В., кандидат військових наук, професор

Ягунов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, тел.: (044) 271-09-76.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

© Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, 2017

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 2 (36)

University Print – 2017

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of scientific papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. – 2017. – No 2 (36). – 248 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi (Protocol No. 14 dated 30 October, 2017)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Prykhodko Y.I., Ph.D. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor, Executive Secretary)

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Danyk Y.H., Dr. (Technical Sciences), professor

Walat W., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Poland)

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Didenko O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Korolchuk M.S., Dr. (Psychological Sciences), professor

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Krasnytska O.V., Ph.D. (Pedagogical Sciences)

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Kazakhstan)

Nychkhalo N.H., Dr. (Pedagogical Sciences), professor, member of the National Academy of Sciences of Ukraine

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Syniov V.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor, member of the National Academy of Sciences of Ukraine

Stasiuk V.V., Dr. (Psychological Sciences), professor

Tymoshenko R.I., Dr. (Military Sciences), senior researcher

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Shchypanskyi P.V., Ph.D. (Military Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Telephone: (044)-271-09-761

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 IIP - 21.02.2014 p. National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on Febtuary 14, 2014, No 153, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ЗМІСТ

<i>Олег Бойко</i> Ціннісна концепція формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у ВВНЗ	7
<i>Володимир Бойко, Руслан Хомчак</i> Психологічна підготовка військових фахівців у конфліктах сучасності.....	19
<i>Лілія Бакунчик, Людмила Крimeць</i> Роль самостійної підготовки в антикорупційній освіті військових фахівців.....	28
<i>Сергій Богунов, Ольга Черних, Юрій Черних</i> Основи організації та функціонування системи військової освіти Великобританії – аналітичний огляд..	35
<i>Олександра Божок, Валентин Златніков</i> Упровадження компетентнісного підходу в освітній простір вищої школи.....	49
<i>Роман Дзюбчук, Григорій Капосльоз, Олег Розумний</i> Місце та роль наукових досліджень у забезпеченні освітньої діяльності вищого військового навчального закладу технічного профілю підготовки.....	57
<i>Андрій Зельницький, Олег Рибчук</i> Викладачі спеціальних дисциплін ВВНЗ: стан підготовленості та напрями її удосконалення.....	69
<i>Ірина Казак, Юрій Прибілеєв</i> Педагогічний аспект розвитку творчої особистості фахівця у процесі навчання у вищому навчальному закладі.....	77
<i>Григорій Капосльоз, Юрій Бодрик, Олена Мельниченко</i> Закордонний досвід організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти.....	85
<i>Володимир Колесник, Руслан Серветник</i> Проблемні питання механізму підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою.....	99
<i>Сергій Костів</i> Емоційно-вольова стійкість майбутніх військових фахівців.....	107
<i>Ольга Красницька</i> Теоретико-методологічні основи педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу.....	117
<i>Людмила Крimeць</i> Потенціал для розвитку науково-освітнього простору....	128
<i>Ігор Кузьмич, Олег Розумний</i> Проблеми оцінювання якості професійної підготовки військових фахівців.....	135
<i>Роман Миколайчук</i> Особливості впровадження технологій дистанційного навчання у вищих військових навчальних закладах.....	142
<i>Олег Мітягін, Анатолій Чайковський</i> Інформатизація військової освіти – потреба суспільства в підготовці військових фахівців для Збройних Сил України.....	150
<i>Сергій Мотика, Леонід Олійник</i> Зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.....	161
<i>Іван Піскун</i> Особливості правового статусу військової частини як суб'єкта господарської діяльності.....	170
<i>Юрій Приходько</i> Якість підготовки військових фахівців у контексті понять системності та технологічності.....	178
<i>Костянтин Радченко</i> Профіль професійної компетентності майбутнього військового юриста.....	188
<i>Олександр Сафронов, Григорій Капосльоз, Олена Мельниченко, Олена Голубева</i> Особливості підготовки фахівців науково-дослідних установ та військових представництв.....	199
<i>Василь Ягунов, Аділе Бекірова</i> Методичні основи формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів.....	210
<i>Сергій Білявець</i> Експериментальне дослідження результативності методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін.....	221
<i>Ганна Кашина</i> Методика оцінювання якості електронних навчальних ресурсів у системі післядипломної педагогічної освіти.....	229
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського...</i>	241

CONTENTS

<i>Oleg Boyko</i> The value concept of forming the leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the Military Academies.....	7
<i>Vladimir Boyko, Ruslan Khomchak</i> Psychological training of military specialists in the modern conflicts.....	19
<i>Liliia Bakunchyk, Liudmyla Krymets</i> The role of self-study in anti-corruption education of military specialists.....	28
<i>Serhii Bohunov, Olga Chernykh, Yuri Chernykh</i> Basics of organization and functioning of the Great Britain military education system – analytical review.....	35
<i>Oleksandra Bozhok, Valentyn Zlatnikov</i> The providing of the Competence Approach in the High School Educational Space	49
<i>Roman Dziubchuk, Grigoriy Kaposlyoz, Oleg Rozumniy</i> The place and role of scientific research in supplying the educational activities of higher education institutions of technical profile	57
<i>Andrii Zelnytskyi, Oleh Rybchuk</i> Special subject lecturers of higher military educational establishments: state of preparedness and directions for improvement ...	69
<i>Irina Kazak, Yuri Pribyliyev</i> Pedagogical influence on the development of creative person in the process of learning at the higher educational institution	77
<i>Grigoriy Kaposlyoz, Iurii Bodryk, Lina Melnichenko</i> Foreign experience of organization of scientific researches is in interests of higher education	85
<i>Volodymyr Kolesnyk, Ruslan Servetnyk</i> Topical issues on training mechanism of doctors of philosophy without post-graduate studying	99
<i>Serhii Kostiv</i> Emotional and volitional stability of future military professionals.....	107
<i>Olha Krasnytska</i> The theoretical and methodological bases of the pedagogical activity of the teacher of the higher military educational establishment	117
<i>Liudmyla Krymets</i> Improving potention of scientific and educational space	128
<i>Igor Kuzmich, Oleg Rozumnui</i> Problems of education in the field of professional training in the Faculty of Education.....	135
<i>Roman Mykolaichuk</i> Features of implementation of distance training technologies in higher military education bodies	142
<i>Oleh Mitiahin, Anayolyi Chaikovskiyi</i> Informatization of education the requirement of society for military specialists training for the Armed Forces of Ukraine	150
<i>Serhii Motyka, Leonid Oliynyk</i> The content of patriotic education among military lyceum students	161
<i>Ivan Piskun</i> Features of the legal status of the military unit as a subject of economic activity.....	170
<i>Yurii Prykhodko</i> The quality of training of military specialists in the context of the concepts of systemicity and technology	178
<i>Kostyantyn Radchenko</i> The skope of the professional competence skills and qualifications of the future military lawyer	188
<i>Olexandr Safronov, Hrigory Kaposlyoz, Olena Melnichenko, Olena Golybeva</i> Features of training of specialists research institutes and militari representatives	199
<i>Vasyl Yagupov, Adile Bekirova</i> Methodical fundamentals of formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school.....	210
<i>Sergej Biliavets</i> Experimental study of the effectiveness of the methodical system of forming the professional competence to future border guard officers in the process of training in military special disciplines.....	221
<i>Ganna Kashina</i> Methodology of evaluation of the quality of electronic learning resources in the system of postgraduate pedagogical education.....	229
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського</i>	241

Олег Бойко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
ORCID 0000-0003-3128-300X

ЦІННІСНА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВВНЗ

У статті обґрунтовано положення однієї з сучасних теорій лідерства – ціннісної концепції, в основі якої лежить постулат, що люди готові слідувати за тим, у кого є чого навчитися (лідерській поведінці і світогляду, ефективній взаємодії з оточуючими тощо). Адаптовано результати досліджень ціннісної концепції лідерства до формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів у системі їх професійної підготовки у ВВНЗ.

Доведено, що лідерська компетентність командира підрозділу має базуватися на морально-етичних цінностях і якостях, які формуються у ВВНЗ, апробовані у військовій практиці, перевірені й удосконалені на первинних посадах у військах і впроваджені в систему професійної підготовки військових фахівців у ВВНЗ.

***Ключові слова:** концепція ціннісного лідерства; військовий лідер; лідерська компетентність; морально-етичні цінності.*

Постановка проблеми. Актуальність статті визначається недостатньою розробленістю і впровадженням положень концепцій лідерства, зокрема ціннісної в теорію та практику військової освіти, передового досвіду формування й розвитку лідерської компетентності у військовослужбовців провідних армій світу. Назріла нагальна необхідність обґрунтування концептуальних основ цього феномена у Збройних Сил України, зокрема у професійній підготовці майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Аналіз результатів останніх досліджень. Теоретико-методологічні основи наукового розв'язання загальнопедагогічних проблем формування лідерства майбутніх офіцерів у ВВНЗ як професійно важливого явища викладено в літературі з розвитку педагогічної науки та практики в Україні. Суттєвий інтерес у цьому контексті для нашого дослідження становлять праці А. Алексюка, В. Євдокимова, А. Зільберштейна, В. Лозової, В. Онищука, С. Чавдарова, І. Федоренка, Е. Юдіна, М. Ярмаченка, які розробляли загальну методологію педагогіки.

Проблемами професійної освіти займалися багато відомих зарубіжних вчених-педагогів, роботи яких становлять значний інтерес для обґрунтування предмета нашого дослідження. Наприклад, щодо проблемного навчання – В. Оконь, навчання військовослужбовців – Я. Богуш, компетентнісного підходу до підготовки військових фахівців – С. Ламберт, Р. Свайн, розвитку лідерства військових фахівців – Д. Адаір, Р. Джіннет, Г. Карфі, К. Колена, Д. Мелоун, М. Мерфі, Е. Пураер, В. Розенбах, Р. Л. Тейлор, Р. Л. Хюгес та ін.

Цікавими для нашого дослідження є праці таких американських вчених, як: Д. Крендалл, Т. Колдці, Д. Мелоун, П. Свіней, які займаються вирішенням проблеми формування лідерства у процесі професійної підготовки військових фахівців.

Для обґрунтування теоретичних і методичних основ формування лідерства майбутніх офіцерів Збройних Сил (ЗС) України важливе значення мають праці військових учених-педагогів, а саме: О. Барабанщикова – щодо методології військової педагогіки; С. Муцинова, В. Офіцєрова, Ю. Худолєєва – щодо асоціативно-рефлекторної теорії навчання воїнів; А. Воробйова, В. Гуріна – проблемного навчання; Б. Бадмаєва – програмованого навчання; С. С'єдіна – теорії поетапного формування розумових дій; А. Давидова, Є. Короткова – проблемно-діяльнісного навчання; Г. Васяновича – проблем ціннісного підходу та формування моральної відповідальності в навчанні та вихованні фахівців. Великий внесок в українську військову педагогіку щодо розробки методологічних підходів підготовки військовослужбовців на основі особистісно-орієнтованої та суб'єктно-діяльнісної концепції навчання військових фахівців зробив В. Ягупов.

Проблема лідерства у військовому колективі розглядалась у дослідженнях психологів і педагогів: Д. Коцєруби (2000 р.), О. Романовського (2001 р.), Г. Шевченка (1996 р.), О. Маковського (2002 р.), які досліджували формування в курсантів якостей лідера військового колективу; А. Видая (2002 р.) – формування лідерської спрямованості майбутнього офіцєра ЗС України тощо.

Однак проблема формування лідерської компетентності майбутніх офіцєрів у ВВНЗ на основі концепції ціннісного лідерства досліджена недостатньо.

Мета статті – проаналізувати положення ціннісної концепції лідерства та обґрунтувати їх щодо формування лідерської компетентності майбутніх офіцєрів у системі їх професійної підготовки у ВВНЗ.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз теоретичних джерел із проблеми професійної підготовки військових фахівців, теорії та методики формування лідерської компетентності майбутніх офіцєрів у ВВНЗ; класифікація та систематизація теоретичних даних, конкретизація теоретичного та практичного знання, що стосується теоретичних аспектів обґрунтування формування лідерської компетентності військових фахівців на основі концепції ціннісного лідерства; індукція та дедукція, порівняльний аналіз отриманих теоретичних матеріалів щодо теорії ціннісного лідерства та її впровадження у професійну підготовку військових фахівців у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Вивчення здатності лідера впливати на мотивацію послідовників розкрило нову грань феномена лідерства, пов'язану з проблемами самореалізації та самовдосконалення особистості. Це послужило поштовхом у розвитку ціннісних теорій. Ці концепції лідерства отримали свій розвиток порівняно недавно (кінець ХХ ст.). Вони стали продовженням і навіть своєрідним протиставленням мотиваційним теоріям.

Ціннісне лідерство можна розглядати як особливий вид злиття організації мотиваційного й емоційного лідерства, розвиненого до якісно більш високого рівня. Ціннісний лідер орієнтований на розвиток і підтримку в організації цінностей, що сприяють самореалізації та особистісному вдосконаленню послідовників.

У контексті моделі потреб К. Альдерфера [3] лідер, маючи владу або будучи працедавцем, може задовольнити потреби послідовників в існуванні (в їжі, одязі, житлі тощо). Він також може сприяти задоволенню їх соціальних потреб (пов'язаних із взаємовідносинами та повагою), створивши у групі або організації сприятливі умови для спілкування і соціальної взаємодії. Але лідер не здатний забезпечити потреби послідовників більш високого рівня – у саморозвитку й самореалізації. Їх людина здатна задовольнити тільки сама. І це не просте завдання: інколи неможливість його вирішення призводить до душевного спустошення того, хто домогся матеріальних цінностей, і може «оплатити» всі нижчі потреби.

Водночас лідер може створити умови для самореалізації послідовників і допомагати їм у цьому. Цим ціннісне лідерство відрізняється від класичного – організаційного. Воно може реалізуватися не тільки на індивідуальному, але й на груповому рівнях. Людині властиво співвідносити себе з групою. І чим успішніша ця група, тим більше в її членів бажання з нею ототожнюватися. Тому ціннісним лідером може виступати індивід, який найбільш сприяє розвитку корпоративності членів групи, формуванню і підтримці групових норм і цінностей і який надає послідовникам допомогу в їх професійному та особистісному самовдосконаленні.

Вивчення лідерства з погляду його взаємозв'язку з питаннями цінностей, етики й моралі здебільшого було предметом філософського аналізу. Однак у розвиток ціннісних теорій лідерства зробили істотний внесок вчені зі сфери досліджень теорії управління Р. Грінліф, С. і Т. Кучмарські, К. Ходжкінсон, Г. Фейрхольм та ін.

Ціннісна теорія лідерства, розроблена Сьюзан і Томасом Кучмарські [4], отримала визнання в 1990-ті роки і багато в чому спирається на так звану концепцію «Стейкхолдерства».

Стейкхолдери (від англ. – *stakeholders*) – послідовники лідера, що буквально означає «ті, хто підтримує основу». Це згуртована команда, яка не просто «працює на лідера», але іноді й замість нього, тобто це, можливо, новий вид лідерства – командне лідерство. У його основі лежить постулат, що люди готові слідувати за тим, у кого є чого навчитися (лідерській поведінці і світогляду, ефективній взаємодії з оточуючими тощо). Автори пов'язують процес лідерства з можливістю для всіх членів групи (організації), а не тільки для певної людини, проявити свої лідерські здібності і здатності, та будують свою ціннісну модель на основі двох базових положень.

Перше положення полягає в тому, що лідер (як окремо взятий індивід) здійснює значний вплив на розвиток цінностей і норм окремих учасників

групи й організації в цілому. Усе, що лідери роблять, кажуть, оголошують, із цікавістю спостерігається, обговорюється та інтерпретується суб'єктами організаційно-лідерського процесу. Від лідерського впливу не можна ухилитися або відкинути його. Він є сутністю, яку лідери мають усвідомлювати як факт і правильно використовувати для встановлення відповідних організаційних (корпоративних) цінностей.

Друге положення полягає в тому, що *лідерству, заснованому на цінностях, можна і, більше того, необхідно навчатися у процесі діяльності*. Лідерами водночас не стають. Лідерство розвивається в результаті накопичення досвіду, при чому процес вивчення та навчання йому неодмінно скорочується. Ніхто не може досягнути досконалості й сказати: «Я – ідеальний лідер». Ні президент країни, ні директор фірми, ні керівник підприємства не мають зупинитися у навчанні ефективному лідерству. Автори підкреслюють, що найбільш результативний та успішний шлях освоєння лідерства відбувається через діяльність і практику взаємодії індивідів один з одним. Але для цього міжособистісні взаємовідносини мають бути досить розвинені, а організаційне оточення – відкритим і допускати можливість для особистості (не тільки керівника, але і його співробітників) соціально зростати й розвивати в собі лідерські якості [4, 185–191].

Ідея стейкхолдерства розширює сферу лідерства і багато в чому змінює сутність самого поняття «послідовництво», перетворює двочленну, досить жорстко субординовану формулу «лідер – послідовники» в багаточленну, багатопольярну систему, де стейкхолдери виступають як активні співучасники лідерського процесу. При цьому у ньому виділяються три етапи розвитку «послідовництва – лідерства», що представляють модель становлення лідерства.

На першому етапі «лідер – ведені» – ведені займають пасивно-споглядальну позицію аналізу.

На другому етапі «лідер – послідовники» – послідовники грають активну роль, але не рівну з лідером.

На третьому етапі «лідер – стейкхолдери» – стейкхолдери беруть активну участь у лідерському процесі, хоча й не на рівних із лідером. Водночас це формує у них відповідні цінності й розвиває їх лідерські якості [2, 44–47].

В армії лідерство починається з того, що військовослужбовець має мати цінності та атрибути, що формують характер лідера. Може бути корисно думати про них як про внутрішні або професійно значущі якості, що властиві кожному військовослужбовцю: ви володієте ними окремо й поряд з іншими, вони визначають, хто ви є, дають вам міцну основу. Ці цінності й атрибути є однаковими для всіх військових лідерів, незалежно від займаної посади та звання. Військовослужбовець, можливо, має краще уявлення про них, коли стає більш досвідченим і відповідальним. Наприклад, сержант із бойовим досвідом більш глибоко розуміє роль самовідданого служіння й особистої мужності, ніж менш досвідчений солдат.

Автори ціннісної теорії виділяють ряд показників ціннісного лідерства в організації, що можна адаптувати й застосувати для професійної підготовки військових фахівців:

1. *Створення позитивних міжособистісних стосунків.* Позитивні стосунки не складаються самі по собі – лідеру підрозділу необхідно докладати зусиль для їх формування та підтримки. Першим кроком є бажання самого лідера спілкуватися й будувати взаємостосунки з іншими. Другий крок – його готовність виділити для цього особистий і службовий час. Третій крок містить дії лідера з навчання послідовників таким взаєминам. У кінцевому підсумку створення позитивних міжособистісних стосунків сприяє більш злагодженій роботі військового підрозділу як команди однодумців і позитивно позначається на морально-психологічному стані всього особового складу.

2. *Володіння особистими цілями кожним суб'єктом лідерського процесу.* Послідовники більш охоче беруть на себе індивідуальну та колективну відповідальність, якщо їх потреби, бажання і прагнення, як мінімум, визнаються, а можливості задовольняються. Тому командир підрозділу як лідеру необхідно знати особисті цілі його наступників (поняття «підлегли» застосовується під час командування, управління), щоб мати можливість керувати їх мотивацією й на цій основі формувати організаційні цілі.

3. *Формування почуття приналежності до соціуму.* Людині властиво співвідносити себе з групою. І чим успішніша ця група, тим більше бажання в її учасників з нею ототожнюватися. Формування й підтримка військовим лідером групових норм і цінностей, що поділяються більшістю особового складу в підрозділі, є розвитком самого лідерства як процесу.

4. *Дозвіл (допускання) міжсуб'єктних конфліктів.* Конфлікт є природною складовою соціальної взаємодії. Організаційний лідер звичайно прагне до запобігання та попередження конфліктів. Ціннісний лідер при виникненні конфлікту може сприяти прояву його змісту й надати допомогу послідовникам у конструктивному його вирішенні – управляти ним. Отже, конфлікт може виступати засобом (каталізатором) розвитку як військовослужбовців, так і підрозділу в цілому. Вольове втручання лідера у вирішення конфлікту корисно лише у критичних ситуаціях.

5. *Навчання послідовників лідерській поведінці й командній взаємодії.* Сила ціннісного лідера ґрунтується на силі та професійній компетентності (професіоналізмі) його послідовників. На думку вищезазначених авторів теорії, ціннісний лідер має сприяти розвитку лідерської поведінки наступників. При цьому найбільш важливою стороною у процесі навчання є не ланка «лідер – учитель», а «послідовник – учень». Військовий лідер лише допомагає тому, хто навчається, в оволодінні знаннями й майстерністю в тій мірі, у якій військовослужбовець готовий прийняти їх у цьому періоді. Через навчання послідовників відбувається й розвиток самого лідера. При цьому навчання лідерських дій відповідно до результатів досліджень ціннісної теорії лідерства, передбачає три стадії:

– відкриття або пізнання (попередня стадія): до початку процесу навчання перш ніж повідомити нову інформацію лідер визначає, що людині вже відомо, – програма навчання має бути релевантна суб'єкту;

– власне процес навчання: нова інформація надається тому, хто навчається, відповідно до тих методів навчання, що найбільше підходять його рівню;

– застосування отриманих знань (етап закріплення): тому, хто навчається, надається можливість використовувати нові знання на практиці й у військовій службі, а лідер отримує інформацію про те, наскільки ефективно пройшов процес навчання.

6. *Заохочення ініціативи й поділ відповідальності.* Надання і заохочення військовим лідером послідовникам можливості діяти ініціативно, що передбачає їх готовність взяти відповідальність за результат, сприяє кращому розвитку їх ділових та особистісних якостей.

7. *Формування згуртованої бойової команди.* Успішність діяльності військового підрозділу багато в чому залежить від злагодженості роботи всього особового складу, його згуртованості. Тому навчання воїнів роботі в команді, орієнтованої на взаємодопомогу й підтримку, є важливим показником ціннісного лідерства офіцера.

8. *Діалогічність спілкування.* Діалогічність взаємодії лідера з послідовниками, його відкритість до отримання будь-якої достовірної інформації сприятиме формуванню у нього вичерпного уявлення про реальність і трансляції організаційно-значущих норм та цінностей. На цьому принципі ґрунтується головна методика внутрішньо комунікаційної роботи військового лідера – неформальний «After Action Review» («Аналіз проведених дій»).

Отже, у ціннісній теорії С. і Т. Кучмарських [4] лідерство є безперервним динамічним процесом, що виявляється у взаємостосунках «лідер – послідовники», у той час як роль лідера полягає в засвоєнні вищеназваних ціннісних принципів, навчанні ним послідовників і професійно-особистісному розвитку разом з ними.

Цінності військового лідера – це вимоги, зразки, духовний потенціал, стимули й мотиви його поведінки та культури як у суспільстві, так і у військовому середовищі, що характеризують цілісність і гармонійність його особистості, її активність у досягненні самореалізації, самовдосконалення, духовного й творчого саморозвитку та дають можливість оцінювати дійсність і орієнтуватися в ній.

У нашому дослідженні [1] цінності й атрибути становлять характер військового лідера. Характер втілює самодисципліну і волю до перемоги. Вона мотивує діяти наполегливо. Із цього виходить, що мотивація спонукає до постійного оволодіння лідерською компетентністю, що визначає знаннєві, вправні (вміннєві) і поведінкові компетенції військового лідера. Якщо ви будете розмірковувати над військовими цінностями та атрибутами лідерства й розвивати відповідні навички, ваше становище і досвід дасть змогу

проявити характер і поведінкові компетенції лідера, ви зможете діяти, щоб досягти досконалості у всьому, що необхідно для виконання місії й турботи про ваших людей. Тобто лідерство військової людини – це вплив на військовослужбовців шляхом визначення цілей, напрямів і мотивації під час діяльності при виконанні місії та покращенні військової організації.

Духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моралі належать не стільки до сфери дії інтересів офіцера, скільки до сфери його цінностей. Стимули та причини діяльності офіцера набувають тут подальшого розвитку: потреби, перетворені на інтереси, трансформуються у цінності. Їх зміст зумовлений культурними досягненнями тієї сфери діяльності, у якій перебуває людина. Світ цінностей – це, насамперед, світ культури в широкому розумінні, це сфера духовної діяльності людей, їхньої моральної свідомості, уподобань – тих оцінок, якими виражається міра духовного багатства людини. У цьому випадку цінності – це те, що має духовну вартість, важливість і значущість чого-небудь.

На перший план тут виступає не те, що безумовно необхідне, без чого не можна існувати (це вирішується на рівні потреб), не те, що вигідно з погляду матеріальних умов життя і служби (це рівень дії інтересів), а те, що відповідає уявленням про призначення людини та її гідності, ті моменти в мотивації поведінки, у яких має прояв самоствердження людини і свобода особистості. Ціннісні стимули торкаються особистості, структури самосвідомості, особистих потреб. Без них немає ні розуміння суспільних інтересів, ні подвигу, ні справжнього самоствердження людини.

Цінності – це рівень значущості одного стосовно іншого в певній системі. Уся багатоманітність предметів службової діяльності офіцера, суспільних відносин і включених у них явищ може виступати як «предмет», «цінності», тобто оцінюватися подібно до істини, добра, справедливості тощо. Йдеться про такі цінності, як гносеологічні (наприклад, істина), етичні (моральні норми, принципи), естетичні (краса) тощо.

Отже, *морально-етичні цінності офіцера* – це духовний потенціал, стимули й мотиви його поведінки та культури в суспільстві, що характеризують цілісність і гармонійність особистості, її активність у досягненні самореалізації, самовдосконалення, духовного та творчого саморозвитку.

Наявність і прояв сукупності морально-етичних цінностей складають *морально-етичну культуру офіцера* – ступінь його розвитку, що характеризує широту й глибину знань особистості, її вихованість, духовність, повагу до людей, уміння спілкуватися та стійку суспільну позицію.

Цінності військового лідера – це те, що має духовну вартість, важливість, значущість не тільки для нього, але й для його послідовників. Основні моральні категорії офіцера визначені в таблиці 1.

Командування ЗС України вимагає від командирів підрозділів проявляти професійно значущі якості, що мають бути притаманними кожному військовому лідеру: професіоналізм, особистий приклад, безумовне, зразкове виконання функціональних обов'язків, сміливість і рішучість, самовладання

та впевненість у собі, здатність до самостійності й прояву особистої ініціативи, наявність аналітичних здібностей, інтелектуальні якості, дисциплінованість і здатність її підтримання в бойових умовах, прояв турботи й відповідальності за своїх підлеглих тощо.

У кожного з нас є риси, що не сприяють лідерській ролі. Проблема полягає в тому, що ми нерідко виконуємо що-небудь, не замислюючись над своїми звичками, тому що звикли так робити протягом усього життя.

Таблиця 1

Основні морально-етичні категорії офіцера як військового лідера

Основні моральні цінності офіцера	Військові традиції	Взаємовідносини офіцера з іншими військовослужбовцями
Батьківщина Вірність та відданість Вітчизні Обов'язок Честь Честь мундира Чесність	Місце в суспільстві Служба суспільству Духовні засади Готовність і надійність Дисциплінованість та ініціатива Слово офіцера є законом Вести за собою підлеглих Піклування про підлеглих Лицарський дух Офіцер – зразок для підлеглих Уникнення втручання в політику	Взаємодопомога Довіра Самокритичність Загальна відповідальність Взаємоповага
Моральні цінності, що мають бути притаманні офіцерам і сержантам Збройних Сил України як військовим лідерам		
Шляхетність, гідність, гордість, доблесть, відповідальність, порядність, людяність, принциповість, послідовність, об'єктивність, тактовність, ввічливість, доброта, доступність, справедливість, доброзичливість, уважність, чуйність тощо.		

Ми пропонуємо критерії для визначення у військовому підрозділі лідерів і не лідерів [1]. Це дасть можливість кожному військовослужбовцю впроваджувати програму самовдосконалення у сфері ефективного лідерства (табл. 2).

Таблиця 2

Критерії лідерів і не лідерів

Лідери ведуть	Не лідери вимагають
Лідери завжди попереду й показують шлях	Не лідери спостерігають і дивуються, куди всі йдуть
Лідери помічають, коли військовослужбовці діють правильно	Не лідери вражаються, чому підлеглі не діють правильно
Лідери дбають про підготовку військовослужбовців	Не лідери дивуються, чому підлеглі не мають потрібних навичок
Лідери люблять і поважають людей	Не лідери мають сподівання і

Лідери ведуть	Не лідери вимагають
	використовують підлеглих
Лідери прагнуть визнання для своїх людей	Не лідери шукають визнання собі
Лідери працюють заради успіху людей та підрозділу	Не лідери працюють заради власного добра й успіху
Лідери борються з проблемами, щоб виправити їх	Не лідери ігнорують виявлені недоліки, сподіваючись, що вони зникнуть самі по собі
Лідери визнають свої помилки	Не лідери заперечують свої помилки
Лідери виховують (навчають) і підтримують інших	Не лідери дбають про себе, не терплять та уникають конкуренції
Лідери надихають, мотивують особовий склад	Не лідери вірять лише собі

На основі результатів вищезазначених досліджень ми вважаємо, що **лідерська компетентність офіцера** – це складова професійної компетентності офіцера, інтегральна характеристика його професійної здатності й готовності кваліфіковано провадити лідерську діяльність відповідно до фахової кваліфікації на основі системи військово-професійних знань, навичок, умінь і досвіду лідерської поведінки, емоційного інтелекту, комплексу сформованих лідерських цінностей, мотивів, еталонів, ставлень, якостей і корпоративної культури.

Наголошуємо, що лідерська компетентність командира підрозділу має містити такі компетенції:

- «знаннєві» – знання і розуміння (теоретичні знання, практична здатність знати й розуміти основи лідерства);
- «вправні» – знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних військово-професійних ситуацій);
- «поведінкові» – знання як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття і життя з іншими у військово-соціальному контексті);
- «фахові» – предметна область, у якій командир добре обізнаний і проявляє готовність та здатність бути лідером у військово-професійній сфері діяльності тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На нашу думку, лідерська компетентність командира підрозділу має базуватися на морально-етичних цінностях і якостях, що формуються у ВВНЗ, апробовані у військовій практиці, перевірені й удосконалені на первинних посадах у військах і впроваджені в систему професійної підготовки військових фахівців у ВВНЗ.

Зрозуміло, що, читаючи ці матеріали, не можна їх набути. Однак перший крок до цього – знання, їх треба набути, а потім застосовувати й перевіряти на практиці. Лідерські вміння – дуже якісні й ефективні інструменти для рівня діяльності командира підрозділу тактичної ланки управління. Вони допомагають йому вирішувати багато проблем лідерства у своєму підрозділі: ефективного виконання ним самим та особовим складом різноманітних завдань й обов’язків, постійного розвитку і змінювання на краще самого себе та курсантів, яких виховуєш. Зауважимо, що молоді військовослужбовці будуть брати приклад із вас у своїх діях і рішеннях на посадах у військах.

Нинішні курсанти – майбутні офіцери – проявлятимуть свою волю, професійну компетентність, уміння згуртовувати підрозділ в ефективну бойову команду на основі того, що показували або як не виявляли їх на своїх посадах офіцери курсової ланки – їхні вихователі та носії зразків поведінки офіцера.

Досвід ведення ЗС України бойових дій в окремих районах Донецької і Луганської областей проти російської агресії переконливо довів, що майбутнім офіцерам – вихованцям ВВНЗ, прийдеться демонструвати ці властивості в бойовій (екстремальній) обстановці та ситуаціях. І як вони це будуть робити в майбутньому частково залежить нині від офіцерів, які демонструють приклади як героїчних вчинків і дій, так і нездатності вести за собою особовий склад.

На нашу думку, при формуванні якостей та морально-етичних цінностей майбутніх офіцерів як складової їх лідерської компетентності у ВВНЗ можуть порушуватися моральні норми й принципи. Про це також може свідчити те, що вивчення Кодексу честі офіцера Збройних Сил України не включено у програми підготовки військових фахівців, а деякі вимоги не знайшли свого відображення в сучасних професійних стандартах підготовки військових фахівців у ВВНЗ.

Нині лідерство – не те, що ми демонструємо, а те, хто ми є, носіями і захисниками яких цінностей являємося. Це стан нашого розуму, тіла й душі, частина повсякденного життя. Суспільство потребує дотримання особистістю загальнолюдських цінностей, культури, здорового способу життя, безпечної поведінки, турботи про сім'ю, чесності, небайдужості, відповідальності, внутрішньої гармонії, самореалізації тощо.

Перспективами подальшого розвитку дослідження у цьому напрямку можуть бути: розв'язання проблем актуалізації суб'єктного потенціалу курсантів (слухачів) як провідний напрям у формуванні лідерської компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ; обґрунтування змісту методики її формування у процесі їх професійної підготовки; визначення психолого-педагогічних умов ефективного застосування методики формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів у навчально-виховному процесі ВВНЗ тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України : монографія / О. В. Бойко. – Львів: АСВ, 2014. – 543 с.
2. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с.
3. Aldefer C.F. Existence, relatendness, and growth : human needs in organizational settings / C. P. Aldefer. – N.Y. : Free Press, 1972. – 198 p.
4. Kuczarski S. Values-Based Leadership / S. Kuczarski, Th. Kuczarski. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1995. – 237 p.

REFERENCES

1. Boyko, O.V. (2014). Teoretiko-metodicny problem formuvannia liderskoi kompetentnosti maybutnih oficeriv Zbroynih Sil Ukrainy [Theoretical and methodical problems of forming the leadership competency of future officers of the Armed Forces of Ukraine]. Monography. Lviv: ASV. (in Ukrainian).
2. Yevtihov, O.V. (2007). Strategiyi i priyomi liderstva: teoriya i praktika [Strategies and methods of leadership: theory and practice]. St. Petersburg: Rech. (in Russian).
3. Aldefer, C.F. (1972). Existence, relatedness, and growth: human needs in organizational settings. N.Y.: Free Press. (in English).
4. Kuczumarski, S., Kuczumarski, Th. (1995). Values-Based Leadership. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. (in English)

РЕЗЮМЕ

Олег Бойко,
кандидат педагогических наук, доцент,
Национальная академия сухопутных войск
имени гетьмана Петра Сагайдачного

Ценностная концепция формирования лидерской компетентности будущих офицеров Вооруженных Сил Украины в ВВУЗ

В статье обосновано положение одной из современных теорий лидерства – ценностной концепции, в основе которой лежит постулат, что люди готовы следовать за тем, у кого есть чему поучиться (лидерскому поведению и мировоззрению, эффективному взаимодействию с окружающими и т.д.). Адаптированы результаты исследований ценностной концепции лидерства к формированию лидерской компетентности будущих офицеров в системе их профессиональной подготовки в вузе.

Доказано, что лидерская компетентность командира подразделения должна базироваться на морально-этических ценностях и качествах, которые формируются в ВВУЗ, апробированные в военной практике, проверены и усовершенствованы на первичных должностях в войсках и внедрены в систему профессиональной подготовки военных специалистов в ВВУЗ.

Ключевые слова: концепция ценностного лидерства; военный лидер; лидерская компетентность; морально-этические ценности.

SUMMARY

Oleg Boyko,
PhD, Associate Professor
Hetman Petro Sahaidachnyi National Ground Forces Academy

The value concept of forming the leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the Military Academies

Introduction. *The article gives a substantiation of the positions of one of the modern theories of leadership – value concept. It is based on the postulate that people are ready to follow those who have something to learn (leadership and outlook, effective interaction with others, etc.).*

Purpose. *To analyze the position of the value concept of leadership and to substantiate them as to the formation of leadership competencies of future officers in the system of their professional training.*

Methods. *Methods, induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of military specialists.*

Results. *It is determined that the values of a military leadership are requirements,*

samples, potential, motives for his behavior and culture in society and in the military environment and characterizing the integrity and harmony of his personality, his activity in achieving self-improvement, spiritual and creative self-development and make it possible to assess the reality and focus it.

Originality. *Given current experience, it is substantiated that the leader's competence of an officer is a component of the professional competence of an officer, integral characteristic of his professional ability and readiness to conduct qualified leadership in accordance with professional qualifications on the basis of the system of military professional knowledge, skills and experience of leadership behavior, emotional intelligence formed leadership values, motives, standards, attitudes, qualities and corporate culture.*

Conclusion. *It is proved that the leader's competence of the unit commander should be based on the moral and ethical values and qualities that are formed in high military educational institutions, tested in military practice, improved at primary positions in the troops and implemented in the system of training military specialists in high military educational institutions.*

Key words: *the concept of value leadership; military leader; leadership competence; moral and ethical values.*

Володимир Бойко,
кандидат економічних наук, с.н.с
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-1355-6345
Руслан Хомчак,
Міністерство оборони України
ORCID ID 0000-0002-8492-7510

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У КОНФЛІКТАХ СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуто проблему психологічної підготовки військових фахівців як основоположну складову функціонування педагогічної системи вищого військового навчального закладу. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, сутність, принципи та структуру системи психологічної підготовки. Розглянуто структуру чинників, що впливають на формування психологічної готовності військових фахівців у конфліктах сучасності.

***Ключові слова:** психологічна підготовка військових фахівців; система; структура; управління; метод виховання.*

Постановка проблеми. Національні інтереси з урахуванням історичних внутрішніх обставин і зовнішніх чинників формують політичні цілі й завдання, що відображають фундаментальні прагнення народу України. Нинішня історична доба породила новий вид міждержавного протистояння – гібридну війну. Для неї характерним є відсутність класичного збройного вторгнення, застосування невоєнних засобів боротьби тощо. Це, зі свого боку, змінило класичні підходи до психологічної підготовки військовиків. Аналіз професійної діяльності офіцерського складу свідчить, що однією з головних її складових є робота з людьми. Жодне бойове завдання не буде виконано без потрібного рівня психологічної підготовки особового складу до впливу психотравмуючих чинників. Сьогочасні високотехнологічні війни значно підвищують вимоги до військовослужбовців, адже перемагає не зброя, а люди, які опанували її на високому рівні, психологічно стійкі й підготовлені до дій в екстремальних умовах сучасного бою. Це вимагає, передовсім, від офіцера ґрунтовної психологічної підготовки, розвинених лідерських якостей і мотивів професійної діяльності. Від того, наскільки високим є рівень психологічної підготовки офіцерського складу, значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед військовиками завдань. Спроможність держави захищати свої інтереси формується в мирний час, хоча, на думку російських військових експертів, мирного часу загалом не існує, війна в різних формах йде постійно, тільки протиборство стає більш чи менш інтенсивним, «гарячу» війну змінює «холодна», а психологічна, інформаційна, економічна війни не зупиняються ніколи [1]. Нестримний розвиток засобів і способів збройної боротьби, особливо за умов російсько-

української гібридної війни [2], зростання ролі людського фактора в застосуванні бойової техніки й озброєння обумовлюють ретельну підготовку особового складу збройних сил, потребують стійкішого їх морально-психологічного стану.

Кардинальні зміни, що відбуваються сьогодні у всіх сферах нашого суспільства, процеси модернізації змісту та структури національної й військової освіти, реформування Збройних Сил України за умов проведення антитерористичної операції (АТО), коли війна ведеться не тільки за територію, але й за прихильність населення, за уми людей методами інформаційно-психологічної боротьби, значення морально-психологічних чинників стійкості військовослужбовців зумовлює підвищення вимог до психолого-педагогічної підготовки офіцерського складу, що є своєчасним та актуальним питанням.

Аналіз досліджень і публікацій. Вимоги до підвищення захисту національних інтересів, територіальної цілісності України, боєздатності військ (сил), якості підготовки військових фахівців усіх ступенів освіти, рівнів військового управління, основних стратегічних напрямів розвитку освіти містяться в ряді основоположних нормативно-правових актів (Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року).

Зрозуміло, що новітні форми протистояння, на відміну від протистояння часів біполярного устрою, мають непевний, змішаний, хаотичний і множинний характер. Поєднання військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту, що застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя, вимагає удосконалення психолого-педагогічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України. У працях А. Зикова, С. Смирнова, Н. Коупленда відмічено, як важко солдату, передовсім морально, на полі бою, де масштабно використовуються танки, літаки, зброя тощо. Така картина бою характерна для періоду минулих війн. Сучасні війська мають готуватися до конфліктів гібридного характеру, тому морально-психологічній складовій підготовки солдат та офіцерів потрібно приділяти набагато більше уваги, адже ще Наполеон казав: «Духовна сила відноситься до фізичної, як три до однієї», а Суворов підкреслював: «Не руки, не ноги, не людське тіло отримує перемогу, а безсмертна душа, яка править і руками, і ногами, і зброєю, – і якщо душа воїна велика й могутня, не піддається страху, й людина не падає духом на війні, то перемога безсумнівна, а тому необхідно виховувати та загартовувати серце воїна так, щоб воно не лякалося ніякої небезпеки й завжди було безстрашним».

Метою статті є удосконалення психологічної підготовки військових фахівців як системи й визначення напрямків приведення її до вимог сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи досвід інших країн можна зробити висновок, що в будь-які часи проблема формування «духу воїна» розглядалася як основне завдання військовиків. Моральний стан

військовослужбовців не можна побачити або сприйняти на дотик, але, як відомо, це найсильніша зброя, могутіша за бомбу, танк або літак. Високий морально-психологічний стан військ – це засіб, здатний перетворити поразку в перемогу. Армія не переможена, доки її солдати не перейнялися свідомістю поразки, адже поразка – це висновок розуму, а не фізичного стану.

Психологічна підготовка військовослужбовця – це комплекс заходів щодо формування у воїна психічної стійкості, емоційних і вольових якостей, необхідних для виконання бойового завдання, що дають змогу боротися з острахом, підвищити переносимість фізичних та психологічних навантажень, придбати вміння діяти в бою самовіддано, активно, ініціативно.

Досвід показує, що не завжди професійна підготовка військовослужбовця належною мірою проявляє себе тоді, коли це необхідно. Те, що ще вчора в повсякденній спокійній обстановці виконувалося добре й відмінно, сьогодні в бою або не виходить зовсім, або виходить наполовину. Це прояв недостатньої підготовки воїна у психологічному відношенні. Психологічна підготовка військовослужбовців має відповідати сучасним вимогам і бути спрямована на підвищення бойової готовності та боєздатності збройних сил.

Характерною ознакою «гібридних» збройних конфліктів є збільшення в досягненні цілей конфлікту питомої ваги інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) з метою дезорієнтувати його в обстановці, знизити здатність до опору, викликати непокору командирам і бажання до дезертирства. Так, серед особового складу ЗС України, як порівняти з війнами інших періодів, у ході АТО значно зросли психогенні втрати [3]. При цьому результати аналізу воєнних конфліктів ХХ – ХХІ століть визначають таку закономірність збільшення психогенних втрат особового складу та зменшення рівня стійкості військ за втратами, що вказує на збільшення залежності бойові спроможності військ (сил) від психологічної готовності особового складу.

Вимоги часу показали, що командир підрозділу є головним «джерелом» підвищення морально-психологічного стану. Виховна робота пов'язана з поведінкою офіцера та є однією з найскладніших. Наслідуючи приклад офіцера, військовослужбовці й собі розвивають професійно значущі якості, формуючи і зміцнюючи впевненість у своїй поведінці. По-перше, особистий приклад офіцера є умовою, що дає йому моральне право на виховання підлеглих. Слову начальника вони вірять у тому разі, якщо воно не розходиться з ділом, підкріплене практикою, його здатністю разом із військовослужбовцями долати тяготи військової служби, високим професіоналізмом. По-друге, особистий приклад офіцера – основа авторитету. Про достоїнства й недоліки командира підлеглі судять за його справами та вчинками. На підставі поведінки начальника військовослужбовці формують свою думку і визначають ставлення до нього. По-третє, особистий приклад офіцера представляє значну наочність.

Порівняння результатів оцінювання психологічної готовності особового складу у 2015 – 2017 роках у районах проведення АТО визначають збільшення довіри до безпосередніх командирів (начальників), покращення забезпечення озброєнням, військовою технікою, речовими, продовольчими товарами й підвищення психологічної готовності до виконання завдань.

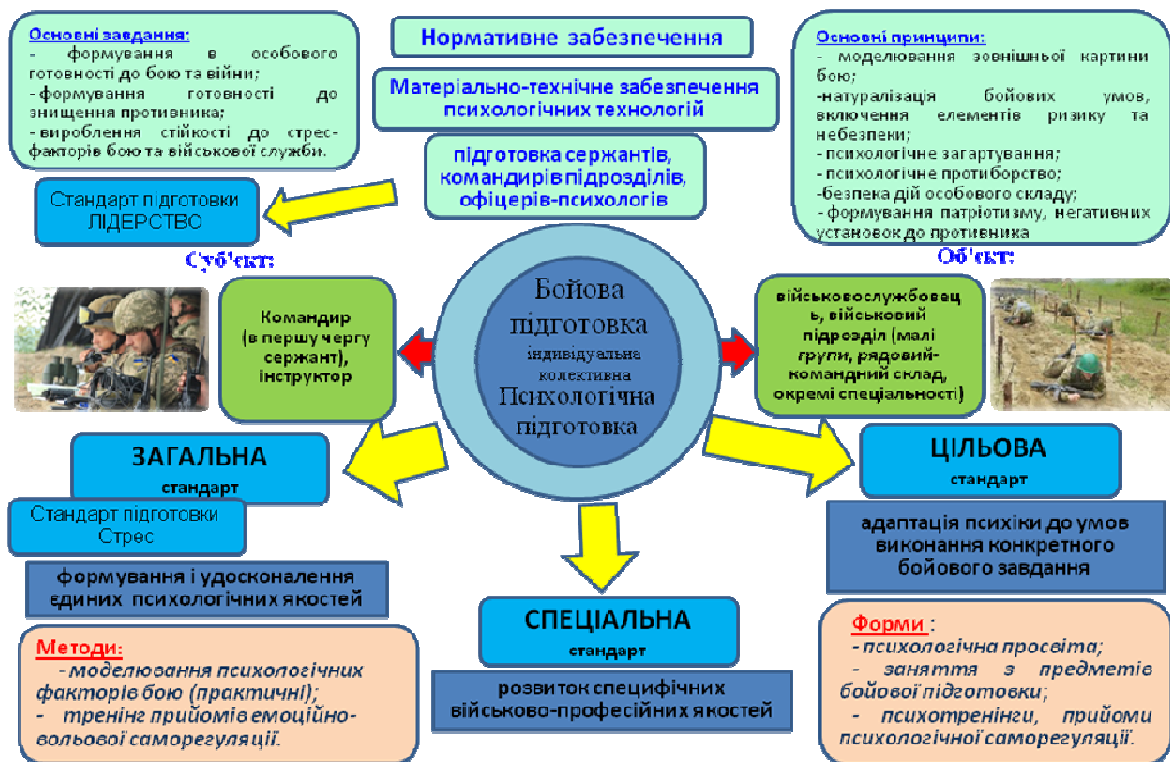

Рис. 1. Система психологічної підготовки

Психологічна підготовка у Збройних Силах України здійснюється відповідно до вимог наказу начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від 16.11.2012 № 240 «Про впровадження психологічної підготовки особового складу в навчальний процес підготовки органів управління та військ (сил)» *з усіма категоріями військовослужбовців: в органах військового управління – під час проведення заходів оперативної підготовки (в ході навчань, тренувань), у військових частинах (підрозділах) – під час заходів бойової підготовки.*

Система психологічної підготовки (рис. 1) має базуватися на основних положеннях і досягненнях педагогіки й психології, передовому досвіду роботи командирів усіх ступенів із виховання військовослужбовців. Удосконалення її педагогічних аспектів пропонуємо починати з визначення ієрархії психологічних якостей офіцера як прикладу для наслідування, головними серед яких є організованість, відповідальність, наполегливість, гідність, працездатність. Звичайно, військовослужбовці хотіли б бачити перелічені риси в офіцерові, тобто підлеглі убачають у ньому більше командира, ніж педагога. Водночас офіцери вважають, що зразок для наслідування в їхньому уявленні має поєднувати впевненість у собі, чесність, доброзичливість, повагу до людей, вміння слухати й вислуховувати, пунктуальність, що значною мірою характеризує його як педагога, а не

командира. Таким чином, це протиріччя вирішується у процесі службової і бойової діяльності й може служити педагогічною умовою психологічного виховання військовослужбовців.

Одним із важливих показників інтегральної якості психологічної готовності та стійкості воїна до впливу стрес-факторів сучасного бою є рівень психологічної підготовленості військовослужбовця при виконанні нормативів і спеціальних вправ. Здатність його виконати певне завдання так, як він уміє (проявити бойову майстерність), залежить, насамперед, від внутрішніх чинників, а саме: переконань, здатності ефективно діяти в ситуаціях небезпеки, раптовості, невизначеності, дефіциту часу, емоційного стану в певний момент часу, стану здоров'я тощо. Сукупність усіх цих факторів отримала назву «психологічної готовності».

Психологічна готовність воїна до бою – один з основних компонентів готовності підрозділу до негайних бойових дій. Вона передбачає, по-перше, усвідомлення воїном відповідальності за долю Батьківщини, рідних, близьких, упевненість у собі, своїх товаришах, бойовій техніці та зброї, по-друге, бажання боротьби, прагнення випробувати себе, подолати свої слабкості, домогтися перемоги над противником.

Основними ознаками психологічної готовності воїна до бою є такі: відсутність метушні або замкнутості, розважлива, рівна поведінка; чітке, безпомилкове виконання наказів і команд; нормальний фізіологічний стан (частота пульсу, дихання, колір обличчя тощо). Виділяють три рівні стану психологічної готовності до бою: низький, середній і високий.

Низький рівень проявляється в тому, що воїн не впевнений у собі, у нього відсутнє прагнення до протиборства, він нерішучий, надмірно метушливий або замкнутий, припускається помилок при виконанні найпростіших команд.

Для середнього рівня характерне поєднання впевненості в собі та інших з недостатнім прагненням до протиборства й рішучих дій. Воїн допускає незначні помилки при виконанні команд, його фізіологічний стан близький до норми.

Високий рівень відрізняє бажання боротьби, відсутність сумнівів, прагнення випробувати себе, домогтися перемоги над противником. На такому рівні психологічної готовності воїн довго перебувати не може, спрацьовують захисні механізми психіки й фізіології людини.

Тому дуже важливо військовослужбовцям уміти підтримувати в себе та інших перед боєм середній рівень, а при переході до бойових дій домагатися високого рівня психологічної готовності. У процесі бойового навчання кожен воїн повинен активно удосконалювати свою професійну й психологічну підготовку. Ефективним засобом підготовки до бою зарекомендувало себе уявне промовляння послідовності власних дій, спочатку в уповільненому, безпомилковому, а потім зростаючому темпі. Коли військовослужбовець подумки вживається в обстановку настільки, що мимоволі починає робити рухи, це говорить про встановлення міцного зв'язку між свідомістю та дією.

Виходячи з такого підходу, достовірний висновок про психологічну підготовленість військовослужбовців до діяльності в бойових умовах можна зробити тільки за наслідками оцінки їх діяльності, що здійснюється ними при моделюванні різних чинників (рис. 2).

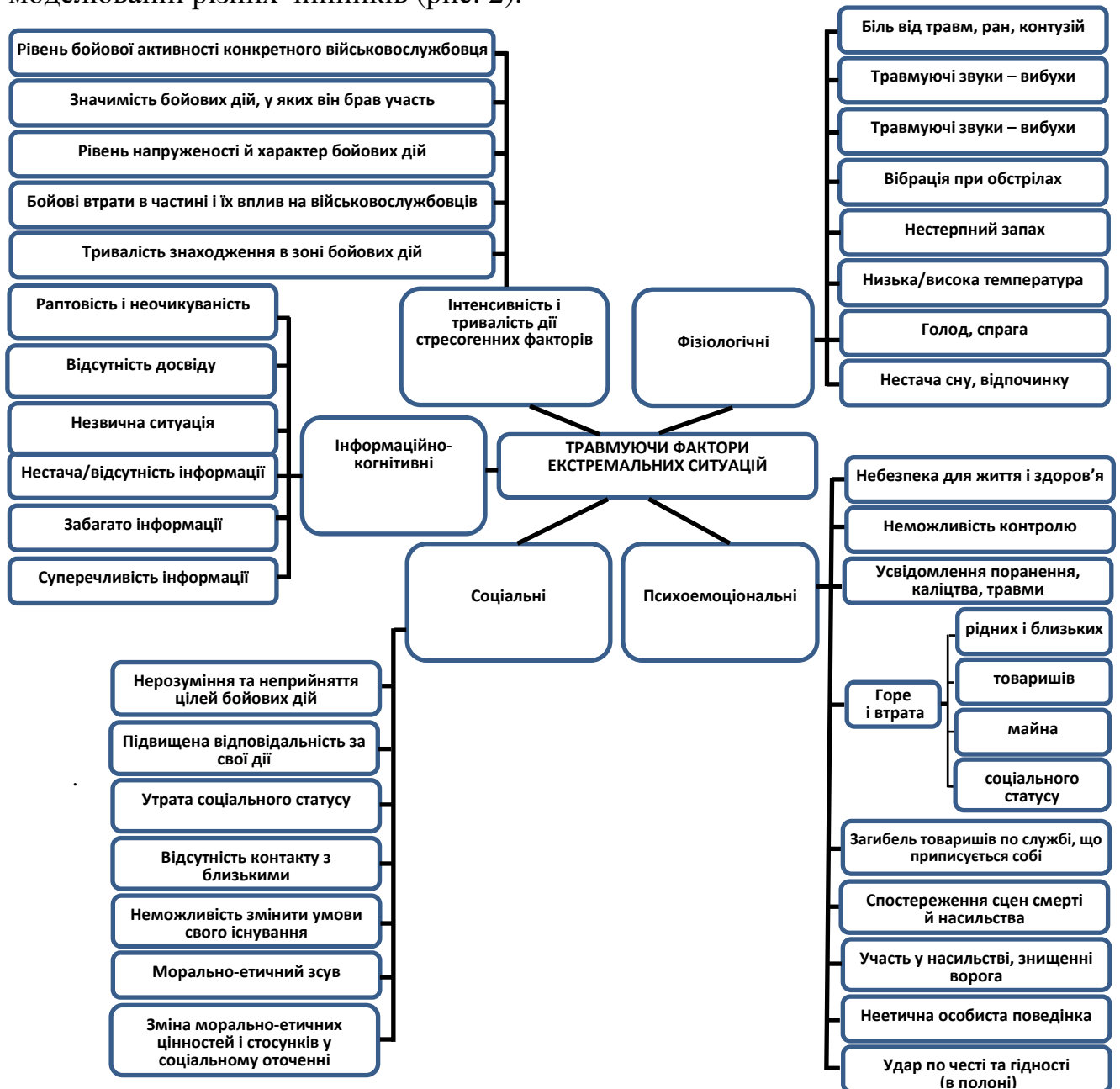

Рис. 2. Структура чинників, що впливають на формування психологічної готовності військовослужбовців

Оцінювання початкового рівня психологічної готовності та стійкості до ведення бойових дій необхідне для підготовки початкових даних. Вони, зі свого боку, потрібні для визначення дозування рівня психічних навантажень особового складу у процесі занять із бойовою й гуманітарною підготовкою.

Поняття психологічної готовності та стійкості містить безліч компонентів. Їх послідовна діагностика можлива, але дуже затратна за часом і посилення тільки фахівцю-психологу з високим рівнем підготовки. Однак ефективність її оцінювання досягається формуванням експертної групи,

члени якої повинні мати базову психолого-педагогічну підготовку. Окрім цього нам необхідно знати не тільки індивідуальний рівень психологічної готовності та стійкості, але й рівень готовності підрозділу, а це не просто сума індивідуальних показників. Тому для визначення початкового рівня психологічної готовності та стійкості як індивідуальної (кожного військовослужбовця), так і підрозділу, пропонується застосовувати інтегральний показник, що може слугувати індикатором властивості, яка діагностується, зважаючи на результати діяльності військовослужбовців при виконанні будь-яких нормативів бойової підготовки в умовах моделювання впливу психологічних чинників бою на їхню психіку.

Під час психологічної підготовки підлеглих командирам підрозділів важливо зосередитися на актуалізації бойових мотивів, роз'ясненні цілей і необхідності майбутніх бойових дій. Чим більше бойові дії будуть наповнені для військовослужбовця особистісним сенсом, цінністю для себе, поняттям значущості особистої ролі, почуттям справедливості своїх дій, упевненістю в собі та своїх товаришах, тим стійкішою буде його психіка до впливу різних стрес-чинників бойової обстановки. Важливо пам'ятати, що під час очікування бойових дій особовий склад має бути постійно зайнятий справою та максимально поінформований.

За відсутності корисної діяльності й інформації виникають томливі роздуми, розмови, різні чутки, зароджується страх перед невідомістю, настає загальний занепад бойового духу. Порушення психічної рівноваги не лише завдає шкоди здоров'ю людей, знижує їх боєздатність, але часто вимагає значного часу.

Для оцінювання психологічної підготовленості військовослужбовців під час бойової підготовки можна взяти показники з виконання контрольних завдань [4]. Отримані результати кожного військовослужбовця окремо і колективу в цілому зіставляються в різних ступенях наближення до умов бою за психологічним змістом. Необхідність порівняння з діяльністю в нормальних умовах пояснюється можливістю віднесення помилок, що виникають через відсутність певних знань і навичок. Контрольні завдання складаються спеціально для кожного контингенту військовослужбовців (за видами й родами військ) з урахуванням завдань, що вирішуються ними в бойовій обстановці. Контрольні завдання мають відповідати вимогам керівних документів і програм бойової підготовки, зважати на специфіку професійної діяльності обстежуваних військовослужбовців і потрібному рівню підготовленост, урахувати особливості різних видів бою (наступ, оборона, марш, зустрічний бій тощо), охоплювати (за можливістю) всі об'єктивно вірогідні варіанти бойових ситуацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема удосконалення психологічної підготовки військових фахівців розглянута й досліджена із застосуванням теорії системного аналізу з визначенням принципів, структури, функцій, цілей зазначеної категорії. Таким чином, бойова підготовка дає змогу воїну отримувати військові знання, формувати бойові навички і вміння – основу впевненості в собі, а психологічна

підготовка озброює його здатністю підтримувати психологічну готовність до негайних бойових дій. Ураховуючи різноманітні зразки поведінки навколишніх людей, у військовослужбовця виникає потреба в поліпшенні особистісних якостей, включаючи психологічний механізм впливу наслідування. Тільки вчинки й дії офіцера, на відміну від його слів, можуть дати чітке уявлення підлеглим про правила поведінки.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень відзначимо такі: обґрунтування шляхів і механізмів практичної реалізації принципів системності щодо підвищення якості психологічної підготовки військових фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Синявская Е. Психология войны в XX веке – исторический опыт России / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fb2.booksgid.com/content59/eiena-senyavskaya-psihologiya-voyny-v-xx-veke/137.html>
2. Світова гібридна війна: український фронт./ монографія за ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
3. Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. / Матеріали VI міжвідомчої науково-практичної конференції 26 травня 2016 року.
4. Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта : навчальний посібник. Книга 1. «Загальні основи педагогіки та військова дидактика» / [О. В. Бойко, Л. В. Коберський, В. М. Кожевников, А. М. Романишин, С. В. Скрипник] – Львів : АСВ, 2012. – 454 с.

REFERENCES

1. Sinyavskaya E. Psikhologiya voyny v XX veke – istoricheskiy opyt Rossii / [The psychology of war in the twentieth century - the historical experience of Russia]. Yelektronniy resurs, rezhym dostupu: <http://fb2.booksgid.com/content59/eiena-senyavskaya-psihologiya-voyny-v-xx-veke/137.html>
2. Svitova hibrydna viyna: ukrayinskyy front [World hybrid war: Ukrainian front]./ monohrafiya za red. V. P. Horbulina. – K.: NISD, 2017. – 496 s. (in Ukrainian).
3. Aktual'ni problemy psikhologichnoyi dopomohy, sotsial'noyi ta medyko-psikhologichnoyi rehabilitatsiyi uchastnykiv antyterorystychnoyi operatsiyi [Actual problems of psychological assistance, social and medical-psychological rehabilitation of participants of the antiterrorist operation]. /Materialy VI mizhvidomchoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi 2016, (in Ukrainian).
4. Viys'kova pedahohika u profesiyniy diyal'nosti ofitsera i serzhanta: navchal'nyy posibnyk [Military pedagogy in the professional activities of an officer and a sergeant: a manual. Book 1. «General Fundamentals of Pedagogy and Military Didactics»]. Knyha 1. «Zahal'ni osnovy pedahohiky ta viys'kova dydaktyka» / [O. V. Boyko, L. V. Kobers'kyu, V. M. Kozhevnikov, A. M. Romanyshyn, S. V. Skrypnyk] – L'viv : ASV, 2012. – 454 s. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Владимир Бойко,
кандидат экономических наук, старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Руслан Хомчак,
Министерство обороны Украины

Психологическая подготовка военных специалистов в конфликтах современности

В статье рассмотрена проблема психологической подготовки военных специалистов как основополагающая составляющая функционирования педагогической системы высшего военного учебного заведения. Обосновано актуальность исследуемой проблемы, сущность, принципы и структуру системы психологической подготовки. Рассмотрено структуру факторов, влияющих на формирование психологической готовности военных специалистов в конфликтах современности.

***Ключевые слова:** психологическая подготовка военных специалистов; система; структура; управление; метод воспитания.*

SUMMARY

Vladimir Boyko,

Candidate of Economic Sciences, senior researcher
National Defence University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Ruslan Khomchak,
Ministry of Defense of Ukraine

Psychological training of military specialists in the modern conflicts

Introduction. The necessity and relevance of studying the psychological training of military specialists' in modern conditions is determined, first of all, by the need to ensure a high level of defense capability and combat capability of the Armed Forces of Ukraine. The combination of military and non-military methods of conducting a hybrid conflict that is used for military purposes and used as a weapon requires the improvement of psychological and pedagogical training of servicemen of the Armed Forces of Ukraine.

Purpose. The purpose of the article is to improve the psychological training of military specialists' as a system and to determine the directions of bringing it to the requirements of the present.

Methods. For the purpose of the research the system of general scientific and special methods of theoretical (analysis of scientific literature on the problem, systematization and generalization, content analysis, systemic, technological approach) was used.

Results. Researched the problem of psychological training of military specialists as a fundamental component of the functioning of the pedagogical system of the higher military educational institution was studied. The relevance of the problem under study, the essence, principles and structure of the system of psychological preparation are substantiated. The structure of factors influencing the formation of psychological readiness of military specialists in the conflicts of the present moment is considered.

Originality. For the first time, the concept of the structure of factors influencing the formation of the psychological readiness of military specialists in the modern conflicts.

Conclusion. Perspective directions of further researches: substantiation of ways and mechanisms of practical implementation of the principles of systematic quality improvement in psychological training of military specialists.

Key words: psychological training of military specialists'; system; structure; management; method of education.

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ОСВІТІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У статті розглянуто проблеми підготовки військовослужбовців у сфері протидії та запобіганню проявам корупції у службовій діяльності. У ході дослідження проведено аналіз останніх напрацювань у сфері антикорупційної освіти з метою вироблення ефективних форм і методів антикорупційної підготовки військових фахівців та впровадження єдиних підходів у формування сучасної системи антикорупційної освіти у вищих військових навчальних закладах України. Досягти бажаних результатів можливо через винайдення/розробку універсальної комплексної моделі/системи антикорупційної самоосвіти військовослужбовців.

Ключові слова: освіта; самостійна підготовка; запобігання корупції; стратегія; навчальне середовище; військова освіта; навчальні програми; виховання антикорупційних принципів та доброчесності.

Постановка проблеми. Як свідчить аналіз останніх досліджень у сфері антикорупційної освіти, з метою вироблення ефективних форм та методів антикорупційної підготовки військових фахівців, зокрема в умовах самопідготовки, модернізація у сфері антикорупційної освіти військовослужбовців конче потрібна в умовах українського сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу вивченню проблематики запровадження самостійної роботи в антикорупційній освіті приділяли такі вітчизняні науковці: А. Алексюк, В. Буряк, В. Козаков, П. Підкасистий, Н. Сагіна, П. Сікорський та ін. Шляхи організації самостійної роботи знайшли відображення у працях А. Вітченка, Н. Жураковської, К. Квасневського, О. Малихіна. Крім того, при підготовці цієї статті використано аналітичні матеріали із публікацій таких міжнародних організацій, як Трансперенсі Інтернешнл, Міжнародної Ради Економічного Розвитку (CECD).

Мета статті – дослідження стану й ролі самостійної підготовки військовослужбовців у сфері протидії та запобіганню проявам корупції.

Методи дослідження: контент-аналіз, узагальнення, систематизація наукових знань, традуктивний метод.

Виклад основного матеріалу. Державу, у якій корупція розповсюджується у всіх сферах суспільного життя, неминуче чекає крах. Навіть при збереженні основних атрибутів державності в такій державі керувати будуть не громадяни через уряд та парламент, а корупціонери різних ланок. І жити вона буде не за законами, а за нав'язаними їй

корупційними поняттями. Найнебезпечнішим є те, що корупція руйнує суспільну свідомість, мораль, економічні відносини, роблячи із законослухняних громадян членів злочинного суспільства, поєднаних круговою порукою та зневагою до Закону [1, 6].

Максимальне зменшення рівня корупції є основним життєво важливим завданням, із яким треба впоратися в найкоротші строки українцям та всім державним інституціям в нашій державі за підтримки міжнародних партнерів. Але корупція не є суто українською проблемою. На сьогодні вона має транскордонний характер, у зв'язку з чим до її вирішення прикута увага не лише громадян України, а й міжнародної спільноти. Адже наша держава взяла на себе зобов'язання вживати рішучих заходів у сфері запобігання корупції, ратифікувавши Конвенцію ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [5] та Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року [7].

Особливо це стосується корупції серед оборонних інституцій, що має в цій площині прямі дестабілізуючі наслідки, є довгостроковим деструктивним фактором впливу на систему національної безпеки та оборони держави в цілому й опосередковано впливає на її недоторканність і цілісність. У зв'язку із цим важкі умови сьогодення, економічна нестабільність, обтяжливий збройний конфлікт на Сході країни, змушують до рішучих та дієвих антикорупційних реформ, насамперед, у секторі безпеки та оборони.

Усвідомлюючи їх важливість, Україною у 2014 році було прийнято низку нормативних актів, присвячених урегулюванню боротьби з корупцією, зокрема Антикорупційну стратегію на 2014-2017 роки [8]. У ній зазначається, що з метою формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції доцільно проводити роз'яснення найбільш важливих антикорупційних заходів, що здійснюються в державі, положень законодавства про запобігання та протидію корупції, запроваджувати проведення освітніх заходів щодо моделей поведінки в певних ситуаціях із можливими корупційними ризиками.

Слідуючи положенням Антикорупційної стратегії, активну участь в антикорупційному процесі бере й Міністерство оборони України (далі – МО України). Боротьба з корупцією саме у цьому відомстві має бути найвищим пріоритетом. Адже збройна агресія на сході загострила проблему належного функціонування всіх військових формувань нашої держави, що є неможливим без викорінення корупційних проявів у сферах їх діяльності.

Зважаючи на те, що проблема антикорупційної освіти є достатньо новою для України, у нашій державі надзвичайно мало наукових праць, присвячених її розв'язанню. Серед існуючих відзначимо дослідження В. Заросила та М. Мельника [9], у яких лише намічено шляхи вдосконалення системи антикорупційної освіти в Україні.

Ураховуючи сучасний стан справ у нашій державі, пріоритетним процесом має стати формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції, що можна зробити, зокрема, шляхом регулярного проведення

інформаційних кампаній, спрямованих на розвиток психологічної установки в населення щодо несприйняття корупції як способу розв'язання проблеми та підвищення рівня правової свідомості громадян, особливо в питаннях їх обізнаності щодо своїх прав та свобод, механізму їх реалізації та правових способів захисту. Указані заходи також сприятимуть комплексному формуванню в людей доброчесної поведінки.

Повертаючись до кроків, зроблених МО України в частині нормативного врегулювання процесу боротьби з корупцією, слід відзначити, що з метою конкретизації заходів із реалізації Антикорупційної програми, а також визначення конкретного строку їх виконання, у МО України затверджено низку наказів. Зокрема, наказ «Про затвердження антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2017 рік» від 30 травня 2017 року № 299, який ухвалено з метою вдосконалення системи запобігання і виявлення корупції в МО України та ЗС України [2]. У зазначеному відомчому документі приділено увагу такому напряму протидії корупції у відомстві, як антикорупційне навчання різних категорій військовослужбовців та працівників.

Зауважимо, що зміст спецкурсів із виховання доброчесності та негативного ставлення до корупції у військових навчальних закладах обов'язково має відокремлюватися від інших навчальних програм, проте корелюватися зі змістом професійної підготовки загалом. Причиною цього є залежність ефективності запобігання корупції у військовій сфері від розуміння військовослужбовцем загальної проблематики даного явища, тобто чи усвідомлює він повною мірою, з чим має справу. Тому надзвичайно велику роль відіграє самостійна підготовка фахівця з вивчення антикорупційного законодавства, засвоєння морально-етичних цінностей, принципів, особистої відповідальності.

З іншого боку, слід відзначити, що зовнішнього впливу на громадян з метою формування негативного ставлення до корупції зовсім не достатньо без особистої роботи кожного над своїм світоглядом. Перед вищою військовою школою ставиться завдання підготовки фахівця, який прагне цілеспрямовано, самостійно поглиблювати, розширювати свої знання через самостійну діяльність.

Поняття “самостійна робота” є досить широким і тому не має однозначного визначення. Під самостійною роботою тих, хто навчається, науковці розуміють:

- засіб закріплення навчального матеріалу, активізації пізнавальної активності;
- роботу, що здійснюється для набуття нових знань і вмінь у спеціально відведений для цього час без участі викладача, але за його завданням і під його керівництвом;
- сукупність навчальних дій, за допомогою яких відбувається самостійне закріплення та поглиблення раніше здобутих знань, умінь і навичок, а також оволодіння новими [1, 3, 9].

Ми розглядатимемо самостійну навчальну роботу як одну із форм активної навчально-пізнавальної діяльності, маючи на увазі інтеграцію специфічної діяльності викладача і слухача в умовах інформаційного навчального середовища під час підготовки фахівців у соціальній сфері. Організація самостійної підготовки військових фахівців передбачає формулювання і виконання певних дидактичних вимог та основоположних принципів організації, що ставляться як перед самими слухачами, так і перед “організатором” цієї роботи.

Традиційно самостійна робота слухачів проводиться за такими формами:

- індивідуальна (реферативні повідомлення, курсове проектування, самостійна науково-дослідницька робота, консультації тощо);

- групова (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, ігрове проектування, групові консультації, заняття в гуртках тощо);

Найпоширенішою формою самостійної роботи є робота з конспектами, методичними розробками, підручниками, посібниками, нормативною, періодичною та монографічною науковою літературою з веденням відповідних записів.

У сучасній педагогічній практиці серед найефективніших методів самостійної роботи слухачів, що сприяють індивідуалізації та інтенсифікації навчального процесу, необхідно виокремити такі, як:

- проблемно-пошукові (спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності);

- метод проектного навчання (спрямований на досягнення прогнозованих результатів);

- метод групової роботи (спрямований на вирішення завдань підвищеної складності, вирізняється новизною, мобільністю, широким вибором напрямів у розв’язанні задач);

- методи застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні (тісно пов’язані з використанням персональних електронних обчислювальних машин, що підвищують ефективність засвоєння знань слухачами).

Однією з найважливіших педагогічних умов забезпечення якості організації спецкурсів із виховання доброчесності та негативного ставлення до корупції є інформаційна підтримка проведення самостійної роботи слухачів, а саме розроблення й використання в навчальному процесі інформаційних технологій навчання. Основними напрямками змін у змісті навчання, пов’язаних із запровадженням новітніх інформаційно-освітніх технологій [3], є:

- розширення та поглиблення теоретичних основ навчальних курсів шляхом підвищення їх доступності для тих, хто навчається, а завдяки можливостям засобів цих технологій уточнювати зміст навчання, доступу до будь-якої інформації, інтелектуалізації інформаційних навчальних систем. Інформаційно-освітні технології відіграють важливу роль у розширенні та поглибленні фундаментальних знань, всебічному й ґрунтовному вивченні предметної галузі, формуванні знань, необхідних для пояснення причинно-

наслідкових зв'язків досліджуваних процесів і явищ, пізнання законів розвитку світу;

- створення інтегрованих курсів, посилення міжпредметних зв'язків, комплексного характеру вивчення реальності;

- вивчення виробничих і соціальних ситуацій, унаслідок чого посилюється зв'язок теорії з практикою, а навчання набуває практичної значущості;

- проведення прес-конференцій для поглиблення знань на антикорупційну тематику;

- дистанційне навчання службовців МО України та ЗС України доброчесності та зниження корупції в оборонному секторі;

- вивчення світового досвіду у сфері запобігання корупції в оборонній сфері (за допомогою інформаційної мережі Інтернет, зокрема, спілкування з колегами та тими, хто навчається в інтерактивному режимі, користування каталогами й бібліотечними фондами провідних бібліотек Сполучених Штатів Америки та Західної Європи);

- збільшення спроможностей, чисельності та кола навчальних тем;

- проведення занять за участю іноземних фахівців;

- налагодження тісних зав'язків із міжнародною організацією Трансперенсі Інтернешнл і країнами-учасницями НАТО з розбудови доброчесності.

Таким чином, антикорупційне навчання військових фахівців у вищих військових навчальних закладах є різноплановим та комплексним процесом і не є можливим без мотивування й ефективної організації самостійної роботи. Виховання доброчесності та негативного ставлення до корупції у військових навчальних закладах має забезпечуватися системно та безперервно, а самостійна робота є невід'ємною частиною процесу підготовки фахівця.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проблематика боротьби з корупцією в Україні є досить актуальним соціально-політичним явищем сьогодення. З обранням курсу на Євроінтеграцію наша держава стала на шлях комплексного реформування, що торкнулося не лише державних інституцій, а й ментального переформатування суспільства в цілому. Одним з основоположних критеріїв антикорупційного виховання в існуючій системі самосвідомості суспільства є інтеграція комплексної парадигми самоосвіти у процес виховання військових фахівців. Як вже було зазначено, ця система знаходить своє відображення у проектах, упроваджених у вищих військових навчальних закладах України. Проведений аналіз та визначення перспективних напрямків і критеріїв будівництва системи антикорупційної самоосвіти є досить суттєвим кроком вперед, але все ж таки цього не достатньо для повноцінного гарантування бажаних результатів.

На нашу думку, у подальшому система антикорупційної самоосвіти не має обмежуватися доступністю емпіричних матеріалів, що базуються на вивченні національного й іноземного досвіду, а повинна нести комплексний характер і супроводжуватися контрольними-методичними заходами в поєднанні з імплементацією системи електронних ресурсів, повсякденним оновленням

навчального контенту, доступність якої та обов'язковість виконання кожним суб'єктом має гарантуватися нормативно.

Перспективи подальших досліджень полягають у винайденні/розробці на основі наявних матеріалів та міжнародного досвіду універсальної комплексної моделі/системи антикорупційної самоосвіти військово-службовців для подальшої її інтеграції в повсякденну діяльність кожного підрозділу або частини (з'єднання).

ЛІТЕРАТУРА

1. Агалець І. Самостійна робота студентів в педагогічних навчальних закладах у процесі вивчення дисципліни «Основи етикету» / Інна Агалець // Молодь і ринок. – 2011. – № 9 (80). – С. 26–30.
2. Антикорупційна програма Міністерства оборони України на 2017 рік, затв. наказом МО України від 30 травня 2017 року № 299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-proyavam-korupczii/>.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав. – 2004. – С. 351.
4. Іващенко О. Іржа. Книга про хабарництво в Україні та боротьбу з ним : навч. посіб. / О. Іващенко. – К. : вид-во ТОВ «Новий друг». – 2008. – С. 272.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції; міжнародний документ від 31 жовтня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
6. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією : міжнародний документ від 27 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
7. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юридична думка. – 2004. – С. 400.
8. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
9. Торічний О. В. Зміст та особливості формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на базовому етапі / О. В. Торічний // Збірник наук. праць НАДПСУ // [гол. ред. Потапчук Є. М.]. – № 61– Хмельницький : вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 107–111.

REFERENCES

1. Ahalets I. Samostiynna robota studentiv v pedahohichnykh navchalnykh zakladakh u protsesi vyvchennya dystsypliny «Osnovy etyketu» / Inna Ahalets // text edition. – K.: Molod i rynok. – 2011. – № 9 (80). – P. 26–30.
2. Anticorruption Program for Ukrainian MOD, Ukraine MOD order, 30 March 2017 № 299 [Electronic resource]. – Access regime: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-proyavam-korupczii/>.
3. Dychkivska I. M. Innovative pedagogical technologies: / I.M. Dychkivska // Textbook. - K. : Academic publishing house. – 2004. – P. 351.
4. Ivashchenko O. Rizha. Book on bribery in Ukraine and the fight against it. / O. Ivashchenko // Educational Manual. – K. : Publishing House LLC "New Friend". – 2008. – P. 272.
5. United Nations Convention against Corruption; international document dated October 31, 2003 [Electronic resource]. – Mode of access: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
6. Council of Europe Criminal Law Convention on the fight against corruption: international document of 27 January 1999 [Electronic resource]. – Mode of access: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

7. Melnyk M.I. Corruption – corrosion of power (social essence, tendencies and consequences, measures of counteraction) / M.I.Melnik // Monograph. – K. : Legal Opinion. – 2004. – P. 400.

8. On the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anticorruption Strategy) for 2014–2017 ": Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1699-VII [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

9. Torychny O. V. Contents and peculiarities of formation of military special competence of future officers-border guards at the basic stage / O.V. Yearbook // Collection of sciences. Works No. 61 // [Ch. Ed. Potapchuk E.M.]. - Khmelnytsky: Vot-na National acad. SPSU, 2011. – P. 107–111.

РЕЗЮМЕ

**Лилия Бакунчик,
Людмила Крымец,**
доктор философских наук, старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Роль самостоятельной подготовки в антикоррупционном образовании военных специалистов

В статье рассмотрены проблемы подготовки военнослужащих в сфере противодействия и предотвращения проявлений коррупции в служебной деятельности. В ходе исследования проведен анализ последних разработок в сфере антикоррупционного образования с целью выработки эффективных форм и методов антикоррупционной подготовки военных специалистов и внедрения единых подходов в формировании современной системы антикоррупционного образования в высших военных учебных заведениях Украины. Достичь желаемых результатов возможно через изобретение / разработку универсальной комплексной модели / системы антикоррупционного самообразования военнослужащих.

Ключевые слова: образование; самостоятельная подготовка; предотвращение коррупции; стратегия; учебная среда; военное образование; учебные программы; воспитание антикоррупционных принципов и добродетели.

SUMMARY

**Liliia Bakunchyk,
Liudmyla Krymets,**
Doctor of Science in Philosophy, Senior Researcher
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

The role of self-study in anti-corruption education of military specialists

The article deals with the problems of training of servicemen in the field of counteraction and prevention of corruption during the execution of duties. In the course of the research, an analysis of recent developments in the field of anti-corruption education was conducted to develop effective forms and methods of anti-corruption training of military specialists and to introduce common approaches to the formation of a modern anti-corruption education system in higher military educational institutions of Ukraine. It is possible to achieve the desired results by inventing / developing a universal integrated model / anti-corruption self-education system for servicemen.

Key words: education; self-training; prevention of corruption; strategy; educational environment; military education; curriculum; education of anti-corruption principles and integrity.

Сергій Богунов,

кандидат технічних наук

Національний університет оборони України

імені Івана Черняховського

ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Ольга Черних,

Національний університет оборони України

імені Івана Черняховського

ORCID ID 0000-0001-9865-5598

Юрій Черних,

кандидат технічних наук, доцент,

Військовий інститут Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID 0000-0002-0780-6627

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті розглянуто досвід підготовки військових фахівців для збройних сил Великобританії. Окреслено варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади та основні «траєкторії» їх навчання. Проведено аналіз змісту підготовки офіцерських кадрів для різних видів збройних сил. Наведено відомості щодо існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної та оперативно-тактичної ланок військового управління сухопутних військ, військово-повітряних сил та військово-морських сил. Визначено терміни підготовки військових фахівців на тактичному та оперативно-тактичному рівнях. Зроблено висновок щодо якості підготовки офіцерських кадрів для збройних сил Великобританії.

Ключові слова: система військової освіти; збройні сили Великобританії; досвід підготовки офіцерів.

Постановка проблеми. Застосування сучасних збройних сил, оснащених складною зброєю і військовою технікою, вимагає високого рівня військово-професійної освіти офіцерських кадрів. З цією метою у країнах НАТО створена сучасна, широко розгалужена система військової освіти (СВО), що забезпечує підготовку офіцерського складу за основними військово-обліковими спеціальностями для збройних сил. Знання системи військово-професійної освіти офіцерських кадрів провідних країн НАТО (США, Франції, Великобританії, Німеччини) та її особливостей має велике значення, оскільки дає змогу точніше оцінювати можливості збройних сил щодо виконання службово-бойових завдань, а також ураховувати досвід підготовки їх офіцерського складу у військових навчальних закладах України. У ході подальшого розвитку національної СВО варто запозичувати кращі риси систем освіти інших країн, а саме: раціональність, ефективність, відкритість для цивільного контролю, функціонування відповідно до демократичних принципів освітньої діяльності тощо.

Творче використання міжнародного досвіду підготовки офіцерських кадрів за кордоном набуває особливої актуальності в умовах упровадження стандартів НАТО у Збройних Силах (ЗС) України. Тому сьогодні позитивні елементи досвіду зарубіжних армій мають бути враховані при організації підготовки офіцерського складу ЗС України. У статті наведено аналіз досвіду підготовки офіцерів у збройних силах Великобританії, що виконаний під час проведення дослідження в межах науково-дослідної роботи «Удосконалення національної системи військової освіти відповідно до стандартів підготовки фахівців у навчальних закладах країн-членів НАТО» (шифр – Підготовка-Н).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з аналізом систем підготовки військових фахівців інших країн, присвячено низку наукових праць вітчизняних учених. Зокрема, підготовку офіцерських кадрів у США висвітлено у працях С. Володимирова, Н. Дрожина, В. Іващенко, К. Колчіна, В. Кружиліна, П. Лебеда, В. Ожгихіна, Р. Равлика, О. Панова, І. Попова, А. Стрелецького; у Франції – у роботах В. Володимирського, В. Захарова, О. Мітіна, О. Коп'єва, М. Сімакова, П. Колесова; у Німеччині – в працях К. Колчіна, В. Лазукина, Ю. Федосєєва, В. Чернова; у Великобританії – у дослідженнях В. Бровкіна. Порівняльний аналіз систем підготовки військових фахівців у зарубіжних збройних силах здійснили О. Барабанщиков, М. Гацько, М. Нещадим, Б. Олексєєнко, С. Печеров, Ю. Приходько, В. Телелім, О. Челпанов, В. Ягупов. Разом із тим слід зазначити, що, незважаючи на різноманітність публікацій щодо систем військової освіти у провідних країнах, дослідження сучасного стану підготовки військових фахівців у збройних силах Великобританії наражаються на такі проблеми: застарілість наукових публікацій, неповнота й недостатня аналітичність джерельної бази, нехтування необхідністю ґрунтовного вивчення закордонного досвіду підготовки військових фахівців тощо.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану СВО Великобританії для врахування досвіду підготовки офіцерських кадрів під час подальшої реформи національної системи військової освіти.

Методи досліджень. Для розв'язання поставлених завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та узагальнення наукової інформації, моніторинг існуючої системи підготовки військових фахівців у збройних силах Великобританії, загальнонаукові методи логічного й порівняльного аналізу, системного підходу, експертна оцінка, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних й емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Адаптація системи підготовки офіцерських кадрів збройних сил Великобританії до нових вимог, що почалася в середині 90-х років минулого століття, насамперед, пов'язана зі змінами, що відбувалися в системі їх комплектування. Офіцерський склад ЗС

Великобританії в теперішній час поділяється на кадрових офіцерів та офіцерів короткотермінової служби [1].

Основним джерелом комплектування ЗС кадровим офіцерським складом є військові навчальні заклади (коледжі). Крім того, частину кадрових офіцерів набирають із числа осіб, які закінчили цивільні ВНЗ і пройшли курси за обраним фахом у відповідних військових училищах або школах родів військ та служб [2, 11-16]. Офіцери короткотермінової служби укладають контракти на термін до трьох років, маючи можливість після отримання дозволу відбірної комісії міністерства оборони подовжити його до восьми років. Кандидати в офіцери короткотермінової служби повинні пройти відбірну комісію міністерства оборони та курс підготовки за обраним фахом. Після двох років служби у ЗС вони мають право звернутися з проханням про переведення до кадрового складу [3].

Загальне керівництво комплектуванням і підготовкою особового складу, зокрема офіцерського, здійснює управління особового складу й резервів, підпорядковане заступникові начальника штабу оборони ЗС Великобританії. Безпосереднє керівництво покладено на штаби видів ЗС: у сухопутних військах (СВ) – на управління розроблення доктрини СВ і навчання особового складу, у військово-повітряних силах (ВПС) – на управління особового складу ВПС, у військово-морських силах (ВМС) – на управління підготовкою офіцерського складу й комплектування ВМС [1].

Основним військовим навчальним закладом *сухопутних військ*, що здійснює підготовку молодшого офіцерського складу для всіх родів військ і служб є військове училище в м. Сандхерст [4; 5]. Щороку воно випускає близько 1200 офіцерів кадрової та короткотермінової служби. Училище на 70 % забезпечує потреби ЗС у молодих офіцерах.

Підготовка офіцерського корпусу характеризується цілісністю і безперервністю. Початкова військово-спеціальна і військово-професійна підготовка офіцерів сухопутних військ відбувається у військовому училищі. У подальшому вони проходять допідготовку й перепідготовку на курсах підвищення кваліфікації (вдосконалення) в центрах відповідних родів військ. Водночас у сухопутних військах Великобританії відсутні вищі військово-навчальні заклади, а Сандхерстське військове училище є середнім військово-навчальним закладом [6].

Головним контингентом, на базі якого комплектується склад курсантів (слухачів) військового училища, є: юнаки та дівчата із середньою освітою віком від 17,5 до 20 років, які мають хороші показники в навчанні; військовослужбовці віком до 25 років; випускники цивільних ВНЗ віком до 25 років [3].

Студенти цивільних університетів мають право укласти контракт на проходження військової служби у збройних силах Великобританії терміном не менше п'яти років. Після двомісячної підготовки в Сандхерстському військовому училищі в період навчання в університеті (за два роки до його закінчення) вони отримують тимчасове військове звання «лейтенант» і грошове утримання від міністерства оборони на період закінчення навчання в

університеті. Випускники університету повертаються до військового училища в якості офіцерів-слухачів і проходять курс військової підготовки. Потім направляються до військ для проходження військової служби відповідно до укладеного контракту.

Учні середніх шкіл укладають контракти за два роки до закінчення навчального закладу. У цьому випадку військове відомство оплачує навчання і надає їм підтримку в інших областях [1]. За час навчання школярі займаються в системі позавійськової підготовки молоді. Їх добровільна участь у військових зборах передбачає додаткову фінансову винагороду. Після закінчення Сандхерстського училища офіцери цієї категорії зобов'язані прослужити у збройних силах не менше трьох років. До такої форми навчання можуть залучатися також студенти середніх технічних і спеціалізованих коледжів, політехнічних інститутів, молоді робітники.

Навчання у військовому училищі розділено на два етапи [4]. Перший – базовий, що складається з курсу терміном до 44 тижнів, а потім залежно від обраної спеціальності курсант проходить додаткові курси різної тривалості.

Загальна програма навчання розрахована на три періоди (по 14 тижнів кожний). Її тривалість для осіб із вищою освітою складає 28 тижнів. Навчальна програма містить такі навчальні дисципліни: тактика, стройова, вогнева та фізична підготовка, воєнна історія, топографія, зв'язок, інформатика, організація військ, військове законодавство тощо. Значна увага приділяється прищепленню курсантам (слухачам) командирських (лідерських) навичок, заняттям спортом та участі в тактичних навчаннях. На заключному етапі навчання майбутніх офіцерів відправляють на стажування у війська, причому туди, де їм найімовірніше доведеться проходити подальшу військову службу [5].

Однак навчання у військовому училищі не обмежується вивченням тільки військових дисциплін. Офіцер, на думку керівництва ЗС Великобританії, повинен, насамперед, завоювати авторитет у підлеглих, використовуючи інтелектуальні здібності. Саме тому в училищі вивчаються загальноосвітні навчальні дисципліни: психологія, етика, питання поведінки в суспільстві тощо.

Випускникам училища присвоюється первинне офіцерське звання – другий лейтенант. Вони розподіляються на курси спеціалізації в навчальні центри (школи) і в частині родів військ та служб (піхотні, артилерійські, зв'язку, інженерні, розвідки тощо), де вдосконалюють здобуті знання та навички за обраним фахом. Тривалість навчання становить від кількох тижнів до кількох місяців [6].

Крім цього, деякі офіцери технічних спеціальностей, які не мають вищої освіти, можуть бути направлені для подальшого навчання до цивільних університетів або до Шрівенгемського військово-наукового коледжу. Офіцери мають право здобувати вищу освіту в обраному ними цивільному вищому навчальному закладі за будь-якою спеціальністю.

Порядок проходження військової служби офіцерським складом передбачає набуття досвіду як на штабних посадах, так і безпосередньо у військах. При цьому важливим елементом професійної підготовки офіцерського складу є система ротації при проходженні військової служби, що полягає в обов'язковому періодичному (через 2-3 роки) чергуванні перебування на командних і штабних посадах.

Навчальні заклади *ВПС Великобританії* комплектуються в основному кандидатами, які пройшли первинну льотну підготовку в авіаційному кадетському корпусі [7]. Останній являє собою широко розгалужену по всій країні організацію ВПС і призначений для навчання молоді теоретичним основам авіації, а також практичному виконанню польотів. У складі цього корпусу служать офіцери та унтер-офіцери ВПС, а навчаються – кадети віком від 13 до 20 років. У ньому налічується 13 авіаційних ланок, оснащених поршневіми навчально-тренувальними літаками «Чипмунк» і «Буллдог», а також 27 планерних шкіл.

Комплектує навчальні заклади ВПС центр із відбору молоді в м. Біггін Хілл. Після прибуття в центр кандидати протягом чотирьох днів проходять медичну комісію та тестування з метою виявлення їх здібностей і рівня загального розвитку. Тести містять перевірку знань елементарної математики та здатностей до розподілу уваги й координації рухів. Кандидати, які успішно впоралися з ними, розбиваються на навчальні групи по шість осіб, що формуються для визначення їх управлінських здібностей. Вони опрацьовують різні тести з управління групою або виконують певні самостійні дії під спостереженням членів приймальної комісії.

Відібраних кандидатів центр розподіляє в такий спосіб: тих, кому необхідно отримати вищу освіту, направляють на навчання в університети, а тих, хто вже має вищу або середню освіту – до навчального центру загальновійськової та спеціальної підготовки авіаційного коледжу в м. Крануелл. Цей коледж є основним навчальним закладом, що забезпечує ВПС льотним та інженерним складом [8].

Ті кандидати, яких відібрали для здобуття вищої освіти, зараховуються до відповідних вищих цивільних навчальних закладів, для чого міністерство оборони Великобританії резервує місця в них і виділяє необхідні кошти. Студенти, придатні до льотної роботи, без відриву від навчання проходять льотну підготовку на літаках «Буллдог» у так званих університетських ескадрильях. Усього в країні є 16 таких ескадриль, що забезпечують навчання студентів 46 університетів за різними авіаційними спеціальностями, навіть льотними [7]. Крім того, у них проходять підготовку протягом двох років члени добровільного резерву. До моменту закінчення навчального закладу студенти завершують і курс льотної підготовки. Середній загальний наліт становить 95 годин, із яких 48 витрачається на відпрацьовування техніки пілотування, 18,5 – вивізні та контрольні польоти, 10 – польоти по приладах, 9 – літаководіння, а 6 годин – на групову злітаність і 3,5 години – польоти на малих висотах.

У зв'язку з нестачею кандидатів для проходження військової служби, які мають вищу освіту, командування ВПС змушене приймати певний відсоток осіб із дещо нижчим освітнім рівнем, в основному, із числа осіб, які знаходяться в добровільному резерві при університетських ескадрильях і мають наліт не менше 30 годин на поршневому навчально-тренувальному літаку «Буллдог». Ця категорія кандидатів перед зарахуванням у навчальні заклади ВПС направляється в ескадрилью по відбору льотного складу (аеродром Свиндерби). Там вони проходять додаткову навчальну програму льотної підготовки (15 годин, навчальний літак «Чипмунк»). У її ході відбувається відрахування безперспективних кандидатів, що досягає 25 % осіб, які приступили до виконання польотів.

Подальша підготовка офіцерів ВПС здійснюється в навчальному центрі загальновійськової та спеціальної підготовки авіаційного коледжу в м. Крануелл. Програма підготовки майбутніх офіцерів дуже складна, оскільки служба у ВПС ставить до них високі вимоги. Коледж дає курсантам теоретичні знання та практичні навички з багатьох навчальних дисциплін, високу фізичну та морально-психологічну підготовку, що є базою для їх дальшого розвитку й підвищення кваліфікації.

Після проходження загальновійськової та теоретичної авіаційної підготовки курсанти направляються у льотні школи. Їхня навчальна програма складається з курсів основної і підвищеної підготовки, бойового застосування та переучування на конкретні типи бойових літаків і вертольотів.

Курс основної льотної підготовки для курсантів, які мають вищу освіту, розрахований на 31 тиждень. За цей час кожен із них у середньому має налітати 77 годин на реактивному навчальному літаку «Джет Провост-Т.5». Для курсантів, які мають середню освіту і не завершили повноцінну первинну льотну підготовку, цей курс триває 37 тижнів. Він містить заняття на наземному тренажері (24 години) і 97 годин нальоту на літаку «Джет Провост-Т.3» або його поліпшеному варіанті – «Джет Провост-Т.5».

Льотна підготовка слухачів здійснюється в навчальних ескадрильях авіаційного коледжу та льотних школах № 1 (аеродром Чеч Фентон) [9] і № 7 (аеродром Лінтон-на-Озе). Після проходження цього курсу передбачений відсів не більше 20 % від загальної чисельності тих, хто навчається. Курсанти, які закінчили курс, з урахуванням їх індивідуальних здібностей і потреб ВПС у льотних кадрах для різних родів авіації розділяються на три групи:

№ 1 – льотчики реактивних винищувачів («Фантом», «Торнадо», «Ягуар», «Харрієр» тощо);

№ 2 – льотчики багатомоторних важких літаків («Німрод», «Геркулес»);

№ 3 – льотчики вертольотів.

Курс підвищеної льотної підготовки для кожної групи ділиться на два етапи.

Перший етап для групи № 1 (15 тижнів) містить 5 годин занять на тренажері та 58 годин нальоту на літаку «Джет Провост-Т.5». Другий етап триває 24 тижні. Навчання здійснюється у льотній школі № 4 (літак «Хок-Т.1», аеродром Валлі). Програма містить наземну підготовку, тренування на тренажерах і льотну підготовку.

Наземна підготовка (230 годин) проводиться протягом восьми тижнів перед початком практичних польотів і в ході польотів перед кожним новим видом підготовки. У процесі її курсанти вивчають інструкцію з техніки пілотування та експлуатації літака, порядок виконання польотів, аеродинаміку, літаководіння, радіозв'язок, авіаційну медицину, метеорологію, засоби порятунку, озброєння й тактику тощо. На відпрацювання дій льотчика з виконання різних етапів польоту виділяється до 40 годин тренувань у кабіні літака.

У ході наземної та льотної підготовки широко використовуються тренажери. Програма тренування льотчиків на них передбачає вироблення навичок, необхідних для виконання польотів, і містить 16 вправ. Загальний «наліт» на тренажерах становить 20 годин, але для окремих курсантів він може бути збільшений до 25 годин і більше.

Програма льотної підготовки розрахована на шість місяців і передбачає середній наліт на курсанта 85 годин, із них більше 50 % виділяється на самостійні польоти. У ході навчання льотний склад відпрацьовує польоти по колу, у зону на простий і складний пілотаж (40 годин), по приладах у закритій кабіні (10 годин), літаководіння (8 годин), польоти вночі (10 годин), групову злітаність (10 годин) та інші завдання (7 годин).

Після успішного закінчення другого етапу курсанти групи № 1 отримують льотну кваліфікацію «крило» і направляються в центри бойового застосування, а частина з них, приблизно до 5 %, – у центральну льотну школу підготовки інструкторів (аеродром Лімінг). Відсів курсантів на цьому етапі не має перевищувати 25 %. Ті особи, які не виявили якостей, необхідних для льотчика тактичної винищувальної авіації, можуть бути переведені у групу № 2 або № 3 чи відраховані.

Перший етап курсу підвищеної льотної підготовки для групи № 2 (8 тижнів) містить 9 годин занять на тренажері та 27 годин нальоту на літаку «Джет Провост-Т.3». Другий етап триває 20 тижнів, протягом яких кожному курсанту виділяється 45 годин для занять на тренажері та 45 годин нальоту на літаку «Джетстрим». Льотчики навчаються у льотній школі № 3 (аеродром Лімінг), а штурмани – у школі № 6 (аеродром Фіннінгли). Крім того, в останній раз із технічною школою в м. Тонкліф здійснюється підготовка бортінженерів та операторів бортового обладнання. Відсів курсантів у ході проходження курсу не має перевищувати 12 %. Відраховані особи можуть продовжувати навчання за програмою групи № 3 або у школах підготовки наземного обслуговуючого персоналу.

Перший етап курсу підвищеної льотної підготовки для групи № 3 розрахований на 17 тижнів, коли кожен курсант повинен налітати 76 годин на вертольотах «Газель». Навчання проводиться у льотній школі № 2 (аеродром Шоберн). Другий етап триває 11 тижнів (наліт 50 годин на вертольотах «Уессекс»). Слухачі, відібрані для польотів на вертольотах пошуково-рятувальної служби, проходять додаткову підготовку на аеродромі Валлі. У ході її вони відпрацьовують дії щодо пошуку та порятунку екіпажів, що потерпіли аварії в гірській місцевості та над морем (наліт 10 годин).

Після завершення курсу підвищеної льотної підготовки випускники груп № 1, № 2 і № 3 отримують льотну кваліфікацію «крило» і направляються в навчально-бойові підрозділи для переучування на бойову техніку, на якій їм доведеться літати у стройових частинах.

Курс бойового застосування призначений тільки для слухачів групи № 1, які будуть служити в тактичній винищувальній авіації та протиповітряній обороні. Він розрахований на 18 тижнів (17 годин занять на тренажері та 57 годин нальоту на навчально-бойовому літаку «Хок») і проводиться в навчальних центрах бойового застосування № 1 (аеродром Вроуди) і № 2 (аеродром Чайвінор).

Підготовка інструкторів для навчальних частин і підрозділів ВПС здійснюється в центральній льотній школі. У ній є сім авіаційних ескадрилій: чотири розташовані на аеродромі Лімінг (дві оснащені літаками «Джет Провост», одна – «Буллдог», а ескадрилья стандартизації та оцінки навчання використовує літаки трьох вищевказаних типів), одна ескадрилья – на аеродромі Валлі (літаки «Хок»), одна – аеродромі Шоубері (вертольоти «Газель») та одна – на аеродромі Сіерстон (планери). Центральній льотній школі підпорядкована також ескадрилья вищого пілотажу «Ред Ерроуз» (літаки «Хок», аеродром Кембл).

Повний курс льотчика-інструктора триває 26 тижнів, протягом яких рівень його майстерності доводять до категорії В 2 (загальний наліт при цьому становить 100 годин на літаках і 65 годин на вертольотах). Програма навчання передбачає підготовку як у методичному відношенні, так і льотну, включаючи польоти у складних метеорологічних умовах і вночі.

Після завершення підготовки інструктори мають право працювати у льотних школах, авіаційному коледжі, а також спеціальній ескадрильї відновлення втрачених навичок (входить до складу льотної школи № 4). У ході практичної діяльності та в разі досягнення нальоту 250 годин (як інструктор) льотчик може підвищити свою кваліфікацію до категорії В 1.

Курси переучування на конкретні типи бойових літаків розрізняються за тривалістю навчання та кількістю годин нальоту, що залежать від ступеня складності авіаційної техніки. У цілому підготовка льотчика (включаючи навчання у вищому цивільному навчальному закладі) займає 5-5,5 років. За цей період наліт льотчика з групи № 1 становить 335-375 годин, № 2 – 210-348 годин, № 3 – 243-305 годин (залежно від типу літального апарата).

Підготовка льотного складу є однією з найбільш тривалих і коштовних форм навчання. Особливо це стосується екіпажів сучасних бойових літаків, головним чином через високу вартість матеріальної частини та великих витрат, пов'язаних з її експлуатацією. Так, на навчання льотчика до отримання ним кваліфікації «крило» витрачається більше 0,5 млн. фунтів стерлінгів. Витрати ж на його навчання бойовому застосуванню літака та зброї, включаючи переучування (до приходу у стройову частину), становлять до 2,0 млн. фунтів стерлінгів. Однак, у зв'язку з некомплектом льотного складу в бойовій авіації командування ВПС Великобританії має намір вжити

таких заходів для ліквідації неуккомплектованості частин і підвищення ефективності систем відбору та підготовки льотчиків: модернізувати літаковий парк навчальних підрозділів ВПС, удосконалити програми підготовки офіцерів ВПС, збільшити набір кандидатів на конкурсні екзамени до навчальних закладів ВПС, поліпшити систему конкурсних випробувань кандидатів з урахуванням досвіду інших країн, підсилити пропаганду з метою залучити бажаючих служити у ВПС, збільшити кількість і поліпшити якість тренажерів для підготовки льотного складу тощо.

Початкова підготовка кадрового *офіцерського складу ВМС* здійснюється в Королівському військово-морському коледжі [10] в м. Дартмут. Тут навчаються офіцери стройової, інженерно-технічної та адміністративно-господарської служб. До коледжу приймають військовослужбовців, а також осіб із числа цивільної молоді. Одночасно у ньому навчається близько 450 курсантів.

Протягом першого року навчання всі вони проходять загальну морську підготовку. За результатами року їм присвоюється військове звання «головний старшина». Під час другого навчального року вони проходять військову службу на бойових кораблях. Дублюючи посади офіцерів, курсанти на практиці відпрацьовують питання управління кораблем, несення служби, кораблеводіння тощо. Стажування закінчується екзаменом, після складання якого їм присвоюють тимчасове військове звання «молодший лейтенант». Подальша підготовка проводиться таким чином: молодші лейтенанти стройової та адміністративно-господарської служб повертаються до Королівського військово-морського коледжу, де впродовж третього року навчання опановують загальноосвітні дисципліни. На четвертому році навчання вони проходять підготовку в різних навчальних центрах ВМС. Офіцери вивчають навігацію, зв'язок, озброєння та інші предмети, офіцери адміністративно-господарської служби – організацію постачання, складування запасів, діловодство, законодавство, організацію адміністративної служби.

Після чотирьох років навчання офіцерам стройової та адміністративно-господарської служб присвоюють постійне військове звання «молодший лейтенант» і направляють на флот для проходження військової служби.

Більшість курсантів, яких відібрано для служби за інженерно-технічним фахом, після стажування на флоті направляють до Військово-морського інженерного коледжу в м. Плімут [11]. Там вони вивчають загальноосвітні та загальнотехнічні дисципліни, а також спеціальні навчальні дисципліни з електротехніки чи механіки. Курс навчання завершується випускними екзаменами, після чого їм присвоюють військове звання «лейтенант» і видають диплом бакалавра.

Штурмани-оператори після підготовки в Королівському військово-морському коледжі продовжують навчання у військово-морському коледжі, де їм читають лекції з радіолокації, гідроакустики, гідрології та інших спеціальних дисциплін. Після проходження атестаційної комісії їх

направляють до військово-морської школи штурманів-операторів для підготовки за фахом.

Перед підвищенням на посаді офіцери, як правило, проходять короткотермінові курси підвищення кваліфікації. Наприклад, командири механізованих взводів і рот підвищують свою кваліфікацію в піхотній школі, командири артилерійських взводів, батареї – в артилерійській школі, командири підрозділів зв'язку – у школі зв'язку. У військово-повітряних силах курси перепідготовки на конкретні типи бойових літаків і вертольотів організовують у навчально-бойових ескадрильях. Термін навчання у цих школах залежить від рівня складності озброєння та військової техніки.

Головним військово-навчальним закладом із підготовки старших офіцерів оперативно-тактичної ланки управління є Академія оборони Великобританії [12]. Академія оборони взяла на себе функції не тільки підготовки офіцерів середньої та вищої ланки, а й проведення досліджень з оборонної тематики. Навчання слухачів у ній головним чином спрямоване вивчення питань менеджменту в галузі оборони.

Організаційно до складу Академії оборони Великобританії входять: Об'єднаний командно-штабний коледж, Королівський військовий коледж науки, Група проведення поглиблених досліджень і оцінок, Королівський коледж оборонних досліджень, Центр Капеланів ЗС Великобританії. Ядром академії є Об'єднаний командно-штабний коледж [13], у якому навчаються офіцери середньої і вищої ланки усіх видів збройних сил. На коледж покладено відповідальність також за підготовку на чотиримісячних курсах молодших офіцерів, на які направляють офіцерів віком 25-30 років (курс початкової командно-штабної підготовки – тактичний рівень). Щороку організовують три курси по 180 осіб. Їх завдання – підготовка молодших офіцерів для служби на посаді майора у військах та штабах. Програма містить п'ять основних груп питань: міжнародні відносини, оборонна політика Великої Британії і роль збройних сил, тактична підготовка, штабна служба і тилове забезпечення, керівництво підлеглими. Тривалість курсів для офіцерів ВМС – 8 тижнів, ВПС – до 4-х тижнів, СВ – 7-8 місяців. Усього через курси початкової підготовки щорічно проходить до 1950 осіб. Крім того, усі офіцери сухопутних військ і військово-повітряних сил мають пройти обов'язковий тритижневий командний курс для молодих офіцерів і річний курс заочного навчання.

На основний курс штабного коледжу (поглиблений курс – оперативний рівень) приймають офіцерів у військових званнях «майор» і «підполковник» віком 30-40 років. Термін навчання – 42 тижні (з вересня по липень). У коледжі щороку навчається близько 400 осіб. Головні завдання основного курсу – поглибити знання слухачів із таких питань: внутрішня та зовнішня політика уряду і роль збройних сил, принципи застосування збройних сил у загальній війні й локальних війнах (вивчення оборонних та наступальних операцій), миротворчі операції з підтримання миру, боротьби з тероризмом, управління військами в мирний та воєнний час, використання засобів

управління, організація розвідки, аналіз розвідувальних даних в інтересах прийняття оптимального рішення, техніко-тилове забезпечення та адміністративне управління.

Значна увага під час навчання приділяється організації взаємодії між видами збройних сил. Перед початком курсу проводиться 4-х тижневий курс спеціалізації. На нього приймають офіцерів, які брали участь в операціях і мають досвід бойових дій. На курсі навчаються також до 90 іноземців майже з 50 країн світу (з країн НАТО, британської співдружності, країн-учасниць Програми заради миру та інших). По завершенні курсу слухачі можуть захистити наукову роботу з метою отримання освітнього ступеня «магістр»[14].

На території академії розташований Королівський військовий коледж наук. Між ним та університетом м. Кранфілд укладений так званий «академічний контракт», згідно з яким університет залучається до навчання військових слухачів із загальних навчальних дисциплін, а також бере участь у дослідженнях оборонного характеру.

Королівський військовий коледж наук [15] підпорядковується командуванню сухопутних військ, крім того, готує наукові кадри для військово-повітряних сил і військово-морських сил. У цьому закладі здійснюється вища військово-технічна підготовка офіцерського складу. У коледжі функціонує навчальний курс штабної служби. Перспективні офіцери віком 30-33 роки, які мають вищу освіту в галузі технічних чи природознавчих наук, навчаються протягом 10 місяців на першому відділенні курсу штабної підготовки. Офіцерів із нижчим рівнем підготовки у цих науках зараховують на друге відділення курсу, де навчання триває 11 місяців. Офіцери інших категорій протягом двох місяців навчаються на третьому відділенні. Програма передбачає вивчення основних питань організації виробництва й закупівлі військової техніки. На третьому відділенні слухачів знайомлять тільки з основами військової технології. На першому і другому відділеннях одночасно навчається приблизно по 50 осіб, на третьому – до 100 чоловік.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Динамічні процеси, які відбуваються під час реформування системи військової освіти у Великобританії, свідчать про те, що стратегія її розвитку передбачає багатоступеневість і неперервність здобуття та удосконалення освіти протягом усієї військової служби офіцера. Аналіз СВО у Великобританії демонструє, що вона дає можливість офіцерському складу протягом усієї військової служби періодично вдосконалювати свою професійну компетентність. При цьому передбачається використання широкої мережі спеціалізованих навчальних центрів родів військ, центрів практичної підготовки, курсів для здобуття практичних умінь і навичок за майбутнім посадовим призначенням. Практична підготовка офіцерських кадрів має тенденцію поділу на первинну загальновійськову підготовку і спеціальну військову підготовку. Майбутні офіцери, навчаючись у ВВНЗ, проводять значний час на стажуваннях у військах, а у процесі підвищення кваліфікації чи перепідготовки їх залучають до участі в різноманітних військових навчаннях. Після закінчення ВВНЗ видів

військ або цивільного ВНЗ та перед призначенням на посаду випускники продовжують свою практичну підготовку у військових училищах (школах) або навчальних центрах родів військ. Зміст військової освіти орієнтований на: оптимальне співвідношення гуманітарної, природничо-наукової та спеціальної (професійної) складових, вузьку спеціально-професійну спрямованість підготовки військових фахівців усіх рівнів і ланок управління, підготовку військових фахівців із вищою освітою на засадах інтеграції військових навчальних закладів із відповідними цивільними ВНЗ з урахуванням специфіки майбутньої військово-професійної діяльності офіцера. Отже, досвід організації та вдосконалення СВО у Великобританії може бути корисним для вирішення проблем реформування вітчизняної системи військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. British Army. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/British_Army.
2. Бровкин В. Подготовка военнослужащих Великобритании// Зарубежное военное обозрение. – 2005. – № 1. – С. 11–16.
3. Selection and Training in the British Army [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Army_Training_Regiment.
4. Royal Military College Sandhurst [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Military_College,_Sandhurst.
5. Defense Academy of the United Kingdom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.da.mod.uk/>.
6. Infantry Training Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Infantry_Training_Centre.
7. Air Experience Flight [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://military.wikia.com/wiki/Air_Experience_Flight.
8. Royal Air Force College Cranwell [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Air_Force_College_Cranwell.
9. Flying Training School No. 1 (1 FTS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/No._1_Flying_Training_School_RAF.
10. Britannia Royal Naval College [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Britannia_Royal_Naval_College.
11. Royal Naval Engineering College [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/11444807>.
12. Defence Academy of the United Kingdom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.da.mod.uk/>.
13. Joint Services Command and Staff College [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Services_Command_and_Staff_College.
14. Royal College of Defence Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_College_of_Defence_Studies.
15. Advanced Research and Assessment Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Advanced_Research_and_Assessment_Group.

REFERENCES

1. British Army. [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://en.wikipedia.org/wiki/British_Army.
2. Brovkin V. (2005). Training of the military personnel of Great Britain//Foreign military review. – No. 1. – Page 11-16. (In Russian).
3. Selection and Training in the British Army [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://en.wikipedia.org/wiki/Army_Training_Regiment.
4. Royal Military College Sandhurst [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu:

https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Military_College_Sandhurst.

5. Defense Academy of the United Kingdom [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: <http://www.da.mod.uk/>.

6. Infantry Training Centre [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://en.wikipedia.org/wiki/Infantry_Training_Centre.

7. Air Experience Flight [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://military.wikia.com/wiki/Air_Experience_Flight.

8. Royal Air Force College Cranwell [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Air_Force_College_Cranwell.

9. Flying Training School No. 1 (1 FTS) [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/No._1_Flying_Training_School_RAF.

10. Britannia Royal Naval College [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://en.wikipedia.org/wiki/Britannia_Royal_Naval_College.

11. Royal Naval Engineering College [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/11444807>.

12. Defence Academy of the United Kingdom [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: <http://www.da.mod.uk/>.

13. Joint Services Command and Staff College [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: http://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Services_Command_and_Staff_College.

14. Royal College of Defence Studies [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_College_of_Defence_Studies.

15. Advanced Research and Assessment Group [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Advanced_Research_and_Assessment_Group.

РЕЗЮМЕ

Сергій Богунов,

кандидат технических наук,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Ольга Черных,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Юрий Черных,

кандидат технических наук, доцент

Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Основы организации и функционирования системы военного образования Великобритании: аналитический обзор

В статье рассмотрен опыт подготовки военных специалистов для вооруженных сил Великобритании. Указаны варианты организации подготовки офицеров на первичные должности и основные «траектории» их обучения. Приведены требования к лицам, поступающим в военные учебные заведения различных ступеней подготовки. Обозначены сведения о существующей сети военных учебных заведений для подготовки офицеров тактического и оперативно-тактического уровней военного управления сухопутных войск, военно-воздушных сил и военно-морских сил. Определены сроки подготовки военных специалистов на тактическом и оперативно-тактическом уровнях. Сделан вывод о качестве подготовки офицерских кадров для вооруженных сил Великобритании.

Ключевые слова: система военного образования; вооруженные силы Великобритании; опыт подготовки офицеров.

SUMMARY

Serhii Bohunov,
PhD (technical sciences),

Olga Chernykh,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski

Yuri Chernykh,
PhD (technical sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko National University of Kyev

Basics of organization and functioning of the Great Britain military education system - analytical review

The creative use of international experience in officer personnel training abroad becomes of particular relevance in the context of the implementation of NATO standards in the Armed Forces of Ukraine. Therefore, in modern conditions, positive elements of the experience of foreign armed forces should be taken into account when organizing the training of the officers of the Ukrainian Armed Forces.

The purpose of the article is to conduct an analysis of the current state of the UK military education system in order to take into account the experience of officer personnel training during the further reform of the national military education system.

To solve the research tasks we used the system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research, namely, theoretical and methodological analysis of the problem, the analysis of scientific literature on the problem of research, classification and synthesis of scientific information regarding the nature and content of certain tasks, monitoring of the existing system training of military specialists in the British Armed Forces, scientific generalization, general scientific methods of logical and comparative analysis, system approach, expert assessment, analysis and interpretation of the obtained theoretical and empirical data.

The dynamic processes that are taking place during the reform of the military education system in the UK indicate that its development strategy implies multistage and continuity in gaining and improving education throughout the military service of an officer. The analysis of military education in the UK shows that it enables officers to improve periodically their professional competence throughout the military service. In this case, it is envisaged to use a wide network of specialized training centers of the branches of the armed forces, centers of practical training, courses for obtaining practical skills and skills for the future official appointment. Practical training of officer personnel has a tendency to be divided into basic military training and special military training. Future officers, while studying at a higher military educational institution, spend a great deal of time in internships, and in the process of refresher training or retraining, officers are involved in various military exercises. After graduation and before appointment, graduates continue their practical training in military academies (schools) or educational centers of the branches of the armed forces.

The content of military education is focused on: the optimal ratio of humanitarian, natural sciences and special (professional) components; on narrow special (professional) orientation of military specialists' training of all levels of command; on the training of military specialists with higher education on the basis of the integration of military educational institutions with the corresponding civil higher educational institutions, taking into account the specifics of the future military-professional activity of the officer. Thus, the experience of organizing and improving the training of officers in the UK can be useful in solving the problems of reforming the domestic military educational system.

Key words: *military education system; armed forces of Great Britain; officers' training experience.*

Олександра Божок,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова
ORCID ID 0000-0002-0961-9008

Валентин Златніков,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0001-7019-9551

УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито поняття компетентнісного підходу в контексті підготовки фахівців іноземних мов, вказано на види та його особливості. Сучасною парадигмою вищої професійної освіти визнано компетентнісний підхід як один із напрямів оновлення професійної освіти, покликаний розв'язувати суперечності між потребами суспільної практики в компетентних фахівцях та можливостями змісту й методів забезпечення їхньої підготовки.

Ключові слова: компетентність; компетентнісний підхід; фахівець іноземної мови (англійська); педагогічні умови; професійна компетенція.

Постановка проблеми. Проблема компетентності особистості взагалі та професійної зокрема зумовлює впровадження в освіту *компетентнісного підходу*. Згідно з Національним освітнім глосарієм під компетентнісним підходом розуміють визначення результатів навчання у школі й ВНЗ через їх опис у поняттях *компетентностей*, тобто динамічного поєднання знань, умінь, навичок, здатностей, особистісних якостей та ефективної продуктивної діяльності тощо.

Мета статті. Для з'ясування сутності поняття «компетентнісний підхід» визначимо зміст «підходу». У науковій літературі поняття «підхід» тлумачиться двояко – з позиції *об'єкта*, що досліджується, і з погляду загальної *стратегії* діяльності. Сутність його розкривається через розуміння як кута зору, сукупності принципів, що визначають мету і зміст роботи, або як пізнавального засобу, методу, інструменту пізнання та способу перетворення дійсності.

У педагогічних наукових виданнях поняття «*підхід*» розглядається як «...сукупність прийомів, способів впливу на будь-кого, будь-що, при вивченні будь-чого. Підхід охоплює сукупність ідей, концепцій, розпоряджень, що визначають спосіб розгляду й конструювання дидактичних об'єктів, до яких відносять процес навчання та його складові: мету, зміст навчання, методи, форми процесу навчання, показники результативності» [2, 151].

Методи дослідження. У нашій статті ми дотримувалися теоретичних методів дослідження, а саме: ретроспективний, проблемно-цільовий та

міждисциплінарний аналіз із методів вивчення дидактичної, методичної та лінгвістичної літератури, а також аналіз нормативних документів із питань оновлення змісту освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний доробок із проблеми компетентнісного підходу знаходимо в наукових працях Н. Бібік [2], В. Бондаря [3], С. Бондаря [4], І. Зимньої [5], А. Овчарук [175], О. Савченко [8], А. Хуторського [9] та ін. Учені пропонують різні варіанти осмислення сутності цього поняття, зокрема як узагальнену умову здатності людини ефективно діяти за межами навчальних задач і навчальних ситуацій, сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, добору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінювання результатів, оновлення змісту освіти з огляду на мінливу соціально-економічну реальність (І. Фрумін [10]).

Доречними у з'ясуванні ключових понять є напрацювання зарубіжних учених. Так, американські науковці в галузі психології та педагогіки Т. Кроул, С. Камінські, Д. Поделл доводять, що професіонали відрізняються від інших працівників рівнем компетентності, що має вияв в ухваленні незалежних рішень і вмінні орієнтуватися в питаннях, пов'язаних зі своєю безпосередньою роботою [12].

У проєкті профілю вчителя іноземних мов швейцарські вчені виокремлюють *три види компетентностей*: персональну, соціальну та спеціальну, що підпорядковані інтеркультурній компетентності.

Французькі дослідники оперують таким поняттям, як «мінімальні компетенції» спеціаліста. Наприклад, Вівіан де Ландшеєр пише: «...компетентність – це такий рівень навченості, який потрібен громадянам, щоб успішно функціонувати в суспільстві» [12, с. 27]. Учена визначає компетентність як поглиблене знання або засвоєне вміння, а мінімальну компетенцію як особливий рівень знань і вмінь.

Канадські дослідники Є. Джимез, М. Леннон, П. Мерсер, Х. Мурей і М. Робінсон під педагогічною компетентністю розуміють не тільки знання свого предмета (змістова компетентність), а й педагогічні знання і вміння, до яких відносять комунікативність, добір ефективних методів викладання матеріалу, уміння працювати з учнями, які мають різні рівні навченості [11].

Виклад основного матеріалу. З узагальнень результатів запровадження компетентнісного підходу в українській освіті спостерігаємо різноголосся, суперечливі погляди й міркування. Тобто йдеться про розвиток таких освітніх компетенцій, що охоплюють сферу освітніх галузей і навчальних предметів та уможливають комплексне досягнення освітніх цілей.

З аналізу наукових позицій вчених з'ясуємо, що вони мають різні відтінки трактування. У педагогічних словниках поняття «компетентність» визначається як: «...володіння знаннями, що дають змогу судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку», «...поінформованість, обізнаність, авторитетність того, хто... має достатні знання в якій-небудь

галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямущий, ґрунтується на знанні, кваліфікований» [1].

Компетентний фахівець повинен мати такий набір компетентностей, що б допомагали йому соціалізуватися в різних життєвих і професійних умовах. Тому компетентним вважається не фахівець, який має енциклопедичні знання, а, навпаки, той, хто здатний соціалізувати наявні знання відповідно до реалій сьогодення.

На переконання Н. Бібік [2] і С. Бондар [4, 9], компетенція не може бути визначена через суму знань та вмінь. Поділяємо їхні погляди, оскільки вони розкривають особистість, яка здатна розв'язувати проблеми не тільки засвоєння готової інформації, а й інтенсивної участі розуму, нагромадженого досвіду, творчих здібностей. Учені відносять *компетенцію* до потенційної, ідеальної, нормативної, моделювальної якості особистості; *компетентність* – до актуальної, реальної, формувальної особистісної якості, що існує «тут і зараз». Тобто компетентність є актуалізацією та персоніфікацією компетенції.

Зокрема І. Зимня ідентифікує ці поняття із внутрішніми, психологічними новоутвореннями (знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і ставлень), що згодом виявляються в компетентностях людини як актуальні, діяльнісні прояви. Таким чином, компетентність є інтелектуально та особистісно зумовленою соціально-професійною характеристикою життєдіяльності людини, що ґрунтується на *знаннях і цінностях* [5, с. 22]. Учена виокремлює групи компетенцій, що мають сенс для нашого дослідження, а саме:

1) компетенції, що стосуються людини як особистості (здоров'язберігаюча компетенція, ціннісно-смілова орієнтація у світі, розширення та інтеграція знань, громадянська позиція, самовдосконалення, саморегуляція, саморозвиток);

2) компетенції, що мають відношення до соціальної взаємодії людини та соціальної сфери (соціальна взаємодія, співпраця, толерантність, сприйняття іншого, соціальна мобільність, компетентність у різних видах спілкування);

3) компетенції, що стосуються діяльності людини (пізнавальна діяльність, постановка й розв'язання пізнавальних завдань, компетенція в різних видах діяльності, інформаційно-комунікаційна компетенція) тощо.

Названі компетенції, які виявляються в поведінці й діяльності людини, стають її особистісними якостями, а отже, компетентностями, що вирізняються певними компонентами. Зокрема мотиваційним (готовність людини до прояву особистих властивостей в діяльності), когнітивним (знання засобів, способів, програм виконання дій, розв'язання соціальних і професійних завдань, засвоєння норм та правил, що становлять зміст компетенцій), операційно-поведінковим (досвід реалізації знань, умінь), ціннісно-смісловим (відношення до змісту компетенції, її особистісна значущість), емоційно-вольовим компонентом (здатність регулювати прояви компетентностей відповідно до контексту і змісту ситуацій соціальної та професійної взаємодії) [77].

Отже, у вітчизняній психолого-педагогічній науці найбільш широко аналізуються компетентності, необхідні для діяльності в різних сферах суспільного життя, а компетентнісний підхід вважається ключовим методологічним інструментом для досягнення освітніх цілей.

Щодо впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес із вивчення іноземної мови у вищій, середній і початковій школі, то зарубіжні й вітчизняні вчені відстоюють одностайну позицію. За їх переконаннями, з втіленням компетентнісного підходу акценти зміщуються з процесу набуття нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування і розвитку в учнів/студентів здатності творчо застосовувати їх у різних ситуаціях та практично діяти. Із цього виходить, що у своїй навчально-виховній діяльності викладач надає більшого значення організаційно-управлінському аспекту порівняно з інформаційним. У першому випадку він відіграє роль організатора освітньої діяльності, у другому – «ретранслятора знань».

Процес учіння наповнюється розвивальною функцією, що стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання й поєднувати в собі знання, уміння, навички, ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості [7].

Учені Європи та України досліджують професійну компетентність як інтегративну властивість особистості. Так, становлення професійної компетентності майбутніх фахівців залежить від сформованості таких видів компетентностей:

- 1) спеціальної і професійної;
- 2) методичної;
- 3) соціально-психологічної й педагогічної у сфері спілкування із суб'єктами навчальної взаємодії.

Таким чином, поняття професійної *компетентності* має спільний знаменник в інтерпретації означень, ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді та цінностях, набутих у навчанні, діях особистості адекватних можливим життєвим ситуаціям, та вмінні конструктивно їх розв'язувати, здатності обґрунтовано робити вибір, відповідати за результати своєї діяльності, мобілізувати набуті знання, ставленні особистості до своєї компетенції та предмета діяльності.

Варто зауважити, що деякі вчені ототожнюють компетентності та компетенції, наголошуючи на їх практичній спрямованості, і визначаючи останні у сфері існуючих відносин, – «...між знанням і дією в людській практиці». Натомість розробники «Стратегії модернізації змісту загальної освіти» вважають, що компетентність завжди є актуальним проявом компетенцій і містить не лише когнітивну й операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну й рефлексивну.

Отже, компетентності охоплюють якості людини, що дають їй змогу інтегруватись у світовий соціокультурний контекст.

Попри достатньо великий діапазон наукових тлумачень понять «компетенція» і «компетентність» для нашого дослідження важливими є такі їх визначення: *компетенція* – наперед задані вимоги до освітньої підготовки, сукупності знань, способів діяльності, коло повноважень, досвіду, якостей особистості; *компетентність* – набута якість, застосування набутих знань і відповідних умінь, навичок людини як суб'єкта професійної діяльності, опанування відповідної компетенції і здатність її реалізувати у фахово орієнтованих ситуаціях.

У навчальному процесі вищої школи компетентність є інтегрованим результатом освіти особистості. На перший план висувуються чинники формування та розвитку вмінь діяти, використовувати досвід в умовах проблемних ситуацій (наприклад, несприятливі умови праці, нестача інформації, обмаль часу для пошуку відповіді, нез'ясовані причинно-наслідкові зв'язки, недосконалість типових варіантів рішення тощо). Саме в такому сенсі створюються умови для використання механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і завдяки усвідомленим мотивам досягати результату.

Упровадження компетентнісного підходу в освітній простір вищої школи набуває особливого статусу не тільки у справі накопичення знань та їх передачі, а й в розвитку здатності самостійно застосовувати набуті знання, уміння і навички у процесі індивідуального та професійного саморозвитку, самореалізації і самооцінювання.

Таким чином, для впровадження у практику школи компетентнісного підходу потрібно опрацювати новий теоретичний базис, ідентифікувати понятійний фонд європейської педагогічної термінології та узгодити її з вітчизняною наукою, запропонувати ієрархію вимог до освітніх результатів, які б становили об'єктивну оцінку й були зрозумілими всім учасникам навчального процесу в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Здобутки вчених слугують визначальними орієнтирами у тлумаченні такого виду професійної компетентності, як мовно-методична в контексті підготовки майбутніх фахівців вищої школи.

Однією з основних вимог вищої освіти, на думку науковців, є підготовка особистості-професіонала, його призначення та ролі в суспільстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасною парадигмою вищої професійної освіти визнано компетентнісний підхід як один із напрямів оновлення професійної освіти, покликаний розв'язувати суперечності між потребами суспільної практики в компетентних фахівцях та можливостями змісту й методів забезпечення їх підготовки.

Основними положеннями компетентнісного підходу є: встановлення зв'язку освітнього процесу у вищому навчальному закладі з вимогами зовнішнього середовища з метою удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя із сформованою системою професійних компетенцій. Йдеться про відкриту систему, що постійно розвивається й наповнюється новим змістом, визначається рівнем розвитку особистості у всіх її сферах,

формується в діяльності й орієнтована на задоволення запитів суспільства та потреб студентів (учнів). Складниками професійної компетентності фахівця виступають необхідні для виконання професійної діяльності знання, уміння, професійно значущі здатності та якості особистості.

В освітньому просторі ВНЗ підготовка майбутніх фахівців іноземної мови у початкових класах розглядається як процес реалізації компетентнісного підходу в умовах індивідуального саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації набутої професійної компетентності в педагогічній діяльності.

Відповідно професійну компетентність розглядаємо як здатність користуватись іноземною мовою у професійних цілях, вивчаючи іноземну мову з опором на свої вікові особливості та пізнавальні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Словарь методических терминов / Э. Г. Азимов. – СПб: Златоуст, 1999. – 365 с.
2. Бібик Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібик // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4.
3. Бондар В. І. Формування компетентності та конкурентоздатності випускника педагогічного ВНЗ / В. І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: теорія і практика навчання та виховання ; зб. наук. праць. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 204 с.
4. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С.Бондар . – 2003. – Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: теорія і практика навчання та виховання ; зб. наук. праць. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – С. 11-15.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. Овчарук О. Компетентності як ключі до оновлення змісту освіти / Оксана Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : К. І. С., – 2003. С. 17– 27.
7. Пометун О. І. Компетентністний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів / О. І. Пометун; Презентація на нараді Центру тестових технологій, м. Київ, 19 жовт. 2004 р. – К., 2004. –10 с.
8. Савченко О. Уміння учитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / Олександра Савченко // Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Ученик в общеобразовательной школе. – М.: ИОСО РАО, 2002. – С. 135 –157.
10. Фрумин И. Компетентностное образование / И. Фрумин // Учительская газета. (1 марта) – 2005.
11. Bunk G. Teaching Competence in Initial and Continuing Vocational Training in the Federal Republic of Germany / Gerhard P. Bunk. – European Journal Vocational Training. – No 1. – January – April 1994/I. – P. 8–14.
12. Crowl T.K., Kaminsky S., Podell D.M. Educational Psychology. Windows on Teaching. – Brown & Bench mark publishers, 1997. – 416 p.

REFERENCES

1. Asimov A. G., Schukin A. N. (1999). Slovar Metodicheskikh Terminov [Dictionary of the methodological Terms], 365 p.
2. Bibik N.M. (2010). Kompetenzii i competentnosti u resultatah pochatkovoji osvity. [Competences in the Results of Primary Education]. No. 9, p.1-4.
3. Bondar V. I. (2011) Formuvannja competentnosti ta concurentnozdatnosti vypusnyka pedagogichnogo VNZ. [The Formation of the Competent and Graduator And and it's Competent Skills] // Journal: Theory and Practice of the Education, 204 p.
4. Bondar S. Competenzija osobystosti – integrovanji component navchalnyh dosjagnen uchniv. [The Competence of the Individual as The Integrative Component of its Educational Achievements] / S. Bondar. (2003). Journal: Theory and Practice of the Education No. 2, p.11-15.
5. Bunk G. Teaching Competence in Initial and Continuing Vocational Training in the Federal Republic of Germany / Gerhard P. Bunk. - European Journal Vocational Training. No.1. (1994), p.8-14.
6. Crowl T. K., Kaminsky S., Podell D. M. Educational Psychology. Windows of Teaching. (1997), 416 p.
7. Frumin I. (2005) Competentnostnoe obrazovanije, [Competence education].
8. Khutorskoy A. V. (2002). Kluchevyje competentnosti kak component lichnostno-orientirovannoj paradigmy obrazovanija. [Key Competences as the Component of the Personal Paradigm of Education] / A. V. Khutorskoy, p. 135-157.
9. Ovcharuk O. (2003), Kompetentnosti jak kluchovi do onovlennja zmisty osvity. [Competences as the Keys to the Education Innovations] / Oksana Ovcharuk p. 16-27.
10. Pometun O. I. (2004). Kompetentnisniy pidhid do ozinjuvannja rivniv dosjagnen uchniv. [Competence Approach to Evaluate the Levels of Pupils' Achievements] / O. I. Pometun 10 p.
11. Savchenko O. Uminnja uchytyjsja jak kluchova kompetentnist zqgalnoji serednjoj osvity. [The Skill to Study as the Key Competence in the Secondary School] / Oleksandra Savchenko (2004), 112 p.
12. Zimnnya I. A. Kluchevyje kompetentnosti kak rezultatивно zelevaja osnova kompetentontnogo podhoda v obrazovanii. [Key Competences as the Achieved Base of the Competence Approach in the Education] / I.A. Zinnia. (2004). - 42 p.

РЕЗЮМЕ

Александра Божок,
кандидат педагогических наук, доцент,
Национальный педагогический
университет имени М. П. Драгоманова
Валентин Златников,
кандидат педагогических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Внедрение компетентностного подхода в образовательное пространство высшей школы

В статье раскрыто понятие компетентностного подхода в контексте подготовки специалистов по иностранным языкам, а также указаны его виды и особенности. Современной парадигмой высшего образования признан компетентностный подход как один из направлений обновления профессионального образования, призванный развязывать вопросы, что возникают между потребностями общественной практики и возможностями подготовки компетентных специалистов.

Ключевые слова: компетентность; компетентностный подход; специалист по иностранному языку (английский); педагогические условия; профессиональная компетенция.

SUMMARY

Oleksandra Bozhok,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
National Dragomanov Pedagogical University

Valentyn Zlatnikov,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Military Institute of Taras Shevchenko
National University

The providing of the Competence Approach in the High School Educational Space

Introduction. *The term **Competence Approach** is defined in the article in the context of the specialists' training of the foreign language knowledge and its peculiarities.*

Purpose. *In order to define the term "competence approach" we released the content of the meaning "approach" as it is. The essence of this definition is in the context of the numeral approaches, the ways to influence on the members of the educational process. It also includes the ideas, concepts, contests of the didactical objects. Thus the process of the studying relates to the didactical issues.*

Methods. *In our article we based on the theoretical, didactical methods of investigation, such as retrospective method, method of purposefulness and the mid-disciplinary method. There were additional methods to have been used as well. Among them are: the method of the studying the scientific literature, the analysis of the documents on the question of the education innovations in the pedagogical universities in Ukraine.*

Results. *This approach is known as the one of the directions of the professional education. This competence approach is gained to solve the problems between the community requirements and the possibilities of the competent specialists. The high school education which contains all main requirements to achieve knowledge, skills and abilities is devoted in the article. The context of learning is built on the students' achievements of the definite level of communicative competence. The examples of the key competences are also given in the article.*

Originality. *The modern paradigm of the competence approach of high education is devoted to be the general one in the studying and teaching the foreign languages.*

Conclusion. *The competence approach input to the sphere of education brings the special status not only as the getting the knowledge, but as the using of the following knowledge and skills in the process of individual and professional self-development and self-appraisal.*

Key words: *competence; competence approach; competent specialist of foreign language (English); pedagogical conditions; professional competence.*

Роман Дзюбчук,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова
ORCID ID 0000-0001-6224-456X

Григорій Капосльоз,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
ORCID ID 0000-0001-7369-3977

Олег Розумний
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0003-3225-8375

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ ПІДГОТОВКИ

У статті визначено місце та роль наукових досліджень у забезпеченні освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів (управлінні освітньою діяльністю та розвитком навчального закладу, організації освітнього процесу на кафедрі), окреслено проблемні питання організації наукових досліджень для забезпечення освітньої діяльності вищого військового навчального закладу та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: наукове забезпечення; вищий військовий навчальний заклад; наукове дослідження; модель організації.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах ведення Російською Федерацією гібридної війни проти України освітня діяльність вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) Збройних Сил (ЗС) України спрямовується на формування в курсантів і слухачів уміння виконувати поставлені бойові завдання під час проведення антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей України (АТО). Уже здійснено перерозподіл навчального навантаження, згідно з яким теоретичні заняття складають 30-40 % бюджету навчального часу, практичні – 60-70 %.

Водночас досвід ведення бойових дій провідними (у воєнному відношенні) країнами світу свідчить, що однакових сценаріїв дій не існує, кожна проведена кампанія має «своє обличчя» й відрізняється від попередніх засобами, що залучаються, формами та способами застосування військ. А тому, підготовка має здійснюватися до війн майбутнього із врахуванням перспектив розвитку техніки й озброєння. Окрім того, для ВВНЗ технічного профілю важливою задачею залишається забезпечення високого рівня загально-інженерної підготовки військових фахівців.

У зв'язку з вищевикладеним, у ВВНЗ технічного профілю виникає необхідність проведення наукових досліджень для задоволення низки взаємопов'язаних потреб військової освіти, а саме:

– поєднати високу практичну підготовленість випускника до експлуатації та застосування за призначенням озброєння і військової техніки (ОВТ), якими оснащені Збройні Сили України, та його готовність до освоєння, модернізації, розроблення перспективних зразків ОВТ;

– здійснити корекцію форм, методів і технологій навчання фахівців технічного профілю;

– удосконалити систему управління військовою освітою взагалі та ВВНЗ технічного профілю зокрема.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Серед питань організації наукових досліджень у ВВНЗ, як правило, розглядаються такі: моделі та методи планування й управління науковими дослідженнями у ЗС України [1], організація наукової і науково-технічної діяльності (ННТД) у ЗС України в особливий період [2], моделі організації системи науково-дослідної роботи вищих навчальних закладів [3], науково-методичний апарат моніторингу ННТД наукових і науково-педагогічних працівників, спрямованої на забезпечення та удосконалення освітньої діяльності ВВНЗ [4].

У доступних нам джерелах не виявлено наукових публікацій, де розглядалися б проблеми організації наукових досліджень для задоволення потреб військової освіти України взагалі та ВВНЗ технічного профілю підготовки зокрема. Зазначене вище зумовлює потребу у проведенні наукового пошуку шляхів побудови моделі наукового забезпечення функціонування та розвитку ВВНЗ ЗС України як необхідної складової забезпечення високого рівня підготовленості випускників ВВНЗ до майбутньої професійної діяльності.

Мета статті – визначити місце та роль (можливі варіанти використання) наукових досліджень у забезпеченні освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Освітня діяльність ВВНЗ (діяльність, що проводиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти й задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб) спрямована на підготовку військових фахівців високої професійної кваліфікації, з високими морально-діловими якостями, патріотів України, здатних якісно виконувати бойові завдання відповідно до спеціалізації підготовки. Наукова (науково-технічна) продукція, що створюється в інтересах ВВНЗ під час проведення наукових досліджень, покликана гарантувати якість освітніх послуг, які надає заклад, та відповідність підготовки випускників вимогам сучасних збройних сил.

Наукове дослідження – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на всебічне вивчення об'єкту, процесу або явища, їх структури і зв'язків за допомогою наукових методів та спеціальних приладів, яка має на меті встановлення закономірностей їх (об'єкту, процесу або явища) виникнення, розвитку й перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей. Визначимо місце та роль наукових досліджень у забезпеченні освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів,

аналізуючи питання управління освітньою діяльністю ВВНЗ та організацію освітнього процесу на кафедрі.

Важливість проведення наукових досліджень для вирішення проблем управління освітньою діяльністю ВВНЗ та викладання навчальних дисциплін.

Науковцям (педагогам, психологам) і керівникам освіти, які прагнуть усвідомити сучасну освітню й виховну ситуацію, проаналізувати успіхи та недоліки, знайти резерви, побачити нові стратегічні орієнтири, необхідно оволодіти методологією творчого пошуку, методикою організації і проведення дослідно-пошукової, експериментальної роботи.

Оскільки будь-який закон є конкретно-історичним феноменом, зі зміною відповідних умов, із розвитком практики й пізнання одні закони сходять зі сцени або видозмінюються, інші з'являються. Глибокі зміни умов навчання і виховання за останні десятиріччя вимагають нових знань про закономірності цього процесу. Результативність реформування, модернізації освіти у ЗС України прямо залежить від розвитку фундаментальних досліджень у галузі теорії навчання, від виявлення нових закономірностей цього складного структурного процесу в умовах постійного розширення культурно-освітнього простору, розвитку неперервної, особистісно орієнтованої, полікультурної освіти.

Педагоги вищої школи, насамперед, цікавляться створенням навчальних планів, програм, підручників, методичних рекомендацій, різноманітних дидактичних матеріалів та інших засобів. Без методичних розробок, як іноді називають перераховані праці, не можливо ефективно здійснювати освітній процес. Але цілком очевидно, і це чудово розуміють самі науково-педагогічні працівники, що фундаментальні та прикладні наукові дослідження є основою зазначених методичних розробок. Передусім, мова йде про дослідження, спрямовані на удосконалення існуючих або розроблення нових форм, методів і способів проведення занять, їх апробацію. Таким чином результати наукових досліджень реалізуються в освітній діяльності.

Потрібно враховувати ще одне важливе завдання науково-педагогічних і наукових працівників, що потребує досвіду проведення наукових досліджень – бути експертами при ухваленні важливих рішень щодо удосконалення функціонування й розвитку ВВНЗ зокрема та військової освіти в цілому. Адже таку експертизу можуть здійснити лише фахівці з глибоким рівнем спеціальних знань.

Проте, незважаючи на вищевикладене, наукові дослідження для вирішення проблем управління освітньою діяльністю ВВНЗ та викладання навчальних дисциплін вищими військовими навчальними закладами не замовляються, як виключення з правил, на замовлення Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України проводяться деякі дослідження в інтересах системи військової освіти й мінімальна кількість досліджень в інтересах ВВНЗ.

Роль наукових досліджень в організації освітнього процесу ВВНЗ.

Закон України «Про вищу освіту» [7] визначає, що:

- магістерський рівень вищої освіти передбачає здобуття особою загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності;
- освітньо-науковий рівень вищої освіти (доктор філософії) завбачує здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової і педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження.

Розвивати широту мислення, набувати навичок науково-дослідницької роботи неможливо без участі у проведенні реальних досліджень. Саме тому під час організації освітнього процесу у ВВНЗ здобувачі вищої освіти (особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня та кваліфікації) виконують кваліфікаційні роботи (курсіві, дипломні, магістерські, дисертаційні), беруть участь у роботі наукових товариств.

Кваліфікаційна робота здобувачів вищої освіти є:

- найважливішим елементом навчального процесу, основним засобом організації систематичної та самостійної роботи в опануванні вибраної спеціальності;
- формою самостійної освітньої діяльності здобувача вищої освіти, у процесі якої він одержує знання, уміння й навички у проведенні наукових досліджень. Вона дає можливість використовувати набуті знання в обґрунтуванні певних теоретичних положень із вибраної теми, а також опанувати шляхи впровадження теоретичних знань у практичну діяльність;
- формою підсумкової атестації на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст), доктор філософії. Кваліфікаційна робота визначає загальноосвітню та професійну зрілість здобувача, його наукову й спеціальну підготовку, уміння діалектично мислити та творчо застосовувати одержані знання при розв'язанні практичних завдань.

У вищих навчальних закладах та їхніх структурних підрозділах діють *наукові товариства курсантів, слухачів, аспірантів, докторантів і молодих учених*, які є частиною системи громадського самоврядування відповідних вищих навчальних закладів. Наукове товариство створюється для забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які навчаються або працюють у вищому навчальному закладі, зокрема щодо питань наукової діяльності, підтримки наукоємних ідей, інновацій та обміну знаннями.

У [6] висвітлено ряд проблемних питань організації й проведення наукової роботи курсантів у ВВНЗ. Основними з них, на наш погляд, є: практично відсутня інтеграція системи освіти та науки ВВНЗ з виробництвом, і навіть з установами оборонно-промислового комплексу; недостатній престиж ННТД серед молоді; застаріла навчально-матеріальна

база курсантських конструкторських бюро; відсутність фінансування й матеріального забезпечення прикладних і пошукових досліджень курсантів.

Окрім того, сьогодні відсутні дієві механізми залучення курсантів, слухачів, аспірантів, докторантів до проведення наукових досліджень в інтересах ВВНЗ.

Наукові дослідження як передумова оновлення змісту освітнього процесу та розвитку НПП.

Наявність новітніх зразків озброєння та військової техніки значною мірою забезпечує перевагу в сучасній війні. Проте недостатньо мати досконалішу техніку, необхідно навчити особовий склад обслуги (розрахунку, екіпажу) ефективно використовувати її можливості. А це вимагає формувати зміст навчання курсантів (слухачів, ад'юнктів, докторантів) з урахуванням нових досягнень науки й техніки, що неможливо без участі НПП у наукових дослідженнях щодо розроблення нових зразків озброєння та військової техніки. Особливо важлива участь у таких дослідженнях НПП ВВНЗ технічного профілю підготовки.

Будь-який поважаючий себе сучасний педагог прямо чи побіжно, безпосередньо чи опосередковано, так чи інакше бере участь в експериментах, або підготовлених ним самим, або організованих вищим навчальним закладом чи зовнішнім замовником. Об'єктом експериментальної діяльності завжди в кінцевому підсумку є здобувачі вищої освіти. Ось чому знання та уміння організувати і провести експеримент набувають особливого значення й вимагають від науково-педагогічного працівника величезної відповідальності та бездоганної компетентності й професіоналізму. Влучно про це свого часу сказав А. Дістервег: «Без прагнення до наукової роботи учитель ... потрапляє до влади трьох демонів: механістичності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається».

Кожен викладач має бути експериментатором і дослідником, тільки тоді його праця стане творчою й ефективною. Творити, шукати, експериментувати, постійно оновлювати зміст і методи роботи з формування особистості здобувача вищої освіти (курсанта, слухача, ад'юнкта, докторанта) є тепер не лише правом, але й обов'язком учителів та викладачів, що офіційно закріплено в Законі України «Про освіту».

Таким чином, у нинішніх умовах повноцінна освіта без розвитку науки у ВВНЗ неможлива. Проте погляди на те, якою саме вона має бути, суттєво відрізняються. Один із варіантів організації науки у ВНЗ полягає в тому, щоб закрити в Україні більшість наукових тематик «не світового рівня» і зосередитися на підтримці двох-трьох справді «проривних» напрямів. Такий крок означав би катастрофічне зниження професійного рівня викладачів у ВВНЗ, а відтак – рівня їх випускників. Адже саме заняття наукою (нехай і не найвищого світового, але принаймні відповідного фахового рівня) тримає доцентів і професорів в «інтелектуальному тонусі» [5].

Звичайно, що цього замало. Необхідно на підставі аналізу проблем організації наукових досліджень в інтересах системи військової освіти

взагалі та функціонування й розвитку ВВНЗ зокрема запропонувати перспективну модель організації проведення наукових досліджень.

Основними недоліками існуючої системи організації наукових досліджень під час їх замовлення, на наш погляд, є такі, як:

- кафедри відіграють пасивно-допоміжну (щодо наукових підрозділів ВВНЗ) роль у процесі замовлення НДР;

- не визначено, який відсоток наукового потенціалу ВВНЗ його начальник має право використати для проведення наукових досліджень в інтересах забезпечення функціонування та розвитку закладу (фактично це відбувається за остаточним принципом);

- не визначено роль і повноваження науково-організаційних підрозділів ВВНЗ у процесі замовлення НДР. У багатьох випадках ці підрозділи виконують завдання лише щодо узагальнення поданих пропозицій, їх погодження із Воєнно-науковим управлінням (ВНУ) Генерального штабу (ГШ) ЗС України;

- заявки (тематичні картки) на виконання НДР ВВНЗ мають в обов'язковому порядку погоджуватися із ВНУ ГШ ЗС України [7], для якого питання удосконалення військової освіти, розвитку ВВНЗ не є профільними та пріоритетними.

Як один із наслідків існування перерахованих недоліків замовлення НДР – наукові дослідження, що виконуються в наукових підрозділах та кафедрах, не мають прямого відношення до освітнього процесу ВВНЗ.

Проблемними питаннями організації виконання наукових досліджень для забезпечення функціонування та розвитку ВВНЗ залишаються такі:

- забезпечення мотивації включення наукових працівників наукових підрозділів ВВНЗ в освітню діяльність, без чого неможливе знання проблематики наукових досліджень в інтересах закладу. Їх залучення до проведення навчальних занять нормативно не врегульовано, керівниками наукових підрозділів не враховується під час визначення рейтингу наукових працівників, відсутні механізми фінансового заохочення при над нормованому навантаженні наукових працівників;

- низька активність науково-педагогічних працівників (НПП) кафедр у виконанні НДР. Багато НПП вважають наукову роботу другорядним елементом своєї діяльності й налаштовані на «ретрансляцію» знань за «стандартною» методикою викладання. Формуванню такої точки зору «сприяє» перевищення визначеного в [7] обсягу навчального навантаження НПП.

На наш погляд, основними причинами існуючих недоліків в організації наукових досліджень для забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ є:

- відсутність ефективних механізмів замовлення (у тому числі фінансування) тематики наукових досліджень в інтересах забезпечення функціонування та розвитку ВВНЗ, формування тимчасових творчих колективів, реалізації результатів досліджень у ВВНЗ;

– недосконала нормативно-правова база, що регламентує організацію наукового забезпечення функціонування та розвитку ВВНЗ.

Зазначене вище зумовлює потребу у формуванні моделі організації наукового забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ, що б дала змогу спрямовувати наукові дослідження на вирішення проблем функціонування та розвитку ВВНЗ ЗС України.

У перспективній моделі організації наукового забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ доцільно розглядати структурні елементи (суб'єкти наукового забезпечення, структурні підрозділи, у які вони адміністративно об'єднуються, керівники ВВНЗ), їх завдання та порядок взаємодії під час замовлення, виконання, приймання наукових досліджень та реалізації наукових результатів.

Суб'єктами наукового забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ можуть бути: наукові, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти (курсанти, слухачі, ад'юнкти, докторанти), інші працівники вищих навчальних закладів, а також працівники підприємств, які спільно з вищими навчальними закладами проводять наукову, науково-технічну й інноваційну діяльність.

Серед **структурних підрозділів, у яких адміністративно об'єднані суб'єкти наукового забезпечення ВВНЗ**, доцільно розрізняти підрозділи – виконавці наукових досліджень (кафедра, науково-дослідна лабораторія, науково-дослідний відділ) та підрозділи – управління науковими дослідженнями (науково-організаційний відділ (відділення), управління, науково-методичний центр тощо).

Основним структурним підрозділом ВВНЗ у перспективній моделі організації наукових досліджень для забезпечення функціонування та розвитку ВВНЗ ЗС України технічного профілю має бути кафедра. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» [7], кафедра є базовим структурним підрозділом вищого навчального закладу, що проводить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якої входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, зокрема три з них із науковим ступенем або вченим (почесним) званням.

Кафедра має відігравати провідну роль у процесі формування замовлення на наукову (науково-технічну) продукцію в інтересах ВВНЗ, оскільки саме вона є основним підрозділом, що відповідає за якість підготовки військових фахівців для ЗС України. З досвіду кафедри щодо організації навчального процесу та забезпечення якості освітньої діяльності визначають проблеми, що так чи інакше ускладнюють його організацію і проведення (систему науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей), і потребують наукових досліджень з метою знаходження раціональних шляхів їх вирішення на вузівському або державному рівнях.

На науково-організаційний підрозділ доцільно покласти завдання щодо перевірки якості замовлення (відпрацювання виконавцями заявок а замовниками тематичних карток на НДР, проектів ТЗ (ТТЗ)), організації (формування тимчасових творчих колективів (ТТК), робочих програм виконання НДР, перевірки попереднього розрахунку працевитрат на проведення НДР та наявного часового ресурсу членів ТТК на проведення наукових досліджень), контролю за своєчасністю проведення наукових досліджень згідно з річним планом ННТД ВВНЗ, відповідності звітів про НДР завданням, поставленим у ТЗ (ТТЗ), правильності їх оформлення та впровадження наукових результатів НДР, що виконувалися для забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ.

Керівник вищого навчального закладу має відповідати за координацію діяльності суб'єктів наукового забезпечення, фінансування наукових досліджень та впровадження їх результатів в освітню діяльність ВВНЗ, що йому підпорядковується.

В основу організації взаємодії суб'єктів наукових досліджень, структурних підрозділів, у які вони об'єднані, та керівників ВВНЗ пропонуємо покласти такий **порядок замовлення, виконання наукових досліджень для забезпечення функціонування й розвитку ВВНЗ:**

– у середовищі кафедри визначаються теми наукових досліджень, які в найближчій перспективі дадуть найкращий ефект для вирішення об'єктивних проблем підготовки військових фахівців. На підставі цього прогнозу розробляється проект заявки на виконання НДР, що затверджується на засіданні кафедри та подається до науково-організаційного підрозділу ВВНЗ;

– науково-організаційний підрозділ узагальнює подані кафедрами заявки на проведення НДР і тематичні картки на НДР, подані замовниками наукових досліджень, перевіряє їх відповідність Стратегії (концепції) розвитку ВВНЗ та можливостям наукового потенціалу закладу щодо їх виконання, правильність оформлення і відсутність дублювання (недопущення випадків повторів) тематики досліджень. Лише після перевірки зазначених документів начальником науково-організаційного підрозділу вони мають подаватися на погодження заступнику начальника ВВНЗ з навчальної та наукової (наукової) роботи а далі – на затвердження начальнику ВВНЗ;

– у подальшому ТК на НДР, спрямовані на забезпечення функціонування й розвитку ВВНЗ ЗС України, погоджуються начальником ВВНЗ з Департаментом військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики МО України (на який покладено завдання щодо визначення перспектив розвитку військової освіти та науки, ННТД у військовій сфері, їх поступове наближення до стандартів держав – членів НАТО [10]) та ВНУ ГШ ЗС України.

При цьому відповідальність за своєчасність завершення досліджень, якість та обґрунтованість отриманих результатів несуть науковий керівник та відповідальний виконавець роботи, як це й передбачено [9].

Висновки. Організація наукового забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ відповідно до запропонованої моделі дасть змогу:

- підвищувати наукову кваліфікацію науково-педагогічних працівників кафедр;
- покращувати методичне забезпечення як освітньої діяльності ВВНЗ в цілому, так освітнього процесу кафедр зокрема;
- удосконалювати науково-дослідницьку частину навчально-матеріальної бази кафедр та наукових підрозділів ВВНЗ;
- зосереджувати основні зусилля наукових і науково-педагогічних працівників ВВНЗ на проведенні наукових досліджень щодо вирішення актуальних для освітньої діяльності ВВНЗ проблем.

Наразі керівними документами не визначено запропоновану модель організації виконання НДР в інтересах освітньої діяльності ВВНЗ ЗС України.

Перспективою подальших досліджень є розроблення механізмів організації проведення наукових досліджень (визначення практичної проблеми та замовлення, організації виконання, упровадження наукових результатів) для забезпечення функціонування й розвитку системи військової освіти України взагалі та освітньої діяльності ВВНЗ технічного профілю зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алімпієв А. М. Моделі і методи планування та управління науковими дослідженнями / А. М. Алімпієв, Д. А. Гриб, Б. О. Демідов та ін. // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2014. – № 2(15). – С. 173–176.
2. Сафронов О. В. Організація наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України в особливий період / О. В. Сафронов, О. А. Прохоров, М. Ф. Полторак // Військова освіта. – 2015. – № 2. – С. 211-220.
3. Степашко В. Модель науково-дослідної роботи вищого навчального закладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/17/visnuk_3.pdf
4. Капосльоз Г. В. Деякі аспекти моніторингу наукового забезпечення функціонування та розвитку педагогічної системи вищого військового навчального закладу / Г. В. Капосльоз // Військова освіта. – 2015. – № 2. – С. 93-105.
5. Навіщо суспільству сьогодні потрібна наука? М. Стріха, К. Матвієнко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/panorama-dnya/navishcho-suspilstvu-sogodni-potribna-nauka>.
6. Звіт про науково-дослідну роботу “Обґрунтування перспективної системи наукового забезпечення функціонування та розвитку військової освіти. Організація наукових досліджень у вищих навчальних закладах технічного профілю” (проміжний) (шифр “КОНЦЕПЦІЯ-НЗ”). – Житомир: ЖВІ, 2017. – 78 с.
7. Закон України: Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
8. Положення про вищі військові навчальні заклади, затверджене наказом Міністерства оборони України від 27.05.2015 № 240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15>.

9. Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, затверджене наказом Міністерства оборони України від 26.07.2016 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16>.

10. Департамент військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-apatu-ministerstva/departament-vijskovo-osviti-nauki-soczialnoi-ta-gumani-tarnoi-politiki-ministerstva-oboroni-ukraini.html>

REFERENCES

1. Alimpiev, A. M., Grib, D. A., Demidov, B. A., Olizarenko, S. A., Naumenko, M. V. (2014) «Modeli i metodi planuvannya ta upravlinnya naukovimi doslidzhenyami» [Models and methods of planning and management science research], Science and Technology of the Air Force of Ukraine, Kharkiv, № 2 (15), pp. 173–176.

2. Safronov, O. V., Prohorov, A. A., Poltoruk, M. F. (2015) «Organizatciya naukovo ta naukovo-tehnicnoi diyalnosti u Zbroinih Silah Ukraini v osoblivyi period» [Organization of scientific and scientific-technical activity in the Armed Forces during the special period], Military Education, Kiev, № 2, pp. 211-220.

3. Stepashko, V. (2006) «Model naukovo-doslidnoi roboti visshogo navchalnogo zakladu» [Model of research work of a Higher Educational Institution], available at: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/17/visnuk_3.pdf.

4. Kaposlyoz, G. V. (2015) «Deyaki aspekti monitoringu naukovogo zabezpechennya funkcionuvannya ta rozvitku pedagogichnoi sistemi visshogo vyiskovogo navchalnogo zakladu» [Some aspects of the monitoring of scientific software development and functioning of pedagogical system Higher Military Educational Institution] Military Education, Kiev, № 2, pp. 93-105.

5. Striha, M., Matviyenko, K. (2009) «Navischo suspilstvu syogodni potribna nauka?» [Why society today needs science?], available at: <https://day.kyiv.ua/uk/article/panoramadnya/navishcho-suspilstvu-sogodni-potribna-nauka>.

6. Report on research work (2017) «Obgruntuvannya perspektivnoi sistemi naukovogo zabezpechennya funkcionuvannya ta rozvitku vyiskovoi osviti. Organizaciya naukovih doslidzen u vischih navchalnih zakladah tehnicnogo profilyu» [Reasoning of a perspective system of scientific support for the functioning and development of military education. Organization of scientific research in higher educational institutions of technical profile], Zhytomyr, 78 p.

7. Law of Ukraine «On Higher Education», dated July 1, 2014, n.o. 1556-VII, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

8. Order of the Ministry of Defense of Ukraine «On Approval of the Regulations on Higher Military Educational Institutions», dated May 27, 2015, n.o. 240, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15>.

9. Order of the Ministry of Defense of Ukraine «On Approval of the Regulations on organization of scientific and scientific-technical activities in the Armed Forces of Ukraine», dated July 26, 2016, n.o. 385, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16>.

10. Department of Military Education, Science, Social and Humanitarian Policy of the Ministry of Defense of Ukraine, available at: <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-apatu-ministerstva/departament-vijskovo-osviti-nauki-soczialnoi-ta-gumani-tarnoi-politiki-ministerstva-oboroni-ukraini.html>

РЕЗЮМЕ

Роман Дзюбчук,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник,
Житомирский военный институт
имени С. П. Королёва

Григорий Капослѐз,

кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник,

Олег Розумный,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховського

Место и роль научных исследований в обеспечении образовательной деятельности высшего военного учебного заведения технического профиля подготовки

В статье определены место и роль научных исследований в обеспечении образовательной деятельности высших военных учебных заведений (управлении образовательной деятельностью и развитием учебного заведения, организации образовательного процесса на кафедре), проблемные вопросы организации научных исследований для обеспечения образовательной деятельности высшего военного учебного заведения и возможные пути их решения.

Ключевые слова: научное обеспечение; высшее военное учебное заведение; научное исследование; модель организации.

SUMMARY

Roman Dziubchuk,

Candidate of Technical Science,
Senior Researcher,
Korolyov Zhytomyr Military Institute

Grigoriy Kaposlyoz,

Candidate of Psychological Science,
Senior Researcher,

Oleg Rozumnyi

National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

The place and role of scientific research in supplying the educational activities of higher education institutions of technical profile

Introduction. *Military higher education institutions (HEI) of technical profile feel necessity in scientific research to satisfy a row of interconnected needs of military education. In available resources, publications revealing questions of organizing scientific research for satisfying needs of military education in Ukraine and higher educational institutions of technical profile were not found.*

Purpose. *To determine the place and role (including possible variants of usage) of scientific research in supplying the educational activities in military HEI.*

Methods. *The method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.*

Results. *While determining the place and role of scientific research in supplying the educational activities in military HEI:*

importance of scientific research in solving problems considering management of educational activities and teaching academic disciplines in military HEI was proved;
place of scientific research in organization of educational process was determined;
attention on the role of scientific research in actualization of educational content and development of lecturers and researchers was paid.

In order to solve the problems in organization of scientific research for the interests of military HEI, a perspective model for organizing the scientific support of educational activities in military HEI has been developed. It defines: structural elements (subjects of scientific support, structural units in which they are administratively united, directorate of military HEI), their tasks and the way of interaction during the ordering, execution, acceptance of scientific researches and implementation of scientific results.

Originality. *A model for organizing the scientific support of educational activities in military HEI was first proposed.*

Conclusion. *Up to now, guideline documents do not define a model of conducting research projects to meet needs of educational activities of military HEI of Armed Forces of Ukraine. Perspective of further research is creation of mechanism of conducting scientific research to supply functioning and development of system of military education in general and educational activities of HEI of technical profile in particular.*

Key words: *scientific support; military higher education institution; scientific research; model of organization.*

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Олег Рибчук
ORCID ID 0000-0003-3966-8326
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ВИКЛАДАЧІ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ВВНЗ: СТАН ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Статтю присвячено висвітленню результатів емпіричного дослідження стану підготовленості викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ. Дослідження проводилося шляхом аналізу наукових досліджень та нормативно-правових документів, що визначають вимоги до підготовленості викладача вищої школи; порівняння фактів і поглядів на досліджувану проблему в історичному контексті із сучасним її станом; анкетування, бесід, спостереження, експертних оцінок, самооцінювання, тестування; прогнозування умов та напрямів ефективного впровадження системи принципів, правил, вимог, які направляють пізнавальну діяльність викладачів. Новизна полягає в отриманні статистичних даних, що дало змогу встановити пріоритетні напрями для удосконалення системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. За результатами дослідження такими визначено: ознайомлення викладачів із сучасними освітніми концепціями, теоріями, підходами; підготовка в напрямку організації наукових досліджень, а також із питань педагогічного діагностування.

Ключові слова: викладач спеціальних дисциплін; підготовленість; освітня діяльність.

Постановка проблеми. Визначальне місце в системі військової освіти займає військовий педагог. Саме через його діяльність реалізується воєнна державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального й духовного потенціалу збройних сил, розвиток військової науки і техніки, збереження та примноження військових традицій. Тому нині перед національною вищою військовою школою стоїть завдання підготувати таких науково-педагогічних фахівців, які могли б у своїй педагогічній діяльності поєднувати глибокі фундаментальні військово-професійні знання, практичний досвід і педагогічну підготовленість із постійно зростаючими вимогами сучасного суспільства до Збройних Сил України та системи вищої військової освіти. Вимоги до викладача вищої школи конкретизуються в низці програмних та нормативних документів, зокрема: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002), Законі України «Про вищу освіту» (2014), Законі України «Про освіту» (2017).

З огляду на зазначене, проблема підготовки військових педагогів, насамперед, у системі післядипломної освіти набуває особливого значення.

З метою з'ясування актуальних проблемних питань підготовленості викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ до педагогічної діяльності нами було проведено емпіричне дослідження у провідних військових вишах країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійного становлення й розвитку особистості педагога вивчали С. Гессен, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Сисоєва та ін. Питанням підготовки військових педагогів та удосконалення їх педагогічного фаху присвячені праці А. Вітченка, Ю. Красильника, М. Нещадима, В. Осьодла, Ю. Приходька, В. Ягупова та ін.

Для визначення напрямів дослідження слушною вважаємо думку вчених: «Свідченням високого рівня сформованості педагогічної культури є гуманістична спрямованість особистості педагога, психолого-педагогічна компетентність і розвинуте педагогічне мислення, володіння педагогічними технологіями, досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну), культура професійної поведінки (педагогічне спілкування, мова, зовнішній вигляд)» [1, с. 44].

А. Вітченко та В. Осьодло вважають: «...На шляху реалізації триєдиної освітньо-виховної мети майбутній викладач ВВНЗ має досягнути особливості професійного навчання, виховання та управління військовим вишем, навчитися планувати, організовувати, контролювати результативність освітнього процесу, набути досвіду керування навчально-пізнавальною, науково-дослідницькою, виховною діяльністю студентів, курсантів, слухачів...» [2, с. 24]. Зазначене дає змогу уточнити зміст досліджуваного явища.

Важливою для нашого дослідження є позиція В. Ягупова, який зазначає: «...за наявності певної військово-професійної підготовленості, психолого-педагогічної компетентності, розвинутих особистісних властивостей кожен військовий педагог може досягти позитивних результатів у навчанні, вихованні та психологічній підготовці військовослужбовців» [5, с. 306]. Зазначене вказує на доцільність перепідготовки й підвищення кваліфікації військових керівників для подальшої педагогічної діяльності.

Незважаючи на значну кількість ґрунтовних досліджень, аналіз наукових праць, присвячених підготовці викладачів вищої школи та військових викладачів, засвідчив надзвичайну актуальність і проблемність цього напрямку досліджень. Зокрема визначення сучасного стану підготовленості військових викладачів до педагогічної діяльності у ВВНЗ не стало предметом окремого педагогічного дослідження.

Мета статті – на основі аналізу проведеного дослідження визначити нагальні проблеми в підготовленості викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ та запропонувати основні напрями її удосконалення.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз наукових досліджень та нормативно-правових документів, що визначають вимоги до підготовленості викладача вищої школи; порівняння фактів і поглядів на досліджувану проблему в історичному контексті із сучасним її станом; прогнозування – для

виявлення умов та напрямів ефективного впровадження системи принципів, правил, вимог, які направляють пізнавальну діяльність викладача.

Емпіричні: анкетування, бесіда, пряме й непряме спостереження, метод експертних оцінок, самооцінювання, тестування – для вивчення сформованості фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ.

Викладення основного матеріалу. В основу дослідження було покладено вимоги, що висуваються до рівня підготовленості викладачів вищої школи відповідними нормативними документами, результатами фундаментальних педагогічних досліджень, а також розробленою авторською моделлю розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти [3, с. 231-236].

Методика проведення педагогічного дослідження розвиненості фахової компетентності викладачів ВВНЗ описана в наших попередніх дослідженнях [4, с. 53-58].

У проведеному емпіричному дослідженні взяли участь 267 викладачів ВВНЗ, що дало змогу нам говорити про репрезентативність вибірки й високий рівень достовірності отриманих результатів.

За допомогою опитування встановлено, що актуальною проблемою для ВВНЗ залишається недостатній рівень психолого-педагогічної підготовленості науково-педагогічних працівників, а саме: тільки 17 % опитаних мають педагогічну освіту, близько 29 % – науковий ступінь, у понад 46 % – педагогічний стаж до 5 років. Варто також зазначити, що близько 70 % викладачів вказали на те, що вони відчувають потребу в удосконаленні власної педагогічної компетентності.

При цьому значна кількість опитаних (близько 73 %) вказали на високу мотивованість і захопленість педагогічною діяльністю, 55 % відзначили, що отримують задоволення від своєї роботи зі слухачами (курсантами). Це дає підстави вважати, що потенціал для розвитку педагогічної компетентності викладачів ВВНЗ є високим, оскільки гуманістичний світогляд, позитивне ставлення до вихованців та висока мотивація до педагогічної діяльності є надійною основою для розвитку й саморозвитку важливих професійних якостей військових педагогів.

Опитування проводилося шляхом самооцінювання із застосуванням розроблених анкет. У них пропонувалося оцінити власний рівень розвиненості компетентності за основними напрямками педагогічної діяльності викладача ВВНЗ, використовуючи 4-бальну подрібнену шкалу (від 2 до 5) з поділкою 0,25 бала.

Перехід від бальної оцінки до рівнів розвиненості педагогічної компетентності здійснювався шляхом віднесення опитаних до таких рівнів:

- базовий – від 2 до 3,75 бала;
- достатній – від 3,75 до 4,5 бала;
- високий – від 4,5 до 5 балів.

Опитування дало змогу встановити напрями діяльності військового викладача, потребу вдосконалення з яких найбільш гостро відчувають респонденти, а саме: з організації наукових досліджень (оцінили власну компетентність із середнім балом 3,82) та у здійсненні педагогічного діагностування (3,97) (рис. 1).

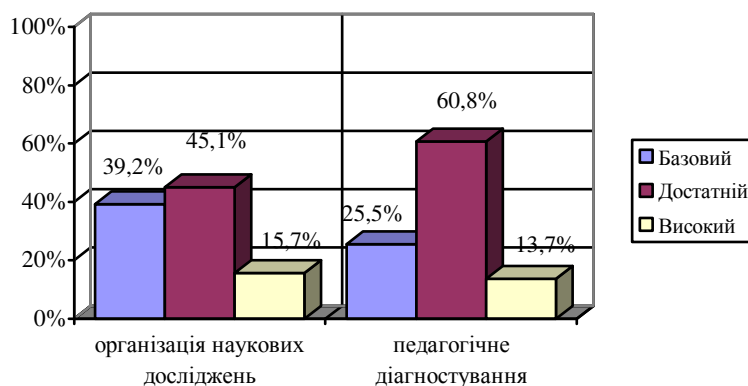

Рис. 1. Напрями викладацької діяльності, за якими проявився гранично низький рівень розвиненості компетентності

Найвищий рівень власної компетентності респонденти оцінили за напрямами: з дисципліни викладання (4,46) та з методики викладання (4,29) (рис. 2).

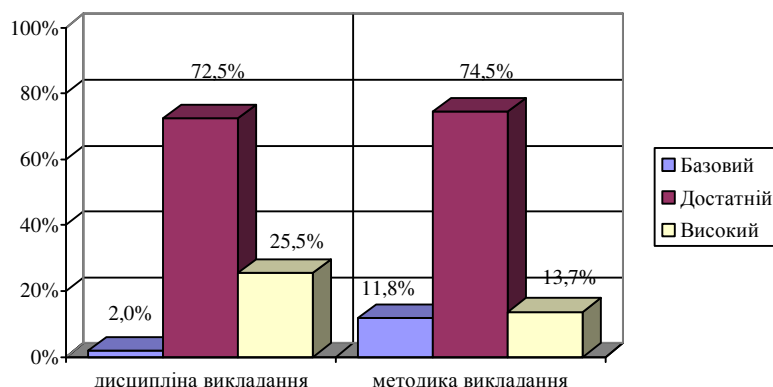

Рис. 2. Напрями викладацької діяльності, за якими проявився найбільш високий рівень розвиненості компетентності

До найбільш важливих результатів за підсумками анкетування варто віднести також отриманий рівень розуміння викладачами засад компетентнісного підходу та застосування основних його положень у педагогічній діяльності. Близько 46 % опитаних основною метою своєї діяльності визначають передачу слухачам (курсантам) знань, формування в них відповідних навичок та вмінь, тобто зорієнтовані на реалізацію знаннєвого підходу в навчанні, що не відповідає сучасним вимогам до освітньої діяльності. Лише 12,5 % досліджуваних спрямовують власну викладацьку діяльність на формування та розвиток здатностей до застосування отриманих знань і вмінь у практичній діяльності, 11 % пріоритетом власної діяльності визначають розвиток слухачів (курсантів) як творчих особистостей, спроможних вирішувати складні, нестандартні

професійні завдання в різних умовах, ще 23 % мету своєї педагогічної діяльності вбачають у спонуканні курсантів до самоосвіти й саморозвитку.

Проведене дослідження вказало на брак знань і досвіду у здійсненні низки заходів, що притаманні викладацькій діяльності. Близько 88 % опитаних викладачів відчують недостатню підготовленість із питань підвищення мотивованості слухачів (курсантів), 86 % – з упровадження положень компетентнісного підходу в освітній процес, 85 % вказує на недостатню обізнаність щодо методології освіти, сучасних освітніх концепцій і теорій, 83 % – стосовно організації зворотного зв'язку з випускниками для удосконалення навчального змісту, близько 81 % педагогів відчують труднощі з приводу впровадження міждисциплінарного підходу, близько 80 % висловили бажання вдосконалити власну підготовку з таких питань: проектування проблемних ситуацій у навчанні; визначення індивідуально-психологічних особливостей слухачів (курсантів); упровадження інноваційного педагогічного досвіду, досвіду НАТО щодо підготовки військових фахівців; педагогічної кваліметрії (кількісного оцінювання якості освіти на критеріальній основі); активізації пізнавальної діяльності курсантів.

Вивчення умов, що сприяють здійсненню освітньої діяльності викладачами у ВВНЗ, дало змогу встановити ті з них, що мають пріоритетне значення для викладачів, проте не реалізуються в повному обсязі в освітньому процесі. Понад 45 % науково-педагогічних працівників вказали на низький рівень мотивованості курсантів до навчання у ВВНЗ, близько 43 % – на неоптимальні умови для здійснення науково-інноваційної діяльності, 42 % не задоволені адміністративно-розпорядчими умовами у ВВНЗ (вважають надмірним адміністрування діяльності викладача), 35 % вважають, що матеріально-технічна база ВВНЗ потребує оновлення, близько 34 % відзначили необхідність покращення самоврядних умов у ВВНЗ, підвищення ролі науково-педагогічних працівників у прийнятті рішень з управління освітньою діяльністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, комплексне дослідження рівнів підготовленості викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ до педагогічної діяльності дало змогу визначити низку нагальних проблем, що потребують теоретичного осмислення і на цій основі розроблення відповідних методичних рекомендацій.

На сьогодні, як свідчать результати проведеного дослідження, актуальною залишається проблема фахової підготовки викладачів ВВНЗ, вирішення якої вбачаємо в підвищенні їх кваліфікації в системі післядипломної освіти. Важливими напрямками підвищення кваліфікації викладачів ВВНЗ слід вважати такі, як: ознайомлення їх із сучасними освітніми концепціями, теоріями, підходами; вивчення питань організації наукових досліджень, педагогічного діагностування. Вагомою позитивною передумовою вирішення зазначених проблем є високий рівень мотивованості

науково-педагогічних працівників до викладацької діяльності та самоосвіти, про що зазначили 73 % опитаних.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є відпрацювання методичних рекомендацій з удосконалення системи післядипломної освіти викладачів ВВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід: у 2 ч. Ч. 2: підручник / [Ю. С. Красильник, Г. О. Верхованцев, Л. І. Карпова-Чемерис та ін.] – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2013. – 336 с.
2. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Педагогіка вищої військової школи : підручник / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 504 с.
3. Рыбчук О. О. Педагогічна модель розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти / О. О. Рыбчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : науковий журнал Педагогічні науки, Вип. 2 (88). – Житомир. : ЖДУ імені Івана Франка, 2017 р.– С. 231-236.
4. Рыбчук О. О. Методика педагогического исследования проблемы развития специальной компетентности преподавателей вузов в системе последипломного образования / О. О. Рыбчук // «Педагогическое мастерство» Научно-теоретический и методический журнал, № 1. – Бухара. : Бухарский государственный университет, 2017 р. – С. 53-59.
5. Ягупов В. В. Військова дидактика : Навчальний посібник. – К. : «Київський університет», 2000. – 400 с.

REFERENCES

1. Viys'kova psykhohihiya ta pedahohika: innovatsiynny pidkhid: u 2 ch. Ch. 2: pidruchnyk [Military Psychology and Pedagogy: an innovative approach] K. : NUOU im. Ivana Chernyakhovs'koho, 2013. – 336 s. (in Ukrainian).
2. Vitchenko A.O., Os'odlo V.I. (2017) Pedahohika vyshchoyi viys'kovoyi shkoly : pidruchnyk [Pedagogy of the Higher Military School: a textbook] K. : NUOU im. Ivana Chernyakhovs'koho, 504 s. (in Ukrainian).
3. Rybchuk O.O. (2017) Pedahohichna model' rozvytku fakhovoyi kompetentnosti vykladachiv VVNZ u systemi pislyadyplomnoyi osvity [Pedagogical model of Higher Military Educational institutions lecturers professional competence development in the post-graduate education system] Visnyk Zhytomys'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka : naukovyy zhurnal Pedahohichni nauky, Vyp. 2 (88). – Zhytomyr. : ZhDU imeni Ivana Franka, 231-236. (in Ukrainian).
4. Rybchuk O.O. (2017) Metodika pedagogicheskogo issledovaniya problemy razvitiya specialnoy kompetentnosti prepodavateley vuzov v sisteme poslediplomnogo obrazovaniya [Higher military educational institutions lecturers special competence development pedagogical research methodology in postgraduate education system] «Pedagogicheskoe masterstvo» Nauchno-teoreticheskiy i metodicheskiy zhurnal, № 1. Buhara. : Buharskiy gosudarstvennyy universitet, 53-59. (in Russian).
5. Yahupov V.V. (2000) Viys'kova dydaktyka : Navchal'nyy posibnyk. [Military Didactics: Textbook] K. : «Kyivivs'kyi universytet», 400 s. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницький,
кандидат педагогических наук, профессор
Олег Рыбчук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Преподаватели специальных дисциплин ВВУЗ: состояние подготовленности и направления её совершенствования

Статью посвящено освещению результатов эмпирического исследования состояния подготовленности преподавателей специальных дисциплин ВВУЗ. Исследование проводилось путем анализа научных исследований и нормативно-правовых документов, определяющих требования к подготовленности преподавателя высшей школы; сравнения фактов и взглядов на исследуемую проблему в историческом контексте с современным ее состоянием; анкетирования, бесед, наблюдения, экспертных оценок, самооценки, тестирования; прогнозирования условий и направлений эффективного внедрения системы принципов, правил, требований, которые направляют познавательную деятельность преподавателей. Новизна заключается в получении статистических данных, что позволило установить приоритетные направления для совершенствования системы повышения квалификации научно-педагогических работников. По результатам исследования такими определены: ознакомление преподавателей с современными образовательными концепциями, теориями, подходами; подготовка по направлению организации научных исследований, а также по вопросам педагогического диагностирования.

Ключевые слова: преподаватель специальных дисциплин; подготовленность; образовательная деятельность.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Education), professor,
Oleh Rybchuk,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Special subject lecturers of higher military educational establishments: state of preparedness and directions for improvement

***Introduction:** There is a task before the national higher military educational institutions – to prepare the scientific pedagogical specialists, who could unite the deep fundamental military professional knowledge, practical experience and pedagogical excellence with constantly increasing challenges of modern society to the Armed Forces of Ukraine and military higher education system in their military activities. The pedagogical qualification system improvement stipulates the research of military teachers readiness for the pedagogical work modern state.*

The purpose is to highlight the actual state, problematic issues and directions of improvement of higher military educational institutions special subjects lecturers preparedness.

***Methods:** theoretic: analysis of the theoretical: scientific researches and normative and legal documents, which determines the demands to the higher military school lecturers preparedness; views and facts comparison concerning the investigated topic in historical context with modern state; prognosis to determine the conditions and directions of effective implementation of the system of principles, rules, demands, which directs lecturers cognitive activities.*

Empirical: questionnaires, conversation, direct and indirect observation, experts assessment method, self-assessment, testing – were used with the aim of determining the level of higher military educational institutions special subjects lecturers professional competence formedness.

Results: The statistical data, obtained as a result of the research, permitted to determine the priority directions to improve the scientific pedagogical personnel postgraduate education system. These are: lecturers familiarization with modern education conceptions, theories, approaches, scientific investigation preparation and pedagogical diagnosing.

Originality: The complex investigation of the higher military educational institutions special subjects lecturers preparedness allowed to determine some drawbacks in their preparation, also as some suggestions concerning the directions of pedagogical qualification improvement and the problems in proper organization and pedagogical conditions provision of pedagogical activities in higher military educational institutions.

Conclusion: The problem of professional development of higher military educational institutions lecturers, the solving of which is seen in the professional development in the postgraduate education system by involving the teachers to the pedagogical qualification development courses and distance learning.

Key words: competence; military and professional competence; military lecturer; pedagogical activities; military and professional competence.

Ірина Казак,
кандидат педагогічних наук
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID 0000-0001-9450-8312

Юрій Прібилєв,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0003-1941-3561

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Проведено аналіз сутності педагогічної творчості, що об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача та студента в їх взаємодії і взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, які ведуть до розвитку й саморозвитку особистості. Виявлено специфіку педагогічної творчості. Визначено якості сучасного творчого викладача й побудовано модель творчого середовища студентів вищого навчального закладу для формування їх творчої особистості викладачем, що сприятиме підготовці творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Ключові слова: педагогічна творчість; творча особистість; студент; викладач; вищий навчальний заклад; процес навчання; творча діяльність; розвиток.

Постановка проблеми. Творчість – специфічна здатність кожної людини, яку можна й необхідно розвивати. Важливими передумовами формування та розвитку творчих здатностей у процесі навчання у вищому навчальному закладі є високий рівень педагогічної творчості як системи особливих взаємовідносин між викладачем і студентом. Отже, творча діяльність і можливість управління нею – найважливіша проблема освітньої сфери, що потребує до себе адекватного вираженого ставлення з боку науки й суспільства за системним підходом.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки можна виділити такі основні напрями вивчення творчості: застосування системного підходу, об'єднання когнітивного й особистісного (операційного та мотиваційного, інтелектуального й особистісного тощо) аспектів психології творчості, інтенсивний розвиток дослідження рефлексії, розуміння творчої діяльності як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Дослідження творчості науковцями в таких різних напрямках є підтвердженням актуальності цього питання. Проте вчені недостатньо приділили уваги вивченню специфіки педагогічної творчості й механізму формування викладачем творчої особистості у вищому навчальному закладі. Щоб вирішити ці питання проведемо аналіз поняття «педагогічна творчість».

Педагогічний словник визначає її як оригінальне й високоефективне вирішення викладачем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та

практики виховання і навчання. У процесі педагогічної праці формується всебічно й гармонійно розвинута творча особистість. За словами В. О. Сухомлинського, «...педагогічна творчість – це здатність допомогти людині пізнати свій внутрішній світ, перш за все свій розум, допомогти йому напружити інтелектуальні сили, навчити його розуміти і створювати прекрасне своєю пацею, своїми зусиллями...» [6, 25].

Він зазначав, що в ній головне – пізнання людини. В. О. Сухомлинський любив педагогічну працю саме за можливість прищеплювати учневі любов до творчої діяльності. «...Виховуючи людину, я перш за все пізнаю людину, розглядаю ті численні грані її душі, у яких криється те, що з людини вийде, якщо до цих граней доторкнутися і відшліфувати. Бачення граней невичерпної людської душі – це і є педагогічна майстерність виховання», – говорив педагог [6, 26].

В. І. Андреев, розглядаючи поняття «педагогіка творчості», визначає окрему наукову галузь про педагогічну систему діалектично взаємообумовлених видів людської діяльності, а саме: педагогічного виховання й самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності та спілкування з метою всебічного й гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів. Важливо зазначити, що формування творчої особистості передбачає не тільки всебічний і гармонійний розвиток здібностей, що забезпечують успіх у творчій діяльності, а й розвиток мотивів і характерологічних якостей, які мають вирішальне значення для успішної творчої діяльності майбутнього фахівця на виробництві [2, 171].

Л. І. Рувинський дає визначення педагогічній творчості як пошуку педагогом нових способів розв'язання проблемних завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності. Він розглядає її як здатність педагога й учня передбачати, емоційно переживати та оптимально вирішувати проблемні ситуації [2, 171].

З.С. Левчук вважає, що педагогічна творчість проявляється в діяльності, рефлексія якої зумовлює формування особистості учня як суб'єкта життєтворчості. На її думку, здатність до неї – це інтегрована якість особистості, структурними компонентами якої є професійна спрямованість, професійне самоусвідомлення, професійне мислення, діагностична культура. Дослідниця наголошує, що педагогічну творчість завжди супроводжують самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення, прагнення до постійного зростання [2, 172].

Н.В. Кичук визначає педагогічну творчість як найважливіший критерій якісного становлення особистості вчителя сучасної школи, що виявляється, насамперед, у соціальній потребі у творчій праці. Вона вважає, що педагогічна творчість має стати рисою кожного педагога, тобто набути масового характеру [2, 173].

Цікавим є підхід М.М. Поташника, який характеризує це поняття в контексті оптимізації навчально-виховного процесу й допускає, що пошук оптимального педагогічного рішення в конкретній педагогічній ситуації

завжди пов'язаний із творчістю. Учений зазначає, що як оптимізація навчально-виховного процесу веде до творчості, так і творчість учителя веде до оптимізації, бо педагогічна дальність пов'язана безпосередньо з результатами і приносить задоволення лише тоді, коли оригінальне педагогічне рішення приводить до результату, який є не типовим для даних умов. Крім того, слушним є висновок М. М. Поташника, зроблений ним на підставі вивчення діяльності педагогів-новаторів, – оптимального варіанту без особистісного, творчого підходу досягнути неможливо [4, 153].

С. О. Сисоєва зауважує, що творчі професійні якості вчителя, творчі можливості його особистості реалізуються й розвиваються у творчій взаємодії з учнями. При цьому рівень творчої діяльності педагога впливає на ефективність розвитку творчих можливостей учня [5, 15].

Творча діяльність неможлива без пізнавальної активності студентів. Як зазначає В. І. Лозова, активізація пізнавальної діяльності потребує застосування різних методів, засобів, форм навчання, що спонукають особистість до виявлення активності. Для цього потрібна така організація навчального процесу, за якої об'єкт пізнання був би включеним до сфери діяльності, і діалектична взаємодія між ними створювала б передумови виявлення активності особистості [1, 42].

Аналіз психолого-педагогічної літератури приводить до висновку, що поняття педагогічної творчості об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача й студента в їх взаємодії та взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, що спрямовують на розвиток і саморозвиток особистості. Тобто творча діяльність викладача завжди зумовлена індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності студентів, а творча навчальна діяльність студентів – рівнем і характером творчої діяльності викладача.

Метою статті є визначення сутності й специфіки педагогічної творчості, якостей сучасного творчого викладача та способів впливу на педагогічну творчість студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості, які сприятимуть підготовці творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної літератури щодо формування творчої особистості серед студентів на основі педагогічної творчості викладача у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що об'єктом і результатом є формування творчої особистості. У сучасних умовах, будучи активним процесом, вона в міру розвитку науки все більше стає керованою. *Науковою новизною* дослідження є побудова моделі творчої діяльності як суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентом для формування творчої особистості у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Можна визначити такі якості сучасного творчого викладача у вищому навчальному закладі: активність, об'єктивність, цілеспрямованість,

детермінізм, різнобічність, наявність стратегії, динамізм, гнучкість, мобільність, послідовність, селективність, перспективність, прогностичність, історизм, аналітичність, самокритичність, логічність, здатність бачити проблему, виявляти протиріччя, уявлення, творча фантазія [3, 321].

Необхідно зазначити, що кожен творчий викладач – це особистість, він уміло опирається на свій досвід, високу теоретичну підготовленість, майстерність експерименту, емоційність, художність викладання. В основі такої педагогічної діяльності лежить індивідуальність, що дає змогу розкрити його обдарованість. При цьому інколи виникає протиріччя, пов'язане з необхідністю реалізації нормативного фактора в навчальному процесі. Діалектика єдності й протиріччя нормативу і творчості складна та оригінальна. Норматив узаконює, алгоритмізує, формалізує навчально-виховний процес, а творчість передбачає зміни, новаторство. При цьому будь-який стандарт заперечує творчість, але будь-яка творчість розробляє нове правило, стандарт для конкретної ситуації. Наприклад, діяльність студентського наукового товариства (СНТ) в навчальному закладі є осередком наукової творчості студентської молоді. Така діяльність, з одного боку, має мати організаційно-правові аспекти діяльності й відповідні документи-регламенти, а з іншого – ґрунтуватися виключно на творчому пошуку студентів без надання вказівок зверху.

Серед способів впливу на педагогічну творчість студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості можна виділити дидактичні засоби активізації пошуково-творчої діяльності, різноманітні методики розв'язування творчих задач, конструювання моделей взаємовідносин у дослідницькому колективі, розвиток творчих можливостей молоді у процесі індивідуальної та гуртової роботи.

Оскільки творчість людини як діяльність і результат формується під впливом соціального середовища (студентський колектив, стосунки з викладачами, неформальні мікрогрупи), важливо зазначити, що на її розвиток впливає інший соціальний суб'єкт (суб'єкти), насамперед, викладач. Для того, щоб студент працював творчо, необхідно, передусім, творчо працювати викладачеві. Саме він повинен особистим прикладом спонукати його до творчої діяльності. Отже, умілий викладач – це, насамперед, вправний мотиватор. Він має створити таку педагогічну систему навчання, за якої бажання студентів працювати творчо будуть їхнім природним бажанням.

Зазначимо, що творча педагогічна діяльність викладача завжди органічно пов'язана з вивченням, науковим аналізом і впровадженням педагогічного досвіду. Педагог, який працює, творчо спирається на досягнення педагогічної науки, сам збагачує педагогічну теорію, розкриває закономірності педагогічного процесу, визначає шляхи його удосконалення, прогнозує результати своєї діяльності, тобто його діяльність є дослідницькою.

У творчій діяльності викладача максимально проявляється його індивідуальність. Водночас творчість кожного педагога розвивається у процесі колективної діяльності. Викладач проводить навчально-виховну роботу зі

студентами в тісному контакті та єдності з усім педагогічним колективом навчально-виховного закладу. Тому результати творчої діяльності окремого педагога прямо чи побічно впливають на роботу усього колективу. У той же час колективна творча діяльність викладацького складу зумовлює успіх роботи кожного окремого викладача. Таким чином, основними особливостями діяльності педагога є її цілісність, творчий характер, поєднання колективної та індивідуальної творчості.

У цьому контексті важливою тезою є необхідність створення відповідного творчого середовища в навчально-виховному процесі, що має містити різноманітні мотиваційні, організаційні, соціально-психологічні, технічні, технологічні та інші умови. Його науково-педагогічний працівник організовує відповідно до цілей навчально-творчої діяльності, що впливають із соціального запиту, – формування творчо обдарованого фахівця. При цьому більшість часу він витрачає саме на підготовчий процес – створення умов, які в майбутньому оточать студента у процесі його навчально-творчої діяльності.

За таких умов студент має можливість вільно й самостійно обирати напрям своєї пізнавальної діяльності, наприклад: висувати наукові ідеї, з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання; рецензувати творчі роботи, вносити корективи, давати поради; ділитися своїми знаннями з іншими, допомагати товаришам, коли вони відчують ускладнення, пояснювати незрозуміле; створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій; урізноманітнювати діяльність, включати до пізнання елементи праці, гри, художньої, громадської та інших видів діяльності; підтримувати колективну діяльність, на основі якої відбувається формування активної соціальної позиції тощо.

Така модель творчого середовища має містити такі елементи:

- 1) планування напрямів творчих процесів;
- 2) організація аудиторної, самостійної, індивідуальної та науково-дослідної роботи студентів;
- 3) створення умов щодо здійснення творчої діяльності (раціональний режим робочого часу студента, високий соціально-психологічний клімат у студентських групах, варіативність напрямів вирішення творчих завдань і методів досягнення результатів тощо);
- 4) мотиваційне забезпечення досягнення високих результатів у пізнавальній діяльності;
- 5) зворотний зв'язок творчого навчального процесу у вищому навчальному закладі з різноманітними формами моніторингу визначення рівня сформованості творчого досвіду студента [2, 174].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті виявлено специфіку педагогічної творчості, яка полягає в тому, що об'єктом і результатом є формування творчої особистості. Визначено сутність педагогічної творчості, що об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача й студента в їх взаємодії та взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, які ведуть до розвитку і саморозвитку особистості. Також у

дослідженнях виявлено якості сучасного творчого викладача (активність, об'єктивність, цілеспрямованість, детермінізм, різнобічність, наявність стратегії, динамізм, гнучкість, мобільність, послідовність, селективність, перспективність, прогностичність, історизм, аналітичність, самокритичність, логічність, здатність бачити проблему, протиріччя, уявлення, творча фантазія) та способи впливу на педагогічну творчість студентів вищого навчального закладу для формування творчої особистості (дидактичні засоби активізації пошуково-творчої діяльності, різноманітні методики розв'язування творчих задач, конструювання моделей взаємовідносин у дослідницькому колективі, розвиток творчих можливостей молоді у процесі індивідуальної та гуртової роботи). У результаті дослідження педагогічної творчості визначено модель творчого середовища, на основі якої можна забезпечити підготовку творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Подальші дослідження будуть присвячені засадам застосування викладачем визначеної моделі творчого середовища у процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С Сковороди. – 2-е вид., доп. – Х.: «ОВС», 2000. – 164 с.
2. Нагаев В. М. Методика викладання у вищій школі / В. М. Нагаев. – Харк. нац. аграрн. ун-т ім. В. В. Докучаєва.: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – К. : ЧП.-2007. – 217 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособ. для учителя. / М. М. Поташник. – К. : Рад. шк., 1988. – 187 с.
5. Сисоева С. О. Педагогічна творчість: монографія. / С. О. Сисоева. – Х. : «Каравела», 1998. – 150 с.
6. Сухомлинский В. А. Письма к сыну: Кн. для учащихся. / В. А. Сухомлинский. — 2-е изд. – М. : Просвещение, 1987. – 128 с.

REFERENCES

1. Lozova, V. I. (2000). Cilisnyi pidchid do phormuvania piznavalnoi aktyvnosti shkoliariv [A holistic approach to the formation of pupils' cognitive activity]. Kharkiv. (in Ukrainian).
2. Nagaev, V. M. (2007). Metodika vukladania v vyshyi shkoli. [Teaching method in high school]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
3. Ziazun, I. A., Kramushchenko, I. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
4. Potashnik, M. M. (1988). Pedagogicheskoe tvorchestvo: problem razvityia i opyt. [Pedagogical work: problems of development and experience]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
5. Sysoeva, S. O. (1998). Pedagogichna tvorchist. [Pedagogical creativity]. Kharkiv. (in Ukrainian).
6. Suchomlinskiy, V. A. (1987). Pisma k synu. [Letters to my son]. M. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Казак Ирина,
кандидат педагогических наук
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Прибылев Юрий,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Педагогические аспекты развития личности специалиста в процессе обучения в высшем учебном заведении

Проведен анализ сущности педагогического творчества, объединяющий в себе две составляющие: творческую деятельность преподавателя и студента в их взаимодействии и взаимосвязи, а также результаты их творческой деятельности, ведущих к развитию и саморазвитию личности. Выявлена специфика педагогического творчества. Определены качества современного творческого преподавателя и построена модель творческой среды студентов высшего учебного заведения для формирования их личности преподавателем, что будет способствовать подготовке творчески одаренного специалиста для различных сфер общества.

Ключевые слова: педагогическое творчество; творческая личность; студент; преподаватель; высшее учебное заведение; процесс обучения; творческая деятельность; развитие.

SUMMARY

Irina Kazak,
Candidate of pedagogical sciences
National Technical University of Ukraine
«Kiev Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky»

Yuri Pribyliyev,
Candidate of technical sciences, Associate professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Pedagogical influence on the development of creative person in the process of learning at the higher educational institution

Introduction. *Creative activity and the ability to manage it is the most important problem of the educational sphere, which requires an adequate balanced attitude on the part of science and society with a systemic approach.*

Purpose. *Definition of the essence and specificity of pedagogical creativity, the qualities of a modern creative teacher and ways of influencing pedagogical creativity among students at higher educational institutions for the formation of a creative person who will facilitate the preparation of a creatively gifted specialist for various branches of society.*

Method. *Analysis of psychological and pedagogical literature on the formation of a creative personality among students on the basis of the use of teacher's pedagogical creativity at higher education institutions.*

Results. *In the research of the qualities of a modern creative teacher (activity, objectivity, purposefulness, determinism, versatility, availability of strategy, dynamism, flexibility, mobility, consistency, selectivity, perspective, predictability, historicity, analyticity, self-criticism, logic, ability to see the problem, to detect contradictions, representations, creative imagination) and ways of influencing pedagogical creativity among students in higher educational institutions for*

the formation of a creative person (didactic means of activating the search in-creativity, different methods of solving creative problems, constructing models of relationships in the research community, developing creative opportunities of young people in the process of individual and wholesale).

Originality. *The scientific novelty of this research is the defining of a model of creative activity as a subject-subject interaction between a teacher and a student for the formation of a creative person in the process of studying at a higher educational institution.*

Practical value. *As a result of the research of pedagogical creativity, a model of the creative environment is determined, on the basis of which it is possible to provide training of creatively gifted specialist for various branches of society.*

Conclusion. *The article reveals the specificity of pedagogical creativity, which consists in the fact that the object and the result of it is the formation of a creative person. The essence of pedagogical creativity is defined, which combines two components: the creative activity of the teacher and the student in their interaction and interrelation, as well as the results of their creative activity, which lead to the development and self-development of the individual.*

Further research will be devoted to the use of a specific model of the creative environment by the teacher in the process of teaching students to a higher educational institution for the formation of a creative person.

Key words: *pedagogical creativity; creative personality; student; lecturer; higher educational institution; learning process; creative activity; development.*

Григорій Капосльоз,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
ORCID ID 0000-0001-7369-3977

Юрій Бодрик,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-6798-0638

Олена Мельниченко,
ORCID ID 0000-0002-6431-5437
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІНТЕРЕСАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті представлено аналіз досвіду організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти (органів управління та університетів) США, Великобританії, Франції, Польщі. Установлено невизначеність підходів щодо організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти, проте виявлено рівні організації наукових досліджень, можливих виконавців цих досліджень, основні завдання їх проведення в інтересах освіти та заходи щодо організації наукових досліджень у галузі вищої освіти та університетах.

Ключові слова: наукове дослідження; освіта; галузь; вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. У законі України «Про освіту» окремою статтею [ст. 75] визначено суб'єктів наукового забезпечення освіти та їх функції. І хоча в п. 3 статті зазначається, що «...Особливості ... наукового і методичного забезпечення освіти для окремих рівнів освіти можуть визначатися спеціальними законами», на сьогодні в нормативно-правових документах відсутні механізми організації наукового забезпечення (проведення наукових досліджень в інтересах) освіти.

Запровадження Законом України «Про вищу освіту» нових, європейських підходів щодо організації підготовки здобувачів вищої освіти підтверджує прагнення України інтегруватися до європейського простору у сфері освіти, що зі свого боку обумовлює необхідність детального аналізу та врахування досвіду розвинутих країн із питань організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти загалом та вищих навчальних закладів зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізуючи досвід організації вищої освіти й наукових досліджень у системі вищої освіти за кордоном автори публікацій акцентують увагу на важливості зосередження у вищих навчальних закладах наукових шкіл [7], супроводження вивчення навчальних дисциплін шляхом наукового пошуку [5], проведення викладачами наукових досліджень [4] для забезпечення навчального процесу в університетах.

Проте в наукових джерелах не розкривається структура та зміст організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти загалом та вищих навчальних закладів зокрема.

Мета статті – виявити стрижневі моменти в організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти найбільш розвинутих країн світу.

Виклад основного матеріалу. За допомогою методів аналізу джерел наукової інформації (наукових публікацій, офіційних сайтів, статистичних даних), її синтезу й експертної оцінки нами узагальнено дані щодо організації наукового забезпечення органів управління освітою та проведення наукових досліджень в інтересах вищих навчальних закладів у США, Великобританії, Франції, Польщі.

Розгляд досвіду **організації наукового забезпечення органів управління освітою** розпочнемо з країни, де освіта, зокрема вища, вважається однією з кращих у світі – США.

Головним органом, який Міністерство освіти США (U.S. Department of Education) використовує для організації наукового забезпечення своєї діяльності, є Інститут педагогічних наук (Institute of Education Sciences, ІПН). ІПН створений у межах реформи освіти у 2002 році законодавчим актом Конгресу США як структурний підрозділ Міністерства освіти [11]. Крім наукових досліджень основні напрями його діяльності зосереджені в галузях статистики й оцінювання освітніх програм. Як зазначено у формулюванні місії ІПН, головним його призначенням є забезпечення наукового обґрунтування політики США в галузі освіти та доведення результатів цієї роботи до громадськості (педагогів, батьків тих, хто навчається, політиків, дослідників) [11].

Головні завдання ІПН охоплюють широкий спектр питань освіти від молодшого дитячого до зрілого віку включно з охопленням таких особливих груп населення, як тих, хто вивчає англійську мову, та учнів з обмеженими можливостями. Ці завдання такі:

1. Інформаційне забезпечення даними, що характеризують якість освіти у США. ІПН збирає й аналізує дані офіційної статистики, включно з інформацією щодо освіти та грамотності дорослих, бере участь у міжнародних експертизах, проводить національну оцінку освітнього прогресу.

2. Проведення опитувань та фінансова підтримка науково-дослідних проектів із метою виявлення проблемних питань удосконалення освіти та шляхів їх вирішення. Довгострокові опитування ІПН забезпечують репрезентативні дані щодо прогресу учнів за весь час навчання у школі до прийняття на роботу. Статистичні дані на основі поперечного зрізу дають змогу отримати уявлення про стан системи освіти й успішність учнів у певні моменти часу. ІПН фінансує дослідження, що використовують ці та інші дані, щоб отримати більш глибоке розуміння природи й контексту необхідних заходів із поліпшення освіти.

3. Фінансування проектів із розроблення і ретельного тестування нових підходів до підвищення результатів навчання студентів. ІПН підтримує розроблення практичних рішень у галузі освіти, починаючи від початкових стадій проектування до експериментальних досліджень і ретельного тестування. За підтримки ІПН дослідники вивчають, що є дієвим для покращення навчання, поведінки учнів, навчання викладачів, організації системи навчання.

4. Проведення широкомасштабного оцінювання програм і політики федеральної освіти. Воно стосується складних таких питань державного значення, як вплив альтернативних шляхів на підготовку вчителя, систем оцінки педагогічних та лідерських якостей, ініціатив з удосконалення навчальних закладів, програм вибору школи.

5. Надання ресурсів для розширення використання даних і результатів досліджень у процесі прийняття рішень у галузі освіти. ІПН через Інформаційний центр із питань якості освіти проводить незалежні рецензування досліджень, спрямованих на підвищення якості освіти. Через мережу регіональних освітніх лабораторій ІПН сприяє оволодінню передовими технологіями освіти та здійснює підтримку прикладних досліджень у цій галузі. Грантова програма довгострокової статистики дає змогу кожному штату більш ефективно відстежувати результати навчання і надавати корисну та своєчасну інформацію для осіб, які приймають рішення.

6. Підтримка розвитку статистики й досліджень за допомогою спеціалізованої підготовки та розробки відповідних методів і статистичних показників. ІПН фінансує програми вищої освіти, включно з докторськими програмами, а також підготовку фахівців для роботи з базами даних та короткострокові курси підвищення кваліфікації для працюючих статистиків і дослідників. Емпірична робота ІПН над новими методами й статистичними показниками забезпечує постійне підвищення точності, корисності та економічної ефективності як збору даних у галузі освіти, так і наукових досліджень.

Організаційно ІПН складається з керівництва інституту та 4-х центрів. Очолює ІПН директор, який призначається Президентом США за рекомендацією і погодженням Сенату. Він має двох заступників – із питань політики й адміністрування та з наукової роботи.

Центри ІПН містять такі структурні підрозділи:

Національний центр досліджень у сфері освіти (National Center for Education Research): Відділення викладання і навчання (Teaching and Learning Division), Відділення політики та систем освіти (Policy and Systems Division).

Національний центр статистики освіти (National Center for Education Statistics): Відділення дошкільної освіти, міжнародної освіти та наскрізної статистики (Early Childhood, International and Cross-cutting Division), Відділення початкової/середньої освіти й бібліотечної справи (Elementary/Secondary and Library Studies Division), Відділення вищої освіти (Postsecondary Division), Відділення оцінювання (Assessment Division).

Національний центр оцінки освітніх програм та регіональної допомоги (National Center for Education Evaluation and Regional Assistance): Відділення оцінки освітніх програм (Evaluation Division), Відділення застосування знань (Knowledge Utilization Division).

Національний центр досліджень у сфері спеціальної освіти (National Center for Special Education Research).

Аналізуючи завдання та структурну організацію ІПН, а також дворічні звіти про його діяльність [12], видно, що наукові дослідження інституту безпосередньо не проводить, а лише здійснює фінансову підтримку науково-дослідних проектів, укладаючи контракти з іншими науковими установами, організаціями, закладами вищої освіти країни та надаючи гранти.

Напрями досліджень, що фінансуються ІПН, містять [16]:

- пізнання й навчання учнів (Cognition and Student Learning);
- програми та політика раннього навчання (Early Learning Programs and Policies);
- лідерство в освіті (Education Leadership);
- освітні технології (Education Technology);
- ефективні вчителі та ефективне навчання (Effective Teachers and Effective Teaching);
- навчання англійській мові (English Learners);
- удосконалення освітніх систем (Improving Education Systems);
- позашкільна освіта й освіта для дорослих (Postsecondary and Adult Education);
- читання для розуміння (Reading for Understanding Research Initiative);
- освіта для науки, технологій, техніки та математики (Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) Education);
- соціальний і поведінковий контекст для академічного навчання (Social and Behavioral Context for Academic Learning).

Схожа з ІПН за назвою установа у Франції – Національний інститут педагогічних досліджень (l'Institut national de recherche pédagogique), що існувала до 2010 року, на відміну від американського закладу безпосередньо здійснювала наукові дослідження в галузі освіти. З 2011 року правонаступником цього інституту став Французький інститут освіти (L'Institut français de l'Éducation) – організаційно самостійний підрозділ у складі однієї з престижних так званих «великих шкіл» (Grandes Écoles) Франції – Вищої нормальної школи в Ліоні (l'École normale supérieure de Lyon) [14]. Французький інститут освіти (ФІО) є державною установою, що перебуває у сфері управління Міністерства національної освіти (Ministre de l'éducation nationale) і виконує такі основні завдання:

- проведення досліджень різних форм і практики освіти у Франції та за кордоном;
- підтримка розвитку освітніх систем на всіх рівнях;
- надання підтримки в питаннях управління освітою та оцінки освітньої політики у Франції і міжнародних організаціях;

- надання початкової та продовженої підготовки в галузі освіти у всіх сферах економічного й соціального життя;
- надання доступу до загальнодержавних наукових ресурсів у галузі освіти;
- створення простору для обговорення найважливіших сучасних проблем освіти.

Наукові дослідження ФІО зосереджені на 4-х головних напрямках:

- побудова елементарного й фундаментального навчання з дотриманням балансу між загальними і специфічними знаннями та між формальними й неформальними умовами навчання;
- навчання у школі та поза нею (охорона здоров'я, наука, мистецтво, екологія, засоби масової інформації тощо);
- навчання протягом усього життя («цифрова грамотність», орієнтація, оновлення знань, постійне й безперервне навчання, підготовка кадрів, досвід тощо);
- робота викладачів (у класі та поза класом) від початкової школи до університету, засоби й ресурси для забезпечення їх початкового і продовженого навчання та підтримки діяльності.

Для кожного із зазначених напрямів важливими визнаються такі аспекти:

- якість навчання (ефективність);
- вплив та наслідки застосування цифрових технологій для навчально-виховних процесів (нові форми навчання – повсюдне навчання, мобільне навчання, навчання на основі ігор, соціальні мережі тощо);
- фактор колективу у процесі навчання і викладання;
- освітня політика, її коріння й результати (характер та еволюція суспільного попиту, структура освітньої політики, освітні програми й навчальні плани).

На відміну від вищерозглянутих установ, що виконують доволі широкий спектр завдань, Науково-дослідний інститут освіти Польщі (Instytut Badań Edukacyjnych) зосереджується в основному на проведенні наукових досліджень у галузі освіти. Він діє під наглядом міністра національної освіти і проводить міждисциплінарні дослідження функціонування та ефективності системи освіти в Польщі.

Основні напрями досліджень інституту містять [13]:

- нові навчальні плани та проблеми предметної дидактики;
- вимірювання й аналіз навчальних досягнень студентів;
- психолого-педагогічна база навчальних досягнень;
- відносини між освітньою системою та ринком праці, зокрема моніторинг молоді, яка виходить на ринок праці;
- навчання протягом усього життя й аналіз систем кваліфікації;
- економічні детермінанти освіти, фінансування освіти та інші загальнознані проблеми економіки освіти;

- умови праці, робочий час, професійний статус і повноваження викладачів;
- інституційні та правові проблеми системи освіти й освітньої політики.

Завершуючи огляд існуючих підходів до наукового забезпечення органів управління освітою, окремо зазначимо підхід, що використовує Міністерство освіти Великобританії (Department for Education). Цей орган не має у сфері свого управління спеціалізованого підрозділу з досліджень питань освіти. Велику частку аналітичної роботи виконують штатні фахівці Міністерства зі статистики, економіки, соціології, дослідження операцій. Для наукового обґрунтування своєї політики Міністерство освіти в основному використовує зовнішні організації, а для невеликих проектів – групу (об'єднання) аналітичних партнерів (фізичних осіб), які мають спеціалізовані знання в певній галузі знань [9].

У 2016 році група аналітичних партнерів нараховувала 160 незалежних учених та дослідників, які залучалися до аналізу даних, огляду літературних джерел, основних досліджень, рецензування, проведення підготовки, експертизи й контролю якості. З 2014 року виконано більше 80 проектів на мінітендерній основі, вартість більшості з яких не перевищувала 15 000 фунтів.

Таким чином, проведений аналіз доводить, що органи управління освітою різних країн широко використовують результати наукових досліджень у галузі освіти у своїй діяльності. Під час організації наукового забезпечення цих органів застосовується як зовнішній науковий потенціал, так і заклади, що знаходяться у сфері їх управління. Ці заклади, крім проведення наукових досліджень або їх фінансування, можуть виконувати інші завдання з підтримки діяльності міністерства освіти – інформаційно-аналітичне забезпечення (статистика), оцінювання освітніх програм, підготовка викладачів та дослідників тощо.

У результаті аналізу наукових публікацій, деякі з них представлено у списку використаних джерел, встановлено, що автори не розкривають **структуру та зміст організації наукових досліджень в інтересах вищих навчальних закладів**, а саме: відсутній аналіз особливостей замовлення наукових досліджень в інтересах ВНЗ, порядку формування творчих колективів, вимог до результатів наукових досліджень, що впроваджуються в освітню діяльність ВНЗ. Проте нами встановлені певні ознаки наявності такої системи, а саме:

1. *Наукові дослідження широко застосовуються для організації навчального процесу магістрів та докторів філософії.*

Серед багатьох переваг навчання у США О. А. Луценко [4] виокремлює величезну кількість можливостей щодо проведення наукових досліджень студентами, а саме:

- співпраця з роботодавцями та дослідниками в різних областях науки, навчання та дослідження у промисловості;

– можливість використання найсучаснішого обладнання (технологій), яке (які) користується(ються) великим попитом у сучасному світі та дає змогу набути нових навичок і досвіду;

– застосування гнучких наукових програм, завдяки яким можна обирати час відвідування занять, кількість відвідуваних протягом семестру або кварталу занять, види факультативних занять тощо, а також які повністю відповідають потребам конкретного студента.

У Франції [2], де «навчання дослідженню за допомогою дослідження» оголошується переважним методом учіння у вищій школі, для досягнення більшої ефективності в підготовці кадрів функціонують:

– тематичні центри передового досвіду, єдине місце зустрічі для іноземних дослідників і докторантів;

– центр підтримки молодих дослідників;

– центр координації публікацій учбових і наукових робіт.

Центри наукових досліджень і вищої освіти були створені з метою об'єднання ресурсів університетів, технічних вузів та науково-дослідних організацій для досягнення більшої ефективності й міжнародної прозорості під час проведення наукових досліджень.

Навчальні заклади Польщі також мають право сприяти дослідницькій роботі молодих вчених [1].

Роль наукових досліджень в організації навчального процесу докторів філософії визначає перший Зальцбурзький принцип: «Стрижневою складовою навчання на докторських програм є поширення знань через проведення оригінальних досліджень». Одночасно визнається, що докторські студії мають більше відповідати потребам ринку робочої сили, який є значно ширшим за академічну сферу, що визначає практичну спрямованість досліджень.

2. Упровадження результатів досліджень у навчальний процес забезпечує його новітній зміст.

О. В. Тарасова [7] наголошує, що з таким завданням найкраще справляються навчальні заклади, у яких не лише зосереджені наукові школи з різних галузей, що забезпечують широку міждисциплінарну та фундаментальну базу освіти, але й у яких одержані знання постійно підтримуються власними науковими дослідженнями викладачів, аспірантів і студентів старших курсів.

У цьому контексті у провідних американських вузах діє принцип: «Хто не досліджує, той не викладає». За умовами роботи в американських університетах кожен викладач повинен займатися науковими дослідженнями і при цьому, звичайно, упроваджувати досягнення в навчальний процес, – пише О. А. Луценко [4].

У статті Л. Півневої [5] зазначається, що наукове дослідження у вузі своїм предметом супроводжує вивчення навчальної дисципліни шляхом наукового пошуку в певній сфері знання. Організація професійної діяльності

дослідників вимагає нових форм, а саме: науковий пошук, окремий проект, грант тощо.

Американські вчені пропонують розглядати дві моделі залучення викладачів до наукових досліджень: [5]

перша – це рутинна щоденна робота, коли вчений не обмежений ні крайнім строком, ні стандартом доповіді або чим ще;

друга – це окреме дослідження, визначене чітким строком подачі науково-дослідного матеріалу та доповіді. Ця модель пов'язана із залученням до роботи міжнародного гранту або наукового проекту з підготовки докторів філософії.

2. Здійснюються масштабні дослідження проблем розвитку вищих навчальних закладів та викладання дисциплін.

Організація наукових досліджень для забезпечення функціонування й розвитку вищих навчальних закладів здійснюється на основі стратегічних перспективних довгострокових планів, програм, концепцій. Програми охоплюють основні аспекти багатогранної діяльності ВНЗ і містять питання економіко-правових основ державного управління вищою освітою, розвитку університетів як регіональних центрів науки, освіти і культури, методичних підходів до функціонування багаторівневої системи освіти, вироблення раціональних механізмів інноваційної діяльності ВНЗ та створення при них наукових парків. Прикладами таких програмних документів є:

– Стратегічний план Оксфордського університету на 2013–2018 роки (Велика Британія);

– Стратегічний план Единбурзького університету на 2012–2016 роки (Шотландія);

– Програма стратегічного розвитку федеральної державної бюджетної освітньої установи вищої професійної освіти «Санкт-Петербурзький державний електротехнічний університет «ЛЕТІ» імені В. І. Ульянова (Леніна)» (Російська Федерація).

З 1998 р. велика частина університетів Франції сформувала у своїй структурі орган, що керує науковими дослідженнями – Обсерваторію вчення (Observatoires de l'Etudiant) [3].

Найбільш поширеними формами ведення наукових досліджень педагогів є такі: науково-практичні дослідження, складання письмових звітів про педагогічну діяльність, ведення педагогічного щоденника, який є засобом професійного самоаналізу. Аналітична робота викладача щодо своєї повсякденної педагогічної діяльності, осмислення змін, експериментів та інновацій, які можна реалізовувати в ній сприяє розвитку професійного мислення викладачів, удосконаленню методики викладання та педагогічної діяльності загалом.

Прикладами результатів досліджень проблем викладання є:

– нова форма наставництва – «теленаставництво», що здійснюється за допомогою мережі (американські вчені Дж. Ейсенман та Х. Торнтон);

– інноваційна колегіальна форма професійного розвитку НПП – супервізія (США, Німеччина);

– розроблення та активне використання тренінгів і практичних занять: «Як навчати дорослих», «Застосування методів ефективного викладання» «Читання лекцій», «Планування курсу й підготовка розкладу», «Проведення дискусій у різноманітних формах», «Безконфліктне викладання», «Проблеми студентів», «Вирішення конфліктів з адміністрацією», «Молодий викладач у системі навчання дорослих», «Методи проблемного навчання» тощо.

3. Фінансування наукових досліджень та форми організації роботи виконавців забезпечують **підвищення матеріального благополуччя викладачів, зосередження мотивованих студентів та докторантів в університетах**. Результат міжнародної конкуренції за кращих учених визначається ресурсами, які університети й інститути різних країн здатні їм (ученим – лідерам) запропонувати. Аналіз публікацій дає змогу говорити про чотири «мотиваційні ресурси наукових досліджень» для зосередження кращих педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти в університетах:

– *комерціалізація досліджень*, спрямування їх на отримання прибутку [1]. Завдяки виконанню прикладних досліджень та впровадження їх у виробництво професорсько-викладацький склад має можливість підвищити матеріальне благополуччя [7]. Наприклад, керівник відділу впровадження «*extension service*» проводить велику роботу з викладачами, фермерами, сільськогосподарськими підприємствами й фірмами з питань упровадження новітніх розробок у виробництво. При цьому у США існує величезна кількість науково-інноваційних фірм, а на впровадження наукових розробок щорічно тільки в галузі сільського господарства виділяється 1 млрд. 400 млн. дол., крім цього викладачі мають часткове підвищення зарплати вже після впровадження наукової розробки у виробництво [7], – наголошує у своїй статті О. А. Луценко;

– *утримання докторантів* (посад) *за рахунок фінансування наукових досліджень*, що здійснюють науково-педагогічні працівники університетів. Саме тому більшість викладачів США ретельно відбирають зі студентів майбутніх докторантів [7].

– *використання праці студентів*, які мають необхідні навички в галузі сучасних технологій. Як приклад можна привести кафедру лідерства вищої освіти й міжнародної освіти університету Меріленда в Коледж Парк, на якій працювали 4 студентки по 3–1,5 години на день 2–3 дні на тиждень на умовах мінімальної погодинної оплати праці у країні. За завданням Адміністративного директора (зав. кабінетом) вони виконували окремі види робіт для професорсько-викладацького складу кафедри: відносили й приносили книги для професорів з університетської бібліотеки, розташованої неподалік від корпусу, виконували завдання на комп'ютері, здійснювали пошук наукової літератури, ксерокопіювання книг (на кафедрі були потужні принтери, сканери) тощо. Усе це звільняло час професорів для

інтелектуальної праці й свідчило про турботливе ставлення вузу до продуктивності наукової праці викладача [5].

– *мобільність вчених* [1]: викладачів, докторантів та студентів. Без свободи вибору напряму досліджень, місця та оплати діяльності щодо проведення наукових досліджень неможливо говорити про повноцінну мотивацію наукової і науково-технічної діяльності (матимемо стимулювання, що не забезпечує ефективність діяльності й новизну наукових результатів).

Один із Зальцбурзьких принципів вимагає *Збільшення мобільності*: «... докторські програми мають шукати шляхи для того, щоб пропонувати географічну, так само як і міждисциплінарну, внутрішньосекційну мобільність та міжнародну співпрацю в межах інтегрованої кооперації між університетами та іншими партнерами».

Висновки. У зв'язку з відсутністю чіткого опису (відповідних програм, концепцій) підходів щодо організації наукових досліджень в інтересах освіти та університетів за кордоном представлений досвід та висновки, що викладено нижче доцільно розглядати як тенденції й перспективи розвитку системи організації наукового забезпечення системи вищої освіти та освітньої діяльності ВНЗ за кордоном і в Україні, що визначені авторами статті вперше.

1. Доцільно розрізняти два рівні організації (замовлення) наукових досліджень в інтересах вищої освіти:

- національний – замовником є державні інституції;
- університетський – замовником є вищі навчальні заклади.

2. Серед можливих виконавців наукових досліджень в інтересах вищої освіти слід розглядати таких:

- спеціалізовані підрозділи (установи), що знаходяться у підпорядкуванні органів управління освітою (з досвіду Франції);
- зовнішні організації, що проводять дослідження в інтересах вищої освіти (з досвіду США);
- групи (об'єднання) аналітиків, які залучаються до проведення дослідження в інтересах вищої освіти (з досвіду Великобританії);
- викладачі, які постійно здійснюють аналітичну діяльність щодо покращення комунікації зі здобувачами вищої освіти (загальноприйнята норма для усіх країн);
- науковці та здобувачі вищої освіти, які проводять дослідження у вищих навчальних закладах (загальноприйнята норма для усіх країн).

3. Основними завданнями проведення наукових досліджень в інтересах освіти доцільно визначити:

- забезпечення прийняття рішень у галузі освіти даними, що характеризують якість освіти у країні або окремій галузі. Наприклад, розроблення відповідних методів і статистичних показників оцінки якості військової освіти;
- виявлення проблемних питань удосконалення освіти та шляхів їх вирішення;

- розроблення й ретельне тестування нових підходів до підвищення результатів навчання здобувачів вищої освіти;
- оцінювання програм і політики освіти (шляхів підготовки викладача, систем оцінки педагогічних та лідерських якостей викладача, ініціатив з удосконалення навчальних закладів, програм вибору навчального закладу);
- удосконалення механізмів ресурсного забезпечення (кадрового, інформаційного, матеріального, фінансового) галузі освіти.

4. Основними заходами щодо організації наукових досліджень в інтересах вищої освіти можуть (на вибір у кожному конкретному випадку) бути:

- фінансова (гранти, проекти, програми) підтримка наукових досліджень, проведення опитувань, програм довгострокової статистики, лабораторій передових технологій освіти;
- організація незалежного рецензування досліджень, спрямованих на підвищення якості освіти;
- оцінювання освітніх програм, програм розвитку й політики вищих навчальних закладів;
- фінансування програм вищої освіти, включно з докторськими програмами;
- забезпечення ресурсів для розширення використання даних і досліджень у процесі прийняття рішень у галузі освіти (підготовка фахівців для роботи з базами даних, забезпечення функціонування короткострокових курсів підвищення кваліфікації для працюючих статистиків і дослідників).

5. Основними заходами щодо організації наукових досліджень в інтересах університетів мають (обов'язкове проведення усіх заходів) бути:

- включення наукових досліджень у програми підготовки магістрів та докторів філософії;
- організація наукових досліджень для розвитку та покращення освітньої діяльності вищого навчального закладу;
- створення умов для обов'язкового використання результатів новітніх наукових досліджень під час навчального процесу;
- заходи щодо формування «мотиваційного ресурсу» наукових досліджень – комерціалізація досліджень, фінансування підготовки докторантів за рахунок коштів отриманих на проведення досліджень, додаткова оплата викладачів, які проводять наукові дослідження, забезпечення мобільності викладачів, докторантів, студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтярьова І. О., Прокопенко Л. Л. Трансформації державного управління вищою освітою Польщі. http://poland.poland.su/soc_gov_no.html.
2. Кампус Франс в Узбекистане. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ouzbekistan.campusfrance.org/ru/page>.
3. Кананикіна Е. С. Система французького вищого образования. Режим доступу: http://e-notabene.ru/al/article_687.html
4. Луценко О. А. Основні ступені освітньої системи США. / Луценко О. А., Поливана Л. А. // Харківський Національний технічний університет сільського господарства імені

Петра Василенка. Режим доступу: <file:///C:/Users/homebook/Downloads/90986-191493-1-SM.pdf>.

5. Півнева Л. Політика вищої освіти України й США в сфері університетських наукових досліджень: деякі аспекти. / Любов Півнева // Український науковий журнал «Освіта регіону». Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/359>.

6. Супян В. Б. США: Фундаментальна наука и государство /Российская академия наук. Институт США и Канады. Ежемесячный научный и общественно-политический журнал. – М.: Наука. – № 11(443) ноябрь 2006. – С. 10–18.

7. Тарасова О. В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку. / О.В. Тарасова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. [file:///C:/Users/homebook/Downloads/Vnadps_2011_3_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/homebook/Downloads/Vnadps_2011_3_9%20(1).pdf).

8. Українсько-польські дні освіти, науки та інновацій в Києві. Форум. Режим доступу: <http://urp.kpi.ua/?p=2911>

9. Department for Education. Research at DfE [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/departement-for-education/about/research>.

10. House of Tutors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.houseoftutors.com>.

11. Institute of Education Sciences. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ies.ed.gov/>.

12. Institute of Education Sciences. Biennial Report to Congress. 2013-2014 and 2015-2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ies.ed.gov/pdf/IESBR2013_2016.pdf.

13. Instytut Badań Edukacyjnych. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibe.edu.pl/pl/o-instytucie/misja>.

14. Institut Français de l'Éducation. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ife.ens-lyon.fr/ife/institut/presentation>.

15. Kirkland USA. Режим доступу: <http://www.kirkland.edu.pl/ru/79-2013-04-23-13-46-24/69-a>.

16. National Center for Education Research. Research Programs. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ies.ed.gov/ncer/projects/>.

REFERENCES

1. Dehtiarova, I.O., Prokopenko L.L. Transformatsii derzhavnoho upravlinnia vyshchoiu osvitoiu polshchi. [Transformation of the state of higher education in Poland]. http://poland.poland.su/soc_gov_no.html (in Ukrainian).

2. Kampus Frans in Uzbekistan. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.ouzbekistan.campusfrance.org/ru/page> (in Russia).

3. Kananikina, E.S. Sistema francuzskogo vysshogo obrazovaniya. [French higher education system.] Rezhym dostupu: http://e-notabene.ru/al/article_687.html (in Russia).

4. Lutsenko, O.A. Osnovni stupeni osvitnoi systemy SShA. [Basic education degree system of USA]./ Lutsenko O.A., Polyvana L.A. // Kharkivskiy Natsionalnyi tekhnichnyi universytet silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. Rezhym dostupu: <file:///C:/Users/homebook/Downloads/90986-191493-1-SM.pdf> (in Ukrainian).

5. Pivneva, L. Polityka vyshchoi osvity Ukrainy y SShA v sferi universytetskykh naukovykh doslidzhen: deiaki aspekty. [Higher Education Policy Ukraine and the United States in the field of university research: some aspects]./ Liubov Pivneva // Ukrainyskyi naukovyi zhurnal «Osvita rehionu». Rezhym dostupu: <http://social-science.com.ua/article/35>(in Ukrainian)

6. Tarasova, O.V. Vyshcha osvita v SShA: suchasnyi stan ta priorytety rozvytku. [Higher education in the United States: current status and development priorities]. / O.V. Tarasova // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedagogichni nauky 2011 3/2011 Rezhym dostupu: [file:///C:/Users/homebook/Downloads/Vnadps_2011_3_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/homebook/Downloads/Vnadps_2011_3_9%20(1).pdf) (in Ukrainian).

7. Supian ,V.B. SShA: Fundamentalnaia nauka y hosudarstvo [Fundamentalnaya science and state] /Rosyiskaia akademyia nauk. Ynstytut SShA y Kanady. Ezhemesiachnyi nauchnyi y obshchestvenno-polytycheskyi zhurnal. – M.: Nauka. – № 11(443) noiabr 2006. – S. 10–18 (in Russia).

8. Ukrainian-Polish Days of Education, Science and Innovation in Kyiv. Forum. Rezhym dostupu: <http://upc.kpi.ua/?p=2911>

9. Department for Education. Research at DfE. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-education/about/research>.

10. House of Tutors. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.houseoftutors.com>.

11. Institute of Education Sciences. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ies.ed.gov/>.

12. Institute of Education Sciences. Biennial Report to Congress. 2013-2014 and 2015-2016 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://ies.ed.gov/pdf/IESBR2013_2016.pdf.

13. Instytut Badań Edukacyjnych. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ibe.edu.pl/pl/o-instytucie/misja>.

14. Institut Français de l'Éducation. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ife.ens-lyon.fr/ife/institut/presentation>.

15. Kirkland USA. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kirkland.edu.pl/ru/79-2013-04-23-13-46-24/69-a>

16. National Center for Education Research. Research Programs. [Elektronnyi resurs] – Режим доступа: <https://ies.ed.gov/ncer/projects/>.

РЕЗЮМЕ

Григорий Капослѐз,

кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник,

Юрий Бодрик,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник,

Елена Мельниченко

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Зарубежный опыт организации научных исследований в интересах высшего образования

В статье представлен анализ опыта организации научных исследований в интересах высшего образования США, Великобритании, Франции, Польши. В результате установлена неопределенность подходов в организации научных исследований в интересах высшего образования, но при этом обозначены уровни организации научных исследований, возможные исполнители этих исследований, основные задачи проведения этих исследований в интересах образования и мероприятия по организации научных исследований в области образования.

Ключевые слова: научные исследования; образование; отрасль; высшее учебное заведение.

SUMMARY

Grigoriy Kaposlyoz,
Candidate of Psychological Science, senior researcher,
Iurii Bodryk,
Candidate of Technical Science, senior researcher,
Lina Melnichenko
National University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Foreign experience of organization of scientific researches is in interests of higher education

Introduction. *Aspiration of Ukraine to be integrated in European space in the field of higher education stipulates the necessity of the detailed analysis of the developed countries on questions of organization of scientific researches in interests of higher education. A problem is in that today in normatively-legal documents the mechanisms of organization of the scientific providing are absent in industry of higher education.*

Purpose: *To educe key moments in organization of scientific researches in interests of higher education of the developed countries of the world.*

Methods: *The method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.*

Results. *Analysing experience of organization of scientific researches in industry of higher education it is set in the developed countries of the world, that the performers of scientific researches it is been:*

special groups subordinated to customers;

external organizations;

groups of independent analysts;

teachers and students in higher educational institutions.

The basic tasks of realization of scientific researches are certain in interests of higher education, namely:

exposure of problem questions and ways of their decision;

development and testing of the new going studies;

evaluation of the programs and politics of education;

improvement of mechanisms of resource ensuring education.

Originality *For the first time to been an analysis of the organization of scientific research in the system of higher education abroad.*

Conclusion. *The presented experience and conclusions it is expedient to examine as tendencies and prospects of development of the system of organization of the scientific providing in industry of higher education abroad and in Ukraine.*

Key words: *scientific research; education; branch; higher educational institution.*

Володимир Колесник,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0002-6323-7748

Руслан Серветник,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
ORCID ID 0000-0001-5624-4889
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ПОЗА АД'ЮНКТУРОЮ

У статті окреслено проблемні питання механізму здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою та можливі шляхи вирішення протиріч чинної нормативно-правової бази щодо організації підготовки здобувачів вищої освіти у вищих військових навчальних закладах (наукових установах).

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад; освітньо-наукова програма; підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії; нормативно-правові документи.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десяти років під час дискусій щодо реформи вищої освіти в Україні предметом було обговорення питання вдосконалення освітнього аспекту підготовки здобувачів вищої освіти переважно в межах приєднання до Болонського процесу (Болонської декларації й Берлінського комюніке), спроби інтеграції українського досвіду та його розвитку в нових умовах. Також це зумовлено:

– переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання протягом життя, де ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини [1];

– особливою актуалізацією глобалізації усіх сфер життєдіяльності особистості та суспільства в умовах загальноцивілізаційних тенденцій сучасного світу, що вимагає від вищої школи надати молодій людині елементарні можливості інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації механізму підготовки доктора філософії поза ад'юнктурою набула значної актуальності, про що свідчать праці з цієї тематики: у площині методологічного осмислення проблеми – А. Алексюка, В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Майбороди, О. Савченко; аналізу докторської освіти в зарубіжних країнах – В. Лугового, В. Лутай, Л. Лобанова, О. Поживілова, Ж. Таланова; з нормативно-правового регулювання підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні –

Л. Лисенко [3], Б. Пережняка [4], О. Поповича [5], В. Чмиги [6]; формування цілісної, творчої, соціально активної, духовно багатой особистості О. Романовського, М. Лазарева, О. Коваленка, І. Прокопенка, Ю. Нагірного, В. Ягупова.

Зокрема вітчизняними науковцями було здійснено аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні, розглянуто поняття атестації наукових кадрів із правової точки зору, визначено інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні у процесі становлення та розвитку. Як зазначає І. Зязюн, «...головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної й цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору та індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями» [7, с. 13].

Мета статті полягає в розробленні методичних і практичних рекомендацій щодо підготовки військових кадрів вищої кваліфікації поза ад'юнктурою, висвітлення проблемних питань, із якими можуть зіштовхуватися посадові особи, які займаються організацією підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах).

Виклад основного матеріалу. Сутність реформи військової освіти полягає в тому, щоб одночасно з реорганізацією військової компоненти створити відповідну їй систему підготовки офіцерських кадрів вищої кваліфікації, що відповідатиме новій структурі й завданням збройних сил та буде спроможна забезпечувати професійне виконання завдань за призначенням. Сучасні тенденції розвитку Збройних Сил України висувають нові вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ), а це означає, що пріоритетом є не просте накопичення знань і предметних умінь та навичок, а підготовка висококваліфікованого військового фахівця певного рівня і профілю, конкурентоздатного, компетентного, який вільно володіє професією військового й орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

Необхідно зазначити, що відповідно до прийнятих законодавчих актів у сфері вищої освіти встановлюються норми, які відповідають традиціям розвинених європейських держав і розглядають підготовку докторів філософії поза ад'юнктурою як фахівців освітньо-наукового рівня вищої освіти, що є новим. Крім того ВВНЗ набуває більшої самостійності та стає генератором ідей, моделей військово-професійної діяльності, ініціатором і провідником їх підготовки. У нормативно-правових документах [8; 9] зазначено основні нововведення, а саме:

– поза ад'юнктурою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (для осіб, які професійно проводять наукову,

науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи у ВНЗ (НУ);

- здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою прикріплюються строком до п'яти років до ВНЗ (НУ), що має ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю;

- здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою передбачає повне й успішне виконання освітньо-наукової програми та навчального плану ад'юнктури зазначеного ВНЗ (НУ) згідно із затвердженими в установленому порядку індивідуальним навчальним планом та індивідуальним планом наукової роботи прикріпленої особи, публічний захист дисертації у спеціалізованій вченій раді;

- навчання для реалізації свого права на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, а також наукове керівництво здобувачів здійснюється за кошти відповідного ВНЗ (НУ). Але в жодному з них не розкрито повною мірою механізм їх підготовки, а віддано на вирішення вченої ради, яка має визначити правила та процедури прикріплення до ВНЗ (НУ) [9].

Таким чином, на сьогодні склалася ситуація, коли жоден чинний нормативно-правовий документ не визначає в завершеному вигляді механізм здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою. Тому виникає нагальна необхідність обговорення низки основних проблемних питань, які потрібно (регламентувати) закріпити у відповідних правилах і процедурах для того, щоб уникнути подвійного тлумачення, а саме:

- порядок фінансування підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою;

- порядок відбору кандидатів на підготовку докторів філософії поза ад'юнктурою;

- як поєднати службову (трудова) діяльність здобувача й виконання освітньо-наукової програми та навчального плану ад'юнктури.

Нормативними документами визначено, що «...підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за державним замовленням здійснюється виключно в аспірантурі (ад'юнктурі)...» [9]. Отже, можна стверджувати, що у ВНЗ (НУ) вона здійснюватиметься тільки за рахунок коштів юридичних чи фізичних осіб (на умовах контракту). Зокрема це можуть бути кошти грантів, що отримав ВНЗ (НУ) на проведення наукових досліджень, за якими передбачається підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою.

На перший погляд, про порядок відбору кандидатів на підготовку докторів філософії поза ад'юнктурою дають відповіді вище згадувані нормативні документи, водночас ними він не регламентований. Хтось може сказати, якщо не визначено нормативними документами порядок відбору кандидатів на підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

поза ад'юнктурою, то його й не має бути, а досить лише тільки бажання здобувача. Безумовно, воно є необхідною умовою, але цього не достатньо.

На нашу думку, відбір має здійснюватись обов'язково, адже здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою передбачає повне й успішне виконання освітньо-наукової програми, навчального плану згідно із затвердженими в установленому порядку індивідуальним навчальним планом та індивідуальним планом наукової роботи прикріпленої особи, публічний захист дисертації у спеціалізованій вченій раді [9]. Виконання такого обсягу роботи в термін до п'яти років потребує певного рівня знань, набутих на попередніх етапах навчання, що й необхідно перевіряти в кандидатів перед прийняттям рішення про їх закріплення здобувачами.

Пропонується проводити їх відбір у формі співбесіди за тими ж дисциплінами, що й для кандидатів для вступу до ад'юнктури. Він може бути виконаний у терміни, що б дали змогу здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, які працюють поза ад'юнктурою, паралельно з підготовкою ад'юнктів, а, можливо, для деяких дисциплін і в одних групах.

Наступне проблемне питання, як поєднати службову (трудова) діяльність здобувача й виконання освітньо-наукової програми та навчального плану ад'юнктури. Адже Порядок підготовки чітко визначає, що «...Усі аспіранти (ад'юнкти) незалежно від форми навчання зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити всі форми поточного й підсумкового контролю, передбачені індивідуальним навчальним планом аспіранта (ад'юнкта) та освітньо-науковою програмою аспірантури (ад'юнктури) вищого навчального закладу (наукової установи)» [9]. Для цивільних осіб це може бути перебування у творчій відпустці або навчання за вечірньою формою. Для військовослужбовців, які бажають здобувати вищу освіту ступеня доктора філософії, на сьогодні ми бачимо лише тільки один шлях – вступ до ад'юнктури.

З цією метою «Особливостями підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України», затверджених наказом Міністерства оборони України від 24 лютого 2017 року № 115, вік для вступників до ад'юнктури збільшено. Тепер для офіцерів, які здобули вищу освіту ступеня магістра (спеціаліста), він становить до 45 років включно, а для офіцерів, які отримали вищу освіту оперативно-стратегічного рівня – до 47 років [10]. А це, головним чином, від 15 до 22 років військової служби на посадах офіцерського складу, що дасть змогу використати свій службовий досвід при підготовці дисертаційної роботи, а в подальшому при проходженні військової служби або ж, працюючи на посадах науково-педагогічних (наукових) працівників, передати його курсантам і слухачам.

Необхідно зауважити, що при вступі до ад'юнктури за офіцерами зберігаються посадові оклади за останніми штатними посадами, які вони

займали до зарахування на навчання [11]. І хоча на сьогодні діє обмеження – оклад офіцерів, зарахованих до ад'юнктури, не може перевищувати оклад начальника кафедри, за якою він закріплений згідно з наказом, керівництвом Міністерства оборони України й Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського ведеться робота для його зняття. Це дасть змогу офіцерам із посад начальника відділу – заступника начальника окремого управління, заступника начальника управління, начальника управління Центрального апарату Міністерства оборони України (Генерального штабу Збройних Сил України), які мають унікальний досвід проходження військової служби, вступати до ад'юнктури без зменшення своїх соціальних гарантій, а в науковому дослідженні застосувати особистий досвід і зробити неоціненний внесок у розвиток теорії застосування військ (сил). Втілення в життя вищезазначених заходів дало уже перші позитивні результати. Набір в ад'юнктуру Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського у 2017 році було виконано на 100 % (60–70 % – показники попередніх років). При цьому конкурс мав місце за чотирма із шести спеціальностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Значна частина проблемних питань механізму підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою спричинена вимогами чинних нормативно-правових актів. Заходи з їх вирішення передбачатимуть внесення змін, скасування або збільшення нормативно-правових актів. На жаль, у багатьох наукових галузях і структурі ВВНЗ (НУ) бракує висококваліфікованих фахівців із відповідними знаннями. Тому розглянуті проблемні питання потребують особливої уваги керівників, діяльність яких пов'язана з підготовкою військових кадрів вищої кваліфікації.

Перспектива подальших наукових досліджень вбачається у з'ясуванні проблемних питань у змістовному наповненні індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, які мають забезпечити формування визначених компетентностей для вирішення проблем різної складності в майбутній науково-педагогічній (науковій) діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [текст] // Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
2. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти [текст] / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2006. – № 45-46. – С. 6–7.
3. Лисенко Л. В. Нормативно-правове регулювання підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів з державного управління в Україні [Електронний ресурс] / Л. Лисенко. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Lysenko.pdf/](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Lysenko.pdf/). – Назва з екрана.
4. Пережняк Б. А. Організація управління атестацією наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні / Б. А. Пережняк // Актуальні проблеми

держави і права / голов. ред. С. В. Ківалов. – 2003. – Вип. 21. – Одеса : Юрид. л-ра, 2003. – С. 159–166.

5. Попович О. С. Проблеми вдосконалення правового забезпечення підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні / О. С. Попович, Л. С. Лобанова // Наука та наукознавство. – 2004. – № 1. – С. 44–50.

6. Чмига В. О. Аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні за 15-річний період функціонування галузі науки “державне управління” [Електронний ресурс] / В. О. Чмига, Н. І. Демедишина // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 38–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_9.

7. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи [текст] // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / І. А. Зязюн. – К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.

8. Закон України “Про вищу освіту”, від 1 липня 2014 року № 1556-VII.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 “Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.

10. Наказ Міністерства оборони України від 24 лютого 2017 року № 115 “Особливості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України”.

11. Наказ Міністерства оборони України від 11 червня 2008 року № 260 “Про затвердження Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам”.

REFERENCES

1. Ovcharuk, O.V. (2004), “Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukraïnski perspektivy” [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives], K.I.S., Kiev, 112 p.

2. Kremen, V.G. (2006), “Novi vymohy do yakisnoi osvity” [New requirements for quality education] Education of Ukraine, № 45-46, pp. 6-7.

3. Lysenko, L.V. (2009), “Normatyvno-pravove rehulivannia pidhotovky ta atestatsii naukovykh i naukovo-pedahohichnykh kadriv z derzhavnoho upravlinnia v Ukraini” [Normative and legal regulation of training and attestation of scientific and scientific and pedagogical staff on public administration in Ukraine], available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Lysenko.pdf/](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Lysenko.pdf/).

4. Perezhnyak, B. A. (2003), “Orhanizatsiia upravlinnia atestatsiieiu naukovykh i naukovo-pedahohichnykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii v Ukraini” [Organization of attestation management of scientific and scientific and pedagogical staff of higher qualification in Ukraine], Actual problems of state and law, №21, pp. 159-166.

5. Popovich, O. S., Lobanova, L.S. (2004), “Problemy vdoskonalennia pravovoho zabezpechennia pidhotovky ta atestatsii naukovykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii v Ukraini” [Problems of legal support improvement of training and attestation of scientific staff of higher qualification in Ukraine], Nauka i naukoznavstvo, №1, pp. 44-50.

6. Chmyha, V. O., Demedishina, N. I. (2012), “Analiz rezultativ atestatsii naukovykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii v Ukraini za 15-richnyi period funktsionuvannia haluzi nauky “derzhavne upravlinnia” [Analysis of the results of the certification of higher professional qualifications in Ukraine for the 15-year period of the functioning of the science sector "public administration"], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_9.

7. Zyazun, I.A. (2005), “Filosofiiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektivy” [Philosophy of progress and forecast of the

educational system. Pedagogical Skills: Problems, Search, Perspectives], Glukhiv: RVV GDPU, Kiev, pp. 10-18.

8. Law of Ukraine "On Higher Education", dated July 1, 2014, n.o. 1556-VII, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Procedure for the training of higher education Doctor of Philosophy and Doctor of Science candidates at higher educational institutions (scientific institutions) as of March 23, 2016, n.o. 261, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

10. Order of the Ministry of Defense of Ukraine "Features of training of higher education Doctor of Philosophy and Doctor of Science candidates at higher military educational institutions (scientific and research institutions) of the Ministry of Defense of Ukraine" as of February, 2017, n.o. 115, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

11. Order of the Ministry of Defense of Ukraine "On Approval of the Instruction on the Procedure for Paying Moneylender Support to Armed Forces of Ukraine and Some Other Persons" as of June 11, 2008, n.o. 260, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

РЕЗЮМЕ

Владимир Колесник,
кандидат технических наук,
старший научный сотрудник
Руслан Серветник,
кандидат педагогических наук,
старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Проблемные вопросы механизма подготовки докторов философии вне адъюнктуры

В статье отображены проблемные вопросы механизма получения высшего образования степени доктора философии вне адъюнктуры и возможные пути решения противоречий действующей нормативно-правовой базы относительно организации подготовки соискателей высшего образования в высших военных учебных заведениях (научных учреждениях).

Ключевые слова: высшее военное учебное заведение (научное учреждение); образовательно-научная программа; подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии; нормативно-правовые документы.

SUMMARY

Volodymyr Kolesnyk,
Candidate of Technical Science,
senior researcher,
Ruslan Servetnyk,
Candidate of Pedagogical Science,
senior researcher,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Topical issues on training mechanism of doctors of philosophy without post-graduate studying

Introduction: During the last ten years, when the projects of reforming higher education in Ukraine were discussed, the main subject was the discussion of training improvement of candidates for higher education, mostly in the terms of joining the Bologna Process (the Bologna declaration, Berlin Communiqué), and attempts to integrate Ukrainian experience and its progress under new conditions. The reasons of these trends are the transition of the world community to the information society, as well as improvement of the information searching skills, the ability of self-education throughout life. As a result, these innovations became the defining sphere of a person's professional activities, of his/her actualization of all spheres of globalization of personal and social life in the conditions of the general civilization tendencies of the modern world. All these aspects demand from higher school to give young people opportunity to be integrated into different societies, promote their self-determination and be active and competitive.

Purpose: the purpose of the article is to develop methodological and practical recommendations for highly qualified military personnel training after post-graduate studying. Also, the emphasis on issues that may be solved by officials who organize training of scientific and pedagogical staff in higher military educational institutions (scientific and research institutions) was placed.

Methods: the method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.

Results: development of methodological recommendations for the definition of approaches to the training of higher education Doctor of Philosophy candidates without post-graduate training.

Originality: recommendations for the training of Doctor of Philosophy candidates without post-graduate studying program.

Conclusion: A considerable part of topical issues on training mechanism of doctors of philosophy without post-graduate studying is due to the requirements of the current normative legal acts. Measures for their solution will include adopting amendments, cancel or increasing the number of normative legal acts. Unfortunately, there are no highly qualified specialists with relevant knowledge in many scientific fields and in the structure of higher military educational institutions (scientific institutions) as well. Consequently, these issues require special attention of leaders, whose activities are related to the training of military personnel of the highest qualification.

The prospect of further scientific research is problem solving concerning the content of the individual curriculum of Doctor of Philosophy candidates in higher education who must ensure the formation of certain competencies to solve problems of different complexity in the future scientific and pedagogical (scientific) activities.

Key words: higher military educational institution (scientific institution); scientific and educational program for training of Doctor of Philosophy candidates in higher education; normative and legal documents.

Сергій Костів,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-9595-7803

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СТІЙКІСТЬ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У дослідженні теоретично обґрунтовано емоційно-вольову стійкість військових фахівців, проведено її науковий аналіз, узагальнено та систематизовано інформацію з означеної проблеми, отриману з наукових і літературних джерел. Використано метод прогнозування для обґрунтування змісту емоційно-вольової стійкості та її розвитку в майбутніх професіоналів військового управління. Наукова новизна полягає в тому, що вперше обґрунтовано зміст їх емоційно-вольової стійкості. Перевірка розробленої моделі змісту емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління в навчальному процесі сприятиме перспективі подальших наукових досліджень.

Ключові слова: емоційно-вольова стійкість; психічна стійкість; стрес-фактори; екстремальні умови; психічні стани; професійна діяльність військовослужбовця.

Постановка проблеми. Ведення сучасних бойових дій вимагає від військового фахівця психічної стійкості, упевненості у своїх діях і фізичної витривалості. Особливого значення набуває проблема його емоційно-вольової стійкості, що передбачає швидкість дій та адекватну поведінку в різноманітних складних і суперечливих ситуаціях, наприклад, у зоні АТО. Нині більшість військових фахівців виконують завдання, пов'язані з реальними бойовими ситуаціями. У цих умовах недостатній розвиток їх емоційно-вольової стійкості, що супроводжуються суттєвими психоемоційними навантаженнями, призводить до помилкових рішень, а у крайніх випадках – паніки, неадекватної реалізації завдань чи відмови від їх виконання. Крім того ця діяльність супроводжується обґрунтованим ризиком для їх життя та здоров'я.

Тривале здійснення своїх службових обов'язків у напруженій обстановці, наприклад, зоні АТО, веде до дезадаптації, зниження стійкості організму, нервово-психічних перенапружень, результатом чого є розвиток стійких негативних психічних станів військовослужбовців. Проблема психічних станів є однією з маловивчених і складних у психологічній науці, особливо в її прикладних розділах, пов'язаних із професійною діяльністю в екстремальних умовах. Зазначене зумовлює необхідність дослідження анонсованої проблеми та розгляду особливостей впливу емоційно-вольової стійкості на поведінку військових фахівців в екстремальних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням актуальних проблем визначення та формування професійних характеристик фахівця в умовах впливу екстремальних ситуацій займалися В. Андрусюк, В. Вареник, Ф. Думко, В. Євдокімов, Ю. Ірхін, Л. Казміренко, Л. Кітаєв-Смик, Я. Когут, М. Корольчук, В. Крайнюк, В. Маріщук, В. Розов та ін. Феномен емоційно-

вольової стійкості був об'єктом наукових пошуків Н. Бабич, В. Власова, Р. Гасанової, Л. Заварзіної, П. Зільбермана, С. Кручиніна, О. Циганко та ін. Ці наукові напрацювання є основою для дослідження емоційно-вольової стійкості – важливої психологічної характеристики представників екстремальних видів професій (військовослужбовців, рятувальників, пожежних, співробітників правоохоронних органів тощо) та її впливу на поведінку фахівця в умовах довготривалої дії стресогенних чинників.

Головні завдання підготовки Збройних Сил України: логічно побудована схема, де визначено основний порядок та способи виконання завдань за призначенням, прийняття невідкладних заходів для відновлення процесу планомірного нарощування боєздатності військ (сил), підтримка в постійній готовності для відбиття воєнної агресії. Сучасні погляди військових фахівців на ведення бойових дій вимагають від них психічної стійкості, упевненості у своїх діях. Розвиток професійно важливих якостей офіцерів досліджувалося в роботах В. Ройляна, Б. Бахрєєва. Вивченням стресових ситуацій та адаптації до них займалися науковці (І. Волков, Ф. Горбов, Р. Лазарус, М. Левітов, О. Леонтєв, Б. Ломов, О. Лурія, В. Мерлін, Н. Наєнко, О. Овчіннікова, А. Петровський, В. Суворова). Дії військовослужбовців у напруженій ситуації розкрито в роботах М. Дяченка, В. Дяченко.

Метою даного дослідження є обґрунтування змісту емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління та на основі отриманих результатів дати визначення емоційно-вольовій стійкості майбутніх професіоналів військового управління.

Методи дослідження: комплексний науковий аналіз, узагальнення та систематизація інформації, отриманої з наукових і літературних джерел, метод прогнозування для обґрунтування змісту емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління.

Виклад основного матеріалу. Емоційно-вольова стійкість може розглядатися як один із важливих показників психологічної підготовленості військових фахівців до професійної діяльності. Як зазначає Є. Потапчук, емоційно-вольова стійкість – здатність протистояти реальній небезпеці, виявляти психічну витривалість і стійкість, вольовими зусиллями долати негативні почуття та психічні стани – виробляється у військовослужбовців у процесі психологічної підготовки [7]. Основна робота з її формування має проводитися під керівництвом компетентного в цих питаннях офіцера чи психолога в ході професійно-психологічної підготовки. Звісно, це не виключає можливості саморозвитку та вдосконалення емоційно-вольових якостей військових фахівців у вільний від служби час.

Слід зазначити, що реалізація бойових функцій у професійній діяльності потребує високого професіоналізму, постійного самовдосконалення та саморозвитку військовослужбовця. Визначаючи сутність поняття професійного саморозвитку, ми спиралися на результати дослідження О. Петрикей [5], яка його розглядає як процес оволодіння новими професійно важливими знаннями, уміннями та навичками. Його

рушійною силою виступає потреба в особистісному та професійному самовдосконаленні, творчій самореалізації, досягненні професіоналізму у своїй справі.

Як відомо, діяльність військових фахівців та їх поведінка зумовлена комплексом пізнавальних, емоційних і вольових процесів, цілеспрямованістю та наявною мотивацією. Зазначені феномени тісно взаємопов'язані та здійснюють вплив на їх успішну професійну діяльність, що в екстремальних умовах вирізняється з-поміж інших видів діяльності високим рівнем відповідальності, психічної напруженості, емоційно-вольової стійкості й вимагає оптимальних, адекватних дій від особового складу підрозділів і частин. Ефективно працювати в зазначених умовах здатні психічно готові до такої діяльності військові фахівці. Однією з важливих складових цієї готовності є емоційно-вольова стійкість, наявність якої сприятиме долати психічні напруження та регулювати власну поведінку у процесі виконання завдань в екстремальних умовах. Ці умови діяльності висувають підвищені вимоги до психічних і фізичних можливостей військового фахівця, наприклад, виконання бойових завдань у зоні АТО.

Так, О. Косолапов зазначає, що екстремальні умови є певним сполученням, сукупністю різноманітних зовнішніх і внутрішніх стрес-чинників, що призводять до виникнення негативних психічних станів [4]. Отже, стрес-чинники – це такі психічні чинники, що негативно впливають на психіку військовослужбовця та дезорганізують його поведінку й бойову діяльність в екстремальних умовах.

Відомо, що їх поведінка в екстремальних умовах є реакцією-відповіддю організму на вплив стрес-чинників екстремальної ситуації, що проявляється в різних формах. При цьому поведінку та вчинки визначають особливості взаємодії властивостей, якостей і психічних станів, що виникають у конкретній нестандартній обстановці. Раціональність поведінки в умовах впливу стрес-чинників безпосередньо залежить від реакцій організму військового фахівця на екстремальні умови діяльності, які можуть бути досить різними. Проте для подолання негативних змін, що виникають під дією збудників, найоптимальнішими є адекватні форми реакції, які є передумовою раціональної поведінки фахівця в цих умовах. Вони мають спрямовуватися на ліквідацію або мінімізацію впливу екстремальних умов.

Отже, на думку науковців, адекватна реакція супроводжується підвищенням ролі вольових якостей фахівців, посиленням емоційного компонента, що бере участь у формуванні реакції-відповіді [8, 92–94]. Проте, як зазначає В. Розов, під впливом стресогенних чинників спостерігається велика вірогідність виникнення неадекватних (дезадаптивних) реакцій, що проявляються в агресивній чи аутоагресивній поведінці [9, 152]. Також треба враховувати, що реакції, які виникають при зіткненні зі стрес-чинниками, особливо в АТО, за силою та характером багато в чому залежать від збудника. Серед зазначених стрес-чинників виділяють такі: новизна обстановки й невизначеність ситуації, які навіть за відсутності

безпосередньої загрози для життя можуть викликати зміни у вольовій активності, протікання процесів сприйняття, мислення й пам'яті; обмежений простір, під впливом якого у фахівців спостерігається зосередженість на власних суб'єктивних відчуттях, що призводить до неадекватної поведінки та значного зниження результатів діяльності. Вище зазначене доводить, що емоційно-вольова стійкість є однією з основних складових у підготовці військового фахівця.

У наукових дослідженнях, присвячених емоційній стійкості, спостерігається велике різноманіття визначень і тлумачень цього поняття. Воно розглядається як співвідношення двох понять психології – «емоції» та «воля». Тому таку властивість частіше називають не просто емоційною стійкістю, а емоційно-вольовою стійкістю. Так, на думку науковців, під емоційною стійкістю доцільно розуміти складну динамічну інтегративну властивість особистості, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки у складних емоційно напружених умовах [6]. Обґрунтовано її вважають однією з найважливіших і необхідних для збереження психічного здоров'я та профілактики емоційного вигорання якостей фахівців екстремальних видів професій. Поняття «емоційна стійкість» щодо військовослужбовців позначає синтез їх властивостей і якостей як суб'єкта професійної діяльності, що дає змогу впевнено й самостійно в різних емоційних умовах реалізовувати свої посадові функції.

У структуру емоційної стійкості як професійно важливої якості менеджерів входить п'ять підструктур: психофізіологічна, що є субстратом психічної діяльності (урівноваженість, рухливість нервових процесів тощо), емоційно-вольова (саморегуляція емоційних станів, емоційна лабільність, адекватність прояву емоцій та ін.), адаптивна (особистісний адаптаційний потенціал, нервово-психічна стійкість тощо), когнітивно-рефлексивна (самопізнання, самоусвідомлення), соціально-перцептивна (проникливість, емпатійність, ідентифікованість тощо). Емоційна стійкість, як припускають дослідники, змінюється під впливом пристосування людини до екстремальних умов, проте успішність адаптації залежить від низки стійких особистісних характеристик, зокрема, характеристик емоційності у структурі особистості, мотиваційних і вольових характеристик, стильових рис пізнавальної діяльності, пов'язаних з емоційністю [6].

Її основу складає емоційно-вольова стійкість, що означає швидке орієнтування в умовах постійних змін обставин діяльності, знаходження оптимального рішення у складних нестандартних ситуаціях і збереження при цьому витримки й самоконтролю.

У наукових і літературних джерелах воля розуміється як психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції військовослужбовцем своєї діяльності й поведінки з метою досягнення поставлених цілей, а емоції – особливий клас психічних станів, що відображають свідоме ставлення військовослужбовця до навколишнього середовища і до своєї військово-професійної діяльності. Крім того ми виділили основні прояви емоційної

стійкості, а саме: настрій, пристрасть, переляк, боязнь, страх, афект, афективний страх, стрес, фрустрація та паніка, які мають властивість проявлятися в екстремальних ситуаціях.

У своїй науковій праці Г. Дзвоник підкреслила, що у словнику-довіднику практикуючого психолога емоційно-вольова стійкість визначається як здатність психіки зберігати високу функціональну активність в умовах дії стресу, фрустрації як наслідок пристосування до них, так і як результат високого рівня розвиненості емоційно-вольової саморегуляції [1, 25]. З наведеного вище, дане визначення щодо військовослужбовців можна трактувати як комплексну практичну властивість їх психіки, що проявляється в її стійкому функціональному стані під впливом стрес-чинників несприятливих обставин функціонування психіки. Дійсно, якщо у професійній діяльності військовослужбовців для досягнення мети виникають перешкоди, то однієї професійної підготовки стає недостатньою і вони використовують волю як психічну якість, а емоції як клас психічного стану.

Дійсно, як зазначає С. В. Зінченко, особистісна готовність майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах є емоційно-інтелектуальною, вольовою, мотиваційною, що містить зацікавлене ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіху, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, мобілізацію сил, подолання непевності тощо [2, 50–52].

Слід зазначити, що В. В. Ягупов визначив основні показники професіоналізму військового фахівця, які дають йому можливість успішно діяти в екстремальних умовах, а саме:

- суб'єктна компетентність як військовослужбовця і представника військової організації держави, що проявляється у сприйнятті, з одного боку, ним самого себе як військового фахівця, його практичному мисленні як військового професіонала, а з іншого – сприйняття його соціумом і військовим середовищем як військового професіонала;

- військово-професійна компетентність як представника конкретного виду і роду військ, наприклад, Сухопутних військ, Повітряних сил, Військово-морських сил Збройних Сил України;

- спеціальна чи фахова компетентність як конкретного військового фахівця, наприклад, командира, інженера, постачальника, які теж мають різні варіації прояву емоційно-вольової стійкості залежно від конкретного виду й роду військ;

- розвиненість особистісних і військово-професійних якостей та властивостей як фахівця екстремального виду діяльності, серед яких провідним є психічна стійкість до екстремальних умов дій;

- чітке усвідомлення професійно важливих цілей службової діяльності як суб'єкта військово-професійної діяльності та їх сприйняття як орієнтира дій;

– володіння найсучаснішими, зокрема інформаційними технологіями, методиками й засобами вирішення службових компетенцій введення бойових дій;

– низький рівень залежності у процесі реалізації службових компетенцій від зовнішніх чинників, тобто професійна суб'єктність, що проявляється в автономності у процесі реалізації службових компетенцій;

– успішність, продуктивність та ефективність військово-професійної діяльності як актуалізації військово-професійної компетентності [10, 304–305]. Їх творче врахування в конкретних обставинах екстремальних умов діяльності допоможе змістовно наситити емоційно-вольову стійкість військових фахівців загалом та офіцерів зокрема.

Необхідно підкреслити, що емоційно-вольова стійкість фахівців військового управління оперативно-тактичної ланки управління – це їх цілісна характеристика як військових фахівців та управлінців середньої ланки управління, що характеризує готовність і здатність протистояти стресогенному впливу у складних для функціонування психіки ситуаціях, і містить у собі практичну здатність витримувати надзвичайне збудження та емоційне напруження під впливом несприятливих стресорів, а також комплексну здатність зберігати без перешкод для цілеспрямованої управлінської діяльності високий рівень активності.

Підсумовуючи вищезазначене, дамо визначення емоційно-вольової стійкості майбутніх фахівців військового управління оперативно-тактичної ланки управління. Це цілісна характеристика психічної складової їх цілеспрямованої управлінської діяльності в повсякденних та, особливо, екстремальних умовах, готовність протистояти стресогенному впливу стрес-чинників несприятливих ситуацій військово-професійної діяльності, що містить у собі системну практичну здатність витримувати надзвичайні збудження та емоційні напруження під впливом стресорів військової служби, зокрема стрес-чинників бойової обстановки, а також комплексна практична здатність зберігати без перешкод для управлінської діяльності високий рівень військово-професійної й управлінської активності.

Вона забезпечує процес їх свідомої управлінської діяльності, що спрямована на досягнення поставленої мети при подоланні труднощів військово-професійної діяльності, які виникають як у повсякденних, так і екстремальних ситуаціях у процесі реалізації посадових компетенцій. Емоційно-вольова стійкість фахівців військового управління оперативно-тактичної ланки управління – це практична здатність їх психіки зберігати високу функціональну активність управлінського спрямування в умовах дії стрес-чинників військової служби, особливо в бойових умовах функціонування військової організації держави, протистояти фрустрації – як результат пристосування до них, так і результат високого рівня розвиненості емоційно-вольової саморегуляції.

Таким чином, емоційна стійкість офіцерів – це необхідна психологічна умова для формування власної індивідуальності як суб'єкта військового

управління та саморозвитку як військового професіонала. Вона забезпечує сукупність адаптаційних процесів, інтегрованість у розумінні збереження рівноправності основних функцій управління як управлінця у військовій сфері, стабільності їх реалізації, особливо під впливом стрес-чинників військової діяльності. Її основний зміст складають стабільність, урівноваженість, емоційна лабільність, адекватність прояву емоцій та опірність психіки фахівців військового управління, інтегральним проявом яких є саморегуляція емоційних станів.

Емоційну стійкість слід розглядати як виваженість, рівновагу стабільності та змінності суб'єкта військового управління. Стабільність проявляється в головних професійних принципах і цілях, домінуючих мотивах, стратегіях поведінки, реагування в типових та, особливо, у бойових ситуаціях. Змінність проявляється в динаміці мотивів, появі нових способів поведінки, діяльності, виробленні нових форм реагування на типові та нестандартні ситуації управлінської діяльності. При такому розгляді в основі емоційної стійкості офіцерів лежить єдність стабільності й динамічності функціонування психіки, які є доповненням один одного. Стабільність виконання не обов'язково передбачає стабільність структури функцій, найімовірніше, це характеристика достатньої гнучкості психіки офіцера в різних умовах управлінської діяльності. У стабільність психіки входить стабільність її функціонування, надійність офіцера в управлінській діяльності.

Урівноваженість – це здатність офіцера оперативно-тактичної ланки управління виважувати рівень напруженості управлінської діяльності з ресурсами своєї психіки та організму. Рівень напруженості не завжди зумовлений стресами й зовнішніми обставинами управлінської діяльності, а й суб'єктивною інтерпретацією та оцінкою цих обставин. Урівноваженість проявляється у практичній здатності мінімізувати негативний вплив суб'єктивної складової у виникненні напруженості в управлінській діяльності, у можливості утримувати напруженість у контрольованих межах.

Опір – це практична здатність офіцера оперативно-тактичної ланки управління протистояти тому, що обмежує свободу поведінки, свободу вибору, свободу управлінської діяльності як у процесі ухвалення окремих рішень, так і при виборі способів військово-професійної діяльності в цілому. Важливою стороною опірності є особистісна, військово-професійна й управлінська самодостатність в аспекті свободи від певної залежності – хімічної, інтеракційної, акцентованої односпрямованої поведінкової активності у процесі ухвалення управлінських рішень. Отже, *опірність* – це здатність офіцера протистояти тому, що обмежує свободу поведінки, свободу вибору і щодо окремих рішень, і щодо вибору способів військово-професійної діяльності в цілому.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше обґрунтовано зміст емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі наукового дослідження було з'ясовано важливість емоційно-вольової стійкості військовослужбовців у військовій професійній діяльності. Аналіз наукових і літературних джерел показав, що успішність виконання поставлених завдань, особливо в екстремальних ситуаціях, суттєво залежить від емоційно-вольової стійкості. Узагальнення та систематизація отриманих даних дає можливість сформулювати необхідні вимоги до розвитку емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління та на основі цього спрогнозувати зміст їх емоційно-вольової стійкості. Перспективи подальших наукових досліджень – розроблення моделі емоційно-вольової стійкості майбутніх професіоналів військового управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзвоник Г. П. Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця. Актуальні проблеми психології. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2016. – Том. V. – С 24–29.
2. Зінченко С. В. Психологічна підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах: особистісний аспект /Зінченко С. В., Веселівський Р. Б. // Проблеми цивільного захисту населення: матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, присвяченої 180-річчю Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К. – С. 50–52.
3. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини у психофізіологічному забезпеченні діяльності: автореф. дис. д-ра психол. наук : спец. 19.00.02 "Психофізіологія" / О. М. Кокун. – К., 2004. – 31 с.
4. Косолапов О. М. Роль екстремальних умов службової діяльності рятувальників у виникненні негативних психічних станів / О. М. Косолапов // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць. – Харків : УЦЗУ, 2010. – Вип. 7. – С. 218–227.
5. Петрикей О. О. Формування професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів у процесі педагогічної практики / О. О. Петрикей // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 20 – С. 247–252.
6. Пилипенко К. В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього психолога-практика / К. В. Пилипенко // Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології : колективна монографія / ред. проф. Н. І. Пов'якель. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 137–147.
7. Потапчук Є. М. Психологічна робота у Прикордонних військах України / Є. М. Потапчук // Морально-психологічне забезпечення службової діяльності Прикордонних військ України : підручник ; за заг. ред. Максименка С. Д., Олексієнка Б. М. – Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2001. – С. 124–173.
8. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б. А. Смирнов, Е. В. Долгополова. – Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 292 с.
9. Розов В. И. Психология экстремальных ситуаций: адаптивность к стрессу и психологическое обеспечение : [научно-практ. пособие] / В. И. Розов. – К. : КНТ; Саммит-Книга, 2012. – 480 с.
10. Ягунов В. В. Кто должен быть результатом профессиональной подготовки будущих специалистов в системе высшего профессионального образования: личность, специалист, личность специалиста / В. В. Ягунов // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : науковий журнал. Педагогічні науки / [гол. ред. П.Ю. Саух, відп. ред. Н.А. Сейко]. – Житомир: Вид-во Євєнюк О.О., 2017. – С. 297–302.

REFERENCES

1. Zvonok, G. (2016). Rol emotsiynoyi stiykosti v profesiynomu samozdiysnenni fakhivtsya. Aktualni problemy psykholohiyi [The role of emotional stability in the professional self-realization of a specialist. Actual problems of psychology]. Instytut psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, p. 24–29 (in Ukrainian).
2. Zinchenko, S. Psykholohichna pidhotovka maybutnikh fakhivtsiv pozhezhno-ryatuvalnoyi sluzhby do diyalnosti v ekstremalnykh umovakh: osobystisnyy aspekt [Psychological training of future specialists of fire and rescue service to work in extreme conditions: personality aspect]. Problemy tsyvilnoho zakhystu naseleण्या: materialy Vseukrayinskoyi pozasadovoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 180-richchyu Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova, p. 50–52 (in Ukrainian).
3. Kokun, O. (2004). Optyimizasiya adatapsiinukh mozhlyvostei ludyny u psikhofiziolohichnomu zabespechenni dayalnosti [Optimization of adaptive possibilities of a person in psychophysiological maintenance of activity]. Abstract of the doctor of psychological sciences (in Ukrainian).
4. Kosolapov, O. (2010). Rol ekstrimalnykh umov sluzhbovoi diyalnosti ryatuvalnykhiv u vyneknenni negatyvnykh psykhychnykh staniv [The role of extreme conditions of service activity of rescuers in the emergence of negative mental states]. Problems of extreme and crisis psychology, 7, p. 218–227 (in Ukrainian).
5. Petrykey, O. (2012). Formuvannya profesiinogo samorozvutky maibutnikh sosialnykh pedagogiv u prosesi pedagogichnoi praktyky [Formation of Professional Self-Development of Future Social Teachers in the Process of Pedagogical Practice]. Bulletin of the Glukhov National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko, 20, p. 247–252 (in Ukrainian).
6. Pylypenko, K. (2009). Emotsiyna stiykist yak profesiyno vazhlyva yakist maybutnoho psykholoha-praktyka [Emotional stability as a professionally important quality of the future psychologist-practice]. Praktychna psykholohiya v systemi vyshchoyi osvity: teoriya, rezultaty doslidzhen, tekhnolohiyi: kolektyvna monohrafiya. NPU imeni M. P. Drahomanova, p. 137–147 (in Ukrainian).
7. Potapchuk, Y. (2001). Psikhologichna robota u prykordonnykh viiskah Ukrainy [Psychological work in the Border Guards of Ukraine]. Moral and psychological support of the official activity of the border troops of Ukraine: a textbook, p. 124–173 (in Ukrainian).
8. Smirnov, B. (2007). Psikhologiya diyatelnosti v ekstrimalnykh sytuasii [Psychology of activity in extreme situations] (in Ukrainian).
9. Rozov, V. (2012). Psikhologiya ekstrimalnykh sytuasii: adaptivnost k stresu i psikhologicheskoe obespechenie [Psychology of extreme situations: adaptability to stress and psychological support] (in Ukrainian).
10. Yahupov, V. (2017) Kto dolzhen byt rezultatom professyonalnoy podhotovky budushchykh spetsyalystov v systeme vyssheho professyonalnoho obrazovannya: lychnost, spetsyalyst, lychnost spetsyalysta [Who should be the result of professional training of future specialists in the system of higher professional education: personality, specialist, personality of a specialist]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka: naukovyy zhurnal. Pedahohichni nauky, p. 297–302 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Костив,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

В данном исследовании теоретически обосновано эмоционально-волевую устойчивость военнослужащих, проведен анализ, обобщено и систематизировано информацию по обозначенной проблеме, полученную из научных и литературных

источников. *Использован метод прогнозирования для обоснования содержания эмоционально-волевой устойчивости по развитию ее в будущих профессионалов военного управления. Научная новизна заключается в том, что впервые обосновано содержание эмоционально-волевой устойчивости будущих профессионалов военного управления. Проверка разработанной модели содержания эмоционально-волевой устойчивости будущих профессионалов военного управления в учебном процессе будет способствовать перспективе дальнейших научных исследований.*

Ключевые слова: эмоционально-волевая устойчивость; психологическая устойчивость; стресс-факторы; экстремальные условия; психические состояния; профессиональная деятельность военнослужащего.

SUMMARY

Serhii Kostiv,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Emotional and volitional stability of future military professionals

Introduction. *Conducting modern combat operations requires military experts to possess mental stability, confidence in their actions and physical endurance. The problem of their emotional and volitional stability is of particular importance, and implies the speed of action and adequate behavior in a variety of complex and controversial situations, for example, in the ATO zone. Under these conditions, their insufficient development of emotional and volitional stability leads to false decisions, and in extreme cases – to panic, inadequate implementation of tasks or refusal to perform them.*

The purpose of this study is to substantiate the content of the emotional and volitional stability of future professionals of military management and, based on the results obtained, to research and define the emotional and volitional resistance of future military management professionals.

Methods. A comprehensive scientific analysis has been done. The information obtained from scientific and literary sources has been generalized and systematized. The assumption method has been used to substantiate the content of the emotional and volitional stability of future military management professionals.

As a result of the analysis of scientific and literary sources, the value of emotional and volitional stability of military personnel and its components in their military professional activities have been determined. The emotional and volitional stability of future professionals of military management has been defined and the content of emotional and volitional stability of future professionals of military management has been substantiated.

Originality. The content of emotional and volitional stability of future professionals of military management has been substantiated for the first time.

Conclusion. The analysis of scientific and literary sources has shown that the success of the tasks performed, and especially in extreme situations, depends considerably on the development of the emotional and volitional stability of the military. Summarizing and systematizing the obtained data made it possible to predict the necessary requirements for the development of emotional and volitional stability of future professionals of military management.

The verification of the developed model of the content of emotional and volitional stability of future professionals of military management in the educational process will contribute to the prospect of further research.

Key words: emotional and volitional stability; psychological stability; stress factors; extreme conditions; mental states; professional activity of a serviceman.

Ольга Красницька,
кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-0417-3318

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглянуто теоретико-методологічні основи педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу. Окреслено історичний аспект педагогічної діяльності. Показано специфіку вищого військового навчального закладу. Обґрунтовано поняття «педагогічна діяльність викладача вищого військового навчального закладу». Розкрито структурні компоненти педагогічної діяльності, напрями діяльності викладача ВВНЗ. Визначено рівні готовності викладача ВВНЗ до педагогічної діяльності (репродуктивний, конструктивний, творчий), а також рівні її продуктивності (мінімальний, нормативний, еталонний). Виявлено й описано передумови успішності педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічна діяльність; викладач ВВНЗ; педагогічна діяльність викладача ВВНЗ; успішність педагогічної діяльності; педагогічні здібності; педагогічна спрямованість; професійна компетентність; особистісні якості.

Постановка проблеми. Тисячі професій народжуються і вмирають. Але серед них є одна вічна, що посідає особливе місце. Це професія вчителя – вихователя, викладача, педагога. Педагог забезпечує підготовку підростаючого покоління до життя, виконання соціальних ролей у суспільстві, створює умови для розвитку і становлення особистості молодої людини, її самоствердження та самореалізації.

Педагогічна діяльність викладача вищого військового навчального закладу відзначається підготовкою курсантів та офіцерів для подальшої служби у військах, розвитку Збройних Сил України й забезпечення обороноздатності держави. Розвиток української державності, сучасні події на теренах нашої країни вимагають змін у професійній підготовці військових фахівців. Отже, й педагогічна діяльність науково-педагогічних та наукових працівників ВВНЗ та ВНП ВНЗ має відповідати запитам часу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу досліджували І. Бартенева, В. Богословський, Г. Васянович, Т. Іванова, З. Єсарьова, Н. Кузьміна, А. Кузмінський, З. Курлянд, Т. Леонтєва, А. Марушкевич, Г. Мешко, О. Мороз, В. Ортинський, В. Рибалка, О. Романовський, В. Сластьонін, М. Фіцула, Т. Туркот, О. Щербаков тощо. Діяльністю викладачів вищих військових навчальних закладів займалися А. Вітченко, В. Семиченко, В. Ягупов.

Мета статті – розкрити теоретико-методологічні основи педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. Практика навчання й виховання своїм корінням сягає глибинних шарів людської цивілізації. З'явилася вона разом із першими людьми. Потреба в ній була обумовлена необхідністю зберегти рід. Тому дитину з ранніх років долучали до трудової діяльності. Так вона засвоювала необхідні знання, уміння, навички, норми поведінки. Таким чином, передача досвіду відбувалася як природний для людського існування процес: від дорослого – дитині.

Поступово накопичувалися знання, розширювався життєвий досвід, змінювалися умови життя, з'являлися нові форми праці. Але на певному етапі розвитку людства було зібрано обсяг досвіду, неможливого вже для засвоєння в ході природного існування, тому виникла потреба у спеціалізованому навчанні та вихованні. Передача дорослими дитині знань про навколишній світ, навчання необхідним для подальшого життя умінням стала справою найбільш мудрих і досвідчених людей – майстрів, які володіли певними секретами й таємницями. Так власне й виникла педагогічна діяльність і професія вчителя.

У Давньому Шумері, Вавилоні, Єгипті, Ассирії, Фінікії вчителями були переважно жерці, які становили привілейовану касту. У Древній Греції – вільнонаймані громадяни, яких називали граматистами, педономами, дидасками або педотрибами. У Стародавньому Римі вчителями ставали державні чиновники, добре обізнані в науках, які багато подорожували, володіли кількома мовами, знали культуру і звичаї інших народів.

У середньовіччі – духовні особи – священики, монахи, поведінка, статус, методи роботи яких диктувалися релігійними канонами. Хоча дещо пізніше в містах їх обов'язки могли виконувати й наймані особи. У середньовічних міських школах, університетах педагогами дедалі частіше ставали люди, які здобували спеціальну освіту [2]. У Київській Русі вчителів називали майстрами, підкреслюючи у такий спосіб глибину поваги до тих, хто творить духовне багатство суспільства.

Бурхливого розквіту освіта здобула в епоху Відродження, коли розширилася мережа протестантських шкіл, а в Україні з'явилися всім відомі братські школи. Серед їх учителів були такі, які згодом стали знайомими далеко за межами нашої держави (Стефан і Лаврентій Зизанії, Іов Борецький, Кирило Ставровецький Транквіліан, Павло Беринда, Єлисей Плетенецький) [5].

Таким чином, педагогічна професія існує у світі вже не перше тисячоліття, учитель завжди вважався високоповажною й найбільш мудрою та досвідченою людиною, яка акумулює всі знання, науку й мудрість світу. Він відповідав за навчання та виховання підростаючого покоління, створення умов для повноцінного розвитку особистості, її самореалізації. Тому до

нього, звичайно, висуваються високі вимоги як до особистості, так і професіонала у своїй справі. Навіть іншою професією можна оволодіти тільки через педагогічну діяльність учителя і викладача.

Педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі, як зазначає М. Фіцула, має надзвичайно важливе соціальне значення, оскільки йдеться про формування майбутнього фахівця, від рівня підготовленості якого значною мірою залежить економічний, політичний, соціальний, культурний розвиток суспільства.

Одним із різновидів ВНЗ є *вищий військовий навчальний заклад*, що являє собою вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації військових фахівців для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність [6].

Педагогічну діяльність викладача вищого військового навчального закладу ми визначаємо як вид творчої професійної діяльності, спрямованої на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації компетентного військового фахівця (професіонала), здатного до саморозвитку й самовдосконалення, спроможного зайняти та відстоювати активну життєву і професійну позицію, включитися в соціальну, духовну та інші сфери життя суспільства, здібного до розвитку обороноздатності держави. Її здійснюють науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники з числа військовослужбовців і працівників Збройних Сил України.

У ВВНЗ навчаються курсанти (студенти) та слухачі, які мають досвід проходження служби на різних посадах у військах, наукові ступені та роки професійної діяльності. Тому до особистості викладача ВВНЗ висуваються підвищені вимоги. Він має володіти педагогічною спрямованістю, високим рівнем професійних знань, розвинутими педагогічними здібностями та вміннями, бездоганною педагогічною технікою та професійно важливими якостями, педагогічною етикою та культурою, а також повинен мати сформований позитивний педагогічний імідж, прагнути до здобуття авторитету й постійного самовдосконалення.

Ефективне здійснення педагогічної діяльності вимагає від викладача чіткого розуміння її структурних компонентів. Оскільки для досягнення результатів необхідно правильно поставити цілі, визначити завдання й підібрати зміст, методи, форми взаємодії зі слухачами (курсантами, студентами), то доречно виділити такі компоненти, як: цільовий, змістовий, технологічний, результативний.

Цільовий компонент передбачає: постановку цілей як стратегічних (наприклад, усесторонній розвиток особистості), так і конкретних – на певний період часу, для кожного військовослужбовця зокрема, залежно від напрямку діяльності тощо; визначення завдань, поетапне вирішення яких

сприятиме досягненню мети; планування системи роботи; проектування навчальних занять; прогнозування результатів освітнього процесу.

Змістовий компонент відображає зміст, вкладений як у мету, так і в кожен конкретну задачу [4], зокрема, коли педагог, аналізуючи різноманітну науково-методичну літературу, результати наукових досліджень, емпіричні дані, підбирає найбільш актуальну й корисну інформацію, яку зможе передати слухачеві у процесі навчальних занять, сформувавши в них певні вміння і навички, розвинути здібності.

Технологічний компонент охоплює взаємодію викладача та слухача (курсанта, студента), їх співпрацю, організацію й управління діяльністю військовослужбовця, її активізацію, організацію самостійної роботи. Містить підбір форм, методів, прийомів, засобів навчання і виховання, стилю взаємодії, стилю спілкування, стилю керівництва.

Результативний компонент відображає ефективність діяльності педагога, передбачає аналіз й оцінювання ним досягнутих у процесі навчально-виховної роботи результатів, установлення відповідності поставленій меті та завданням, виявлення недоліків та їх причин [4], а також своєчасне внесення коректив. Має відповідати цільовому компоненту.

Для ефективного здійснення педагогічної діяльності, правильного розподілу викладачу своїх зусиль, орієнтування на певні результати, постановку цілей і завдань варто проаналізувати основні *напрями діяльності викладача ВВНЗ*, серед яких: навчальна, методична, наукова, організаційна (організаційно-методична, виховна, спортивна, міжнародна) робота.

Навчальна діяльність передбачає організацію освітнього процесу шляхом проведення навчальних занять. Основними їх видами (формами навчання) відповідно до нормативних документів у вищій військовій школі є такі, як: лекція, групове, семінарське, практичне, лабораторне заняття, групова вправа, воєнна (воєнно-спеціальна) гра, консультація, залік, іспит, тактичні (тактико-спеціальні, тактико-стройові) заняття, захист курсової/дипломної/магістерської роботи, індивідуальне заняття, командно-штабні навчання, самостійна робота. Також викладач здійснює керівництво курсовими, дипломними, магістерськими роботами, їх рецензування, керівництво навчальною та іншими видами практик і військовим (флотським) стажуванням, перевірку розрахунково-графічних робіт, рефератів, контрольних робіт, рецензування рефератів вступників до ад'юнктури, керівництво ад'юнктами, наукове консультування докторантів.

Методична робота реалізується через підготовку до навчального процесу, а саме: підготовку до всіх видів навчальних занять; розробку і підготовку до видання конспектів лекцій, навчальних і навчально-методичних посібників, підручників, практикумів, збірників воєнних (воєнно-спеціальних) ігор, методичних рекомендацій, збірників вправ і задач, інструкцій; написання методичних розробок, планів занять, завдань для самостійної роботи слухачів (курсантів), тестових завдань, екзаменаційних білетів; підготовку наочних навчальних матеріалів; розробку тем курсових,

дипломних і магістерських робіт; вивчення, аналіз навчально-методичної наукової літератури, передового досвіду у сфері освіти, науки і техніки. Також методична робота викладача передбачає рецензування навчальних, навчально-методичних посібників, підручників; редагування навчально-методичної літератури; відвідування занять з індивідуальної підготовки; участь/проведення інструкторсько-методичних, показових, відкритих та пробних занять, навчально-методичних зборів; контроль навчальних занять; розробку й удосконалення освітньо-професійних програм, навчальних планів, програм навчальних дисциплін та робочих програм.

Наукова діяльність здійснюється шляхом проведення наукових досліджень і розробок, створення та впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо. Вона також передбачає написання наукових робіт (дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора філософії й доктора наук, монографій, статей, тез доповідей на конференціях, симпозіумах, семінарах); участь у роботі міжнародних та всеукраїнських науково-практичних, науково-методичних, міжвідомчих конференцій, семінарів, симпозіумів, підготовку доповідей; узагальнення результатів наукових конференцій; роботу у спеціалізованих вчених радах у якості голови, ученого секретаря, члена ради; рецензування дисертаційних робіт, інших наукових робіт, підготовку відгуків на автореферати, авторські заявки та винаходи; підготовку звіту з наукової (науково-технічної) діяльності; роботу у складі редакційних колегій наукових журналів; керівництво науково-дослідними роботами та науковими роботами (проектами) слухачів (курсантів); здійснення філологічної експертизи текстів авторефератів дисертацій; роботу у складі оргкомітетів наукових конференцій, симпозіумів, семінарів тощо.

Організаційна робота викладача ВВНЗ містить у собі декілька розділів, а саме: організаційно-методична, виховна, спортивна, міжнародна діяльність.

Організаційно-методична робота передбачає підготовку організаційних матеріалів, проектів рішень та участь у проведенні засідань кафедри, ради інституту (факультету), вченої ради інституту (факультету), університету, науково-методичної ради університету, роботу у предметно-методичних комісіях кафедр, роботу в комісіях, радах, робочих групах Міністерства оборони України.

Виховну діяльність викладач здійснює як у процесі навчання, використовуючи потенційні можливості навчальних дисциплін, так і в позанавчальний час, під час годин самостійної підготовки. Він реалізує її через бесіди, співбесіди, кураторську роботу, роботу в гуртожитках, проведення свят тощо. Але тут же для викладача важливо не забувати про власний приклад – як зразок для наслідування.

Виховна робота містить в собі організаційні, морально-психологічні, педагогічні, інформаційні, культурно-просвітницькі та військово-соціальні заходи, що проводяться з метою формування у слухачів (курсантів,

студентів) морально-психологічних якостей, необхідних для військової служби, готовності виконувати завдання в умовах бойових дій на фоні високої емоційної напруженості [7].

Спортивна діяльність передбачає заняття з фізичної підготовки, участь у спортивних заходах, їх організацію.

Міжнародну роботу викладач реалізує через: участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними вищими навчальними закладами, науковими установами, організаціями; проведення спільних наукових досліджень; організацію міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; спільну видавничу діяльність; відрядження закордон для науково-педагогічної (педагогічної) та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими ВНЗ та іноземними партнерами; залучення науково-педагогічних (педагогічних), наукових працівників іноземних ВНЗ для участі в науково-педагогічній (педагогічній), науковій роботі у ВНЗ України [7].

У процесі педагогічної діяльності важливого значення набуває готовність викладача до неї та її продуктивність. Нами було виділено такі *рівні готовності викладача ВВНЗ до педагогічної діяльності*, як:

- *репродуктивний* – педагог, нічого не змінюючи, викладає матеріал із підручників, посібників, курсів лекцій, тобто відтворює прочитане;
- *конструктивний* – викладач будує самостійно лекцію, використовуючи різні джерела інформації (підручники, посібники, інтернет), komponує матеріал, створює так звану конструкцію;
- *творчий* – видозміни, авторське бачення змісту, внесення власних визначень, схем, створення чогось нового, на основі власних досліджень, упровадження результатів власних досліджень.

Продуктивність діяльності викладача ВВНЗ являє собою результативність діяльності науково-педагогічного чи наукового працівника, що характеризується кількісними та якісними показниками і засвідчує його здатність виконувати навчальну, методичну, наукову й організаційну роботу. Наприклад, фактичні витрати часу на підготовку до занять, рівень оволодіння слухачем викладеним матеріалом, якість виконання ним пропонуваного завдання, ефективність використання певних ресурсів, терміни виконання роботи, кількість опублікованих науково-педагогічних чи науковим працівником статей та інших навчально-методичних і наукових робіт, зацікавленість слухача у вивченні певної дисципліни тощо.

Нами виділено такі *рівні продуктивності діяльності викладача ВВНЗ*, як: *мінімальний, нормативний, еталонний*.

Мінімальний рівень може свідчити про незацікавленість педагога в результатах власної праці, низький рівень професійної підготовки, недостатню обізнаність у дисциплінах, що ним викладаються, неврахування особливостей аудиторії, з якою працює, неправильний підбір методів і засобів навчання та виховання.

Нормативний рівень продуктивності характеризується достатнім рівнем знань, умінь і навичок слухачів, оволодіння певною дисципліною, розумінням можливостей застосування отриманих знань у професійній діяльності, доцільним використанням викладачем методів і засобів навчання та виховання.

Еталонний рівень свідчить про високий рівень підготовленості слухача з певної дисципліни, використання ним отриманих знань для самовдосконалення, саморозвитку й самореалізації, творчий підхід педагога до виконуваної діяльності.

За даними Н. Кузьміної, вершинних рівнів продуктивності в освіті досягають від 3,5 % до 20 % фахівців, які відчують потребу в оволодінні майстерністю. Вони за більш короткий час, ніж інші, опановують мистецтво вирішувати складні спеціальні та професійні завдання, вивчають різноманітні педагогічні ситуації, формулюють і вирішують принципово нові завдання, створюють нові «продукти».

Для досягнення і підтримування еталонного рівня продуктивності своєї діяльності викладачу необхідно постійно аналізувати власну діяльність, контролювати її результати, своєчасно вносити корективи, вивчати фактори, що сприяють і перешкоджають досягненню результативності, шукати нові шляхи професійного самовдосконалення й реалізовувати їх на практиці.

Успішне здійснення педагогічної діяльності залежить від багатьох умов та чинників. Досліджуючи педагогічні умови професійної діяльності вчителя, В. Маркова визначила успішність професійної діяльності педагога як досягнення, що відображаються в позитивних змінах як у професійному зростанні педагога, так і в якості діяльності його учнів.

Важливе значення мають *передумови успішності педагогічної діяльності*, що, у свою чергу, є одним із критеріїв готовності викладача до педагогічної діяльності. До них ми відносимо такі, як: здібності (загальні та спеціальні – педагогічні), педагогічну спрямованість, професійну компетентність, розвинуту емоційно-вольову сферу особистості педагога, риси характеру, особисті якості.

Педагогічні здібності – поєднання психічних властивостей особистості, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю. Вони є складним психологічним утворенням, що у своїй структурі поєднують окремі спеціальні здібності. До них відносять такі:

- *організаторські* – здатність організовувати власну діяльність та діяльність слухачів (курсантів, студентів), здатність організувати й згуртувати слухацький (курсантський, студентський) колектив і спрямувати його на вирішення важливих завдань;

- *проектувальні* – здатність планувати власну діяльність та діяльність слухачів (курсантів, студентів), прогнозувати результати роботи, організувати співробітництво серед слухачів;

- *дидактичні* – здатність здійснювати дидактичне перероблення навчального матеріалу, адаптувати матеріал до рівня підготовки слухачів,

добирати форми, методи, засоби навчання, розробляти нові методи, технології, здатність логічно й чітко викладати матеріал;

– *комунікативні* – здатність швидко встановити контакт зі слухачем (курсантом, студентом) і налагодити спілкування [8, 142];

– *перцептивні* – здатність адекватно сприймати особистість слухача на чуттєво-інтуїтивному рівні та розуміти його [8, 142], спостережливість – здатність проникати у внутрішній світ людини, проникливість, пов'язана з тонким розумінням особистості людини та її тимчасових психічних станів [3, 328];

– *аналітичні* – здатність до засвоєння наукових, фахових знань;

– *сугестивні* – здатність до емоційно-вольового впливу на слухача (курсанта, студента) [9, 15], здатність висунути вимоги й досягти їх безумовного виконання [3, 328];

– *творчі* – здатність до створення чогось нового, оригінального, до всестороннього аналізу педагогічних ситуацій і задач, прийняття нестандартних рішень і пошуку нестандартних підходів та способів до вирішення завдань, виконання діяльності.

Педагогічна спрямованість передбачає позитивне відношення до педагогічної діяльності, стійкий інтерес до неї, схильність займатися нею, що поступово переходить у пристрасну захопленість і життєву потребу в цій діяльності, активність та ініціативність педагога у процесі неї, бажання розвивати свої знання, уміння, навички й задовольняти таким чином матеріальні та духовні потреби. Педагогічна спрямованість особистості визначає цілі, що ставить перед собою викладач, прагнення, йому властиві, і мотиви, відповідно до яких він діє.

Професійна компетентність є інтегральним показником готовності до вирішення освітньо-виховних завдань на основі здобутих під час навчання знань, умінь, навичок, сформованої культури педагогічного спілкування, етики й естетики педагогічної діяльності [1, с. 186]. Вона дає змогу викладачу самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу, передбачає єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Емоції й почуття спонукають педагога до діяльності, допомагають долати труднощі в роботі, навчанні, творчості, визначають його поведінку й постановку цілей і завдань у діяльності. Подолання перешкод та ускладнень потребує від людини *вольових зусиль*. Оскільки педагогічна діяльність здійснюється у процесі взаємодії викладача та слухача, кожен із яких має свої індивідуальні особливості, цінності, якості, погляди, то виникнення певних труднощів неминуче. Для постійного самовдосконалення педагогу, пошуку нових підходів, методик, обробки великого масиву інформації, побудови ефективної взаємодії зі слухачами (курсантами, студентами), дієвого вирішення педагогічних завдань необхідні вольові зусилля й прояв вольових якостей. До основних вольових якостей відносять цілеспрямованість, самостійність, рішучість, наполегливість, витримку, сміливість, мужність,

дисциплінованість. Їх розвиток допоможе викладачу організувати власну діяльність, досягнути вершин у самовдосконаленні.

Для успіху в педагогічній діяльності наявності педагогічних здібностей та педагогічної спрямованості буде недостатньо без розвитку певних рис характеру й особистісних якостей. Тому для викладача велике значення мають такі *рис* характеру, як: працелюбність, організованість, зосередженість, скромність, ініціативність, самокритичність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, дисциплінованість.

Особистісні якості виявляються у як фаховій, так і повсякденній діяльності, педагогічній взаємодії, спілкуванні, визначають поведінку педагога й характеризують його як особистість. До них ми відносимо такі, як: оптимізм, гуманність, емпатійність, уважність і спостережливість, гнучкість, комунікабельність, почуття гумору, витримка, стриманість і самовладання, відповідальність, упевненість, вимогливість, самокритичність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Педагогічна діяльність викладача вищого військового навчального закладу є творчою професійною діяльністю, спрямованою на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації компетентного військового фахівця (професіонала), здатного до саморозвитку й самовдосконалення, спроможного зайняти та відстоювати активну життєву і професійну позицію, включитися в соціальну, духовну та інші сфери життя суспільства, здібного до розвитку обороноздатності держави. Для успішного її здійснення педагогу необхідно у процесі підготовки враховувати всі компоненти (цільовий, змістовий, технологічний та результативний), намагатися працювати на творчому рівні, вдало поєднувати навчальну, методичну, наукову й організаційну роботу що дасть змогу досягнути еталонного рівня продуктивності, а також розвивати педагогічні здібності, педагогічну спрямованість, професійну компетентність, емоційно-вольову сферу, риси характеру, особисті якості.

Перспективами подальших досліджень є вивчення умов педагогічної діяльності, складових самовдосконалення викладача ВВНЗ, що дадуть змогу йому розвивати педагогічну майстерність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітченко А. О. Педагогіка вищої військової школи: [підручник] / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 504 с.
2. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії [Електронний ресурс] / Мешко Г. М. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11530818/pedagogika/stanovlennya_rozvitok_pedagogichnoyi_profesiyi
3. Крутецкий В. А. Психология :[учебник] / Крутецкий В. А. – М. : Просвещение, 1986. – 336 с.
4. Кузнецов И. Н. Настольная книга практикующего педагога [Електронний ресурс] / Кузнецов И. Н. – 2008. – 291 с. – Режим доступу: <http://www.phantastike.com/pedagogics/handbook/zip/>.
5. Пальчевський С. С. Педагогіка [Електронний ресурс] / Пальчевський С. С. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1720051435416/pedagogika/kultura_osvita_ukrayin_skiego_vidrodzhennya.

6. Положення про вищі військові навчальні заклади // Наказ Міністерства оборони України від 27.05.2015 № 240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15>.

7. Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України // Наказ від 20.07.2015 № 346.

8. Психологічна енциклопедія /О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

9. Професійна діяльність і компетентність педагога. Сучасні підходи : навч.-метод. посіб / укл. В. І. Петрученко. – Запоріжжя : КЗ «ЗОЦКУМ» ЗОР, 2011. – 40 с.

REFERENCES

1. Vitchenko A. O., Os'odlo V. I. (2017) *Pedagogika vishhoї vijs'kovoї shkoli* [Pedagogics of the Higher Military Institution] : pidruch. – К. : NUOU im. Ivana Chernjahovs'kogo. – 504 s. (in Ukrainian).

2. Meshko G. M. *Vstup do pedagogichnoї profesii* [Introduction to pedagogical profession]. [Elektronnij resurs]. – *Rezhim dostupu: http://pidruchniki.com/11530818/pedagogika/stanovlennya_rozvitok_pedagogichnoyi_profesiyi* (in Ukrainian).

3. Kruteckij V. A. (1986) *Psihologija* [Psychology] : ucheb. – М. : Prosveshhenie. – 336 s.

4. Kuznecov I. N. (2008) *Nastol'naja kniga praktikujushhego pedagoga* [Table-top book of practicing teacher]. [Elektronnij resurs]. – 291 s. – *Rezhim dostupu: http://www.phantastike.com/pedagogics/handbook/zip/*.

5. Pal'chevs'kij S. S. *Pedagogika* [Pedagogics]. [Elektronnij resurs]. – *Rezhim dostupu: http://pidruchniki.com/1720051435416/pedagogika/kultura_osvita_ukrayinskogo_vidrodzhennya* (in Ukrainian).

6. *Polozhennja pro vishhi vijs'kovi navchal'ni zakladi* [Statement on Higher Military Educational Establishments] // *Nakaz Ministerstva obroni Ukraїni vid 27.05.2015 № 240* [Elektronnij resurs]. – *Rezhim dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0706-15*.

7. *Polozhennja pro osoblivosti organizacii osvitu'ogo procesu u vishhij vijs'kovij navchal'nij zakladah Ministerstva obroni Ukraїni ta vijs'kovij navchal'nij pidrozdilakh vishhij navchal'nij zakladiv Ukraїni* [Statement on Peculiarities of the Educational Process in the Higher Military Educational Establishments of the Ministry Of Defence of Ukraine and Military Educational Units Higher Educational Establishments of Ukraine organization] // *Nakaz vid 20.07.2015 № 346*.

8. Stepanov O. M. (2006) *Psihologichna enciklopedija* [Psychological encyclopedia]. – К. : Akademvidav,. – 424 s. (in Ukrainian).

9. *Profesijna dijal'nist' i kompetentnist' pedagoga. Suchasni pidhodi* [Professional activity and teacher's competence. Modern approaches] (2011) : navch.-metod. posib / uкл. V. I. Petrochenko. – Zaporizhzhja : KZ «ZOCTKUM» ZOR,. – 40 s. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Ольга Красницкая,

кандидат педагогических наук

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Теоретико-методологические основы педагогической деятельности преподавателя высшего военного учебного заведения

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы педагогической деятельности преподавателя высшего военного учебного заведения. Обозначен исторический аспект педагогической деятельности. Показана специфика высшего

военного учебного заведения. Обосновано понятие «педагогическая деятельность преподавателя высшего военного учебного заведения». Раскрыты структурные компоненты педагогической деятельности, направления деятельности преподавателя ВВУЗ. Определены уровни готовности преподавателя ВВУЗ к педагогической деятельности (репродуктивный, конструктивный, творческий), а также уровни его производительности (минимальный, нормативный, эталонный). Выявлены и описаны предпосылки успешности педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическая деятельность; преподаватель ВВУЗ; педагогическая деятельность преподавателя ВВУЗ; успешность педагогической деятельности; педагогические способности; педагогическая направленность; профессиональная компетентность; личностные качества.

SUMMARY

Olha Krasnytska

Candidate of Pedagogical Sciences,

Ivan Cherniakhivsky National Defense University

The theoretical and methodological bases of the pedagogical activity of the teacher of the higher military educational establishment

Introduction. Development of Ukrainian stateness, current events on the territory of our country demand changes in professional training of military specialists. Thus, pedagogical activity of academic and pedagogical specialists and scientific workers of the HMEE and MEU HEE have to confirm community demands.

Purpose – to uncover the the theoretical and methodological bases of the pedagogical activity of the teacher of the higher military educational establishment.

Methods: analysis, synthesis, comparison, systematization of scientific resources.

Results. The article covers the theoretical and methodological bases of the pedagogical activity of the teacher of the higher military educational establishment. The historical aspect of the pedagogical activity was described. The peculiarity of the higher military educational establishment was shown. The structural elements of the pedagogical activity (target, content, technology, result), courses of activity of the teacher of the higher military educational establishment (educational, methodical, scientific, organizational) were identified.

Originality. The levels of readiness for pedagogical activity (reproductive, constructive, creative) of the teacher of the higher military educational establishment, as well as the levels of its productiveness (minimal, normative, standard) were defined. The prerequisites of the successfulness of the pedagogical activity (capabilities – general and specific – pedagogical, pedagogical orientation, professional competence, developed emotional and volitional spheres of the personality of the teacher, character features (hardworkingness, organization, concentration, shyness, initiative, self-criticism, purposefulness, perseverance, independence, discipline), personal qualities (optimism, humanity, empathy, attentiveness and observancy, flexibility, communication, sense of humor, patience, restrain and self-control, responsibility, confidence, strictness, self-criticism)) were identified and described.

Conclusion. The concept of the “teacher of the higher military educational establishment”, which is a kind of the creative professional activity, that is aimed at training, refresher course and advanced training of the competent military specialist (professional), who can develop and improve himself, has the ability to take, defend the active existential and professional position, become a part of the social, spiritual and other spheres of the life of the society, can manage to develop the defense capacity of the state, was substantiated.

Key words: pedagogical activity; teacher of the higher military educational establishment; pedagogical activity of the teacher of the higher military educational establishment; successfulness of the pedagogical activity; pedagogical capabilities; pedagogical orientation; professional competence; personal qualities.

Liudmyla Krymets,
Doctor of Science in Philosophy, Senior Researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

IMPROVING POTENTIAL OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE

The scientific and educational space is an interactively organized environment, the main mechanism of which is the informational and voluntary interaction of subjects of scientific and educational activity. They are directed by common goals that are socially significant, guided by the common principles of solving scientific and educational problems, but are determined by the possibility of actualization individual creative freedom when choosing means to achieve the goal. The integrity of the scientific and educational space is ensured by the interconnection of its elements and the links between them.

Keywords: science; education; power; governance; management; scientific-education space; society; state; personality.

Ukraine is a young democratic, law-governed state. The only source of power in Ukraine is the people who, in the conditions of the complex challenges of our time, have demonstrated their active public position on the wave of national upsurge. Modern Ukrainian society puts forward a set of professional and moral-ethical requirements both for individual members of the government and for power relations in general.

In addition, there is a need to develop a scientific basis and training through optimization of the scientific and educational space of qualitatively new management personnel. Particularly for the implementation of a significant range of socio-political reforms with a view to humanizing and optimizing the sphere of social governance in Ukraine, taking into account both the best national and the leading world experience. It should be borne in mind that in the world over the past decades there have been radical changes related to unbridled globalization, informatization and trans-economic transformations of the social space.

Modern society is increasingly declaring itself as a "knowledge society". The cause of this the information potential of society is constantly multiplied both in space and in time, radically changing the nature of natural and social phenomena. The international community today unites efforts in the fields of science and education. Science and education are interconnected. Scientific and educational space becomes a context, a measure and a section of most vectors of social management. In utero of the scientific and educational space an active, responsible, purposeful and creative person is formed, the person which should become the main subject of the system of power relations [6].

The **scientific problem** of the research is to substantiate the methodological foundations of the definition of power in the context of improving of modern scientific and educational space.

The problem becomes actuality through the prism of the contradictions that exist. On the one hand, social relations in the conditions of the information-communicative and post-industrial society of the scientific and educational space have changed dramatically and there was a need for a new, adequate nature of power and social governance. And on the other hand, the content of power relations in Ukraine for a long period of time remained residual the Soviet signs and the requirements that were determined by the still more industrial society and are currently in need of optimization. Insufficiently researched in social philosophy is the problem of forecasting the deployment of power processes in the scientific and educational space.

The research substantiates the necessity of development of research in this direction; it is proved that in the conditions of global changes in the world this problem acquires not only a special theoretical but also a significant practical value. The reason of this is a fact that education and science in the age of globalization are factors of social stability, economic prosperity of the country, its competitiveness and factors of strengthening national security [1, 2].

The article is performed in the course of a neo-humanistic approach to the study of power as a complex phenomenon, which is actualized in the social and intersubjective space and is the basis for the harmonization of social relations. The philosophical tradition that underlies the author's conception originates from ancient Greece and Rome (Solon, Pericles, Titus Livy, Cicero, Justinian), where the ideological foundations of natural democracy are laid.

In the New Age, G. Grotius, J. Locke, Voltaire, C. Helvetius, D. Diderot, J. Condorcet, J. C. Mill, and S. L. Montesquieu, A. de Tocqueville continue this tradition. They introduced the idea of liberalism, natural human rights and the contractual origin of the state for the protection of the rights and freedoms of citizens in a humanistic approach to the consideration of the authorities. We had researched the critical reception of conceptual ideas about the power of Plato, Aristotle, N. Machiavelli, G.V.F. Hegel, A. Schopenhauer, and M. Weber. Furthermore, we had emphasized the theoretical significance of projects of harmonious social management of social relations in the works of I. Kant and P. Sorokin. In the works of Z. Bauman, P. Virilio, E. Gidens, N. Luman, F. Fukuyama the correspondence of power relations with the social reality of the informational-communicative type is investigated [4, 5].

In the Ukrainian philosophical tradition, the author relies on a liberal-humanistic approach to understanding power in the context of national development, where the recognition of the human person is of supreme value and the idea of selfless and honest service of the people in the name of his bright future. The representatives of this tradition (M. Drahomanov, T. Zinkovsky, I. Franko, L. Ukrainka, T. Shevchenko) considered the emancipation of the human person, liberation from social and national oppression, and the establishment of the principles of social justice in the political life as the criterion for actual progress [3].

The power is defined as a holistic multidimensional sociocultural phenomenon, which manifests itself in an ontological plane, as an objective and subjective volition; in the epistemological aspect - as a cognitive orientation to the search for truth; in the existential plan - as a basis for optimizing its own existence, in the axiological sense - as a fundamental sociocultural value; in the socio-political aspect - as a social resource, which is actualized in the process of social management, and morally and ethically, as a social responsibility, the degree of which determines the level and quality of government [1].

The mechanisms of actualization in the actual phenomenon of "power" are distinguished: objectification and subjectivation of will. Objection is manifested in the sense of the "alienation of subjectivity" when the multidimensional aspects of being actualize power as action, power as power and power as possession. Because of objectification, the subject, on which the power is directed, partially or completely loses the subject properties, turning into an object of power influence. Subjectification, on the contrary, is a reciprocal mechanism of "giving subjectivity". Subjectivation is activated in the sense of the relation of intersubjective and extrasubjective interdependence, mutual determination and correlation, when the power manifests itself primarily not as an action, but as an interaction aimed at ontological interdependence.

In the context of social management, the structure of power is the subject, the object and subject of power, as well as the integrative system of communication. The object of power mostly has two sides: the primary source of power, which delegates power to a certain power form and object, which undertakes to obey the authority delegated to it, which becomes the subject of power. The subject of power is the direct carrier of power, which organizes the object's behavior by means of power in accordance with the interests of this object. The main pillars of the effective functioning of power are the support of the subject of power by object and the conformity of the organizational and normative-legal foundations of power to the interests of the object of power.

Integrity is the most important for the modern society by the intersubjective quality of the subject of power. The formation of integrity in the context of socio-philosophical analysis is revealed as an existential moral and ethical experience of "power over oneself", deep emotionality and responsibility of "power over others", subjection of "power over speeches", which allows one to look at the phenomenon of power from positions, which arrange anthropological resource and human-dimensionality of the phenomenon of power. Activation of integrity as a fundamental quality of public power requires the basis for its organization - the formation of a conscious subject of justice, which is possible only in the value-oriented scientific and educational space.

Post-industrial socio-cultural development as a mechanism and source of power has a scientific innovation. Innovation as a mechanism for the development of power relations. It is realized through certain principles of power, among which: the release of resources to support those areas that contribute to improving efficiency; the power must be adaptive, continuous and sustainable, in order to be

adequate to the constant movement and changes in contemporary socio-cultural reality; modern government is forced to constantly identify and direct a qualitative change in social conditions, which can contribute to the sustainability of society. Modern communicative power combines stability and development, correlating one through another.

The system and process of social management is an integrator of all the resources of society, primarily intellectual-information, social, and largely determines the progress of social development. Social governance should be based on basic social resources: creative potential of the individual, sustainable and adaptive social organization, intellectual property and information. Therefore, in the process of social management analysis, the importance of the scientific and educational environment as a sphere of integration of social traditions and social innovations is updated.

The main mechanisms of organization of power relations in the context of social management in the modern information and communicative society is the subject-subjective information and volitional interaction. On the basis of information interaction, a system of knowledge about the management process is formed, forms are developed and methods for its optimization, planning and forecasting of management activities are carried out. Volitional interaction ensures the realization and implementation of social interest in practice by means of concentration, mobilization of efforts, use of spiritual, physical, energy and material resources aimed at obtaining the corresponding result.

The scientific and educational space is an interactively organized environment, the main mechanism of which is the informational and voluntary interaction of subjects of scientific and educational activity. They are directed by common goals that are socially significant, guided by the common principles of solving scientific and educational problems, but are determined by the possibility of actualization individual creative freedom when choosing means to achieve the goal. The integrity of the scientific and educational space is ensured by the interconnection of its elements and the links between them.

In the context of the scientific and educational space, the following principles of power-management interaction are distinguished: apodictic, integrity, humanism, democracy and decentralization. Effective management practices are persuasion, encouragement and stimulation, that is, those methods that are aimed at actualizing information and volitional interaction. In the modern model of successful social management, especially in the field of education and science, the most important methods of power management should be the incentive for development and a personal example.

Professional management requires modern managers, in addition to professional and personal qualities, and a number of moral and ethical principles. The leader must be honest, responsible, share the principles of tolerance, trust, partnership, and, as a consequence, capable of supporting interpersonal dialogue, producing creative power interactions. Increasing the professional activity of the manager at the creative level will help to overcome corruption both at the

organizational and national levels. After all, for a creative person interaction with society is built in the first place with an emphasis not on material satisfaction, but on public recognition. Innovative power interaction is not possible without a dialogue, mutual creativity, realized in the interaction with others as a result of which the leader-innovator is able to receive significant support of the population.

The degree of national development, the culture of the nation and the level of national security depend on the content and axiological orientation of the scientific and educational space. The values of freedom, humanity, human dignity, democracy, social initiative, responsibility and national identity remain the priority values for Ukraine. In the course of historical development in the national scientific space a number of values formed, which formed its axiological basis. First of all, these are the values of innovation and creativity, beyond which the development of science is impossible.

The system of military science and education is specific. The principles and methods of its organization are distinct, which are clearly determined by the normative-legal field of military activity. Management of the military scientific and educational space is defined as a complex socio-bio-technical functional system, which is created for the reliable and effective management of military scientific and educational institutions and organizations, scientific and educational activities of military units, units and connections for the defense of the state. It has functionally related bodies, subjects and objects of management, management tools, and communication system.

Decentralization of management of scientific and educational space is one of the priorities of social development. The principle of decentralization of power involves the formation of a multidimensional, complex system of co-ordination and mutual determinants of managerial subjects, the main mechanism of which is social self-organization. The level of responsibility of each subject of the scientific and educational space for the results of their activities must increase significantly.

The main arguments in favor of reform in Ukraine are: the potential opportunity to achieve greater efficiency in identifying public queries and in using resources in solving current problems in the scientific and educational sphere; the possibility of involving the general public in the process of optimizing the national scientific and educational space; creation of a more efficient modern scientific and educational system at the regional and local levels [1].

Man is the center of actualization of scientific and educational space. The human desire for self-realization is a system-forming factor for the creation of an integrative scientific and educational space. As a possible projection of the formation of multidimensional scientific and educational space, we have developed a convergent model that includes scientific, educational and socio-personal intersubjective space, which reflects the content of each component of space and demonstrates the boundaries of the integrative cross-direction of the orientation of the vector vector within its boundaries. All components, being in a state of communication, are united into a dynamic system, which is coordinated with the help of mechanisms of intersubjective interdependence.

Modern scientific and educational reality is considered by us as a communicative sphere that has a dynamic structure and appears in the instability and continuity of the interaction of different levels of development. Formation of the scientific and educational space is an extremely important, continuous and multidimensional process aimed at creating and developing an integrative educational and scientific environment. This process is formed on the principles of apodicity, integrity, decentralization, democratization and humanity, which fully actualizes the potential of state and social management, the main the mechanism of realization of which is information and volitional interaction regulated by a set of integrative tendencies [1].

The internationalization of the scientific and educational space is defined as an integrative process, the essence of which is to intensify the role of international cooperation in all spheres of activity of scientific, scientific and educational institutions and organizations. It is updated in accordance with the chosen strategy in order to optimize international interaction as a development factor. There is a stable, integrative connection between the processes of globalization and the internationalization of the world of scientific and educational space, which determines the need for a comprehensive management impact on these processes.

Both national and global processes in the world of scientific and educational space require adequate power regulation. There are four levels of power activation in the context of internationalization of management of the world scientific and educational space: international, state, regional and organizational; on each one a certain strategy is implemented, and external and internal factors of influence operate. The activation of power on a humanitarian from levels should be aimed at identifying prospects, long-term and short-term goals and organizing the scientific and educational potential for their achievement, and based on a creative approach, generalization of best practices and implemented innovations.

Finally, strategic management of scientific and educational space is the most important factor in the successful development of science and education in Ukraine in an increasingly complex environment. Improving of the strategy of expanded opportunities in our country's scientific and educational space should be focused both on preserving national scientific potential and on strengthening the institutional capacity for implementation of international strategic communications. The synergy of the efforts of the authorities, scientific and educational institutions, business and civil society ought to increase and optimize the presence of Ukraine in the international academic, cultural and public environment.

REFERENCES

1. Krymets L.V Philosophy of power and management of scientific and educational space: monograph / Liudmyla Krymets - K. : Golden Gate, 2016. - 410 p.
2. Krymets L.V. Social interaction in the context of post-industrial society at the present stage of development: monograph / Liudmyla Krymets - Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Publishing, 2012. - 163c.
3. Ukraine: problems of self-organization.: [In 2 t.] / V. Kremen, D. Tabachnyk, V. Tkachenko. K. : Beam, 2003 - T.2. Decade of social transformation. - P. 366.4. Fukuyama F.

Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / F. Fukuyama. – New York: Free Press, 1995. – 480 p.

5. Giddens A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 188 p.

6. Rosenau J. Governance without Government: Order and Change in World Politics / J. Rosenau, E.-O. Czempiel. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 324 p.

РЕЗЮМЕ

Людмила Крымец,
доктор философских наук, старший научный сотрудник,
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Потенциал для развития научно-образовательного пространства

Научно-образовательное пространство определено как интерактивно-организованная среда, основным механизмом создания которой является информационное и волевое взаимодействие субъектов научной и образовательной деятельности, направляемых совместными социально-значимыми целями, едиными принципами решения научно-образовательных задач, однако дифференцированных возможностью актуализации индивидуальной творческой свободы при выборе средств реализации поставленной цели. Целостность и устойчивое развитие научно-образовательного пространства обеспечивается за счет интеграции его элементов и связей между ними при наличии единой концепции управления.

Ключевые слова: наука; образование; власть; руководство; управление; научно-образовательное пространство; общество; государство; личность.

Людмила Кримец,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

Потенціал для розвитку науково-освітнього простору

Науково-освітній простір визначено як інтерактивно-організоване середовище, основним механізмом створення якого є інформаційна й волева взаємодія суб'єктів наукової та освітньої діяльності, які спрямовуються спільними соціально значущими цілями, єдиними принципами вирішення науково-освітніх завдань, проте диференціюються можливістю актуалізації індивідуальної творчої свободи при виборі засобів реалізації поставленої мети. Цілісність і сталий розвиток науково-освітнього простору забезпечується завдяки інтеграції його елементів і зв'язків між ними при наявності єдиної концепції управління.

Ключові слова: наука; освіта; влада; керівництво; управління; науково-освітній простір; суспільство; держава; особистість.

Ігор Кузьмич,

кандидат юридичних наук
ORCID ID 0000-0002-8646-7271

Олег Розумний,

ORCID ID 0000-0003-3225-8375

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У статті розглядаються проблеми оцінювання якості підготовки у вищих військових навчальних закладах України військових фахівців, узагальнення стану оцінювання якості підготовки військових фахівців та проводиться обґрунтування нових підходів щодо удосконалення методів, засобів спеціальної підготовки в загальній системі підготовки офіцерського корпусу в умовах війни на Сході України.

***Ключові слова:** оцінка професійної підготовки; Збройні Сили України; система військової освіти; оцінка якості.*

Постановка проблеми. В умовах війни на сході нашої держави загострилися проблеми удосконалення військової професійної освіти, формування професійно підготовленої особистості офіцера, визначення нових напрямків, спеціальностей і кваліфікацій підготовки офіцерських кадрів, здатних грамотно вирішувати складні інженерні, службово-бойові й педагогічні завдання.

Високі вимоги до якості підготовки офіцерів та існуючі проблеми, що заважають розвитку сучасної системи освіти (застаріла навчально-матеріальна база, недостатньо високий рівень підготовки викладацького складу, подвійна, а то й потрійна підпорядкованість військових кафедр, відсутність належного фінансування ВВНЗ, слабкий зв'язок військового навчання з життям військ, низька мотивація студентів до військового навчання, відсутність у випускників вузів досвіду практичної роботи на офіцерських посадах тощо), змушують переосмислити місце, мету й задачі підготовки, значення змісту навчального матеріалу дисциплін, що вивчаються на військових кафедрах цивільних вузів, і обґрунтувати нові підходи удосконалення методів, засобів спеціальної підготовки в загальній системі підготовки офіцерського корпусу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічними завданнями реформування сучасної військової освіти, визначеними Державною програмою розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, а також професійної підготовки офіцерського складу Збройних Сил України як організаторів бойової підготовки військ є: формування фахової компетентності офіцерів як здатності до якісного виконання своїх професійних функцій за умов переходу на контрактну основу їх комплектування; забезпечення державних потреб у висококваліфікованих,

відданих справі захисту Батьківщини військових спеціалістах, усебічно та якісно підготовлених до служби у Збройних Силах України призовниках; створення сучасної цілісної, науково обґрунтованої системи військової освіти України для ефективної підготовки військових спеціалістів; використання потенціалу військових навчальних закладів для підготовки спеціалістів із цивільних спеціальностей. Для визначення відповідності офіцерів вимогам, що ставляться державою, Верховним головнокомандуючим Збройних Сил України, Міністром оборони України, військовими статутами та іншими керівними документами, виникає необхідність розробки системи оцінювання якості їх професійної підготовки.

Методи дослідження: узагальнення стану оцінювання якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах України.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення стану оцінювання якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах України в умовах сьогодення та визначення проблем оцінювання якості підготовки військових фахівців у ВНЗ, шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні найбільш актуальною у середньостроковій перспективі залишається загроза застосування воєнної сили проти України, що обумовлено тимчасовою окупацією РФ Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, нарощуванням військової потужності на цих територіях і в безпосередній близькості до державного кордону України, та на частині території Донецької і Луганської областей.

В умовах війни на Сході держави й окупації Криму принципово змінено погляди щодо створення умов для ефективної та якісної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації військових фахівців.

У 70-90-х рр. ХХ ст. питання аналізу якості професійної підготовки випускників, їх готовності до професійної діяльності досліджували педагоги й психологи, зокрема з проблем: педагогіки професійної підготовки майбутніх учителів (А. М. Алексюк, І. Д. Багаєва, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, Н. В. Кузьміна, О. Г. Мороз, Н. Г. Ничкало, В. В. Сгадова, В. О. Сухомлинський та ін.), психології готовності до вибору професійної діяльності (О. В. Веденов, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, Б. О. Федоришин), готовності до вибору професійної діяльності (С. С. Гриншпун, В. М. Мадзігон, Є. М. Павлютенков, В. І. Пуцов та ін.), військової педагогіки (О. В. Барабанщиков, О. П. Багас, М. М. Гречко, А. М. Григор'єв, М. І. Д'яченко, Л. Ф. Железняк, А. М. Зельницький, Л. О. Кандибович, І. С. Колодій, В. С. Маслов, М. І. Нещадим, Г. М. Юхновець, І. О. Хорєв, В. В. Ягупов).

Відмічаємо, що оволодіння критеріями оцінки якості та ефективності досягнутих результатів підготовки є неодмінною умовою успішної роботи викладачів будь-яких типів навчальних закладів. У процесі своєї діяльності педагоги визначають ефективність навчання часто емпіричним шляхом, що не завжди обґрунтовується теоретично, коли до аналітичних операцій вони

звертаються часто епізодично, також не завжди замислюються над тими шляхами й засобами, які обрали для оцінки результатів пізнавальної діяльності своїх студентів. Тим самим вони часто керуються у своїх діях відчуттями та уявою, що складаються емпіричним шляхом.

Зазначимо, що нині склалася ситуація, яка характеризується, з одного боку, гострою потребою розбудови Збройних Сил України в умовах агресії, підвищення якості підготовки офіцерів, а з іншого – недостатньою науковою розробкою теоретичних проблем і практичної реалізації оцінки якості їх професійної підготовки та професійної готовності.

Відтак, **метою статті** є обговорення певних теоретичних і практичних підходів до оцінювання якості професійної підготовки військових фахівців.

Оцінка якості професійної підготовки майбутніх офіцерів є основним інструментом контролю, висновків про результативність системи навчання й виховання у ВНЗ. Водночас вона є тим зворотнім зв'язком, на основі якого значною мірою визначається зміст програм і планів навчально-виховної роботи на майбутній цикл.

Отже, оцінка професійної підготовки є одним із засобів її вдосконалення. Знання цієї обставини особливо актуальні тепер, коли йде розбудова Збройних Сил України, у ході якої необхідно досягнути нового якісного стану підготовки військових спеціалістів та впровадження в освітній процес стандартів НАТО.

Слід зазначити, що в багатьох випадках саме відсутність і нестача цих знань, як засвідчує аналіз процесу оцінки якості професійної підготовки, веде до того, що оцінка здійснюється командирами на емпіричному рівні, а це призводить до спотворення результатів, що, зі свого боку, є причиною недооцінки її практичної та теоретичної значущості. Крім того оцінку здебільшого пов'язують із кількісною характеристикою результатів професійної підготовки, тобто враховується її економічний аспект, а це спричинює її неповноту й однобічність.

Варто сказати, що аналіз наукових джерел, по-перше, підтверджує висновок про функціональну залежність професійної підготовки від оцінки. По-друге, виявляє існуюче в реальній практиці протиріччя між необхідністю оволодіння суб'єктом управління (педагогом) знаннями про оцінку, методологією та методиками її проведення й нестачею або відсутністю таких знань взагалі, що значно знижує ефективність професійної діяльності. І, по-третє, відображає вимогу реальної практики в постійній оцінці професійної готовності.

Відтак, важливою є розробка системи оцінки професійної підготовки та її інтегрального показника – професійної готовності. На думку В. О. Бондаренка, оцінка професійної готовності – це один із видів оцінки (підставою такої класифікації виступають об'єкти оцінки) [2]. Тому виявлення її суті можливе через виділення загального та одиничного. Загальне не існує інакше як в окремому. Отже, немає оцінки взагалі, є лише конкретні види оцінок, що характеризуються як загальним, так і одиничним.

Такий підхід дає змогу показати сутність оцінки професійної готовності як єдність загального (стійкого) і специфічного (мінливого). Специфічність оцінки професійної готовності полягає у здійсненні оцінки підготовки в системі військової організації. Тому правомірно говорити про її особливості, зумовлені загальними для всякого процесу підготовки сентенціями, а також особливості, визначені організацією, у якій вона здійснюється.

Велике значення для розкриття проблеми оцінки якості професійної підготовки та професійної готовності мають роботи В. О. Бондаренка, В. Брожика, Б. К. Морозникова, у яких знайшли своє відображення напрямки загальної теорії оцінки. При цьому не можна не погодитися з позицією В. О. Бондаренка, який у розкритті суті, функцій оцінки, її місця й ролі в діяльності офіцера виходить із того, що найбільш суттєвим матеріальним аналогом оцінки, схожим із нею за структурою і процесом здійснення, виступає вимірювання [2]. П. Н. Городов розглядає оцінку як: а) чинник формування особистості; б) показник відповідності досягнутого рівня виховання поставленим цілям; в) засіб оптимізації педагогічного впливу [3].

Зазначимо, що досвід практичної діяльності викладачів ВВНЗ засвідчує, що у процесі підготовки майбутніх спеціалістів оцінка їх професійної підготовки та професійної готовності здійснюється в результаті порівняння, співставлення знань про реальну професійну готовність із тими, що мають місце в суб'єкта підготовки, уявленнями про те, якою вона має бути. Отже, оцінка професійної готовності – це результат порівняння, оскільки, як відомо, усе пізнається в порівнянні.

Так, В. О. Бондаренко, розкриваючи сутність оцінки, вказує, що «...оцінка – це процес і результат відображення одних явищ дійсності шляхом зіставлення, порівняння їх уявлених образів з іншими, засвоєними на практиці й укорінених у свідомості явищами. В оцінці відображається співвідношення, зв'язок декількох явищ, процесів. Якісна й кількісна визначеність одних явищ та процесів використовується в оцінці для вираження цінності, рівня, ступеня, якості, значимості інших явищ, процесів» [2].

Відтак, сутність оцінки полягає в тому, що вона показує специфічне ставлення суб'єкта до об'єкта, унаслідок чого відбувається процес порівняння з іншими об'єктами на основі його пізнання та можливого вибору цього об'єкта як засобу задоволеної потреби.

Таким чином, аналіз публікацій у цій галузі дає змогу зазначити, що існуючі методики мають ряд недоліків і суперечностей [1]. По-перше, при описі методологій оцінки професійної готовності здебільшого не розрізняють рівні ієрархії. По-друге, у методиках, що пропонуються різними авторами, як правило, відсутня необхідна методологічна єдність, на їх основі важко або навіть неможливо порівнювати професійну готовність між різними об'єктами. По-третє, у викладенні методик, зазвичай, відсутні необхідні повнота й логічна злагодженість. По-четверте, методики, що існують, оцінюють не весь комплекс професійної готовності, а лише окремі її грані.

По-п'яте, недостатньо розроблені етапи та процедури оцінки професійної готовності, не вказується, хто має здійснювати її на певному рівні управлінської ієрархії. І, по-шосте, багато авторів не враховують соціальні, психологічні, педагогічні та економічні фактори управлінської діяльності.

Сьогодні в теорії управління недостатньо розкривається зміст та сутність такого важливого елементу процесу управління як оцінка. Ще досі чітко не визначені її роль і місце в управлінській діяльності. Слід відзначити, що поняття «оцінка» використовують усі дослідники проблеми оцінювання професійної готовності, але в їх роботах воно має досить обмежене смислове навантаження. Одні науковці його розглядають як один з етапів функції контролю, другі – як одну з базових операцій, що виконують управлінці, а треті виділяють її в окрему управлінську функцію, інші – взагалі вживають як синонім слова «вимірювання» тощо. Усі ці факти свідчать про недостатнє теоретичне обґрунтування значущості оцінки як однієї з детермінант підвищення ефективності професійної діяльності. Відтак, реальний процес оцінювання професійної готовності, як показує практика, більш змістовний та багатогранний, ніж це зазначається в літературі. Між тим багато з його граней не знаходить свого теоретичного висвітлення ні в загальній теорії оцінок, ні в оцінці управління загалом, ні в оцінці окремих його сторін [4; 5].

Досвід практичної діяльності суб'єктів управління засвідчує, що оцінка якості професійної підготовки та професійної готовності – це завжди порівняння, хоча не кожне порівняння є оцінкою. Воно є можливим при дотриманні не менше двох вимог. Порівнюватися мають реальні предмети, що цьому піддаються. Тому необхідно визначити реальну величину професійної готовності майбутніх спеціалістів, тобто відобразити її у визначених поняттях, а потім порівняти з тією ефективністю, що задовольняє потреби суб'єкта, відображені в поняттях. Отже, другою вимогою є наявність необхідного еквівалента оцінки (щоб було з чим порівнювати), а також даного в певних поняттях. Еквівалентом тут можуть виступати науково обґрунтовані уявлення суб'єкта оцінки про кінцевий результат процесу управління, яким має бути цей процес.

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище, можна дійти висновку, що оцінка якості професійної підготовки та професійної готовності як її інтегрального результату – це специфічне ставлення суб'єкта, виражене в понятійній формі, до реального значення професійної готовності, унаслідок чого відбувається порівняння цього значення з еквівалентом на основі вибору його як критерію задоволення потреби у високих результатах професійної діяльності.

У цілому результати проведеного аналізу, по-перше, підтверджують висновок про функціональну залежність якості професійної підготовки та професійної готовності від їх оцінки, по-друге, вони переконливо розкривають існуючу в реальній практиці суперечність між необхідністю оволодіння суб'єктом управління знаннями про оцінку, методикою її здійснення й нестачею або відсутністю таких знань взагалі, що значно

знижує ефективність професійної діяльності, по-третє, відображає вимогу реальної практики до постійної оцінки професійної готовності спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федоренко В. А. Философско-социологические вопросы воинского воспитания. – Ж. : ЖВУРЭ ПВО, 1994. – 232 с.
2. Бондаренко В. А. Оценка, ее место и роль в деятельности офицера. – М. : ВПА, 1987. – 39 с.
3. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе. – М. : ВПА, 1983. – 123 с.
4. Кубицький С. О. Оцінка ефективності вищого навчального закладу // Нова педагогічна думка. – 1999. – № 2 (18). – С. 88–92.
5. Кубицький С. О. Підходи до оцінювання ефективності підготовки майбутніх офіцерів та їх сутність // Соціалізація особистості. – Київ : НПУ. – 1999. – Випуск спеціальний. – С.170–180.

REFERENCES

1. Fedorenko, V. A. (1994) Philosophical and sociological issues of military education [Philosophical-sociological questions of military education]. – Zh. : ZhVURE PVO (in Ukrainian).
2. Bondarenko, V. A. (1987) Otsenka, ee mesto y rol v deiatelnosti ofytsera. [Assessment, its place and role in the activity of an officer]. – Moscow : VPA (in Russian).
3. Horodov, P.N. (1983) Optymyzatsyia protsessa vospytanyia v vysshei voennoi shkole. [Optimization of the upbringing process at the higher military school]. – Moscow : VPA (in Russian).
4. Kubitskyi, S. O. (1999) Pidkhody do otsiniuvannia efektyvnosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv ta yikh sutnist [Evaluation of the effectiveness of higher education]. New pedagogical thought, № 2 (18). – S. 88-92. (in Ukrainian).
5. Kubitskyi, S. O. (1999) Pidkhody do otsiniuvannia efektyvnosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv ta yikh sutnist [Approaches to assessing the effectiveness of training future officers and their essence] Socialization of personality. – Kyiv : NPU – Issue special. – S.170-180. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Игорь Кузьмич,
кандидат юридических наук,
Олег Разумный
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

В статье рассматриваются проблемы оценки качества подготовки в высших военных учебных заведениях Украины военных специалистов, обобщения состояния оценивания качества подготовки военных специалистов и проводится обоснование новых подходов совершенствования методов, средств специальной подготовки в общей системе подготовки офицерского корпуса в условиях войны на Востоке Украины.

***Ключевые слова:** оценка профессиональной подготовки; Вооруженные Силы Украины; система военного образования; оценка качества.*

SUMMARY

Igor Kuzmich,
Candidate of sciences Law,
Oleg Rozumnui
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Problems of education in the field of professional training in the Faculty of Education

Introduction. *High requirements for the quality of officers training and existing problems that impede the development of a modern system of education (outdated educational and material base, insufficient high level of training of teaching staff, double, and even triple subordination of military departments, lack of adequate funding of the Secondary Education, weak link of military training with the life of troops, low motivation of students for military training, lack of graduates with experience in practical work at officer positions, etc.), make rethink the place, in the ethos and tasks of preparation, the meaning of the content of the discipline studied at the military departments of civilian higher educational institutions, and to justify new approaches for improving the methods and means of special training in the general system of training the officer corps.*

Methodos. *Generalization of the evaluation of the quality of training of military specialists in higher military educational institutions of Ukraine.*

Purpose. *The purpose of the study is to determine the state of the evaluation of the quality of training of military specialists in higher military educational institutions of Ukraine in the present conditions and to determine the problems of assessing the quality of training of military specialists in the secondary schools and ways of their solution.*

Exposition of basic material. *Assessing the quality of future officers training is a key tool for monitoring, conclusions about the effectiveness of the system of education and education in higher education institutions. At the same time, it is the backlink, on the basis of which, to a large extent, is defined as the content of programs and plans of educational work for the future cycle. Hence, the assessment of professional training is one of the means of improving it. Knowledge of this circumstance is especially relevant nowadays when the Armed Forces of Ukraine are developing, in the course of which it is necessary to achieve a new qualitative state of training of military specialists and the introduction of NATO standards in the educational process.*

Originality. *Analysis of certain theoretical and practical approaches to assessing the quality of professional training of military specialists.*

Conclusions. *The results of the analysis confirm the conclusion about the functional dependence of the quality of professional training and professional readiness from their assessment; and secondly, they convincingly reveal the contradiction between the need to master the knowledge of the assessment of the subject, the method of its implementation and the lack of such knowledge in general, which in practice significantly reduces the efficiency of professional activity; Thirdly, it reflects the requirement of real practice to continuously evaluate the professional readiness of specialists.*

Роман Миколайчук,
доктор технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-5349-4487

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються проблемні питання впровадження технологій дистанційного навчання, що виникають унаслідок особливостей організації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України. На підставі отриманого в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського досвіду, проаналізовано зазначені особливості та сформульовано основні проблемні питання на шляху створення і функціонування системи дистанційного навчання, а також запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: дистанційне навчання; військова освіта; інформаційні технології; захист інформації; вищі військові навчальні заклади.

Постановка проблеми. Одним із вирішальних факторів успішної трансформації та модернізації Збройних Сил України на нинішньому етапі їх функціонування, в умовах збройної агресії Російської Федерації є широкомасштабна реформа системи військової освіти.

Мета реформи – наближення військової освіти до сучасних вимог та перспектив розвитку теорії і практики збройної боротьби, з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції. Світовий досвід показує, що виконання цього завдання можливе лише через упровадження безперервної ступеневої системи навчання військових фахівців «протягом усього життя».

Реалізація цієї моделі навчання військових фахівців має забезпечити:

- виникнення нових можливостей для оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і поширення знань;
- розширення доступу до навчальних ресурсів, реалізацію можливості навчання без обмежень за просторовою та часовою ознаками, з мінімальним відривом від виконання професійних обов'язків;
- індивідуалізацію навчання.

Сучасні тенденції розвитку освітніх технологій та основні напрямки державної політики у цій сфері потребують спрямування зусиль на розвиток електронного навчання у Збройних Силах України як одного з найдієвіших інструментів реалізації моделі безперервного навчання.

Електронне навчання у Збройних Силах України може застосовуватися в різних формах і буде інтегровано в основні програми навчання та професійної підготовки.

Технології електронного навчання, за поглядами фахівців НАТО, містять у собі: дистанційне (Advanced Distributed Learning, ADL),

комп'ютеризоване (Computer-Based Training, CBT), імерсивне – навчання, що забезпечує повний ефект присутності (Immersive Training), мобільне (Mobile Learning), трансмедіа (спільне) (Transmedia (Collaborative) Learning), змішане (Blended Learning) навчання.

Отже, технології дистанційного навчання, як складова частина електронного навчання, можуть розглядатися в якості важливого інноваційного чинника реформування військової освіти. Водночас реалізація дистанційної освіти у Збройних Силах України потребує врахування специфічних умов, що склалися внаслідок особливостей функціонування зазначеного державного формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням упровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес присвячено низку досліджень вітчизняних [1-4] та зарубіжних [5-6] авторів. У зазначених роботах відзначається перспективність дистанційної форми освіти, особливо за умови її комплексного використання (у вигляді змішаного навчання), викладаються загальні методологічні підходи щодо започаткування та розвитку дистанційної освіти у вищих навчальних закладах. Водночас використання інформаційно-комунікаційних та психолого-педагогічних технологій у військовій освіті має певні особливості. Вони породжують низку проблемних питань, які необхідно вирішувати для успішного впровадження технологій дистанційного навчання у вищих військових навчальних закладах.

Мета статті – проведення на основі досвіду Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського аналізу особливостей упровадження технологій дистанційного навчання у вищих військових навчальних закладах із обґрунтуванням шляхів вирішення виявлених проблемних питань.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку освітніх технологій, а також основні напрямки державної політики в цій сфері, визначені Національною стратегією розвитку освіти України на період до 2021 року, потребують спрямування зусиль на розвиток дистанційного навчання у Збройних Силах України як одного з дієвих інструментів реалізації моделі безперервного навчання. Також слід зауважити, що відповідно до оперативної цілі 5.2 Стратегічного оборонного бюлетеня України, введеного в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016, передбачається впровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес із метою удосконалення системи військової освіти та підготовки кадрів.

На сьогодні наказом Міністерства оборони України від 21.12.2015 № 744 «Про затвердження Концепції дистанційного навчання у Збройних Силах України» визначено основні шляхи розвитку у Збройних Силах України одного з основних типів електронного навчання – дистанційного навчання – особливої форми цілеспрямованого процесу засвоєння знань, умінь і навичок, відмінною особливістю якого є взаємодія територіально

рознесених учасників у специфічному інформаційно-освітньому середовищі, створеному на основі синтезу сучасних педагогічних та інформаційних технологій.

Відповідно до Плану заходів реалізації Концепції дистанційного навчання у Збройних Силах України, затвердженого Першим заступником міністра оборони України 01.06.2016, у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського 1 січня 2017 року було створено науковий центр дистанційного навчання, призначений для впровадження сучасних технологій дистанційного навчання в освітній процес Збройних Сил України.

Досвід його функціонування протягом 2017 року дав змогу зробити певні висновки щодо особливості впровадження технологій дистанційного навчання у вищих військових навчальних закладах. Як зазначалося раніше, під час реалізації технологій дистанційного навчання необхідно враховувати особливості військової освіти, серед яких варто відокремити такі:

- наявність обмежень у застосуванні значної частини навчального матеріалу відповідно до встановлених правил щодо використання інформації з обмеженим доступом (надалі – необхідність захисту інформації);

- значний рівень зарегульованості процесів функціонування навчальних закладів у поєднанні з переважаючою директивною спрямованістю управлінських процесів (надалі – директивність функціонування);

- великий обсяг навантаження науково-педагогічних працівників, пов'язаного з виконанням різного роду оперативних завдань, зокрема не притаманних безпосередній освітній діяльності (надалі – виконання оперативних завдань).

Необхідність захисту інформації викликає низку обмежень (проблемних питань) під час створення та функціонування системи дистанційного навчання у ЗСУ, а саме:

- зменшення обсягу навчального матеріалу, доступного для використання у відкритих інформаційних мережах;

- обмеження інформації щодо користувачів системи дистанційного навчання, що може зберігатися на платформі;

- ускладнення впровадження інформаційних систем до освітньої діяльності;

- необхідність експертизи матеріалів, що викладаються для відкритого доступу;

- посилення вимог до стійкості системи дистанційного навчання до існуючих кіберзагроз.

Зазначені обмеження призводять до зменшення рівня володіння інформаційними технологіями науково-педагогічними працівниками та слухачами (курсантами) й незначного досвіду їх використання, а також обмеженого застосування в освітньому процесі сучасних технічних засобів. Водночас проведене опитування слухачів Національного університету

оборони України імені Івана Черняхівського свідчить про готовність тих, хто навчається, активно використовувати технології дистанційного навчання.

З метою зменшення негативних наслідків наведених вище проблемних питань у процесі створення та функціонування системи дистанційного навчання у Збройних Силах України можуть бути запропоновані наведені нижче шляхи.

Застосування абстрактно-логічного підходу до формування професійної компетентності військових фахівців під час теоретичної підготовки. Це дасть змогу, з одного боку, посилити розуміння принципів та алгоритмів процесів, притаманних майбутній фаховій діяльності, а з іншого – збільшити обсяг відкритого навчального матеріалу.

Зберігання частини інформації щодо результатів освітнього процесу за межами інформаційної системи (платформи дистанційного навчання). Попри складність реалізації та необхідність додаткових ресурсів зазначений підхід дасть змогу убезпечити вказану інформацію від несанкціонованого доступу.

Введення в експлуатацію Центрального репозиторія ресурсів Збройних Сил України, що забезпечить централізацію системи дистанційного навчання та відповідне зменшення трудомісткості робіт щодо захисту інформації.

Здійснення системи заходів щодо підвищення рівня володіння інформаційними технологіями користувачів системи дистанційного навчання. Так, у науковому центрі дистанційного навчання започатковано курси підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників із питань використання технологій дистанційного навчання.

Наступною особливістю, що впливає на створення та функціонування системи дистанційного навчання, було визначено директивність функціонування, яка призводить до виникнення таких проблемних питань, як:

- значні терміни впровадження новітніх технологій через наявність низки різного роду процедур;
- формальний підхід до створення дистанційних курсів;
- необхідність чіткого регламентування діяльності всіх користувачів системи дистанційного навчання Збройних Сил України.

Для вирішення наведених проблемних питань доцільно:

- посилити роль керівників усіх рівнів у процесах створення та функціонування системи дистанційного навчання Збройних Сил України шляхом підвищення їх зацікавленості в отриманні конкретних результатів;
- активізувати роботу з розробки нормативної бази дистанційного навчання у вищій військовій освіті, з усвідомленням необхідності максимального спрощення процесів упровадження технологій дистанційного навчання;
- здійснювати поширення й аналіз досвіду вищих навчальних закладів із питань використання технологій дистанційного навчання з метою забезпечення змагальності та застосування передового досвіду.

Необхідність виконання оперативних завдань зменшує бюджет часу, що може бути використаний для створення ресурсів дистанційного навчання. Відповідно до зазначеного пропонується:

- використання в інтересах розвитку дистанційного навчання існуючих заходів (наприклад, розроблення та апробація дистанційних курсів в системі індивідуальної підготовки);

- введення норм навантаження науково-педагогічних (наукових) працівників стосовно розроблення й використання ресурсів дистанційного навчання, а також дієвої системи їх мотивації;

- координація зусиль вищих навчальних закладів щодо створення дистанційних курсів із загальноосвітніх та загальновійськових дисциплін із можливою співпрацею з провідними вітчизняними та закордонними навчальними закладами.

Досвід упровадження технологій дистанційного навчання до освітнього процесу Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського дає змогу стверджувати про необхідність та ефективність запропонованих у статті шляхів вирішення проблемних питань, що виникають унаслідок особливостей діяльності вищих військових навчальних закладів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, основними шляхами впровадження технологій дистанційного навчання з урахуванням особливостей здійснення освітньої діяльності у Збройних Силах України пропонуються такі:

- застосування абстрактно-логічного підходу до формування професійної компетентності військових фахівців під час теоретичної підготовки;

- зберігання частини інформації щодо результатів освітнього процесу за межами платформи дистанційного навчання;

- введення в експлуатацію Центрального репозиторія ресурсів Збройних Сил України;

- здійснення системи заходів щодо підвищення рівня володіння інформаційними технологіями користувачів системи дистанційного навчання;

- посилення ролі керівників усіх рівнів у процесах створення та функціонування системи дистанційного навчання Збройних Сил України;

- активізація роботи з розробки нормативної бази дистанційного навчання у військовій освіті;

- поширення й аналіз передового досвіду вищих навчальних закладів із питань дистанційного навчання;

- використання в інтересах розвитку дистанційного навчання існуючих заходів;

- введення норм навантаження науково-педагогічних (наукових) працівників щодо розроблення та використання ресурсів дистанційного навчання;

– координація зусиль вищих навчальних закладів стосовно створення дистанційних курсів із загальноосвітніх та загальновійськових дисциплін.

Подальші дослідження доцільно проводити в напрямі розробки рекомендацій щодо практичної реалізації запропонованих шляхів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання / О. О. Андреев, К. Л. Бугайчук, Н. О. Каліненко та ін.; За ред. О. О. Андреева, В. М. Кухаренка – ХНАДУ, Харків : “Міськдрук”, 2013. – 212 с.

2. Бутиріна М. В. Теоретичні основи дистанційного навчання у галузі технологічної освіти України / М. В. Бутиріна, О. О. Бондаренко, М. Г. Погорелов // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. – 2012. – Вип. 97. – С. 17– 21.

3. Кухаренко В. П. Навчальний процес у масовому відкритому дистанційному курсі / В. М. Кухаренко // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія : щоквартальний наук.-практ. журнал. – 2012. – № 1. – С. 40–50.

4. Овчарук О. В. Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти [Електронний ресурс] / О. В. Овчарук. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em1/content/06oovemp.htm>

5. El-Mowafy A. Blended learning in higher education: Current and future challenges in surveying education / Ahmed El-Mowafy, Michael Kuhn and Tony Snow // Issues in Educational Research. — 2013. — Vol 23 (2). — P. 132-150.

6. Holmberg B. Theory and Practice of Distance Education / Borje Holmberg. — London; New York Keegan D. On Defining Distance Education / Desmond Keegan // Distance Education. – 1980. – № 1 (1). – P. 13–26.

REFERENCES

1. Pedagogichni aspekty vidkrytoho dystantsiynoho navchannya (2013) [Pedagogical aspects of open distance learning] / O. O. Andryeyev, K. L. Buhaychuk, N. O. Kalinenko (in Ukrainian).

2. Butyrina M. V. (2012) Teoretychni osnovy dystantsiynoho navchannya u haluzi tekhnolohichnoyi osvity Ukrayiny [Theoretical fundamentals of distance learning in the field of technological education of Ukraine] / M. V. Butyrina, O. O. Bondarenko, M. H. Pohoryelov (in Ukrainian).

3. Kukharenko V. P. (2012) Navchalnyy protses u masovomu vidkrytomu dystantsiynomu kursy [The educational process in the mass open distance course] / V. M. Kukharenko // Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnyimi systemami (in Ukrainian).

4. Ovcharuk O. V. Kontseptualni pidkhody do zastosuvannya tekhnolohiy vidkrytoyi osvity ta dystantsiynoho navchannya u zarubizhnykh krayinakh ta yikh rol u protsesakh modernizatsiyi osvity [Conceptual approaches to the use of open education and distance learning technologies in foreign countries and their role in the process of education modernization [Electronic resource]] / O. V. Ovcharuk, <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em1/content/06oovemp.htm> (in Ukrainian).

5. El-Mowafy A. Blended learning in higher education: Current and future challenges in surveying education / Ahmed El-Mowafy, Michael Kuhn and Tony Snow // Issues in Educational Research. – 2013. – Vol 23 (2). – P. 132–150.

6. Holmberg B. Theory and Practice of Distance Education / Borje Holmberg. – London ; New York Keegan D. On Defining Distance Education / Desmond Keegan // Distance Education. – 1980. – № 1 (1). – P. 13–26.

РЕЗЮМЕ

Роман Миколайчук,
доктор технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности внедрения технологий дистанционного обучения в высших военных учебных заведениях

В статье рассматриваются проблемные вопросы внедрения технологий дистанционного обучения, возникающие в результате особенностей организации образовательной деятельности высших военных учебных заведений Вооруженных Сил Украины. На основании полученного в Национальном университете обороны Украины имени Ивана Черняховского опыта проанализированы указанные особенности и сформулированы основные проблемные вопросы на пути создания и функционирования системы дистанционного обучения, а также предложены пути их решения.

Ключевые слова: дистанционное обучение; военное образование; информационные технологии; защита информации; высшие военные учебные заведения.

SUMMARY

Roman Mykolaichuk,
Doctor of Technical Sciences, Associated Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Features of implementation of distance training technologies in higher military education bodies

Introduction *A major reform of the military educational system is one of the decisive factors for the successful transformation and modernization of the Armed Forces of Ukraine at the present stage of their functioning in conditions of the armed aggression of the Russian Federation.*

Distance learning technologies as a part of e-learning can be seen as an important innovation factor in reforming military education. However, the implementation of distance education in the Armed Forces of Ukraine needs to take into account the specific conditions that have developed as a result of the peculiarities of the functioning of the formation.

Purpose *The purpose of the article is to conduct, on the basis of the experience of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky, analysis of the peculiarities of the introduction of distance learning technologies in higher military educational institutions, with the justification of ways to solve the identified problem issues.*

Results *The main ways of implementation of distance learning technologies, taking into account the peculiarities of educational activities in the Armed Forces of Ukraine, are proposed: application of the abstract-logical approach to the formation of professional competence of military specialists during theoretical training;*

storage of information about the results of the educational process outside the platform of distance learning;

commissioning of the Central Repository of Resources of the Armed Forces of Ukraine; implementation of a system of measures to increase the level of knowledge of information technology users of the system of distance learning;

strengthening the role of leaders of all levels in the processes of creation and functioning of the Armed Forces of Ukraine distance learning system;

activization of work on development of a normative base of distance learning in military education;

dissemination and analysis of the best practices of higher education institutions on distance education issues;

use in the interests of developing distance learning of existing activities;

coordination of efforts of higher educational institutions in the direction of establishing distance courses in general and joint military disciplines.

Conclusion *The experience of introducing distance learning technologies into the educational process of Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine makes it possible to state the necessity and effectiveness of the proposed in the article solutions on solving problem issues that arise as a result of the peculiarities of the activities of higher military educational institutions.*

Further studies should be conducted in the direction of developing recommendations for the practical implementation of the proposed paths.

Key words: *distance education; military education; information technologies; information protection; higher military educational institutions.*

Олег Мітягін
кандидат історичних наук
ORCID ID 0000-0003-1941-3561
Анатолій Чайковський
доктор історичних наук, професор,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ – ПОТРЕБА СУСПІЛЬСТВА В ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті розглядається актуальність дослідження проблеми підвищення ефективності військово-педагогічного процесу та якості підготовки військових фахівців на основі інформатизації військової освіти й подальшого впровадження інформаційних технологій. Визначено основні завдання та шляхи, що має вирішувати інформатизація освіти, перераховано основні загальні тенденції й напрями впровадження інформаційних технологій в систему військової освіти. Розглянуто актуальність інформаційної підготовки в системі підготовки військових фахівців.

Ключові слова: система військової освіти; інформаційні технології навчання; комп'ютерні мережі навчальних закладів; комп'ютерна технологія навчання; дистанційне навчання; інформаційна підготовка військових фахівців.

Постановка проблеми. Світ швидко змінюється. В усіх сферах людської діяльності зростає роль інформаційних процесів, підвищується потреба в інформації та засобах для її створення, обробки, зберігання і використання. Сучасна модернізація освіти стимулюється соціальним замовленням суспільства, а тому ставить нові вимоги до рівня підготовки випускників вищих навчальних закладів, зокрема військових. Посилюється інформатизація освіти, відбувається включення до системи освіти інформаційного середовища й залучення інтернет-ресурсів. Але поки ще не створено систему єдиного освітнього простору у вищих військових навчальних закладах на основі розвитку інформаційно-освітньої мережі для підготовки фахівців Збройних Сил України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням щодо безпосереднього використання комп'ютерної техніки, програмних та методичних розробок у навчально-виховному процесі присвятили свої праці О. Довгялло, К. Жоль, Г. Козлакова, Ю. Машбиць, В. Михалевич, Ю. Сиволоб, А. Стогній.

Проблему підготовки військових фахівців за допомогою засобів інформаційних технологій розглянуто у працях О. Блажука, О. Діденка, Л. Романишиної, І. Романюка, Д. Таушана, В. Ягупова, А. Янковця тощо.

Методи дослідження: аналіз, синтез, моделювання, традиційно-педагогічні методи, узагальнення.

Метою статті є визначення основних завдань та шляхів, що має вирішувати інформатизація освіти, основних загальних тенденцій і напрямів упровадження інформаційних технологій у систему військової освіти.

Виклад основного матеріалу. Проникнення в освіту нових інформаційних технологій змушує подивитися на дидактичний процес як на процес інформаційний. Поняття «інформатизація» вживається разом з поняттям «комп'ютеризація», що означає процес розвитку та впровадження комп'ютерів, які забезпечують автоматизацію інформаційних процесів і технологій у різних сферах людської діяльності [3].

Інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, виробничих процесів, що мають на меті створити умови для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства завдяки розробці, розвитку й використанню інформаційних систем, мереж ресурсів та технологій, які базуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки (стаття 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 04 лютого 1998 року № 74 (із наступними змінами)) [7].

Інформатизація освіти – це частина інформатизації суспільства, процесу, який від середини ХХ сторіччя набрав характеру інформаційного вибуху, що дає підстави характеризувати сучасне суспільство як інформаційне. Зростання потреби в інформації та збільшення її потоків в людській діяльності зумовлюють появу нових інформаційних освітніх технологій, теоретичною основою розробки яких є інформатика, кібернетика, теорія систем і дидактика.

У дослідженнях науковця Ю. Триуса інформатизація освіти розглядається як сукупність взаємопов'язаних процесів (організаційних, управлінських, науково-технічних, навчальних, виховних), спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб усіх учасників освітнього процесу, розвитку їх інтелектуального потенціалу, самореалізації і самовдосконалення, забезпечення підготовки до повноцінної професійної діяльності та життя в інформаційному суспільстві на основі створення, розвитку й використання сучасних інформаційно-комунікаційних систем, мереж, ресурсів і технологій [6].

Зазначимо, що інформатизація освіти – це планомірний, послідовний і систематизований процес підготовки фахівців до праці в умовах сучасного інформатизованого суспільства, підвищення якості їх загальноосвітньої та фахової підготовки на основі широкого використання комп'ютерної та іншої інформаційної техніки, мережі Інтернет.

Інформатизація освіти вносить істотні зміни в педагогічний процес й охоплює всі ланки системи освіти, її установи та органи управління.

Серед основних завдань, що має вирішувати інформатизація освіти, можна назвати такі:

- забезпечення розвитку особистості, розкриття її творчого потенціалу;
- формування інформаційної культури людини;

- удосконалення управління освітою;
- створення інформаційних мереж і баз даних;
- інтенсифікація методичної роботи й наукових досліджень;
- запровадження нових форм навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Вирішити ці завдання можна лише за умови розробки і впровадження нових інформаційних технологій, відповідної підготовки педагогічних кадрів, удосконалення управлінських механізмів та ресурсного забезпечення інформатизації освіти.

Важливе значення у процесі інформатизації освіти мають засоби інформаційних технологій, серед яких виділяють: інформаційно-обчислювальну техніку; інформаційне забезпечення педагогічного процесу (методичні та дидактичні засоби); програмно-методичне забезпечення процесу підготовки; технологічні системи обробки інформації, що забезпечують ефективне використання технічних засобів і методів наукових інформаційних технологій [5].

Засоби інформатизації, що широко впроваджуються в освіту, впливають на [1; 2; 4]: а) удосконалення процесу навчання, підвищення його ефективності; б) розвиток особистості студента; в) систему управління навчально-виховним процесом, навчальними закладами; г) поширення передових педагогічних ідей; д) реалізацію форм контролю й оцінки дій студентів; е) автоматизацію процесів обробки результатів навчального експерименту; ж) оновлення предметного змісту; з) удосконалення організації спільної діяльності.

У зв'язку з інформатизацією освітньої сфери збагачується й відповідна термінологія – з'являються такі поняття, як «комп'ютерна технологія навчання», «інформаційна технологія навчання», «інформаційно-комунікаційна технологія навчання» тощо.

Серед загальних тенденцій, що простежуються у процесі інформатизації освіти, виділимо такі:

- використання світових інформаційних освітніх ресурсів;
- виникнення нових форм підготовки й перепідготовки фахівців;
- розширення сфери використання засобів нових інформаційних технологій навчання в навчальному процесі;
- поява принципово нових засобів навчання;
- використання засобів нових інформаційних технологій навчання в позааудиторній роботі, що наближає навчальну діяльність до дослідницької, конструкторської, зменшує розрив між нею та професійною діяльністю;
- формування основ інформаційної культури у процесі вивчення навчальних дисциплін;
- переведення багатьох видів управлінської діяльності на сучасну інформаційну технологію.

Отже, засобами й методами нових інформаційних технологій навчання мають оволодіти педагоги всіх спеціальностей, управлінці, працівники науково-методичних підрозділів та установ.

Наявна суперечність між безперервним збільшенням обсягів науково-технічної, навчальної та соціальної інформації й обмеженими строками навчання у військових навчальних закладах, наростанням масштабів освіти і важливістю індивідуального підходу до навчання та виховання ставить на порядок денний питання про необхідність якісної зміни всього навчального процесу, пошуку нових форм і засобів оптимізації навчання. Сьогодні необхідно ставити питання щодо зміни цілей військової освіти, її принципово нової орієнтації на проблеми інформаційної цивілізації.

У сучасній динамічній обстановці виникають також проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності та якості управління. Обсяг необхідних для прийняття обґрунтованих рішень відомостей, що постійно зростає, вимагає впровадження складних систем пошуку, обробки, передачі, зберігання й використання інформації в будь-якій потрібній формі – усній, письмовій або візуальній – незалежно від відстані, часу та обсягу. Для вирішення цих питань на сучасному етапі розвитку суспільства існує єдиний шлях – інформатизація військової освіти.

Вона містить процес удосконалення засобів збирання, зберігання, розповсюдження, пошуку й обробки інформації, а також процес підвищення інтелектуального потенціалу всіх суб'єктів навчально-виховного процесу в системі військової освіти, тобто розвиток здібностей щодо сприйняття і створення інформації.

Система військової освіти як об'єкт інформатизації визначається такими показниками:

- багатомірністю, що зумовлена великою кількістю установ і підрозділів, які входять до складу системи й мають територіальну розкиданість;

- багатоцільовим характером функціонування, що обумовлений наявністю низки паралельних процесів діяльності, як підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і великою кількістю напрямів підготовки, спеціальностей та спеціалізацій;

- неперервністю, цілісністю, гнучкістю, що визначені необхідністю реалізації багатоступеневого навчання військових фахівців та забезпечення їх продуктивної діяльності на всіх посадах.

Через це процес інформатизації військової освіти має низку особливостей, а саме:

- високий ступінь складності загальної системи навчання, пов'язаний з необхідністю оперативної зміни навчальних програм за всіма напрямками навчання;

- необхідність моделювання й аналізу складних військово-спеціальних завдань і процесів на тактичному, оперативно-тактичному та стратегічному рівнях;

- істотне переважання інформаційних процесів над матеріальними;
- порівняно висока тривалість циклів підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління;
- необхідність засвоєння нових фундаментальних та прикладних знань, на основі яких створюються новітні оборонні технології.

Інформатизація військової освіти здійснюється відповідно до законодавства, що регулює відносини у сфері інформатизації, зокрема Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 04 лютого 1998 року № 74.

Базою процесу інформатизації є новітні інформаційні технології.

Головна мета інформатизації військової освіти – підвищення якості військово-педагогічного процесу та його вартісної ефективності. Її реалізація має забезпечити:

- гарантовану якість навчання;
- індивідуалізацію, особистісну його орієнтованість як засобу розвитку творчих здібностей курсантів (слухачів);
- взаємозв'язок між практичною діяльністю, навчанням та науковими дослідженнями;
- підвищення рівня комп'ютерної грамотності педагогічних і науково-педагогічних працівників ВВНЗ, курсантів (слухачів);
- підвищення ефективності, оперативності та гнучкості управління на всіх рівнях;
- зниження вартості навчання.

На сучасному етапі розвитку ЗС України лише реальне впровадження наявних і розробка нових інформаційних та комунікаційних технологій дадуть можливість, з одного боку, забезпечити якість підготовки військових фахівців відповідно до світових стандартів, стандартів НАТО, орієнтуючись при цьому на організацію навчального процесу з використанням комп'ютерних технологій навчання (електронне, дистанційне навчання), а з іншого, – оптимізувати систему управління діяльністю військових навчальних закладів і знизити вартість навчання.

Таким чином, можна сформулювати головні завдання інформатизації військових навчальних закладів:

- підготовка військового фахівця до повноцінного життя та діяльності в умовах існування інформаційного суспільства;
- комплексна перебудова військово-педагогічного процесу, підвищення його ефективності з використанням новітніх інформаційних технологій навчання;
- оптимізація системи управління діяльністю військових навчальних закладів.

Серед основних напрямів інформатизації військової освіти необхідно виокремити:

- інформатизацію навчального процесу та наукової діяльності;

- інформатизацію повсякденної діяльності військового навчального закладу й управління ним;
- створення інформаційної комп'ютерної мережі військової освіти України.

Якщо два перші напрями мають процесуальний характер, то третій є технологічною основою або засобом інформатизації військової освіти. Тільки на базі єдиної інформаційної комп'ютерної мережі можливо створення, активізація та ефективне використання інформаційного ресурсу системи військової освіти, що дасть змогу досягнути цілей інформатизації військової освіти.

Усебічна комп'ютеризація навчального процесу, використання сучасних інформаційних технологій вимагають тривалого й досить складного етапу, пов'язаного зі створенням випереджувального науково-методичного забезпечення процесу підготовки військових фахівців, підготовкою, перепідготовкою науково-педагогічних кадрів, а також відповідним розвитком сучасної навчально-матеріальної бази.

Реалізація сьогоденного інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу в системі військової освіти дасть можливість:

- оперативно отримувати різноманітну інформацію, накопичувати знання, акумулювати інтелектуальний потенціал військової освіти й науки;
- забезпечити якісну підготовку військових фахівців на усіх освітньо-кваліфікаційних рівнях шляхом індивідуалізації, особистісної орієнтованості навчання як одного з основних засобів розвитку творчих здібностей курсантів (слухачів) та самостійного здобуття ними у процесі своєї підготовки знань, умінь і навичок;
- комплексно перебудувати навчально-виховний процес у військових навчальних закладах з метою його інтенсифікації та зниження вартості;
- підвищити ефективність наукової діяльності в системі військової освіти, передусім через оперативне отримання сучасних наукових матеріалів і використання наукового інформаційного потенціалу вищої військової й цивільної школи, науково-дослідних установ та організацій.

Відсутність цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління системи військової освіти та керівництва військовими навчальними закладами значно ускладнює прийняття ними виважених рішень.

Подальше підвищення якості управління системи військової освіти кожним військовим навчальним закладом вимагає автоматизації процесу збирання й обробки даних, створення інформаційних систем і баз даних із розвинутими можливостями аналітичної обробки інформації.

Ефективне вирішення вищезазначених завдань інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу та інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління системи військової освіти не можливе без створення комп'ютерної мережі навчальних закладів Міністерства оборони України.

На сьогодні для забезпечення обміну інформацією між навчальними закладами, науковими й дослідними установами, а також зв'язку зі світовими комп'ютерними мережами існують приклади створення подібних комп'ютерних мереж. Так, за рішенням Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України створено телекомунікаційну мережу закладів освіти й науки «УРАН», що охоплює провідні університети та наукові установи Києва, Львова, Одеси, Харкова, Дніпропетровська, Донецька й інших міст України.

Через відомчі особливості та особливості підготовки військових фахівців вищі військові навчальні заклади не мають можливості бути включеними в цю систему. Тому необхідне створення власної корпоративної інформаційно-телекомунікаційної мережі системи військової освіти з доступом до глобальної мережі Інтернет, що б вирішила питання оперативного управління й забезпечення якісної підготовки військових фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів із застосуванням новітніх інформаційних методів і форм навчання.

Корпоративна мережа має забезпечувати захист інформації, що передається, від несанкціонованого доступу й надавати широкий спектр мережних послуг користувачам: електронна пошта, передача файлів, робота в режимі on-line з інформаційними системами та базами даних. Обмін інформацією повинен забезпечуватися як між користувачами робочих станцій локальних мереж ВВНЗ, так і між базами даних, розташованих на серверах цих мереж.

Створення інформаційно-телекомунікаційної мережі системи військової освіти дасть змогу:

- підвищити оперативність, ефективність та якість управління системи військової освіти в цілому завдяки використанню своєчасної, точної, достовірної й повної інформації;
- створити та використовувати загальний інформаційний ресурс, накопичений у кожному ВНЗ за багато років існування;
- забезпечити взаємозв'язок між навчанням і практичною діяльністю в сучасних умовах існування ЗС.

Доступ до ресурсів глобальної інформаційної мережі Інтернет додатково дасть змогу забезпечити органи управління системи військової освіти інформаційно-аналітичними матеріалами з питань перспективного розвитку освітянської діяльності й міжнародного досвіду в цій галузі, використовувати навчально-методичну інформацію, накопичену в цивільних закладах освіти й науки України, підтримувати зв'язок із міжнародними організаціями, міністерствами та відомствами, що займаються освітянською діяльністю й питаннями підготовки військовослужбовців, оперативно отримувати законодавчу інформацію тощо.

Інформатизація військової освіти передбачає застосування новітніх технологій навчання на базі вискоефективних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій із широкими можливостями.

Однією з найважливіших складових навчання у процесі інформатизації військової освіти є інформаційна підготовка. Інформатизація військової освіти України вимагає вдосконалення змісту підготовки випускників військових навчальних закладів, оновлення складу навчальних дисциплін, уточнення переліку спеціальностей. Удосконалення потребує, насамперед, зміст підготовки з навчальних дисциплін, спрямованих на здобуття курсантами (слухачами) знань, умінь і навичок у формуванні та використанні інформаційних ресурсів загального й військового призначення, на професійну підготовку в галузі новітніх інформаційних технологій.

До освітніх програм інформаційної підготовки доцільно включити два компоненти – базовий і спеціальний.

Базовий містить фундаментальні основи в галузі інформатики і є загальним для всіх спеціальностей відповідного ступеня освіти. Він формує в курсантів (слухачів) наукові знання в галузі інформаційних ресурсів та їх використання. Цей компонент орієнтований на здобуття курсантами (слухачами) комп'ютерної грамотності та інформаційної культури, зокрема володіння всіма рівнями Інтернет-сервісу (електронна пошта, передача файлів, робота з віддаленим комп'ютером, пошук даних і навігація в інтернеті, телеконференція, гіпертекстові технології, комп'ютерні аудіо-відео-телеконференції в реальному масштабі часу). Зміст базового компонента мають формувати кафедри, що є профільними в галузі інформатики (інформаційних комп'ютерних технологій) відповідних військових навчальних закладів.

Спеціальний компонент інформаційної підготовки випускників військових навчальних закладів, що має розроблятися для кожної спеціальності та спеціалізації, орієнтований на здобуття курсантами (слухачами) професійних знань, умінь і навичок у створенні й використанні інформаційних ресурсів з обраної спеціальності з урахуванням профілів службової діяльності за посадовим призначенням. Він забезпечує ефективне використання сучасних і перспективних військових інформаційних систем (штабних АСУ, АСУ родів військ, бойових АСУ), багатофункціональних інтегрованих систем управління й передачі даних між абонентами ЛОМ (військовий підрозділ, окрема оперативно-тактична одиниця, корабель) і глобальними мережами (військові з'єднання, роди військ, силові структури держави). Особливої актуальності для офіцерських кадрів набувають пошук, аналіз та ефективне використання інформаційних ресурсів загального й військового призначення, а також перспективних засобів збирання, передачі, зберігання, обробки, відображення, захисту та документування інформації, програмного забезпечення засобів зв'язку. Зміст спеціального компонента інформаційної підготовки мають формувати випускові кафедри військового навчального закладу за участю всіх кафедр, задіяних у підготовці випускників із відповідних спеціальностей і спеціалізацій.

Інформаційна підготовка курсантів (слухачів) має включатися як обов'язковий елемент у державні освітні стандарти на військові спеціальності.

У сучасних умовах інформаційна підготовка набуває самостійної ролі поряд із тактичними, тактико-спеціальними, оперативно-тактичними, військово-технічними, військово-спеціальними дисциплінами. Це положення має стати вирішальним під час проектування навчальних планів і програм, науково-методичного забезпечення інформаційної підготовки курсантів (слухачів) військових навчальних закладів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Динамічний розвиток комп'ютерних та комунікаційних технологій визначив одну з найсуттєвіших ознак сьогодення – формування інформаційного суспільства, що характеризується глобальними процесами інформатизації всіх сфер суспільного життя, зокрема освітньої сфери, що спрямовані на її інформатизацію, запровадження системи навчання протягом усього життя та забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів. Одним із пріоритетних напрямів модернізації в цій галузі є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують перебудову навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах та сприяють підвищенню його ефективності, інтеграції системи вітчизняної освіти до європейського й світового освітнього простору. Ефективне вирішення завдань інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу та інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління системи військової освіти не можливе без створення комп'ютерної мережі навчальних закладів Міністерства оборони України. Тому необхідне створення власної корпоративної інформаційно-телекомунікаційної мережі системи військової освіти з доступом до глобальної мережі Інтернет, що б вирішила питання оперативного управління й забезпечення якісної підготовки військових фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів на основі застосування новітніх інформаційних методів і форм навчання. Подальші дослідження будуть присвячені ролі та місцю дистанційного навчання як підсистеми інноваційних технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Профессионально-педагогические проблемы компьютерной подготовки специалистов / В. А. Адольф // Высшее образование в России. – 1997. – № 4. – С. 107 – 109.
2. Компьютерные технологии в высшем образовании: сб. ст. / редкол. : А. Н. Тихонов, В. А. Садовничий, В. И. Сергеев и др. – М. : МГУ, 1994. – 370 с.
3. Коваль Т. І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів. Дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ. – 2008. – 392 с.
4. Роберт И. В. Средства информационных и коммуникационных технологий в процессах автоматизации информационно-методического обеспечения и

организационного управления учебным заведением / И. В. Роберт // Ученые записки. – М. : ИИО РАО, 2002. – Вып. 7. – С. 3–17.

5. Романишина О. Я. Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю. Дис. ... пед. наук: 13.00.04 / Тернопільській національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, - Тернопіль. – 2007. – 177 с.

6. Триус Ю. В. Компьютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах. Дис. ... док. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ. – 2005. – 410 с.

7. Закон України «Про Національну програму інформатизації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>.

REFERENCES

1. Adolf V. A. (1997). Et paedagogico Professionally computatrum problems est disciplina professionales [Professional and pedagogical problems of computer training of specialists]. Moscow. (in Russia).

2. Tihonov A. N. (1994). Altius computatrum technology, in educatione [Computer technologies in higher education]. Moscow. (in Russia).

3. Koval T. I. (2008). Quod Teoretichni metodichni Tractatus de profesiiyoi pidgotovki informatsiynih tehnologiy maybutnih menezheriv, ekonomistiv [Theoretical and methodical basis of professional preparation of informational technologies in managerial-economists]. Kyiv. (in Ukrainian).

4. Robert I. V. (2002). Est technologiae rerum nuntiorumque cognitionis ac communicationis processum, in automation ex norma atque subsidium informational et methodo institutione procuratio [Means of information and communication technologies in the processes of automation of information and methodical support and organizational management of educational institutions]. Moscow. (in Russia).

5. Romanishin O. Y. (2007). Formuvannya informatsiynoi culturae studentiv koledzhiv tehnichnogo profilyu [Formulation of the Informational Culture of Students in the College of Technical Profession]. Ternopol. (in Ukrainian).

6. Trius U. V. (2005). Computer-orientovani metodichni sistemi navchannya ically mathematical distsiplin vischih in doctrina impignoratur [Computer-based or methodical systems for navigating mathematical disciplines among wholesalers]. Kyiv. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Олег Митягин

кандидат исторических наук,

Анатолий Чайковский

доктор исторических наук, профессор

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Информатизация военного образования - требование общества к подготовке военных специалистов для Вооруженных Сил Украины

В статье рассматривается актуальность исследования проблемы повышения эффективности военно-педагогического процесса и качества подготовки военных специалистов на основе информатизации военного образования и внедрения информационных технологий. Определены основные задачи, которые должна решать информатизация образования, обозначены основные общие тенденции и направления внедрения информационных технологий в систему военного образования. Рассмотрено актуальность информационной подготовки в системе подготовки военных специалистов.

Ключевые слова: система военного образования; информационные технологии обучения; компьютерные сети учебных заведений; дистанционное обучение; компьютерная технология обучения; информационная подготовка военных специалистов.

SUMMARY

Oleh Mitiahin,
Candidate of Historical Science
Anayoli Chaikovskiy,
Doctor of Historical Science, Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Informatization of education the requirement of society for military specialists training for the Armed Forces of Ukraine

Main issue. *The Modernization of education is stimulated by social order, and therefore sets new requirements for the level of training of graduates of higher institutions. But the system of common (integrated) education field in higher military institutions based on the development of education information network for military specialists of the Armed Forces of Ukraine has not yet been created.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine the main tasks for informatization of education and methods of realization; the main general tendencies and course of information technologies implementation into the military education are considered/discussed. The relevance of information preparation in the military specialists training system is considered.*

Methods of research. *Analysis, synthesis, modeling, traditional teaching methods, generalization method.*

Results. *The argumentation of own corporate information and telecommunication network development for military education system with access to the global Internet, which may solve the issues of operational management and provide the quality of military specialists training of educational level of qualification based on the application of the newest information methods and forms of education. Further research will be devoted.*

Originality. *In the article the author replied to the question about the informatization of military education and considered the main directions of its development, analyzed the means of information technologies and their influence on the educational process. He substantiated the creation of a computer network of higher military educational institutions.*

Conclusion. *Dynamic development of computer and communication technologies has identified one of the most significant features of the present - the formation of an information society characterized by global processes of informatization of all spheres of public life, in particular, the educational sphere. One of the prior directions of modernization in this area is the implementation of information and communication technologies, which ensure the restructuring of the educational process in higher military educational institutions and increase its efficiency.*

Key words. *System of military education; education information technologies; computer network of higher military educational institutions; teaching computer based teaching technologies; distance learning studying; information training preparation of the military specialists.*

Сергій Мотика,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0001-6423-7697

Леонід Олійник,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-7375-1281

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ

У статті розглянуто зміст виховання патріотизму військових ліцеїстів. Окреслено питання виховання патріотизму молоді в Україні, провідні ідеї патріотичного виховання у вітчизняній педагогічній теорії та виховній практиці, обґрунтовано актуальність і його особливе значення в сучасному українському суспільстві.

Теоретичний аспект цієї проблеми полягає у висвітленні актуальності, сутності та особливостей виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.

Пропонуються напрями перспективних досліджень із зазначеної проблематики.

Ключові слова: патріотизм; патріотичне виховання; любов до Батьківщини; військові ліцеїсти; зміст.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, держави та збройних сил, що характеризується постійним зростанням ролі духовної складової, питання виховання патріотизму, набуваючи особливого значення, стають пріоритетними державними завданнями. Однією з основ захисту суверенітету, територіальної цілісності нашої країни є патріотизм військових ліцеїстів, що ґрунтується на історичних традиціях сивої давнини.

Сьогодні, як ніколи раніше, спостерігається тенденція підвищення престижу військової служби. Подібні трансформаційні процеси вимагають від людини вироблення власної усталеної громадянської позиції, ставлення до держави як громадянина, патріота. Отже, нині серед громадянських цінностей украї необхідно зміцнювати патріотичні почуття людини, що характеризують її ставлення до свого народу й рідної землі, її готовність до трудового й героїчного подвигу в ім'я Батьківщини. До того ж важливим для суспільства є те, що взірцем громадянина-патріота мають бути саме представники учнівської молоді, зокрема військові ліцеїсти. Очевидно, що патріотизм військових ліцеїстів має певні особливості, оскільки це не лише особисте громадянське почуття, а й в подальшому – виконаний військово-професійний обов'язок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема патріотизму, пізнання його сутності привертала увагу видатних українських мислителів, державних і політичних діячів, представників науки й культури. Це знайшло своє відображення у працях, зокрема, М. Грушевського, А. Макаренка,

Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франка, Т. Шевченка та ін. Вихованню громадянина-патріота велику увагу приділяли Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський та інші українські педагоги.

Нині проблеми виховання патріотизму учнівської молоді стали предметом цілої низки дисертаційних досліджень і наукових праць українських вчених (І. Бех, М. Боришевський, В. Івашковський, В. Каюков Р. Петронговський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, К. Чорна). Важливе значення мають роботи з теорії та практики формування патріотизму у військовослужбовців Збройних Сил України (В. Алещенко, А. Афанасьєв, В. Баранівський, В. Дзюба, Я. Зорій, Ю. Красильник, Р. Кутовий, В. Мірошніченко, Л. Олійник, Г. П'янковський), водночас дослідження, присвячені вихованню патріотизму військових ліцеїстів практично відсутні.

Мета статті – обґрунтування змісту виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період державотворення в Україні характеризується складними соціально-економічними, політичними й духовними процесами. У суспільній свідомості, особливо серед молоді, набули поширення байдужість, егоїзм, індивідуалізм, цинізм, немотивована агресивність. Аналогічні тенденції, на жаль, мають місце у військових ліцеях, подальший розвиток яких висуває підвищені вимоги до самосвідомості, мотивації та життєвих настанов ліцеїстів. Відомо, що вони безпосередньо формуються й розвиваються у процесі виховання патріотизму. У зв'язку з цим є очевидною невідкладність вирішення проблем формування у військових ліцеїстів патріотизму як основи консолідації суспільства та зміцнення Збройних Сил України.

Як вважають фахівці, цілі їх виховання, зокрема патріотизму, знаходять своє відбиття у змістовному компоненті процесу виховання військових ліцеїстів, що представляє собою систему ідей, ідеалів, думок, цінностей, основних напрямків виховного впливу [1, 157]. Цей компонент має відповісти на такі запитання:

– на яких ідеалах і цінностях слід виховувати учнівську молодь в умовах військового ліцею?

– що вони повинні опанувати у процесі виховання патріотизму?

Під категорією «зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею» треба мати на увазі два аспекти: по-перше, державні вимоги до виховання загалом і виховання патріотизму зокрема; по-друге, специфіку військового виховання, що викладена в Концепції виховної роботи у ЗС та інших військових формуваннях України [2], Концепції гуманітарного та соціального розвитку у ЗС України [3] й інших документах.

Формування моральних якостей особистості, правової культури (усвідомлення верховенства права, повага до державних символів), готовності до виконання конституційних обов'язків, усвідомлення національної ідентичності, а також утвердження національних і загальнолюдських цінностей складають мету виховання патріотизму молоді.

Однією з його складових є виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, спрямоване на розвиток особистості на основі бойових традицій свого народу, формування готовності до захисту Вітчизни, а також мотивації до військової служби, фізичної та психологічної готовності до проходження її у збройних силах, підготовку до оволодіння військовими професіями.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею проводиться шляхом допризовної підготовки в середніх загальноосвітніх навчальних закладах мережею військових ліцеїв, зокрема Київським військовим ліцеєм імені Івана Богуна й Військово-морським ліцеєм, а також ліцеями з посиленою військово-фізичною підготовкою. Їх діяльність регулюється наказом Міністерства оборони України від 17.07.2003 р. № 1087 «Про затвердження Положення про військовий ліцей», постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.1999 № 717 «Про затвердження Положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» тощо.

Військовий ліцей є загальноосвітнім навчальним закладом із військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійною підготовкою, що передбачає проведення поглибленої допризовної та посиленої фізичної підготовки й виховання в юнаків готовності до військової служби, а також можливість здобуття первинних військових знань і навичок, необхідних для подальшого навчання у вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, що мають військові навчальні підрозділи.

Сьогодні завдяки висвітленню у засобах масової інформації основних віх діяльності Збройних Сил України, більшої відкритості Міністерства оборони України спостерігається істотне підвищення зацікавленості молоді військовими професіями [5]. Проте виховання патріотизму учнівської молоді потребує системності та послідовності, зокрема удосконалення нормативно-правової бази. За часи незалежності в Україні було розроблено низку концепцій патріотичного виховання, а саме: Концепція національної системи виховання (1996 р.), Концепція національно-патріотичного виховання (2009 р.), Концепція виховання ліцеїстів військових ліцеїв (2010 р.), Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р.), Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр. Проте жодну з них не було втілено в життя через відмінності в поглядах правлячих еліт на ідеологію й напрями розвитку освіти та нерозробленість державних програм із їх реалізації.

Наразі прийнято нову Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, принциповою відмінністю якої є конкретний план заходів щодо її реалізації і планування етапів упровадження патріотичного виховання. Особлива увага в ній зосереджується на здійсненні військово-патріотичного виховання як необхідної умови національної безпеки [6].

Одним зі шляхів реалізації виховання патріотизму є участь молоді в заходах патріотичного спрямування, зокрема, присвячених загальнодержавним святам, героїзації захисників незалежності України в

сучасних умовах та минулому [7]. У загальноосвітніх навчальних закладах здійснено низку заходів, ініційованих Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством оборони України, що мали на меті формування в дітей та молоді національної ідентичності на прикладах мужності військовослужбовців Збройних Сил України [7]. Крім того проведення спортивних заходів і військово-патріотичних ігор (наприклад «Джура», «Кадет») сприяє пропагуванню здорового способу життя та підвищенню загального рівня фізичної підготовки молоді, а також зміцненню міжрегіональних зв'язків дітей і юнацтва.

Виховання патріотизму школярів загалом та учнівської молоді в умовах військового ліцею зокрема є питанням державного значення, адже пов'язане з національною безпекою. Особлива увага має бути зосереджена на його реалізації саме в системі середньої освіти, військових ліцеїв, сприяючи усвідомленню молоддю ролі збройних сил і значущості військової професії в сучасних умовах.

Під час визначення змісту виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею необхідно також мати на увазі їх загальний освітній рівень, фізичний і морально-психічний стан, індивідуально-психічні особливості, майбутню військово-професійну діяльність.

Добір змісту виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею має враховувати такі вимоги:

- відповідати соціальному замовленню українського суспільства, вимогам, що висувуються до виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею;
- бути спрямованим на здійснення головної мети виховання патріотизму – формування й розвитку патріотично налаштованої, всебічно й гармонійно розвиненої особистості військового ліцеїста – громадянина та патріота України;
- спиратися на сучасні загальнолюдські, національні, військові цінності, ідеали й сформулювати патріотичний світогляд;
- відповідати духовним і фізичним можливостям вихованців, сприяти їх активізації на самовиховання;
- сприяти єдності їх виховання, навчання, розвитку, психологічної підготовки та самовдосконалення.

Зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею є важливим елементом процесу виховання військовослужбовців і відображається в його основних напрямках: військово-професійне виховання, національне виховання, моральне виховання, розумове виховання, естетичне виховання, соціально-правове виховання, родинно-сімейне виховання, фізичне виховання.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, як і громадян України в цілому, по суті, не існує ізольовано від вищезазначених напрямів виховання. Це інтегруючий напрям, що органічно поєднує в собі «ціннісні зрізи» основних напрямів виховання: військово-професійного,

національного, морального, родинно-сімейного, естетичного, соціально-правового, екологічного, фізичного виховання тощо. Тобто виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, зокрема його зміст, можна вважати ціннісним компонентом будь-якого напрямку військового виховання.

Необхідно враховувати, що зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею визначається не лише цілеспрямовано організованим виховним процесом у військовому ліцеї, але всім спектром моральних і психологічних впливів на особистість ліцеїста. Тому ефективність виховного процесу значною мірою залежатиме від узгодженості організаційної та педагогічної діяльності всіх суб'єктів виховання.

У процесі виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею формується патріотична свідомість як результат відображення в їх свідомості «атрибутів Вітчизни» та ЗС України, що є сукупністю ціннісних елементів будь-якої форми суспільної свідомості. Її можна розглядати як складну систему ідей і поглядів, патріотичних та бойових традицій і принципів поведінки, почуттів та настроїв народу України, соціальних груп й індивідів, які слугують ідеальними збуджувальними мотивами дій, спрямованих на громадянський розвиток особистості та захист Вітчизни. Сформованість патріотичної свідомості характеризує сутність особистісних перетворень у психіці військового ліцеїста, що відбуваються у процесі виховання патріотизму.

Ураховуючи погляди фахівців, головним результатом вихованості громадянина-патріота – військового ліцеїста можна вважати розвиненість у нього комплексу особистісних якостей. На основі аналізу існуючих наукових робіт ми визначили особистісні якості й риси характеру військових ліцеїстів, що є «...основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки» [4].

Основними завданнями виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею є формування в молодих громадян України високої самосвідомості й патріотизму, активної життєвої позиції, національної гідності, готовності до виконання конституційного та громадянського обов'язку щодо захисту національних інтересів України. Військове виховання здійснюється протягом усього освітнього процесу ліцеїстів. Ступінь їх вихованості визначається також рівнем загальновійськової підготовки, що вимагає великих вольових зусиль, самодисципліни, організованості, витривалості, фізичної й моральної напруги. Це формує у військових ліцеїстів морально-психологічні якості, в основі яких лежить воля.

Зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею спрямовується на її залучення до позакласної діяльності, що сприяє задоволенню потреб військових ліцеїстів у формуванні патріотичного мислення, патріотичної свідомості, розвитку інтелекту особистості для активної громадянської позиції та реалізації її у практичній діяльності.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею – це, передусім, комплекс системних заходів спрямованих на:

- виховання в ліцеїстів свідомого виконання свого громадянського обов'язку, вірності Військовій присязі, формування внутрішньої необхідності суворого виконання військових атрибутів, наказів командирів, якісного навчання;

- розвиток духовної та психологічної готовності майбутніх воїнів захищати свою Батьківщину;

- виховання морально-бойових якостей, активної громадянської позиції, упевненої реакції на бойові ситуації, готовності до суворих іспитів і самопожертви в ім'я України та її народу;

- формування у військових ліцеїстів провідних мотивів до оволодіння військовими знаннями, високого рівня фізичної підготовки й витривалості;

- підвищення престижу військової служби у лавах Збройних Сил України, формування бажання в них навчатися у вищих військових навчальних закладах;

- розвиток у військових ліцеїстів загальнолюдських цінностей, національної гордості, морально-психологічних якостей громадянина-патріота;

- удосконалення організації, форм і методів виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.

На сучасному складному етапі розвитку українського суспільства, держави та Збройних Сил України проблема виховання патріотизму військових ліцеїстів набуває особливого значення. Це викликано суттєвим підвищенням ролі духовного компонента у функціонуванні військових ліцеїв, неможливістю активізації позитивно спрямованої соціальної активності військових ліцеїстів без кардинального підвищення рівня їх патріотичної вихованості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею спрямовано на формування у військових ліцеїстів патріотичної свідомості, самосвідомості й комплексу професійних та особистісних якостей (морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних, фізичних). Найсуттєвішим критерієм їх сформованості ми вважаємо стійку готовність майбутніх воїнів до ефективної військово-професійної діяльності, сумлінного виконання військового обов'язку, прагнення практичними справами зміцнювати Українську державу та її збройні сили.

Отже, під поняттям «зміст виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею» можна розуміти систему духовних, патріотичних, військово-професійних знань, навичок, умінь, норм і правил поведінки, оволодіння якими забезпечує формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості військового ліцеїста – громадянина-патріота України, його прилучення до загальнолюдських, національних, військових цінностей, освоєння ним світоглядних, морально-етичних та інших властивостей, формування їх індивідуальності й підготовку до захисту Батьківщини.

Перспективами подальшого дослідження є визначення технології виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Військове виховання: історія, теорія та методика: навч. посіб. / За ред. В. В. Ягупова. – К.: “Graphic&Design”, 2002. – 306 с.
2. Концепція виховної роботи у Збройних силах та інших військових формуваннях України, затверджена Указом Президента України від 4 вересня 1998 року № 981/98 // Зб. указів Президента України. – К.: Політвидав, 1998. – Вип. 3. – С. 203–207.
3. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України : Затверджена Указом Президента України від 12 січня 2004 року № 28/2004 // Народна армія. – 2004. – 4 лютого. – С. 1–2.
4. Косарева Н. І. Особливості громадянського виховання студентської молоді // Громадянське виховання студентської молоді в умовах трансформації суспільства: Зб. наук. ст.: За мат. Всеукр. наук.-практ. сем. / М. П. Лукашевич та ін. (ред.). – Черкаси, 1998. – С. 61–69.
5. Молодь обирає військо // Народна армія. – 2015. – №70 (5405). – С. 6
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 № 641 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ru/aboutministry/normative/4068->
7. Указ Президента України від 12 червня 2015 № 334 “Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді” // Офіційний вісник Президента України від 18.06.2015 р., № 14, стор. 45, стаття 971.

REFERENCES

1. Viys'kove vykhovannya: istoriya, teoriya ta metodyka: Navch. posib. [Military education: history, theory and methodology: Teaching. manual] / Za red. V. V. Yahupova. - K.: “Graphic&Design”, 2002. – 306 s.
2. Kontsepsiya vykhovnoyi roboty u Zbroynykh sylakh ta inshykh viys'kovykh formuvannyakh Ukrayiny, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 4 veresnya 1998 roku # 981/98 [The concept of educational work in the Armed Forces and other military formations of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine of September 4, 1998, No. 981/98] // Zb. ukaziv Prezydenta Ukrayiny. – K. : Polityvydav, 1998. – Vyp. 3. – S. 203-207.
3. Kontsepsiya humanitarnoho i sotsial'noho rozvytku u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny : Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 12 sichnya 2004 roku # 28/2004 [Concept of humanitarian and social development in the Armed Forces of Ukraine: Approved by the Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2004 No. 28/2004] // Narodna armiya. – 2004. – 4 lyutoho. – S. 1–2.
4. Kosaryeva N. I. Osoblyvosti hromadyans'koho vykhovannya student-s'koyi molodi // Hromadyans'ke vykhovannya student-s'koyi molodi v umovakh transformatsiyi suspil'stva: Zb. nauk. st.: Za mat. Vseukr. nauk.-prakt. sem. [Features of civic education of student youth // Civic education of student youth in conditions of transformation of society: Zb. sciences st. : behind the mat. Allukr science-practice this] / M.P. Lukashevych ta in. (red.). – Cherkasy, 1998. – S. 61–69.
5. Molod' obyraye viys'ko [Youth chooses an army] // Narodna armiya. – 2015. – #70 (5405). – S. 6
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16 chervnya 2015 # 641 “Pro zatverdzhennya Kontsepsiyyi natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi,

Zakhodiv shchodo realizatsiyi Kontseptsiyi natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi ta metodychnykh rekomendatsiy shchodo natsional'no-patriotychnoho vykhovannya y zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh" [Elektronnyy resurs]. [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 16, 2015 No. 641 "On Approval of the Concept of National Patriotic Education of Children and Youth, Measures to Implement the Concept of National Patriotic Education of Children and Youth and Methodological Recommendations on National Patriotic Education in General Educational Institutions" [Electronic resource]] – Rezhyhm dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ru/aboutministry/normative/4068->

7. Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 12 chervnya 2015 # 334 "Pro zakhody shchodo polipshennya natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey ta molodi" [Decree of the President of Ukraine dated June 12, 2015 No. 334 "On Measures to Improve the National Patriotic Education of Children and Youth"] // Ofitsiynyy visnyk Prezydenta Ukrayiny vid 18.06.2015 r., # 14, stor. 45, statyya 971.

РЕЗЮМЕ

Сергей Мотыка,
Военный институт Киевского
национального университета имени Тараса Шевченко
Леонид Олейник,
кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны
Украины имени Ивана Черняховского

Содержание воспитания патриотизма ученической молодежи в условиях военного лицея

В статье рассмотрено содержание воспитания патриотизма военных лицеистов. Очерчены вопрос воспитания патриотизма молодежи в Украине, ведущие идеи патриотического воспитания в отечественной педагогической теории и воспитательной практике, обосновано актуальность и значение в современном украинском обществе. Теоретический аспект этой проблемы определяется актуальностью, сущностью и особенностями воспитания ученической молодежи в условиях военного лицея. Предлагаются направления перспективных исследований с заявленной проблематики.

Ключевые слова: патриотизм; патриотическое воспитание; любовь к Родине; военные лицеисты; содержание.

SUMMARY

Serhii Motyka,
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Leonid Oliynyk,
candidate of pedagogical sciences, senior research fellow
National Defence University of Ukraine
named after I. Cherniahovskyi

The content of patriotic education among military lyceum students

Introduction. The article considers the content of patriotic education among military lyceum students. The issues of patriotic education of youth in Ukraine, and the leading ideas of patriotic education in the national pedagogical theory and educational practice have been considered. The relevance and its special significance in the modern Ukrainian society have been substantiated. The directions for the perspective research of the mentioned challenge have been offered. The theoretical aspect of this issue is to highlight the relevance, essence and peculiarities of patriotic education among military lyceum students.

Purpose. Taking into account the lack of scientific development of this problem, the article aims to substantiate the content of upbringing of patriotism of student youth in conditions of military lyceum

Methods In determining the content of upbringing of patriotism, young students studying in a military environment use the theoretical methods for assessing the formation of patriotism of students in the conditions of military lyceum: general educational level, physical and psychological state, individual psychic features, future military-professional activities.

Results. At the present complex stage of development of the Ukrainian society, the state and the Armed Forces of Ukraine, the issues of patriotic education among military lyceum students are of a particular importance. This is due to a significant increase in the role of the spiritual component in the functioning of military lyceums, the impossibility of activating the positively directed social activity of military lyceum students without radical improvements of the level of patriotic education.

The notion of "the content of patriotic education among military lyceum students" may mean the system of spiritual, patriotic, and military-professional knowledge, skills, abilities, norms and rules of conduct, the mastery of which ensures the formation of a harmoniously developed, socially active person of military lyceum student - a citizen- the patriot of Ukraine, his attachment to universal, national and military values, the development of his philosophical, moral and ethical and other properties, the formation of individuality and readiness to protect the Motherland. The education of patriotism among students in the military lyceum is primarily a complex of systemic measures aimed at:

the upbringing of military lyceum students by the conscious fulfillment of their civil duty, loyalty to the Military oath, the formation of the internal necessity of strict implementation of military attributes, orders of commanders, qualitative training;

the formation of the spiritual and psychological readiness of military lyceum students - future warriors, with the weapon in their hands to protect their homeland;

education of moral and combat qualities, active civilian stance, confident reaction to combat situations, readiness for harsh exams and self-sacrifice in the name of Ukraine and its people;

formation of leading motives for military lyceum students to master military knowledge, high level of physical fitness and endurance;

increase the prestige of military service in the ranks of the Armed Forces of Ukraine, the formation of the desire of military lyceum students to study in higher military educational institutions;

development of universal human values in the military lyceum students, national pride, moral and psychological qualities of a patriotic citizen;

perfection of the organization, forms and methods of education of patriotism of studying youth in the conditions of military lyceum.

Originality. The scientific novelty and practical significance of the research results is determined by a significant increase in the role of the spiritual component in the functioning of military lyceums, the impossibility of activating the positively directed social activity of military lyceum students without dramatically increasing the level of their patriotic upbringing.

Conclusion. Thus, patriotic education among military lyceum students is aimed at the formation of patriotic consciousness, self-consciousness and the corresponding complex of professional and personal qualities (moral-political, civilian, military-professional, social-psychological, mental, physical) in military lyceum students. The most significant criterion for their formation is the firm commitment of future warriors to effective military-professional activities, the faithful fulfillment of military duty, and the desire to strengthen the Ukrainian state and its armed forces by practical actions.

Prospects for further research on the definition of technology for the upbringing of the patriotism of young students in the conditions of the military lyceum.

Key words: patriotism; patriotic education; love of the Motherland; military lyceum students; content.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто проблеми подальшого удосконалення правового статусу військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах України. Визначено порядок реєстрації господарської діяльності військових частин Збройних Сил України. Висвітлено роль Міністерства оборони України як засобу реалізації повноважень військових частин у сфері господарської діяльності. Сформульовано пріоритетні державні завдання щодо підвищення ефективності господарської діяльності у Збройних Силах України та удосконалення законодавства України щодо правового статусу військових частин як основного суб'єкта господарської діяльності.

***Ключові слова:** військова частина; законодавство; господарська діяльність; Міністерство оборони України; Збройні Сили України.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогодні необхідною умовою успішного виконання поставлених завдань Збройними Силами України є законодавче визначення правового статусу військової частини як основного суб'єкта господарської діяльності, що тягне за собою появу нових законів України стосовно господарської діяльності військових частин. Одним із таких нормативно-правових актів є Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України». Це, безумовно, викликає необхідність відповідних наукових досліджень, спрямованих на удосконалення правового статусу військової частини як суб'єкта господарської діяльності, оскільки зараз на Збройні Сили України покладено основні функції із захисту територіальної цілісності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми, пов'язані з господарською діяльністю військових частин, розглядалися представниками господарсько-правової, цивільно-правової, земельно-правової, військово-адміністративної науки. У працях В.К. Белова, П. П. Богуцького, О. М. Вінник, О. Р. Зельдії, І. В. Кириленка, П. М. Кондика, А. В. Кудашкіна, І. Ю. Марка, В. І. Мунш, Ю. А. Поніматченка, О. М. Суркова порушувалися загальні питання організації військового господарювання, ознак правового, режиму військово-господарської діяльності на сучасному етапі існування Збройних Сил України як одного з різновидів спеціального суб'єкту господарювання. Окремим аспектам правового статусу майна, закріпленого за військовими частинами, зокрема, отриманого від їх власної господарської діяльності, присвячено праці А. В. Венедиктова, В. В. Віноградова, В. В. Лесового, О. М. Пащеї, М. З. Романюка, В. С. Щербини та Л. М. Сморгочкової.

Мета статті – вивчення принципів положень законодавства України щодо існуючої системи реєстрації військової частини як основного суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах України, обліку, списання та інвентаризації військового майна.

Відповідно до цього у статті зосереджено увагу на виконанні таких основних завдань:

- охарактеризувати специфіку військово-господарської діяльності ЗСУ на сучасному етапі їх існування, а також дослідити стан та особливості її правового регулювання;

- висвітлити правову природу й уточнити поняття господарсько-дохідної діяльності, що здійснюється військовими частинами ЗСУ;

- визначити господарсько-правовий статус військових частин, а також особливості правового режиму майна, закріпленого за військовими частинами як суб'єктами господарювання.

Методи дослідження. У дослідженні використано систему різних методів та прийомів наукового пізнання. Серед них основна роль належить діалектичному, системному й формально-логічному, за допомогою яких досліджуються роль і місце інституту господарської діяльності збройних сил, а також споріднених із ним інших інститутів військово-господарського права в системі господарського законодавства України, реалізація ідеї збалансованого урахування публічних і приватних інтересів у специфічних умовах правового режиму господарювання військових частин, співвідношення загальних і спеціальних норм права в цій сфері, сутність (правова природа) господарської діяльності Збройних Сил України.

Досягнення мети дослідження сприяло комплексне застосування етимологічно-телеологічного, семантичного й системного методів аналізу правових норм, зокрема при з'ясуванні господарської правосуб'єктності військових частин правового режиму державного майна, закріпленого за Збройними Силами України, особливості його використання в господарській діяльності військ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 17 Конституції України на Збройні Сили України покладено обов'язок захисту суверенітету територіальної цілісності й недоторканості нашої держави.

Основу структури Збройних Сил України становлять військові частини, оскільки саме в них вирішується більшість питань бойової підготовки та адміністративно-господарської діяльності.

Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» у статті 3 визначає перелік суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність у збройних силах.

Згідно з цією нормою суб'єктами господарської діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи й організації Збройних Сил України, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету країни, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень і

видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням [1].

Таким чином, військові частини, заклади, установи, організації й інші структури збройних сил і раніше, зокрема за часів колишнього СРСР, були учасниками цивільно-правових та господарсько-правових відносин. Проте їх правосуб'єктність значно обмежувалася. Деякі цивільно-правові й господарсько-правові аспекти функціонування збройних сил, зокрема порядок утворення і діяльності військових частин, у той час регулювалися фрагментарно на рівні відомчих нормативно-правових актів.

Варто також підкреслити, що в українському законодавстві військові частини як суб'єкти господарської діяльності можуть використовуватися в узагальненому розумінні, містячи перелік усіх вище зазначених суб'єктів [2, 4-7].

Відповідно до Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України під військовими частинами розуміються частини, що входять до складу з'єднань, окремі частини, кораблі, установи, військово-навчальні заклади, об'єкти й організації Збройних Сил України, які ведуть своє господарство, а також адміністративно-господарські частини, відділення, відділи, управління та інші господарські підрозділи, органи військового управління відповідних рівнів, на які покладено завдання щодо матеріального й технічного забезпечення діяльності цих органів і їх особового складу [3].

Аналіз норм, що регулюють господарську діяльність у Збройних Силах України, дозволяє виділити деякі ознаки вказаних суб'єктів.

По-перше, це структури, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

По-друге, наявність відокремленого господарства. Відповідно до законодавства під відокремленим слід розуміти функціонування у військовій частині відповідних служб забезпечення: фінансової, речової, пально-мастильних матеріалів, квартирно-експлуатаційної, медичної, технічного забезпечення, продовольчої тощо. Фактично під відокремленістю господарства частини мається на увазі її майнова відокремленість як ознака відокремленості юридичної особи від інших юридичних осіб та держави.

Наступними ознаками суб'єкта господарської діяльності є наявність у військової частини кошторису надходжень і видатків та рахунків в установах банків.

Думки й праці вчених і практиків, у яких можна знайти більше теоретичних досліджень із проблематики правового регулювання у сфері оборони, з правових аспектів провадження військовими частинами економічної та господарської діяльності неоднозначні. Спільним є визнання того, що армія не може стояти осторонь процесів реформування економіки, а отже, ці частини мають бути повноправними учасниками цивільно-правових і господарсько-правових відносин [2, 4-7].

Здійснення структурами збройних сил господарської діяльності має виключно дозвільний характер. З теоретичних позицій маємо класичну

форму взаємовідносин «по вертикалі й горизонталі», тобто регулювання стосунків органів господарського управління та господарюючих суб'єктів.

Говорячи про види господарської діяльності, необхідно звернути увагу на те, що на підставі ч. 2 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється вказаним частинам, визначений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 року № 1171 «Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил» [4].

Затверджений перелік є досить специфічним, оскільки складений з урахуванням положень Державного класифікатора видів економічної діяльності, затвердженого Наказом Державного комітету зі стандартизації, метрології та сертифікації від 22 жовтня 1996 року № 441. Специфіка переліку полягає в тому, що він визначає не тільки види діяльності для частин збройних сил, а й для інших військових формувань. Перелік містить широкий спектр видів названої діяльності, що дозволяється провадити військовим частинам [5].

Крім того він підкреслює, що військові частини, що займаються оптовою та роздрібною торгівлею, реалізують тільки ту продукцію, що виробляється ними безпосередньо. Ці військові частини не можуть реалізовувати закріплене за ними військове майно й займатися посередницькою діяльністю.

Також ч. 3 ст. 3 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» визначено, що господарська діяльність, яка підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання у встановленому законом порядку ліцензії без справляння плати за її видачу.

Цей закон закріплює загальні особливості відповідальності військової частини як суб'єкта господарської діяльності. За невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також шкоду й збитки, заподіяні довіллю, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі, військова частина як суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність, передбачену законом і договором. Вона відповідно до своїх зобов'язань відповідає коштами, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису (крім захищених статей), а в разі їх недостатності відповідальність несе Міністерство оборони України. Стягнення за зобов'язаннями військової частини не може бути накладено на майно, за нею закріплене.

Обмеження або припинення її господарської діяльності може бути здійснено за рішенням Міністерства оборони України [1].

Отже, можна підсумувати, що військова частина є основним суб'єктом господарської діяльності у Збройних Силах України, ураховуючи те, що законодавець під нею часто узагальнено має на увазі військові частини, установи, організації й інші структури збройних сил.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» порядок реєстрації військових частин як суб'єктів

господарської діяльності у Збройних Силах України визначається Кабінетом Міністрів України [1].

Так, відповідно до Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2011 року № 749 (далі Порядок), реєстрації підлягають військові частини, заклади, установи й організації збройних сил (далі – військові частини), що здійснюють господарську діяльність із метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності шляхом включення до реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності [6].

Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності проводиться Мінобороною відповідно до названого Порядку та Положення про порядок ведення реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності, що ним затверджується.

Виходячи зі змісту Порядку, варто підкреслити, що військова частина як суб'єкт господарської діяльності може:

- а) почати здійснювати господарську діяльність після реєстрації;
- б) припинити господарську діяльність разом із виключенням із реєстру;
- в) змінити вид господарської діяльності шляхом перереєстрації.

При здійсненні реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності вона може бути включеною до реєстру або ж їй відмовлять.

Відповідно до Порядку реєстрація проводиться шляхом внесення до Міноборони подання про реєстрацію військової частини як суб'єкта господарської діяльності у збройних силах, до якого додаються реєстраційна картка військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах України, довідка про включення військової частини до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Міноборони у десятиденний термін із моменту одержання зазначених документів проводить або відмовляє в реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності у збройних силах. У разі позитивного висновку Міноборони видає свідоцтво.

Військова частина у десятиденний термін із моменту одержання свідоцтва інформує про свою реєстрацію податковий орган та орган Державного казначейства за своїм місцезнаходженням. У разі зміни місцезнаходження, найменування та інших відомостей вона в такий же термін зобов'язана в установленому порядку повідомити про це зазначені органи.

Відмова в реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності може мати місце в тому випадку, якщо:

- планований вид господарської діяльності не зазначено в переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам;
- здійснення господарської діяльності знижуватиме рівень бойової та мобілізаційної готовності військової частини;

– у ній відсутня відповідна матеріально-технічна база й умови для здійснення господарської діяльності.

Припиняється господарська діяльність військової частини також за рішенням Міноборони. У цьому разі військова частина виключається з реєстру, про що Міноборони повідомляє у п'ятиденний термін податковий орган та орган Державного казначейства за її місцезнаходженням.

У разі зміни виду господарської діяльності проводиться перереєстрація військової частини як суб'єкта цієї діяльності у збройних силах, про що вносяться зміни у свідоцтво про реєстрацію. Вона здійснюється на підставі подання, до якого додається нова реєстраційна картка.

При зміні умовного або дійсного найменування військова частина протягом п'яти днів із дати прийняття відповідного рішення, а в разі зміни місцезнаходження – протягом п'яти днів із дати завершення передислокації подає до Міноборони нову реєстраційну картку, на підставі якої вносяться зміни у свідоцтво [7].

Висновок. Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України передбачає реєстрацію, зміни найменування та місця знаходження військових частин, а також порядок припинення і зміни виду господарської діяльності, а тому в повному обсязі визначений її господарсько-правовий статус як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48.
2. Кондик П. М., Овсяник В. І. Проблеми правового регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України / П. М. Кондик, В. І. Овсяник // Народна армія. – 2007. – № 25 (1718). – С. 4–7.
3. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України» // Міністр оборони України. – 1997. – № 300.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил України» // Кабінет Міністрів України. – 2009. – № 1171.
5. Наказ Державного комітету по стандартизації, метрології і сертифікації // Державний комітет по стандартизації, метрології і сертифікації. – 2009. – 1996. – № 441.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах» // Кабінет Міністрів України. – 2011. – № 749.
7. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про порядок ведення реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності» // Міністр оборони України. – 2007. – № 635.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro gospodarsku diylnist y Zbroenih silah Ukraine” [Lex Ucraina Armati Virium et oeconomicos de Ucraina”]. “Widomosti Werhownoi Radu Ukrainu”, – 1999r. - №48. (in Ukrainian).

2. Konduk, O. Owsjnik, W. (2007). Problemu hrawowego reguluwanj ekonomichnoi ta gospodarskoj dijnosti Zbroinuh Sil Ukrainu [Cognoscentium quaestiones de legalis constitutio res oeconomicae activities de Armati Virium de Ucraina]. Narodna armij. 3, 4-7 (in Ukrainian).

3. Nakaz Ministra oboronu Ukrainu “Pro zatwerdgennj Pologennj pro wijskowe (korabelne) gospodarstwo Zbroinuh Sil Ukrainu” [Ordo Ministro Defensionis Ucraina “De probatio militum (navis) facilities de Armati Virium Ucraina”]. Ministr oboronu Ukrainu - 1997.- № 300. (in Ukrainian).

4. Postanowa Kabinety Ministriw Ukrainu “Perelik widiw gospodarskoj dijnosti, zdijsnennj jkoi dozwoľjetsj wiskowum chastunam Zbroinuh Sil Ukrainu” [Quod CISTELLULA de Ministros, Ucraina album of economic De actionibus, quarum licet implementation de signis de Armati Virium Ucraina”]. “Kabinet Ministriw Ukrainu”, - 2009. - №1171. (in Ukrainian).

5. Naraz Dergawnogo komitety po standartuzacii, metrologii I sertufikacii .[Ad quintum pro standardization Committee res publica, rei publicae Committee pro standardization]. “Dergawnuj komitet po standartuzacii, metrologii I sertufikacii” – 2009. - 1996. - №441.(in Ukrainian).

6. Postanowa Kabinety Ministriw Ukrainu “Porjdok reistracii wiiskowuh chasten jk sybektiw gospodarskoj dijnosti e zbroinuh Silah Ukrainu”. [Ad sextum CISTELLULA de Ministros, Ucraina “De modo procedendi in negotiis et rebus unitates adnotatione de Armati Virium”]. “Kabinet Ministriw Ukrainu”, - 2011. - №749. (in Ukrainian).

7. Nakaz Ministra oboronu Ukrainu “Pro zatwerdgennj Pologennj pro porjdok wedennj reestry wiiskowuh chastun jk sebektiw gospodarskoj dijnosti” [Ordo Ministro Defensionis Ucraina “De probatio processus actis mandare entitatum unitates negotium”]. Ministr oboronu Ukrainu - 2007.- № 635/ (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Иван Пискун,

кандидат юридических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности правового статуса воинской части как субъекта хозяйственной деятельности

Рассмотрено проблемы дальнейшего совершенствования правового статуса воинской части как субъекта хозяйственной деятельности в Вооруженных Силах Украины. Определено порядок регистрации хозяйственной деятельности воинских частей Вооруженных Сил Украины. Показано роль Министерства обороны Украины как средства реализации полномочий воинских частей в сфере хозяйственной деятельности. Сформулированы приоритетные государственные задания по повышению эффективности хозяйственной деятельности в Вооруженных Силах Украины и совершенствования законодательства Украины касательно правового статуса воинских частей как основного субъекта хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: воинская часть; законодательство; хозяйственная деятельность; Министерство обороны Украины; Вооруженные Силы Украины.

SUMMARY

Ivan Piskun,

Candidate of sciences Law, Associate Professor
National Defence University of Ukraine
Named after Ivan Cherniakhovskyi

Features of the legal status of the military unit as a subject of economic activity

Introduction. *The modern period is a necessary condition for the successful accomplishment of the tasks set by the before Armed Forces of Ukraine, the legislative definition of the legal status of the military unit as the main subject of economic activity, which entails the appearance of new laws of Ukraine regarding the economic activities of military units. One of such normative legal acts is the Law of Ukraine "On economic activity in the Armed Forces of Ukraine". This, of course, calls for appropriate scientific research aimed at improving the legal status of the military unit, as a business entity, since in the modern period, the Armed Forces of Ukraine have the basic functions for protecting the territorial integrity of Ukraine.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the fundamental provisions of the Ukrainian legislation regarding the existing system of registration of the military unit, as the main subject of economic activity in the Armed Forces of Ukraine, registration, write-off and inventory of military property:*

*Accordingly, the article focuses on the following main tasks:
to characterize the specifics of the military-economic activity of the Armed Forces of Ukraine at the present stage of their existence, as well as to investigate the state and peculiarities of its legal regulation;*

to highlight the legal nature and clarify the concept of economic and income activities carried out by the military units of the Armed Forces;

to determine the economic and legal status of military units, as well as the features of the legal regime of property, enshrined in military units as economic entities.

Methods. *The study uses a system of various methods and techniques of scientific knowledge. The methods are dialectic, systemic and formal logical, for which the research is being carried out: the role and place of the institute of the economic activity of the Armed Forces, as well as other related institutions of the economic law in the system of economic legislation of Ukraine, the implementation of the idea of balanced consideration of public and private interests in the specific conditions of the legal regime of management of military units, the ratio of general and special norms of law in this area, the essence (legal nature) of economic activity of The Armed Forces of Ukraine.*

Results. *Thus, the procedure for registration of military units as economic entities in the Armed Forces of Ukraine envisages registration, change the name and location of military units, as well as the procedure for terminating and changing the type of economic activity, and therefore (in full) its economic and legal status as the subject of economic activity in the Armed Forces of Ukraine.*

Key words: *military unit; legislation; economic activity; Ministry of Defense of Ukraine; Armed Forces of Ukraine.*

ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ПОНЯТЬ СИСТЕМНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОСТІ

У статті розглянуто проблему якості підготовки військових фахівців як основоположну складову функціонування педагогічної системи вищого військового навчального закладу. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, сутність, принципи та структуру якості як системної категорії, технологічний підхід до якості освіти у складі таких складових: проєктивна, процесуальна, контрольна, моніторингова, коригувальна. Розглянуто системний підхід до змісту вищої військової освіти як складової процесу проєктування підготовки військових фахівців.

Ключові слова: *якість освіти; підготовка військових фахівців; система; технологізація; управління; проєктування; зміст освіти; коригування.*

Постановка проблеми. Необхідність та актуальність дослідження проблеми якості підготовки військових фахівців у сучасних умовах визначається низкою чинників: по-перше, від якості їх підготовки залежить рівень обороноздатності держави, бойової готовності й боєздатності Збройних Сил (ЗС) України; по-друге, якість освіти визначає розвиток військової науки і техніки, озброєння та їх застосування і є вагомим інвестиційним ресурсом у сектор безпеки та оборони держави; по-третє, якість підготовки офіцерських кадрів сприяє формуванню важливості й престижності військової служби; по-четверте, якість військової освіти сприяє формуванню військової еліти, загальної культури військового середовища й визначає їх позитивний вплив на суспільство та статус військовослужбовців у суспільстві; по-п'яте, якість підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності військової освіти нашої держави серед інших країн, де готуються військові професіонали; по-шосте, якість здобутих військовими фахівцями у ВВНЗ компетенцій, знань, умінь, навичок визначає їх спроможність високоефективно виконувати завдання в миротворчих операціях з підтримання миру й безпеки, дієво сприяє утвердженню авторитету нашої держави та її ЗС на міжнародній арені; по-сьоме, стійким глобалізаційним падінням якості освіти й відсутністю універсального інструментарію її оцінки.

Тривалі за часом традиційні підходи до підготовки фахівців, що мали місце в наукових дослідженнях, виходили переважно зі специфічних цілей і змісту освіти, методологічних та ідеологічних настанов, наявних політичних, військових, технологічних й економічних вимог та умов. При цьому проблема якості освіти декларувалася, але не знаходила дієвої матеріалізації

внаслідок недостатньої дослідженості питань її системності й технологічності.

Аналіз досліджень і публікацій. Вимоги щодо підвищення захисту національних інтересів, територіальної цілісності України, боєздатності військ (сил), якості підготовки військових фахівців усіх ступенів освіти, рівнів військового управління, основних стратегічних напрямів розвитку освіти містяться в основоположних нормативно-правових актах (Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року).

Проблеми якості освіти, освітньої діяльності знайшли відображення в ряді наукових праць, а саме: сутність категорії якості та її вимірювання [3], дидактичні засади підготовки військових фахівців, інноваційна спрямованість військової освіти [6; 12], основні засади контролю якості навчання [5], Деякі наукові видання й публікації, нормативні документи присвячено теоретичним і практичним питанням управління якістю освіти, впливу мотиваційних чинників на неї й діяльність колективів, моніторингу якості підготовки військових фахівців [2; 4; 11].

Метою статті є обґрунтування якості підготовки військових фахівців як системи та технології.

Виклад основного матеріалу. Поняття «якість» – філософська категорія, що «...виражає внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших» [1, с. 1423]. Одночасно якість – це об'єктивна й достатньо повна характеристика об'єктів, що виявляється в сукупності їх властивостей [9, с. 567].

Як стверджує К.В. Корсак, застосування цього поняття до освіти – «порівняно нова справа, викликана самим життям, пошуками як загальноприйнятого його визначення, так і формування засобів вимірювань» [3, с. 121]. Якість, як вважає П. П. Одерій, «...містить комплекс ознак: оволодіння системою знань, навичок і вмінь використовувати їх у професійній діяльності» [5, с. 17]. На думку О. І. Субетто, якість підготовки фахівців – інтегральний показник стану навчання й рівня знань студентів [10, с. 71]. Й. Кондо поняттям «якість» характеризує результат процесу, тобто за його твердженням, «вона відноситься до наслідку у причинно-наслідковій залежності» [2, с. 3].

Як бачимо, існують різні підходи щодо тлумачення поняття «якість підготовки фахівців», що відрізняються один від одного повнотою врахування певних ознак фахівця, рівня його знань, умінь використовувати їх у практичній діяльності, а також складових навчального процесу тощо. Водночас, як слушно відзначає С. М. Ніколаєнко, «система якості передбачає реалізацію функцій планування, управління, забезпечення й поліпшення (оптимізація якості)» [4, с. 17].

Поліпшення якості та підвищення ефективності будь-яких процесів знаходиться у площині їх наукового обґрунтування. Адже, щоб планувати, коригувати, контролювати й стимулювати підвищення якості, необхідно,

передусім, надійно засвоїти параметри і складові цього процесу за сукупністю властивостей, що їх характеризують. Тому комплексні, системні оцінки якості й ефективності дістають дедалі ширшого застосування.

Узагальнюючи та доповнюючи думки вчених щодо визначення якості освіти як системи, зазначимо, що її сутність у межах теорії трансформації систем [8] найповніше може бути представлена таким чином: 1) система обов'язково містить у собі сукупність елементів; 2) елементи системи певним чином пов'язані між собою; 3) пов'язані елементи системи створюють своєрідну цілісність; 4) вони знаходяться в постійній взаємодії шляхом обміну енергією; 5) функціонуванню системи притаманні певні закономірності, принципи, суперечності; 6) властивості системи відмінні від властивостей окремих елементів сукупності; 7) система знаходиться під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників; 8) залежно від умов, обставин впливу вона може набувати стану розвитку, руйнації, хаосу тощо.

З позиції викладеного розглянемо якість підготовки військових фахівців як системну категорію. Для цього використаємо методологію TQM (Total Quality Management) як комплексну систему, орієнтовану на постійне підвищення якості й мінімізацію витрат [3]. Основна філософія TQM базується на основоположному принципі «поліпшенню немає меж» і характеризується спеціальним поняттям – «постійне поліпшення якості» (quality improvement). Зазначимо, що методологія TQM розроблена й здобула визнання в системі загального менеджменту якості у виробничій сфері. Завданням нашого дослідження є її адаптація до управлінських аспектів якості підготовки військових фахівців як системної категорії. У межах методології TQM якість підготовки військових фахівців як система має базуватися на таких принципах:

- пріоритету кінцевої мети;
- єдності системи як цілого та як сукупності її елементів;
- взаємозв'язку і взаємозумовленості складових системи;
- орієнтації на підготовку військових фахівців для ЗС України в повній відповідності зі штатно-посадовими призначеннями;
- оптимальності керівництва підготовкою військових фахівців;
- солідаризації загалу учасників освітнього процесу;
- оптимальності організаційно-методичних засад процесу підготовки військових фахівців і всебічності його забезпечення;
- комплексності здійснення управлінських і мотиваційних процедур;
- спрямованості на постійне покращення освітнього процесу та якості підготовки військових фахівців;
- динамічного розвитку системи, адаптації її до вимог і потреб особистості;
- прийняття рішень на підставі аналітичних і фактичних даних;
- взаємозв'язку і взаємовпливу безпосередніх та опосередкованих учасників підготовки військових фахівців;

- урахування потенційних можливостей і суперечностей, зовнішніх та внутрішніх впливів;
- усебічного забезпечення.

Розкриття сутності зазначених принципів не представляється можливим унаслідок обмеженості обсягу статті. Наведемо лише узагальнені структурні складові системи якості підготовки військових фахівців, що корелюються з ними:

- місія й мета підготовки військових фахівців;
- мотивація кандидатів, сформована на основі їх особистісних якостей та соціальних гарантій;
- підготовленість кандидатів;
- організаційне й інформаційне забезпечення їх відбору;
- діяльність ВВНЗ із проведення вступних випробувань, організації освітнього процесу та всебічності його забезпечення;
- стан управління системою підготовки військових фахівців на всіх ієрархічних рівнях;
- нормативне, змістове, науково-методичне, технологічне, фінансове й інформаційне забезпечення;
- рівень підготовленості науково-педагогічних працівників;
- сформованість позитивного морально-психологічного стану в навчальних колективах;
- стан наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- відповідність матеріально-технічної бази цілям і завданням підготовки військових фахівців;
- зв'язок із бойовою й повсякденною діяльністю військ (сил);
- наявність ефективної системи мотивації і стимулювання діяльності;
- дієвість контрольних та моніторингових процедур.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що якість підготовки військових фахівців є інтегральною характеристикою освітнього процесу ВВНЗ, системною категорією, визначається ступенем обґрунтованості й дієздатності таких складових: мети навчання (для чого навчати), управлінських процедур (як управляти навчанням), змісту навчання (чому навчати), методів, засобів та принципів організації процесу навчання (як навчати), а також має відповідати вимогам стандартів ДСТУ ISO 9001–2001, ДСТУ ISO 9004–2001 [11]. Згідно з ДСТУ ISO 9001–2001 до всіх процесів можна застосувати методологію, відому як «Плануй-Виконуй-Перевірй-Дій» («Plan-Do-Check-Act»). Плануй: установлюй цілі та процеси, необхідні для видачі результатів, що відповідають вимогам замовника й політиці організаційної структури. Виконуй: упроваджуй процеси. Перевірй: контролюй і вимірй процеси, а також звітуй про результати. Дій: вживай заходи для постійного поліпшення показників функціонування процесу.

Важливим аспектом системного підходу до будь-яких процесів та організаційних структур є функція управління.

Управління якістю підготовки військових фахівців як системною категорією не набуло цілісного характеру й відбувається переважно на засадах фрагментарності. Основними причинами такого стану є:

- нехтування нормативними та стандартизованими вимогами щодо системного підходу до забезпечення якості освіти;
- низька ефективність координації робіт із забезпечення реалізації державної політики у сфері управління якістю освіти;
- відсутність чіткого цілепокладання з орієнтацією на досягнення кінцевого позитивного результату;
- низька обізнаність фахівців відповідних освітянських структур щодо функціонування сучасних систем управління;
- недостатній рівень досліджень із проблем науково-методичного забезпечення якості підготовки фахівців;
- недостатність фінансових і матеріально-технічних ресурсів для всебічного забезпечення якості підготовки фахівців.

Технологічний підхід до якості підготовки військових фахівців як системи може бути представлений такими складовими: проективна, процесуальна, контрольно-моніторингова (оцінка, аналіз), коригувальна [7]. Розглянемо лише проблему системного підходу до змісту військової освіти як частини проективної складової.

Проблема змісту освіти в інших науково-педагогічних і практичних проблемах завжди стояла на першому місці. І це зрозуміло: людству на всіх етапах свого розвитку доводилося вирішувати, чому навчати підрастаюче покоління. Провідне положення ця проблема зберігає і в умовах радикальних змін у політичній, соціально-економічній, науково-технічній, військовій, культурній і власне освітньо-педагогічній сферах. Тривалий час в освіті домінували переважно емпіричні підходи щодо формування її змісту. Це призводило до нехтування науковими дослідженнями, невизначеності щодо оптимальної сбалансованості загальної структури змісту та його ієрархічних складових, невиправданого зростання об'єму навчального матеріалу, маніпулювання суб'єктивними міркуваннями щодо пріоритетності тих чи тих знань, негативного впливу на якість підготовки фахівців.

Дослідження й висвітлення окремих загальнодидактичних тенденцій змісту освіти в педагогічній літературі не склали цілісної теорії і не стали обґрунтованою науковою основою для вирішення задач практичної педагогіки – навчання, виховання, розвитку й психологічної підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності. Стало вочевидь, що формування змісту освіти потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему на основі теоретико-методологічних підходів, переосмислення зробленого, узагальнення попередніх наукових та експертних досліджень, вирішення ряду практичних питань і проблем.

Останнім часом у системі вищої освіти здійснюється перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу, що вважається необхідним етапом на шляху реформування системи

освіти в Україні. Застосування цього підходу до створення галузевих стандартів вищої освіти, на думку розробників, не замінює традиційну для вітчизняної освіти систему «знання, уміння, навички», а створює передумови для більшого й гнучкішого наближення результатів освіти до потреб і вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому. Однак запропонована система формування компетенцій на основі змістових модулів, що входять до навчальних дисциплін (практик), мало що змінює у предметній структурі підготовки фахівців із вищою освітою, оскільки освітньо-професійні програми побудовані на предметній основі. При цьому для загальної спрямованості державних галузевих стандартів вищої освіти, зокрема і стандартів вищої військової освіти, продовжують залишатися характерними такі властивості:

- нехтування важливими етапами в розробці стандартів вищої освіти, особливо їх широкою експертизою та експериментальною апробацією;
- високий ступінь формалізації, відсутність дієвих механізмів корекції;
- абстрактність цілепокладання;
- недостатня адаптованість до вимог майбутньої військово-професійної діяльності й викликана цим певна ідеалістичність характеру кваліфікаційних вимог (компетенцій);
- переважання дисциплінарної структури навчання над міждисциплінарною, незбалансованість із процесами інтеграції змісту навчання та підсилення міждисциплінарності;
- установка на відносно жорстке регулювання змісту освіти;
- перевантаження змісту вищої освіти;
- спрямованість на одночасне вивчення відносно великої кількості зразків озброєння та військової техніки;

Процесу запровадження державних галузевих стандартів вищої освіти притаманні такі ознаки:

- збереження орієнтації на інформаційно-знаннєву модель підготовки;
- послабленість блоку діяльнісно-компетентнісних результатів навчання;
- недостатня особистісна спрямованість освітнього процесу;
- нестача технологічних, тренажерних і середовищних систем та засобів навчання;
- низький оціночно-діагностичний потенціал, відсутність можливостей (інструментальних, методичних, часових тощо) оцінити реальну якість підготовки фахівців за компетенціями, визначеними кваліфікаційними вимогами та освітньо-професійними програмами;
- слабка представленість базових навичок (компетенцій), що мають надпрофесійний, метапрофесійний, інноваційний характер;
- недостатнє врахування світових тенденцій розвитку вищої школи, особливо вищих навчальних закладів провідних країн світу;
- відсутність дієвого моніторингу дотримання освітніх стандартів, його використання для проектування, організації, контролю та коригування реального освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Системний і технологічний підхід до змісту військової освіти, на нашу думку, потребує:

- формування й розвитку у майбутніх фахівців професійної свідомості;
- визначення системоутворюючих факторів, що дасть змогу розгорнути зміст освіти в його логічній, психолого-педагогічній системності та спадкоємності. Логічне упорядкування навчального матеріалу має підкорятися логіці організації навчальної діяльності, психолого-педагогічним закономірностям її розвитку в системі військово-педагогічного процесу у ВВНЗ;

- розроблення принципів, що мають бути покладені в основу формування та реалізації змісту підготовки військових фахівців (компетентнісної моделі фахівця за спеціальністю);

- пошуку й запровадження інноваційних педагогічних технологій щодо реалізації змісту підготовки військових фахівців.

З урахуванням викладеного в основу розроблення та реалізації компетентнісної моделі військового фахівця різних рівнів вищої освіти й ланок управління можуть бути покладені такі принципи:

- цілісності, системності (стандартизація, міжпредметна інтеграція, нормативно-правове забезпечення, спрямованість на підготовку військових фахівців за визначеною спеціальністю, кваліфікацією та посадовим призначенням у підрозділах і частинах Збройних Сил України на основі компетентнісного підходу);

- динамічності навчання;

- урахування специфіки підготовки військових фахівців командного й інженерного профілю за освітньо-кваліфікаційними рівнями та ланками управління;

- ієрархічності (ступеневості, здобуття військової освіти за дво- або трицикловою системою підготовки);

- технологізації (проектування, комунікація й організація, контроль, коригування);

- амбівалентності, тобто взаємодоповнюваності та єдності протилежних якостей, можливості аналізу й виявлення характеристик за допомогою різних понять;

- орієнтації нормативних і варіативних частин змісту гуманітарних, соціально-економічних, професійно-орієнтованих та спеціальних навчальних дисциплін на спеціальність (спеціалізацію) і кваліфікацію військового фахівця;

- органічної єдності змісту фундаментально-теоретичної та практичної підготовки військового фахівця;

- діагностичності;

- усебічного матеріально-технічного й фінансового забезпечення;

- відкритості для реальної реалізації та модернізації;

- моніторингу якості підготовки військових фахівців і коригування військово-педагогічного процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблему поліпшення якості підготовки військових фахівців розглянуто й досліджено із застосуванням теорії та методології систем і системного аналізу з визначенням принципів, структури, функцій, цілей зазначеної категорії, закладених у її конструкцію.

Урахування системного й технологічного підходу до якості підготовки фахівців має забезпечити інноваційний розвиток військової освіти, її динамічний рух, престижність у майбутньому інформаційному суспільстві та вагомий внесок у справу надійного зміцнення обороноздатності держави і її збройних сил. Серед перспективних напрямів подальших досліджень відзначимо такі: обґрунтування шляхів і механізмів практичної реалізації принципів системності щодо якості підготовки військових фахівців, запровадження при цьому складових технологічного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпін', ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Кондо Й. Управление качеством в масштабах компании: становление и этапы развития /Й Кондо. – К. : Издательский дом «АДЕФ-Украина, 2007. – 256 с.
3. Корсак К. В. Якість педагогічних вимірювань: нерозв'язана проблема / К. В. Корсак // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 130.
4. Ніколаєнко С. М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: [монографія] / С. М. Ніколаєнко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 519 с.
5. Одерий Л. П. Основы системы контроля качества обучения: учеб. пособ. / Л. П. Одерий. – К. : ИСИО, 1995. – 32 с.
6. Приходько Ю. І. Теоретико-методологічні основи інноваційної політики у підготовці військових фахівців / Ю. І. Приходько // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції «Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ», 11-12 травня 2017 року, Львів. – Львів : МОУ, НАСВ.– С. 324–325.
7. Приходько Ю. І. Якість освіти як системна категорія / Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта». – К. : МО України. – 2008.–№ 2(22). – С. 13–23.
8. Приходько Ю. І. Теоретико методологічні основи трансформації систем / Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2016. – № 2(34). – С. 184–196.
9. Советский энциклопедический словарь / Науч.-ред. совет: А. М. Прохоров (предс.) и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1981. – 1600 с.
10. Субетто А. И. Категория качества и эффективности в теории педагогических систем / А. И. Субетто // Управление качеством подготовки специалистов в высшей школе. – Горький, 1989. – 127 с.
11. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2000, IDT). – Київ : Держстандарт України, 2001. – 23 с.
12. Ягупов В. В. Військова дидактика: навч. посіб. / В. В. Ягупов . – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2000. – 400 с.

REFERENCES

1. Velykyu tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (2001) [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / Uklad. i hol. red. V.T. Busel. – K.: Irpin', VTF «Perun» (in Ukrainian).

2. Kondo, Y. (2007). Upravlenye kachestvom v masshtabakh kompanyy: stanovlenye y etapy razvytyya [Quality management in the company: establishment and development stages] – Per. s anhl. – K. : Yzdatel'skyy dom «ADEF-Ukrayna».

3. Korsak, K.V. (1999). Yakist' pedahohichnykh vymiryuvan': nerozv"yazana problema [Quality of pedagogical measurements: unresolved problem]. Osvita i upravlinnya. – № 3. – S. 130 (in Ukrainian).

4. Nikolayenko S. M. (2007). Upravlinnya yakisty vyshchoyi osvity: teoriya, analiz i tendentsiyi rozvytku: [monohrafiya] [Higher Education Quality Management: Theory, Analysis and Development Trends]. – K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t (in Ukrainian).

5. Oderyy L. P. (1995). Osnovy systemy kontrolya kachestva obuchenyya: [ucheb. posoby] [Fundamentals of quality control system]. – K. : YSYO (in Ukrainian).

6. Prykhod'ko, Yu. I. Teoretyko-metodolohichni osnovy innovatsiynoyi polityky u pidhotovtsi viys'kovykh fakhivtsiv [Theoretical and methodological foundations of innovation policy in the training of military specialists]. Zbirnyk tez dopovidey Mizhnarodnoyi naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi «Perspektyvy rozvytku ozbroynennya ta viys'kovoyi tekhniky Sukhoputnykh viys'k», 11-12 travnya 2017 roku, L'viv. – L'viv: MOU, NASV.– S. 324–325 (in Ukrainian).

7. Prykhod'ko, Yu. I. (2008). Yakist' osvity yak systemna katehoriya [Quality of education as a system category]. Zbirnyk naukovykh prats' "Viys'kova. osvita". – K.: MO Ukrayiny. № 2(22). – S. 13–23 (in Ukrainian).

8. Prykhod'ko, Yu.I. (2016). Teoretyko metodolohichni osnovy transformatsiyi system [Theory of methodological foundations of systems transformation]. Zbirnyk naukovykh prats' "Viys'kova osvita" Natsional'noho universytetu oborony Ukrany. – № 2(34). – S. 184–196 (in Ukrainian).

9. Sovetskyy entsyklopedychesky slovar' (1981) [Soviet Encyclopedic Dictionary] / Nauch.-red. sovet: A.M. Prokhorov (preds.) y dr. – M. : Sov. entsyklopedyya.

10. Subetto, A. Y. (1989). Katehoriya kachestva y efektyvnosty v teoryi pedahohycheskykh system [Category of quality and effectiveness in the theory of pedagogical systems]. Upravlenye kachestvom podgotovky spetsyalystov v vysshey shkole. – Hor'kyu.

11. Systemy upravlinnya yakisty. Vymohy (ISO 9001:2000, IDT) (2001) [Quality management systems. Requirements (ISO 9001: 2000, IDT)]. – Kyiv : Derzhstandart Ukrayiny (in Ukrainian).

12. Yahupov, V.V. (2000). Viys'kova dydaktyka: [navchal'nyy posibnyk] [Military Didactics]. – K. : Vyd.-polihraf. tsentr "Kyiv's'kyy universytet" (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Юрий Приходько,

кандидат педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Качество подготовки военных специалистов в контексте понятий системности и технологичности

В статье рассмотрено проблему качества подготовки военных специалистов как основополагающей составляющей функционирования педагогической системы высшего военного учебного заведения. Обосновано актуальность исследуемой проблемы, сущность, принципы и структуру качества как системной категории, технологический подход к качеству образования в составе таких структурных составляющих: проективная, процессуальная, контрольная, мониторинговая, корректирующая. Рассмотрено системный подход к содержанию высшего военного образования как составляющей процесса проектирования подготовки военных специалистов.

Ключевые слова: качество образования; подготовка военных специалистов; система; технологизация; управление; проектирование; содержание образования; корректирование.

SUMMARY

Yurii Prykhodko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
National Defence University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

The quality of training of military specialists in the context of the concepts of systemicity and technology

Introduction. The necessity and relevance of the study of military specialists' training quality in modern conditions is determined, first of all, by the need to ensure a high level of defense capability, combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine. The problem of the quality of education is often declared and does not find effective materialization as a result of inadequate study of its systemic, technological, and security issues.

Purpose. The purpose of the study is to substantiate the quality of military specialists' training as a system and technological category of military education.

Methods. For the purpose of the research the system of general scientific and special methods of theoretical (analysis of scientific publication on the problem, systematization and generalization, content analysis, systemic, technological approach) and empirical research (control of the educational process, use of diagnostic tools) was used.

Results. The quality of education as a system must meet the requirements of the Public Standards DSTU ISO 9001-2001: "Plan-Do-Check-Act". The main tools and mechanisms of scientific management of military specialists' training quality have been substantiated. The technological approach to the quality of military specialists' training as a system with the following components is developed: projective; procedural; control and monitoring; corrective. The problem of a systematic approach to the content of military education is revealed. The principles, which can be used as the basis for the development and implementation of the competent model of the military specialist, are grounded.

Originality. For the first time, the concept of the quality of education as a system and technology in the context of the author's theory of system transformation has been defined. The consideration of the system and technological approach to the quality of specialists' training should ensure the innovative development of military education.

Conclusion. Perspective directions of further researches: substantiation of ways and mechanisms of practical realization of system and technological approach to the quality of military experts' training.

Key words: quality of education; military specialists' training; system; technology; management; design; content of education; adjustment.

Костянтин Радченко,
начальник кафедри загальновійськових дисциплін
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID ID 0000-0002-1279-9126

ПРОФІЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВІЙСЬКОВОГО ЮРИСТА

Стаття присвячена дослідженню проблеми професійної компетентності майбутніх військових юристів, обґрунтуванню й розробці профілю їх професійної компетентності та визначенню змісту відповідних професійних компетенцій. Визначено сутність поняття «професійна компетентність», розглянуто види компетентностей юриста. На основі вивчення професіограми виділено професійно важливі якості фахівця юридичної галузі, що входять до структури професійної компетентності. На основі вивчення нормативно-правових документів визначено професійні обов'язки військового юриста, які необхідно враховувати для формування переліку та змісту його професійних компетенцій. Розроблено профіль професійної компетентності військового юриста, що охоплює такі компетенції, як: знаннєво-термінологічна, професійно-особистісна, професійно-операційна.

Ключові слова: компетенція; професійна компетентність; профіль професійної компетентності; військові юристи.

Удосконалення якості підготовки спеціалістів юридичного профілю для Збройних Сил України викликає нагальну необхідність визначення професійних компетенцій військового юриста, оволодіння якими дасть змогу підвищити якість їх підготовки до професійної діяльності.

На сьогодні питання щодо професійної підготовки військовослужбовців різного профілю розглянуто у працях В. Іванова, Д. Іщенко, А. Кучеренка, С. Морозова, В. Павлушенко, Є. Потапчука, М. Руденко, І. Томків, С. Чистякова, Г. Штефаніч, Ю. Юрчук, В. Ягупова та ін.

Водночас для вирішення завдань дослідження великий інтерес для нас мають роботи провідних вітчизняних та зарубіжних учених, які розглядають питання вдосконалення професійної підготовки фахівців різних професій і формування в них професійної компетентності (В. Байденко, С. Батишев, Н. Бібік, В. Бондарь, С. Глазачев, Н. Кічук, Л. Коваль, В. Лукашевич, В. Маріщук, Н. Матюхіна, І. Мельничук, О. Овчарук, О. Савченко, В. Сериков, Т. Сорочан, Ю. Татур, А. Хуторський, В. Шадріков, С. Шишов, Г. Юхновець).

Проведений аналіз наукових досліджень свідчить про те, що проблема формування професійної компетентності майбутніх військових юристів у процесі фахової підготовки дотепер не ставала предметом спеціальних досліджень. Доцільність її розв'язання пов'язана з необхідністю подолання суперечностей між:

□ переважною орієнтацією професійної підготовки майбутніх військових юристів на засвоєння теоретичних знань і недостатнім розвитком спрямованості на їх реалізацію в умовах практичної діяльності;

□ необхідністю формування професійної компетентності майбутніх військових юристів та нерозробленістю теоретичних, методичних засад і педагогічних умов її формування у процесі фахової підготовки у ВНЗ.

У статті маємо за **мету** здійснити обґрунтування й розробити профіль професійної компетентності майбутнього військового юриста та визначити зміст відповідних професійних компетенцій.

Методи дослідження: дефінітивний аналіз та узагальнення теоретичних положень наукової літератури з метою визначення стану розробленості проблеми, уточнення змісту понять «компетенція», «компетентність» і «професійна компетентність»; систематизація та логічне узагальнення – для теоретичного обґрунтування й розробки профіля професійної компетентності військового юриста.

Історична ретроспектива свідчить, що у психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» набуло розповсюдження порівняно недавно. У кінці 60-х – початку 70-х років у західній, а в кінці 80-х років у вітчизняній науці зароджується новий напрям – компетентнісний підхід в освіті [5]. Проаналізувавши дослідження його розробників, зокрема В. Байденка, Н. Грішанової, Н. Кузьміної, В. Куніциної, А. Маркової, Дж. Равена, Р. Уайта, М. Хомського, А. Хуторського, виділяємо в його розвитку три етапи:

Перший (1960-1970 рр.) пов'язаний із введенням у науковий апарат категорій «компетенція» та «комунікативна компетентність» (Д. Хаймс), а також створення передумов для розмежування їх змісту.

Другий етап (1970-1990 рр.) характерний використанням категорій «компетентність» і «компетенція» в теорії і практиці навчання мові (зокрема іноземній), а також при визначенні професіоналізму в управлінні, менеджменті, спілкуванні. У цей період розробляється зміст понять «соціальні компетенції» та «соціальна компетентність» (Дж. Равен), теорія компетентності в контексті різних професій (Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська).

Третій етап у вивченні «компетентності» як наукової категорії пов'язаний із дослідженнями А. Маркової (1993, 1996), у яких професійна компетентність усесторонньо й цілеспрямовано розглядається з позицій психології праці.

Автор визначає тип поняття «професійна компетентність», його сутність і взаємозв'язок з іншими поняттями. На думку А. Маркової, компетентність – це «індивідуальна характеристика рівня відповідності вимогам професії, як психічний стан, що дає змогу діяти самостійно й відповідально, як володіння людиною здатністю та умінням виконувати певні трудові функції» [3, 56].

У працях дослідниці виділено такі загальні види професійної компетентності: спеціальна компетентність – володіння власне професійною

діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в цій професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці; особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації та розвиток індивідуальності в межах професії, готовність до професійного «старіння», уміння раціонально організувати свою працю без перевантажень [3, 57].

Незважаючи на значну кількість проведених досліджень, до цих пір спостерігається з'ясування співвідношення понять «компетентність» і «компетенція». Так, Н. Грішанова, В. Ісаєв, Ю. Татур та інші вчені визначають професійну компетентність (у загальному вигляді) як сукупність якостей особистості, що забезпечують ефективну професійну діяльність. Таке трактування охоплює професійно важливі знання, уміння й навички, здібності, мотивацію та досвід професійної діяльності, поєднання яких забезпечує теоретичну і практичну готовність до конкретної праці, що й дає змогу фахівцю проявити на практиці здатність реалізувати свій потенціал для успішної творчої професійної діяльності. У цьому контексті «компетенція» розуміється як коло питань, у яких фахівець має бути компетентним, сфера діяльності, у якій він реалізує свою професійну компетентність. Водночас компетентність пов'язана з оволодінням особистістю не однією, а декількома компетенціями, а професійна компетентність як інтегральна характеристика визначається як оволодіння фахівцем певним переліком професійних компетенцій [2].

На нашу думку, правомірним буде погодитися з цими поглядами і під компетенцією розуміти сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності.

Таким чином, компетенції – це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що на основі інтеграції соціального, професійного й особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь і навичок, особистісних якостей зумовлюють готовність та здатність фахівця до успішного виконання ним професійної діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями.

У психолого-педагогічній літературі є багато визначень, що розкривають сутність понять «компетентність» і «професійна компетентність». Деякі автори характеризують компетентність із погляду того, на що здатна компетентна людина (тобто з позиції результату формування компетентності), інші описують її структуру.

У цілому поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу, володіння знаннями, досвідом у певній галузі [6, 416].

Одним із найбільш поширених визначень цього поняття у вітчизняній психолого-педагогічній літературі є таке: «...якість, властивість або стан фахівця, що забезпечує разом або окремо його фізичну, психічну й духовну відповідність вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, займаній службовій посаді» [5].

Існує визначення компетентності як ґрунтового знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення намічених цілей. Так, В. Нікіфоренко розглядає її як властивість, що необхідна кожному фахівцю на певній ділянці роботи й пов'язана з галузевою специфікою професійної діяльності. В. Андрєєв вважає, що компетентність – поняття, що логічно походить від ставлення до цінностей, від знань до вмінь. А. Реан розглядає її рівень як систему знань на противагу поняттю професійного рівня, що розуміють як ступінь сформованості вмінь і навичок. Деякі автори (О. Бодальов, Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна) розглядають цю проблему, акцентуючи увагу на механізмах і способах формування професійної компетентності, інші (Т. Лобанова, А. Маркова, В. Сластьонін) надають пріоритетного значення розвитку особистісних характеристик стосовно професійно значущих якостей фахівця. А. Деркач, Г. Подчалімова у структурі професіоналізму діяльності юриста визначають професійну компетентність, орієнтуючись на знання, уміння та навички фахівця.

Модель випускника ВНЗ має містити види компетентності, що характеризують його як працівника певної сфери виробництва, науки або культури. На думку І. Зимньої, можливо визначити такі компетентності: а) ті, що стосуються самого себе як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування; б) ті, що належать до соціальної взаємодії людини з іншими людьми; в) ті, що відносяться власне до діяльності людини [2, 27].

У процесі ознайомлення з деякими науковими працями нами було відзначено, що нині існують різноманітні підходи щодо визначення сутності, змісту, структури та можливостей формування професійної компетентності фахівця юридичної сфери. У цілому розрізняють такі її види:

□ спеціальна компетентність – здійснення спеціалістом власне професійної діяльності на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток і досягати відповідних цілей (Е. Зеєр, С. Єлканов, А. Маркова, К. Платонов);

□ соціальна компетентність – здатність до ефективного виконання спільної (групової, продуктивної) професійної діяльності, опанування на належному рівні прийомів професійного спілкування, прийнятих у цій професії, усвідомлення соціальної відповідальності за результати своєї діяльності (Н. Бодягіна, Н. Клименко);

□ аутокомпетентність як адекватне уявлення фахівця про свої соціально-професійні характеристики, володіння техніками подолання професійних деструкцій і стану когнітивного дисонансу (Н. Кузьміна, М. Лук'янова);

□ екстремальна професійна компетентність – здатність діяти в неочікувано складних умовах, у разі аварій, порушень технологічних процесів тощо (В. Романов, В. Смирнов, О. Топчій, О. Шахматова).

На основі аналізу специфіки професійної діяльності та професіограми юриста В. Смирновим [4, 50-54] було виділено такі групи професійно важливих якостей фахівця: а) соціально значущі (гуманістична спрямованість особистості, громадянська позиція, моральність, прагнення до законної справедливості, усвідомлення важливості професійної діяльності тощо); б) професійно інтелектуальні (зацікавленість у професійно-правовій підготовці, ерудованість, розвиток професійного мислення); в) професійно поведінкові (дисциплінованість, відповідальність, самостійність, ініціативність, сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів тощо); г) професійно-особистісне самовдосконалення (непримиренність до недоліків у собі, здатність до адекватної самооцінки, культура професійної діяльності, прагнення підвищувати професійний рівень тощо).

На нашу думку, професійна компетентність майбутнього військового юриста неможлива без загальної й комунікативної культури, що виражається в комунікативній компетентності особистості. Деякі науковці (Г. Андреева, А. Бодальов, Г. Ковальов, В. Лабунська, В. Мироненко, Л. Мітіна, С. Рубінштейн) підкреслюють важливість сформованості комунікативних умінь, що забезпечують ефективну взаємодію у процесі професійної діяльності, розкривають психологічну сутність особи фахівця та сприяють розумінню і взаємодії, розкривають внутрішній зміст діяльності в зовнішній дії.

Виходячи з вище викладеного, для визначення змісту професійної компетентності військового юриста необхідно проаналізувати зміст його професійної діяльності, зокрема ті професійні обов'язки, які він безпосередньо виконуватиме.

У Законі України «Про військову прокуратуру» [1] визначено професійні обов'язки військового юриста (помічника командира полку з правової роботи, юрисконсульта полку), до виконання яких необхідно підготувати майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ. Відповідно до нього обов'язки передбачають:

– організацію правової роботи, спрямовану на правильне застосування, неухильне дотримання вимог законодавства в полку, надання командуванню пропозицій і консультацій щодо вирішення питань правового забезпечення діяльності підрозділу;

– перевірку відповідності вимогам законодавства проектів наказів, інших документів правового характеру, що подаються на підпис командирові

підрозділу (полку), та візування їх після погодження з певними службовими особами;

- надання письмового висновку командирові полку з роз'ясненням і пропозиціями щодо юридично обґрунтованого вирішення питань у разі невідповідності проекту наказу чи іншого документа правового характеру вимогам законодавства;

- здійснення правового забезпечення господарської діяльності підрозділу, участь у підготовці, укладенні та здійсненні контролю за виконанням господарських договорів, організацію претензійної роботи, готування позовів і скарг до суду;

- представлення інтересів підрозділу в судах та інших органах за дорученням командира полку;

- аналіз наслідків розгляду претензій, позовів і справ у судах та надання командирові підрозділу (полку) пропозицій щодо вдосконалення правового забезпечення діяльності полку;

- надання висновків щодо законності списання матеріальних цінностей та правова оцінка фактів нестач, крадіжок, псування військового майна, підготовку матеріалів про відшкодування за кошт винних осіб завданих державі матеріальних збитків, надання правової допомоги при проведенні розслідувань за цими фактами;

- сприяння правовими засобами зміцненню військової й трудової дисципліни серед військовослужбовців і працівників підрозділу;

- правову оцінку фактам порушень військової та трудової дисципліни в підрозділі;

- надання правової допомоги службовим особам підрозділу в дотриманні законодавства з питань соціального й правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей і працівників полку;

- участь в організації та проведенні заходів із правової підготовки й правового виховання особового складу підрозділу, його інформування про законодавство та практику застосування, надання консультацій із питань, пов'язаних із діяльністю підрозділу;

- організацію зберігання текстів законів та інших нормативно-правових актів, своєчасне внесення до них змін, забезпечення ведення довідкової роботи щодо наказів і директив Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, наказів командира підрозділу (полку) та його прямих начальників.

Таким чином, професійна компетентність військового юриста не може бути зведена лише до знань, умінь і навичок із майбутньої професії. Як інтегрована характеристика особистості фахівця цей феномен поєднує в собі і соціально-особистісний, і загально професійний, і спеціалізовано професійний аспекти, що знаходять своє відображення у відповідних компетенціях. При цьому необхідно враховувати практичну орієнтованість компетентності, тобто оволодіння майбутнім фахівцем уміннями, навичками й досвідом виконання професійних обов'язків.

Ураховуючи професіограму, наведені перелік професійних обов'язків, вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра за спеціальністю 081 «Право», спеціалізація «Військово-юридична», ми пропонуємо профіль професійної компетентності військового юриста, що буде відображати ті професійні компетенції, якими фахівець повинен володіти для ефективного здійснення професійної діяльності.

Таблиця 1

Профіль професійної компетентності майбутніх військових юристів

№ з/п	Компетенція	Зміст компетенції
1.	Знаннєво-термінологічна (загально-професійна)	Знання професійного юридичного понятійного апарату, а саме: видів правопорушень і вимог щодо юридичної відповідальності; поняття та складу адміністративного правопорушення, порядку залучення до адміністративної відповідальності й видів адміністративних покарань; поняття і складу злочину, підстави притягнення до кримінальної відповідальності; порядку укладання цивільно-правових договорів, вимог щодо їх змісту, видів договорів, принципів виконання цивільно-правового договору; форм захисту прав громадян та юридичних осіб; видів і порядку цивільного судочинства, основних етапів цивільного процесу; трудових прав та обов'язків працівників і роботодавців, виконавчого виробництва; основних правил професійної етики й прийомів ділового спілкування в колективі; системи документаційного забезпечення управління; історії права й устрою держави; міжнародних стандартів прав людини; Конвенції із захисту прав людини та основоположних свобод, а також прецедентної практики Європейського суду з прав людини; основ міжнародного публічного права; основ права Ради Європи й права Європейського Союзу; засад і принципів національного права, а також змісту правових інститутів фундаментальних галузей права (конституційного, адміністративного й адміністративного процесуального, цивільного та цивільного процесуального, трудового, кримінального й кримінального процесуального); правил, методів, прийомів і засобів юридичної техніки; структури правничої професії та її ролі в суспільстві; стандартів правничої професії; основ юридичної деонтології; уміння діяти в дусі поваги до юридичної професії
2.	Професійно-особистісна компетенція (особистісна – професійно важливі якості, комунікативна та мотиваційна компетенції)	<ul style="list-style-type: none"> – професійно важливі якості (моральні, комунікативні, когнітивні, емоційно-вольові, індивідуально-типологічні, рефлексивні); – комунікативна компетенція, що проявляється у сформованості комунікативних умінь і навичок професійного спілкування; – професійна мотивація (наявність цілей, прагнень, установок, інтересу, мотивів професійної діяльності), що містить зовнішні відповідно до професійної діяльності мотиви зовнішнього самоствердження, відносно внутрішні мотиви (інтерес до професійної діяльності), внутрішні (результативні і процесуальні) мотиви й мотиви особистісної самореалізації (безпосереднє прагнення реалізувати себе у професійній діяльності)

3.	Професійно-операційна компетенція (спеціальні й фахові компетенції)	<p>Уміння працювати з нормативно-правовими актами та іншими інформаційними джерелами; використовувати їх у професійній діяльності; застосовувати на практиці норми різних галузей права; оперувати юридичними поняттями й категоріями; складати різні види цивільно-процесуальних і кримінально-процесуальних документів; аналізувати та готувати пропозиції щодо вдосконалення правової діяльності установ, підприємств, організацій; складати організаційно-розпорядчі документи; складати й оформляти претензійно-позовну документацію; здійснювати обробку вхідних, внутрішніх і вихідних документів, контроль за їхнім виконанням; оформляти документи для передачі в архів організації; володіння навичками реалізації та застосування норм матеріального й процесуального права; моделювання правових ситуацій у професійній діяльності; здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції; володіння навичками консультування з правових питань, самостійної підготовки проектів актів правозастосування; здатність до критичного й системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності; спроможність надавати консультації командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту, обрання порядку та способів знищення противника, які б не перевищували допустимий рівень застосування сили, залежно від конкретної тактичної обстановки; здатність надавати консультації командуванню при застосуванні противником запалювальної зброї (інших видів забороненої зброї) щодо питань дотримання міжнародних конвенцій про заборонені види зброї; здібність до придбання навичок та умінь щодо розрізнення способів і форм ведення бойових дій у найвідоміших війнах минулого; здатність оцінювати законність списання матеріальних цінностей та бойової техніки; спроможність правовими засобами зміцнювати військову дисципліну в мирний і воєнний час; здатність вивчати та враховувати індивідуально-психологічні особливості військовослужбовців у військово-юридичній діяльності, оцінювати й прогнозувати морально-психологічний стан військовослужбовців; здібність особисто виконувати та застосовувати вимоги статутів Збройних Сил України в повсякденній службовій діяльності й вимагати від підлеглих дотримання законодавчих основ статутів Збройних Сил України, виконання положень статутів внутрішньої служби, гарнізонної та вартової служби, дисциплінарного і стройового статутів; здатність використовувати вимоги керівних документів щодо організації служби військ, застосовувати основні форми й методи роботи командира підрозділу з організації служби військ у підрозділі, контролю за виконанням розпорядку дня та підтриманням внутрішнього порядку; спроможність виконувати складні завдання у сфері фізичної культури й ставити їх іншим (підлеглим); здатність координувати процес управління фізичним вдосконаленням та організацією фізичної підготовки для забезпечення фізичної готовності військовослужбовців до бойової діяльності; здібність приймати й обґрунтовувати управлінські рішення щодо реалізації своїх прав та обов'язків з управління</p>
----	---	---

	<p>підлеглими і підрозділом військової організації; здатність виконувати вимоги керівних документів, використовувати знання законодавчої бази, правових, нормативних документів для організації та здійснення процесу управління підлеглими в підрозділі; спроможність надавати консультації командуванню щодо характерних особливостей небезпечних ситуацій, що виникають при веденні воєнних дій або внаслідок їх, а також способів захисту від них</p>
--	---

Узагальнюючи викладений вище матеріал, правомірно зазначити, що професійна компетентність майбутнього військового юриста являє собою цілісне, складне особистісне утворення, інтегративну якість особистості, яка поєднує володіння майбутнім фахівцем системою знань, умінь та навичок із військово-юридичного спрямування, сформованість професійно важливих якостей особистості юриста, що забезпечить ефективне виконання професійних функцій із метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави.

Це визначення дає можливість визначити у структурі професійної компетентності майбутніх військових юристів такі компоненти: знаннєво-термінологічний (загальнопрофесійні й когнітивні компетенції), професійно-особистісний (особистісна (загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), комунікативна й мотиваційна компетенції), професійно-операційний (спеціальні й фахові компетенції).

Таким чином, подальші наукові дослідження щодо порушеного питання полягають у визначенні та створенні в освітньому процесі вищого навчального закладу педагогічних умов, що сприятимуть формуванню професійної компетентності майбутніх військових юристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про прокуратуру" Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма [текст] / А. К. Маркова. М. : Знание, 1996. 308 с.
4. Смирнов В. А. Специфика профессионально-правовой компетентности инспектора ГПС МЧС России [текст] / В. А. Смирнов // Учёные записки РГСУ. 2006. № 4. 86 с.
5. Ходань О. Л. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у ВНЗ [електронний ресурс]. Режим доступу: [http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/433/1/Competence approach .pdf](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/433/1/Competence%20approach.pdf)
6. Энциклопедия профессионального образования : [в 3-х т.] / под ред. С. Я. Батышева. М. : АПО, 1998. Т. 2. 568 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy pro prokuraturu. The link to access. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page> (in Ukrainian).

2. Zimniaya. I.A Kluchevyii kompetentnosti kak rezultatивно-tselevaya osnova kompetentnogo podhodu v obrazovanii / Zimniaya. I.A.M. Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov ,2004. 42s (in Russian).

3. Markova. A. K . Psichologiya profesionalizma / Markova. A. K . : Znaniye 1996.308 p. (in Russian).

4. Smirnov. V. A Specifika profesionalno-pravovoi kompetentnosti inspektora HPS MCHS Rosii . / Smirnov. V. A Nauchnyi zapiski. Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotvki spetsialistov . 2006. № 4. 86 p. (in Russian).

5. Khodan. O. L. Kompetentnosti podhod do podgotovky fahivtsiv u VNZ [http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/433/1/Competence approach .pdf](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/433/1/Competence%20approach.pdf) (in Ukrainian).

6. Entsiklopediya profesionalnogo obrazovaniya [3 volumes.] / under edition. S.Ya. Batysheva. M. : The Academy of Postgraduate Education, 1998. V. 2. 568 p. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Константин Радченко

начальник кафедры общевоинских дисциплин
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого

Профиль профессиональной компетентности будущего военного юриста

Статья посвящена изучению проблемы профессиональной компетентности будущих военных юристов, обоснованию и разработке профиля их профессиональной компетентности, определению содержания соответствующих профессиональных компетенций. Определена сущность понятия «профессиональная компетентность», рассмотрены виды компетентностей юриста. На основе изучения профессиограммы выделены профессионально важные качества специалиста юридической отрасли, которые входят в структуру профессиональной компетентности. На основе изучения нормативно-правовых документов изучены профессиональные обязанности военного юриста, которые необходимо учитывать для определения перечня и содержания его профессиональных компетенций. Разработан профиль профессиональной компетентности военного юриста, что включает такие компетенции, как знаниево-терминологическая, профессионально-личностная, профессионально-операционная.

Ключевые слова: компетенция; профессиональная компетентность; профиль профессиональной компетентности; военные юристы.

SUMMARY

Kostyantyn Radchenko,

The Head of the Common Military Disciplines
Department, Yaroslav Mudryi National
Law University

The scope of the professional competence skills and qualifications of the future military lawyer

The article is intended to justify and develop the profile of professional competence of a future military lawyer and to determine the content of relevant professional competences. As the research methods, the author used a defining analysis and generalization of theoretical positions of scientific literature in order to determine the state of development of the problem, clarifying the content of the concepts of "competence", "competence" and "professional competence"; systematization and logical generalization for the purpose of theoretical substantiation and development of the profile of the professional competence of the military lawyer.

The article substantiates and develops the scope of the professional competence skills and qualifications of professional competence of military lawyers and defines the content of relevant professional competence. On the basis of analysis of scientific literature, the correlation of the concepts of the "professional competence" and "competence" is determined. The essence of the concept "professional competence" is determined, the types of lawyer's competence are considered (special, social, autocompetence, extreme professional competence). On the basis of the study of the profession, the professional qualities of the specialist of the legal branch, which are necessary for the formation of professional competence are highlighted. The professional duties of the military lawyer are determined. The duties must be taken into account in order to determine the list and content of his professional competences. In the article, the scope of the professional competence skills and qualifications of the military lawyer covers terminology-knowledge, professional-personal, professional-operating competence. Terminology-knowledge competence is associated with the skills of the future specialist scientific legal categorical apparatus and professional terminology. Professional-personal competence covers professionally important qualities of the specialist, his communicative competence, and motivation formed for professional activity.

Professional-operational competence reflects the whole spectrum of skills and abilities of the professional activity of a military lawyer, defines the concept of "professional competence of the future military lawyer", which is considered as a holistic, complex personal formation, integrative quality of the individual, which combines the knowledge of the future specialist of the knowledge system, skills and abilities of the military-legal direction, the formation of professionally important qualities of the lawyer's personality, which will ensure effective performance of its professional functions in order to protect human rights and freedoms, the general interests of society and the state. The practical value of the developed professional competence profile of a future military lawyer is to clearly identify the list of his professional competencies and the possibility of their purposeful formation in the educational process of a higher educational establishment.

Prospects for further research are to identify and create appropriate educational conditions in the educational process of a higher educational establishment that will contribute to the formation of the professional competence of future military lawyers.

Key words: *competence; professional competence; professional competence skills and qualifications; military lawyers.*

Олександр Сафронов,

доктор технічних наук, професор,

ORCID ID 0000-0001-7420-0062

Григорій Капосльоз,

кандидат психологічних наук, старший

науковий співробітник,

ORCID ID 0000-0001-7369-3977

Олена Мельниченко,

ORCID ID 0000-0002-6431-5437

Олена Голубєва

ORCID ID 0000-0003-4115-3110

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ ТА ВІЙСЬКОВИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

У статті на основі аналізу вимог нормативних актів колишнього СРСР та власного досвіду авторів визначено напрями діяльності й особливості підготовки військових фахівців науково-дослідних установ і військових представництв, що беруть участь у військово-науковому супроводженні створення нових або модернізації існуючих зразків озброєння та військової техніки.

Ключові слова: військовий фахівець; науково-дослідна установа; військово-наукове супроводження; озброєння та військова техніка.

Постановка проблеми обумовлена необхідністю узагальнення досвіду підготовки фахівців науково-дослідних установ Збройних Сил України та військових прийомок оборонно-промислового комплексу, що безпосередньо беруть участь у воєнно-науковому супроводженні розробок нових складних систем озброєння й військової техніки.

Актуальність проблеми обумовлена також необхідністю збереження існуючих і формування нових наукових шкіл у науково-дослідних установах Збройних Сил України, що мають забезпечувати якісне воєнно-наукове супроводження розробок нових складних систем озброєння та військової техніки.

Нагадаємо, що воєнно-наукове супроводження розробок деяких нових складних систем озброєння і військової техніки здійснюється протягом 10-15 років, а інженер-дослідник або інженер-випробувач науково-дослідної установи здатний приймати самостійне науково-обґрунтоване рішення не раніше, ніж через 5-7 років досвіду роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) присвячено публікації [1-4]. Але практично відсутні роботи, у яких висвітлюються особливості підготовки військових фахівців для науково-дослідних установ і військових представництв оборонно-

промислового комплексу.

Згідно з діючими нормативно-правовими актами [5, 6] наукові та науково-педагогічні працівники й працівники науково-дослідних установ Збройних Сил України зобов'язані підвищувати свою наукову кваліфікацію. Водночас наукові установи та вищі навчальні заклади мають забезпечити їм можливість підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років [5, 6].

Методи дослідження: аналіз та узагальнення досвіду підготовки наукових фахівців для науково-дослідних установ.

Мета статті – визначити особливості підготовки фахівців науково-дослідних установ і військових представництв оборонно-промислового комплексу інших держав із метою удосконалення підготовки фахівців Збройних Сил України, які беруть участь у воєнно-науковому супроводженні розробок озброєння та військової техніки.

Виклад основного матеріалу. Якість підготовки фахівців науково-дослідних установ оборонно-промислового комплексу й Міністерства оборони України є однією з найважливіших складових забезпечення якості процесів науково-технічного та воєнно-наукового супроводження розробок або закупівлі нових зразків озброєння і військової техніки для Збройних Сил України.

У колишньому СРСР проблема підготовки фахівців для науково-дослідних установ оборонно-промислового комплексу вирішувалася шляхом спеціалізації вищих навчальних закладів за відповідними напрямками підготовки студентів для науково-дослідних установ і дослідно-конструкторських бюро оборонно-промислового комплексу. Так, Київський національний вищий авіаційний інститут здійснював підготовку інженерів-конструкторів для дослідно-конструкторських бюро авіаційної промисловості.

Шляхом спеціалізації ВВНЗ вирішувалася проблема підготовки військових фахівців для збройних сил колишнього СРСР. На Київське вище військове авіаційне училище були покладені завдання дослідження в галузі розвитку й використання військово-транспортних літаків, їх силових установок та обладнання, дослідження шляхів розвитку засобів автоматизованого керування літаків, засобів навігації та розвідки, розробка пропозицій щодо розвитку радіоліній, систем наведення, зв'язку й розвідки, вивчення шляхів підвищення бойової підготовки військ, розробка пропозицій щодо удосконалення методів застосування та експлуатації авіаційної техніки, аналіз характеристик військово-транспортних літаків зарубіжних країн, дослідження удосконалення учбового процесу.

Що стосується аналізу досвіду підготовки військових фахівців для науково-дослідних установ збройних сил колишнього СРСР і військових представництв, у які призначалися й випускники вищих військових навчальних закладів, необхідно зауважити наступне. Оскільки спеціалізація навчання у військових навчальних закладах як колишнього СРСР, так і

сучасної України спрямована переважно на експлуатацію техніки, рівень підготовки випускників не дає змогу в повному обсязі виконувати їм воєнно-наукове супроводження різних етапів створення або закупівлі нових зразків озброєння та військової техніки без додаткової перепідготовки.

Розглянемо зміст необхідної додаткової перепідготовки військових фахівців, які безпосередньо беруть участь у воєнно-науковому супроводженні розробок нових або модернізації існуючих зразків озброєння й військової техніки.

Аналіз досвіду підготовки цих військових фахівців, на наш погляд, необхідно почати з аналізу їх завдань у цьому процесі. Зміст цих завдань доцільно розглянути на прикладі створення нових зразків авіаційної техніки, визначеного «Положенням про порядок створення авіаційної техніки військового призначення» [7], оскільки її можна віднести до найбільш складних видів озброєння. Це Положення регламентує порядок проведення та основний зміст робіт зі створення зразків нової авіаційної техніки (АТ) військового призначення для Військово-Повітряних Сил колишнього СРСР.

Згідно з ним у роботах зі створення зразка АТ беруть участь науково-дослідницькі організації розробника-виконавця й замовника (Міноборони). При цьому відповідальність за їх науково-технічне супроводження покладалася на науково-дослідницькі інститути міністерств-виконавців, а за військово-технічне (військово-наукове) – на науково-дослідницькі заклади Міноборони відповідно до тематичного напрямку.

Оскільки в Україні дотепер практично відсутні спеціалізовані інститути розробника АТ військового призначення, очевидно, що задача науково-технічного супроводження робіт зі створення нових зразків АТ має покладатися на науково-дослідницькі заклади замовника (Міноборони). Ці обставини додатково вказують на необхідність підвищення їх відповідальності, а також військової прийомки за результати експертизи й науково-технічного супроводження робіт зі створення та модернізації АТ на всіх етапах. У разі, коли новий зразок АТ буде закуповуватися в інших країнах, відповідальність за результати експертизи її якості повністю несуть науково-дослідницькі установи (НДУ) замовника.

Таким чином, впливає необхідність підготовки кваліфікованих військових фахівців з урахуванням можливості виконання ними функціональних обов'язків на всіх етапах створення, модернізації або закупки АТ без участі у цьому процесі фахівців військово-промислового комплексу.

Для конкретизації можливих напрямів діяльності таких фахівців розглянемо основні етапи створення АТ і склад цих етапів.

Розробці зразків авіаційної техніки має передувати комплекс випереджаючих науково-дослідних та експериментальних робіт, що виконуються науково-дослідними й дослідно-конструкторськими організаціями розробника та замовника, з метою створення необхідного науково-технічного заділу.

Основний зміст етапу науково-технічного заділу полягає у:

- проведенні досліджень щодо прогнозування розвитку АТ;
- дослідженні можливостей прикладного використання результатів;
- фундаментальних розробок в інтересах розвитку АТ;
- розробці планів і програм комплексних наукових досліджень та їх виконання з метою створення випереджаючого науково-технічного заділу, що забезпечує обґрунтування тактико-технічного завдання (ТТЗ) на аванпроект конкретного зразка.

Виконання аванпроекту на зразок АТ здійснюється головним виконавцем і виконавцями складових частин. Фахівці науково-дослідницьких установ замовника беруть участь у розгляді аванпроекту спільно з представниками розробника (виконавцями) й відповідають за його відповідність заданим вимогам.

Затвердження аванпроекту замовником є підставою для розробки ТТЗ або технічного завдання (ТЗ) на виконання дослідно-конструкторської роботи (ДКР) щодо створення зразка АТ. Його відпрацьовує замовник із залученням відповідних науково-дослідних установ Міноборони. За затвердженням ТТЗ на зразок головний виконавець розробляє ескізний проект з метою встановлення принципів (конструктивних, схемних та ін.) рішень щодо створення зразка АТ.

Ескізний проект має містити:

- технічні рішення, що забезпечують виконання вимог за ефективністю цільового застосування, містячи надійність, експлуатацію, ремонт;
- компонування, схемні й ергономічні рішення, геометричні, енергетичні та інші характеристики;
- алгоритми математичного забезпечення;
- перелік складових частин, що підлягають випробуванням;
- макети складових частин, визначених у ТТЗ;
- перелік методик відпрацювання складових частин зразка на стендах, літаючих лабораторіях і моделях;
- перелік методик наземних та льотних випробувань, методик оцінки їх результатів і забезпечення контролю надійності, ремонтнопридатності, експлуатаційної технологічності зразка та його складових частин;
- проект комплексної системи вимірювань й обробки їх результатів, забезпечення безпеки випробувань;
- склад і характеристики необхідної експериментальної, випробувальної, виробничої баз розробника й замовника, обґрунтування їх достатності.

Наступним етапом створення зразка АТ є розробка технічного проекту або макету. Технічний проект відпрацьовують, як правило, за складовими частинами зразка АТ і на її зразок, що не потребує льотної оцінки, на підставі затвердженого ескізного проекту згідно з ТТЗ (або ТЗ). Його розробляють з метою виявлення остаточних технічних рішень, що надають повне уявлення про конструкцію зразка.

Для зразка літального апарату АТ у цілому замість технічного проекту розробляється макет. Його відпрацювання проводиться з метою відповідності вимогам ТТЗ і науково-технічної документації, перевірки розташування екіпажу, оцінки ергономічних рішень, компоновання складових частин (силового устаткування, озброєння, обладнання, агрегатів і механізмів). Макет розглядається комісією замовника. Її акт, затверджений ним та узгоджений із головним виконавцем є підставою для виконання наступного етапу створення зразка АТ – розробки конструкторської документації для виготовлення дослідного зразка.

Приймання дослідних зразків після їх виготовлення здійснюється відділом технічного контролю й військовим представником замовника.

Важливим етапом участі представника замовника та НДУ замовника є попередні випробування складових частин зразка АТ і зразків, що не потребують льотної оцінки, а також комплексна оцінка правильності спільного функціонування і взаємодії складових частин дослідного зразка АТ у заданих режимах та умовах роботи. Фахівцями НДУ замовника спільно з виконавцем проводяться державні наземні випробування складових частин зразка АТ. Здебільшого вони здійснюються на базі НДУ замовника. При чому відповідальність за повноту, якість і терміни проведення державних наземних випробувань покладається на начальника НДУ замовника.

Наступним етапом є наземні державні випробування нових зразків АТ, при виконанні яких оцінюють відповідність тактико-технічних характеристик (ТТХ) заданим у ТТЗ вимогам. Виконують натурне й математичне моделювання, проводять стендові та лабораторні випробування. Визначають готовність зразка АТ до льотно-конструкторських випробувань.

Кожний дослідний зразок АТ піддається льотним випробуванням із метою визначення його бойових, технічних та експлуатаційних характеристик, що задані ТТЗ, і видачі рекомендацій щодо придатності зразка на озброєння.

Льотні випробування зразка АТ відбуваються у два етапи:

- льотно-конструкторські випробування, що проводяться головним виконавцем за участю замовника;
- державні випробування, що здійснюються замовником за участю головного виконавця.

Льотно-конструкторські випробування зразка АТ виконує розробник, цілями якого є:

- доведення зразка АТ до надійного працездатного стану, що забезпечує безпечне виконання випробувальних польотів, які дають змогу визначити технічні, льотно-технічні й бойові характеристики зразка;
- оцінка основних бойових, технічних та експлуатаційних характеристик зразка згідно з узгодженою програмою льотних випробувань і встановлення ступеня їх відповідності вимогам ТТЗ та загально-технічним вимогам військово-повітряних сил;
- обробка й попередня перевірка обладнання, призначеного для обслуговування зразка;

– доведення основних характеристик до заданих значень і визначення готовності зразка до державних випробувань.

Програма цих випробувань розробляється головним виконавцем із залученням виконавців складових частин й узгоджується з НДУ замовника та представником замовника при головному виконавці. Фахівці НДУ замовника беруть участь у льотно-конструкторських випробуваннях із метою вивчення зразків АТ, спільного визначення окремих характеристик і параметрів зразка АТ, аналізу матеріалів льотно-конструкторських випробувань та визначення залікових матеріалів для скорочення термінів державних випробувань і перевірки ефективності засобів комплексної протидії іноземним технічним розвідкам.

Державні випробування дослідних зразків АТ проводяться фахівцями НДУ замовника за участю головного виконавця й виконавців складових частин із метою:

- визначення відповідності їх льотно-технічних, бойових, тактичних та експлуатаційних характеристик вимогам замовника й ТЗ;
- порівняльної оцінки технічного рівня дослідного зразка АТ із вітчизняними та зарубіжними аналогами;
- видачі рекомендацій щодо придатності зразка для прийняття на озброєння й поставки на серійне виробництво.

Зразки АТ, що пройшли задовільно державні випробування, стають на серійне виробництво. Це здійснюється у два етапи:

- 1) підготовка до нього;
- 2) освоєння виробництва.

Один або декілька виробів АТ із числа перших серійних зразків підлягають контрольним випробуванням, що проводяться НДУ замовника. Їх метою є перевірка відповідності бойових, технічних та експлуатаційних характеристик технічної документації, а також якості виготовлення виробу, оцінка конструктивних змін, доробок та ефективності заходів щодо усунення недоліків, виявлених при державних випробуваннях, контроль надійності виробу й комплектуючих складових частин. Програма контрольних випробувань розробляється НДУ замовника.

Після виконання плану заходів щодо усунення недоліків, виявлених на державних випробуваннях, і засвоєння в експлуатації серійних виробів проводяться військові випробування. Їх метою є оцінка льотно-тактичних та експлуатаційно-технічних даних виробів АТ, бойових характеристик, трудомісткості технічної експлуатації, експлуатаційної технологічності й ремонтпридатності літальних апаратів, визначення бойових та експлуатаційних нормативів і характеристик за результатами застосування й експлуатації в умовах стройових частин або з'єднань авіації, а також визначення надійності виробів АТ протягом встановленого ресурсу, розробка рекомендацій за методами бойового застосування виробів АТ при поодинокому та груповому використанні, перевірка й уточнення експлуатаційних документацій, обслуговування та зберігання виробів,

уточнення штатної чисельності обслуговуючого персоналу і його обов'язків, уточнення поодинокого й групового комплексу запасних інструментів і приладів, засобів технічного обслуговування та норм розхідних матеріалів.

Крім викладених вище етапів створення нових зразків АТ треба врахувати й те, що для отримання випереджувальної інформації про вплив умов експлуатації на її безпеку та довготривалість, необхідної для своєчасної розробки заходів по цих напрямках, експлуатуючі частини здійснюють за участю НДУ замовника й головних виконавців лідерні випробування виробів АТ.

Лідерні випробування проводяться також із метою встановлення фактичного терміну служби та міжремонтних термінів служби зразків і їх складових частин. Для цього на лідерних ЛА проводять інтенсивні польоти з випередженням за їх кількістю та часу нальоту порівняно з нальотом ЛА цього типу, що знаходиться на експлуатації.

Оцінка конструктивних, схемних та інших змін, що відбулися при проведенні робіт з удосконалення АТ, включаючи модернізації, які можуть призвести до змін характеристик виробу, проводилися спеціальні (контрольні) випробування. Їх здійснює НДУ замовника. Варто зазначити, що виконання вказаних вище етапів розробки нових зразків АТ додатково регламентувалися державними й відомчими нормативними актами.

Розглянуті етапи дають уявлення про обсяг додаткових знань, якими мають володіти фахівці НДУ замовника, що беруть участь у процесі військово-наукового супроводження процесу створення зразків АТ, порівняно зі звичайними випускниками військових закладів, орієнтованих на експлуатацію авіатехніки у стройових частинах.

Зміст і мета цих етапів є підставою для розробки типових програм підготовки фахівців науково-дослідних установ Збройних Сил України, засвоєння яких забезпечить можливість виконання ними завдань експертизи й військово-наукового супроводу усіх етапів створення нових зразків озброєння та військової техніки. Засвоєння цих типових програм вимагає додаткової підготовки фахівців науково-дослідних установ Збройних Сил України, що виходить за рамки навчальних програм ВВНЗ.

Військові представники, які працюють у підприємствах і науково-дослідних установах розробника, також повинні мати знання, що забезпечують можливість їх участі у військово-науковому супроводі на відповідних етапах створення озброєння та військової техніки. Проте вимоги до знань військових представників відрізняються від вимог до знань фахівців науково-дослідних установ Міністерства оборони. Останні повинні мати відносно вузьку спеціалізацію з певного профілю наукової діяльності, що має забезпечувати можливість експертизи й військово-наукового супроводу усіх етапів створення нових зразків озброєння та військової техніки за цією спеціальністю з високим рівнем компетенції. Водночас для військових представників не так важлива глибина спеціальних знань порівняно з науковим (спеціальним) кругозором і глибиною вивчення ними вимог нормативно-технічних та керівних документів, регламентуючих порядок виконання окремих етапів створення нових зразків озброєння й військової

техніки.

У колишньому СРСР ця проблема вирішувалася різними шляхами, до основних з яких можна віднести такі:

- підготовка інженерів-випробувачів на дворічних курсах при ВВНЗ;
- підготовка льотчиків-випробувачів у школах льотчиків-випробувачів при науково-випробувальних установах Міністерства оборони;
- самостійна підготовка інженерів-випробувачів і військових представників згідно з типовими програмами засвоєння функціональних обов'язків.

Виходячи з досвіду власної участі авторів у всіх вищезазначених етапах створення нових зразків озброєння й військової техніки [8, 9], включаючи етапи науково-технічного супроводу та випробувань, а також досвіду участі в навчальному процесі вищих військових закладів, доцільно зазначити наступне.

Самостійна підготовка інженерів-випробувачів і військових представників згідно з типовими програмами засвоєння функціональних обов'язків, як правило, була основним шляхом підготовки. Це можна пояснити такими причинами:

- по-перше, у ВВНЗ спеціалізація навчання була спрямована переважно на експлуатацію озброєння та військової техніки й тому не було відповідних навчальних програм підготовки інженерів-дослідників або військових представників;

- по-друге, викладацький склад ВВНЗ не завжди мав можливість вивчати нові методики досліджень випробувань озброєння та військової техніки й нові зразки засобів реєстрації та обробки вимірної інформації, оскільки не було доступу до процесу створення нових видів озброєння.

Типова програма самостійної підготовки інженерів-випробувачів і військових представників, як правило, передбачала:

- вивчення загальних вимог замовника до технічних характеристик озброєння та військової техніки;
- вивчення керівництв щодо порядку розробки й випробувань озброєння та військової техніки;
- участь у науковому супроводженні деяких етапів створення озброєння й військової техніки під керівництвом досвідчених інженерів-випробувачів.

Висновок. В умовах Збройних Сил України підготовку інженерів-випробувачів і військових представників доцільно проводити згідно з програмами засвоєння професійних обов'язків за посадою на спеціальних курсах при НДУ або при ВВНЗ під керівництвом досвідчених інженерів-випробувачів або викладачів, які мають досвід військово-наукового супроводження створення озброєння та військової техніки.

У колишньому СРСР керівництво Військово-Повітряних Сил із питань розробки озброєння формувалося, як правило, з фахівців, які мали досвід військово-наукового супроводження розробок або модернізації АТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходько Ю. І. Якість підготовки військових фахівців як системно-технологічна категорія / Ю. І. Приходько // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Філософія», «Політологія». – 2009. – Вип. 96. – С. 138–141.
2. Зельницький А. М. Теоретичні та методологічні засади моніторингових досліджень якості підготовки військових фахівців / А. М. Зельницький, Ю. О. Черних // Збірник наукових праць «Військова освіта» – 2014. – № 1(29). – С. 111–118.
3. Заболотний В. Д. Якість підготовки військових фахівців як процесуальна складова педагогічної системи ВВНЗ / В. Д. Заболотний, А. М. Зельницький, О. Б. Черних // Збірник наукових праць «Військова освіта» – 2014. – № 2(30). – С. 88–98.
4. Сафронов О. В. Управління якістю підготовки фахівців військових навчальних закладів згідно з міжнародними стандартами якості / О. В. Сафронов, О. О. Мітягін // Збірник наукових праць «Військова освіта» – 2016. – № 1(33). – С. 195–202.
5. Закон України «Про вищу освіту» № 1556 – VII від 1 липня 2014 року.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848 – VIII від 26 листопада 2015 року.
7. Положення про порядок створення авіаційної техніки військового призначення. М.: – Міністерство оборони СРСР, 1987. – 64 с.
8. Сафронов О. В. Особливості функціонування системи створення зразків озброєння та військової техніки колишнього СРСР / О. В. Сафронов, Г. В. Капосльоз, О. С. Мельниченко – К.: НУОУ, м. Київ, збірник наукових праць «Військова освіта», № 1(29), 2014. – С. 187–194.
9. Сафронов О. В. Особливості формування інфраструктури наукових досліджень в інтересах збройних сил США / О. В. Сафронов., Г. В. Капосльоз, О. С. Мельниченко – К.: НУОУ, м. Київ, збірник наукових праць «Військова освіта», № 1(33), 2016. – С. 261–270.

REFERENCES

1. Prykhod'ko Yu. I. (2009). Yakist' pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv yak systemno-tekhnologichna katehoriya [Quality of preparation of soldiery specialists as system-technological category] Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka. Seriya Filosofiya, Politolohiya 96, 138–141 (in Ukrainian).
2. Zel'nyts'kyu A. M., U. I. Chernikh (2014) Teoretychni ta metodolohichni zasady monitorynhovykh doslidzhen' yakosti pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv [Theoretical and methodological principles of monitoring researches of quality of preparation of soldiery specialists]. Zbirnyk naukovykh prats' «Viys'kova osvita» 1(29), 111–118 (in Ukrainian).
3. Zabolotnyy V. D., Zel'nyts'kyu A. M., O. B. Chernikh (2014) Yakist' pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv yak protsesual'na skladova pedahohichnoyi systemy VVNZ [Quality of preparation of soldiery specialists as judicial constituent of the pedagogical system BBH3]. Zbirnyk naukovykh prats' «Viys'kova osvita» 2(30) 88–98 (in Ukrainian).
4. Safronov O. V., O. O. Mit'agin (2016) Upravlinnya yakistyu pidhotovky fakhivtsiv viys'kovykh navchal'nykh zakladiv z-hidno z mizhnarodnymy standartamy yakosti [A quality management of preparation of specialists of soldiery educational establishments is according to the international standards of quality] Zbirnyk naukovykh prats' «Viys'kova osvita» 1(33), 195–202 (in Ukrainian).
5. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine «On higher education»] 1556 – VII vid 1 lypnya 2014 roku (in Ukrainian).
6. Zakon Ukrayiny «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diyal'nist'» [Law of Ukraine «On scientific and scientific and technical activity»] 848–VIII vid 26 lystopadu 2015 r. (in Ukrainian).
7. Polozhennya pro poryadok stvorennya aviatsiynoyi tekhniky viys'kovoho pryznachennya [Position is about the order of creation of aerotechics of military-oriented,

Moskou, is Department of defense of the USSR], Moskou, Ministerstvo oborony SSSR, 1987, 64 s. (in Ukrainian).

8. Safronov O. V., Kaposl'oz H. V., Mel'nychenko O. S. (2014) Osoblyvosti funktsionuvannya systemy stvorenniya zrazkiv ozbroynnyya ta viys'kovoyi tekhniki kolyshn'oho SRSR [Features of functioning of the system of creation of standards of armament and military technique of the former USSR], m. Kyiv, zbirnyk naukovykh prats' «Viys'kova osvita», 1(29), 187–194, (in Ukrainian).

9. Safronov O. V., Kaposl'oz H. V., Mel'nychenko O. S. (2016) Osoblyvosti formuvannya infrastruktury naukovykh doslidzhen' v interesakh zbroynykh syl SShA [Features of functioning of the system of creation of standards of armament and military technique of the former USSR], Kyiv, zbirnyk naukovykh prats' «Viys'kova osvita», 1(33), 261–270 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Сафронов,
доктор технических наук, профессор,
Григорий Капослез,
кандидат психологических наук, старший
научный сотрудник,
Елена Мельниченко,
Елена Голубева
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности подготовки специалистов научно-исследовательских институтов и военных представительств

В статье на основе анализа требований нормативных актов бывшего СССР и опыта авторов определены направления деятельности и особенности подготовки военных специалистов научно-исследовательских институтов и военных представительств, принимающих участие в военно-научном сопровождении создания новых и модернизации имеющихся образцов вооружения и военной техники.

Ключевые слова: *военный специалист; научно-исследовательская организация; военно-научное сопровождение; вооружение; военная техника.*

SUMMARY

Olexandr Safronov,
Doctor of Technical Sciences, Professor,
Hrigory Kaposlyoz,
Candidate of Psychological Sciences,
Olena Melnichenko,
Olena Golybeva
National Defense University of
Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy

Features of training of specialists research institutes and militari representatives

Raising of problem. *Exposure of failings in preparation of military specialists of research establishments of Armed Forces of Ukraine militari institutions.*

Purpose of the article. *Improvement of preparation of specialists of Armed Forces of Ukraine, which take part in development of armament and military technique.*

Results. *The state of preparation of military specialists is first analysed for research*

establishments of Armed Forces of Ukraine and militari institutions.

Found out the orientation of studies of specialists in militari educational establishments to expluataction of aviation technigne.

The level of preparation of militari graduating students of higher militari educational establishments does not allow in full to execute creation of new or purchase of standards of armament and military technique without the additional retraining.

Originality. *To organize maintenance of preparation of militari specialists in obedience to «Statutes about the order of creation of military-oriented aerotechics» for conditioning development of new standards of technique.*

Conclusion. *To develop the additional typical programs for the improvement of preparation of specialists of research establishments of Armed Forces of Ukraine on all stages of creation of new standards of armament and military technique.*

Key words: *military specialist; research establishment; military-scientific accompaniment; armament and military technique.*

Василь Ягупов,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 000-0001-7325-1220
Аділе Бекірова,
кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
ORCID ID 0000-0001-5427-9965

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті подано методичні основи формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів, обґрунтовані на провідних ідеях і положеннях сучасних методологічних підходів до їх підготовки, а також з урахуванням сучасного досвіду потреби для системи освіти яскравих, творчих, оригінальних професіоналів педагогічної справи, у яких сформовані провідні професійно важливі якості, зокрема самостійність, емпатичність, толерантність, рефлексивність, мобільність, відповідальність, самоорганізованість та автономність.

Їх основу складає комплексна методика як педагогічна система, що ґрунтується на провідних ідеях і положеннях суб'єктно-діяльнісного й компетентнісного підходів до їх професійної підготовки та містить принципи, конкретні форми, цілеспрямовано скомпоновані методи, прийоми й засоби формування їх професійної суб'єктності на основних етапах професійної підготовки.

Ключові слова: *методичні основи; комплексна методика; учитель початкових класів; формування; професійна суб'єктність.*

Актуальність статті визначається тим, що сучасна школа вимагає яскравих, творчих та оригінальних учителів, які мають професійно важливі якості, зокрема самостійність, емпатичність, толерантність, рефлексивність, мобільність, відповідальність, самоорганізованість й автономність. Науковці наголошують, що «...Сучасність пред'являє до суб'єкта діяльності підвищені вимоги щодо наявності у нього творчої активності, уміння знаходити нові шляхи вирішення проблем, по новому підходити до них, знаходити нові форми роботи з персоналом, впливати на людей» [2, 3].

Вони необхідні для суб'єктної поведінки педагога, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями, ціннісного ставлення до них. Одночасно ці якості є основними проявами його професійної суб'єктності – інтегральної професійно важливої якості кожного вчителя, що має формуватися, на наше переконання, у процесі професійної підготовки в педагогічному ВНЗ. Але, як показує досвід, власне система освіти, насамперед початкової, потребує творчих, автономних, самоорганізованих педагогів.

Мета статті – обґрунтування методичних основ формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів у педагогічному ВНЗ.

Аналіз результатів останніх досліджень. Проблема забезпечення суб'єктності вчителів у педагогічній діяльності досліджується в різних аспектах, а саме: з позицій особистісно-орієнтованого (О. В. Бондаревська, В. В. Рибалка, О. А. Савченко, В. В. Серіков, Л. М. Фрідман, Г. А. Цукерман, В. В. Ягупов), діяльнісного (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, О. О. Ухтомський), розвивального (Б. В. Гершунський, В. В. Давидов, Е. Ф. Зеєр, В. І. Ельконін), акмеологічного (О. О. Бодальов, А. О. Деркач, О. А. Дубасенюк, Н. В. Кузьміна), гуманістичного (В. О. Сухомлинський, Ш. О. Амонашвілі) підходів. Їх спільною ідеєю та провідним принципом щодо тих, хто вчиться, є включення їх навчальної діяльності у процеси життєвого самовизначення й саморозвитку.

У психолого-педагогічному аспекті ця проблема знайшла обґрунтування у працях О. М. Волкової, В. В. Желанової, Ю. М. Журат, В. Г. Куцова, С. Д. Максименка, В. І. Осьодла, О. Я. Савченко, В. О. Сластьоніна, В. І. Слободчікова, В. В. Ягупова та ін.

Методичні аспекти розвитку суб'єктності фахівця обґрунтовані В. І. Осьодло. Зокрема вони містять:

I. «Інформаційний комплекс. Цей вид розвивальної роботи був орієнтований на формування інформаційної основи, що створює найповніше уявлення про професійну діяльність як сферу докладання суб'єктних зусиль, актуалізацію суб'єктного потенціалу, про змістову специфіку професійної взаємодії різних суб'єктів діяльності...»

II. Розвивально-корекційний комплекс, спрямований на розвиток структурних компонентів суб'єктності, що визначають її функціональну ефективність...»

III. Методичний комплекс психологічного й психофізіологічного забезпечення, орієнтований на профілактику несприятливих тенденцій у самооцінці..., опанування навичок психофізичного відновлення після тренінгових процедур і службових навантажень, а також усвідомлення можливості здобуття кожним учасником тренінгу психологічної допомоги з приводу проблем, що виникають у зв'язку з новим баченням особистісно-професійних перспектив» [3, 209-210].

Але проблема професійної суб'єктності та її формування у вчителів початкових класів виявилася недостатньо дослідженою. Також практично відсутні напрацювання щодо методичних основ формування в них професійної суб'єктності в педагогічному ВНЗ.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз теоретичних джерел із проблеми професійної підготовки педагогів, теорії й методики формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів; класифікація та систематизація теоретичних даних, конкретизація теоретичного й практичного знання, що стосується методичних аспектів

обґрунтування формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів у педагогічному ВНЗ; індукція та дедукція, порівняльний аналіз отриманих теоретичних матеріалів. Це дало можливість обґрунтувати методичні основи формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів у педагогічному ВНЗ.

Виклад основного дослідницького матеріалу. На підставі аналізу результатів педагогічних і психологічних досліджень, присвячених основним аспектам формування професійної суб'єктності майбутніх педагогів, а також змісту цього процесу, обґрунтуємо методичні основи її формування у майбутніх учителів початкових класів. Для цього мають бути певні методичні основи, система методичної роботи, комплексна система. У процесі їх обґрунтування враховано такий методологічний аспект, як: «...сконструйований суб'єктом простір містить найбільш значущі події та явища діяльності, які є вираженням власної індивідуальності як значущої й потрібної для себе та інших (самовираження), самоздійснення (реалізація своїх потенцій), самоутвердження, самостійності (здатність до планування, регулювання цілеспрямованості власної діяльності, рефлексії й саморефлексії), творчості (здатність до автономної поведінки, саморегуляції й міжсуб'єктної взаємодії), самоосвіти, упевненості в собі, послідовності в досягненні цілей, умінні відстоювати свої права тощо» (С. Д. Максименко, В. І. Осьодло) [2, с. 5].

Їх основу складають:

- провідні ідеї та положення суб'єктно-діяльнісного, системного й компетентнісного підходів;
- специфічні дидактичні принципи, що стосуються провідної ролі вчителя в початковій шкільній освіті;
- комплексна методика формування професійної суб'єктності в майбутніх учителів початкових класів у педагогічному ВНЗ, що являє собою цілеспрямовано створену педагогічну систему, обґрунтовану на провідних ідеях сучасних методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів. Вона складається з мети, принципів, а також цілеспрямовано скомпонованих раціональних методів, способів, прийомів, засобів, організаційних форм формування їх професійної суб'єктності, які розподілені по певних етапах. Реалізація цих етапів передбачає домінування таких активних методів навчання, як навчальні зустрічі, навчальні дискусії, експертні консультації та майстер-класи.

Формування професійної суб'єктності педагогів окреслює досягнення таких цілей: розвиток навчальної суб'єктності студентів і становлення її творчим суб'єктом, позитивне сприйняття вимог майбутньої педагогічної діяльності й цілеспрямоване формування своєї професійної компетентності у творчій навчальній і квазіпрофесійній діяльності, залучення студентів до самоосвіти, самовиховання та саморозвитку як майбутніх суб'єктів педагогічної діяльності в початковій школі.

Цей процес має проходити кілька етапів із конкретною траєкторією: суб'єкт власної психічної активності – навчальна суб'єктність або суб'єкт навчальної діяльності – суб'єкт квазіпрофесійної діяльності – суб'єкт педагогічної діяльності в початкових класах. Ця траєкторія охоплює весь період навчання у ВНЗ на рівні підготовки бакалаврату.

Перший етап – **профорієнтаційний** – забезпечує тісний зв'язок між ВНЗ і школою й націлений на цілеспрямовану роботу зі школярами та абітурієнтами. Його метою є формування в майбутніх абітурієнтів педагогічного ВНЗ усвідомленої позиції щодо свого педагогічного майбутнього. Так, нами взята за основу програма з профорієнтації, складена Є. О. Клімовим і С. М. Чістяковою, що містить три частини: 1) знайомить зі світом професій; 2) показує необхідність врахування особистісних інтересів, схильностей, особливостей здоров'я та психофізіологічних властивостей особистості у виборі професії; 3) націлює на виділення професійних цілей і складання особистісного професійного плану. Успішність проходження цього етапу в середній школі є необхідною умовою для успішного формування професійної суб'єктності студентів як педагогів у ВНЗ.

Другий етап – **усвідомлене сприйняття студентами себе на основі самооцінювання й саморефлексії, прагнення свідомо «чинити» у процесі професійної підготовки, організації власної навчальної діяльності, особливо на початковому етапі – першому курсі – як студент**. Особлива актуальність цього етапу пов'язана з тим фактом, що основну частину вступників у педагогічні ВНЗ складають, на жаль, так звані «середняки». А підвищення соціального статусу вчорашнього абітурієнта до студента, зміна звичного оточення, де був постійний контроль із боку дорослих, і довгоочікувана «свобода» провокують у першокурсника стан ейфорії, що іноді триває до кінця першої сесії. Цю стадію формування суб'єктності майбутнього вчителя В. О. Сластьонін визначав як «нульову» або об'єктну суб'єктність, що передує об'єкт-суб'єктній, суб'єкт-об'єктній і власне суб'єктній стадії [5]. У першокурсників починають формуватися навички та вміння самопізнання, рефлексивні й емпатійні здатності, вони засвоюють прийоми саморегуляції в навчальній діяльності та повсякденному житті.

На нашу думку, позитивні зміни будуть характерні лише для тієї частини, хто здійснив свідомий вибір професії педагога, тобто для тих, у кого формувалася суб'єктність студента – «...якісна й динамічна характеристика людини, що представляє собою стиль активності, «цілісний образ себе» в діяльності, сукупність професійних ціннісно-вольових установок, здатність бути активним стратегом власної освітньої діяльності, досвіду усвідомленої саморегуляції у взаємодії з людьми, які задають позитивну спрямованість процесу самореалізації [6, 26]. Найважливішим «об'єднуючим» елементом усіх компонентів суб'єктності студента на цьому етапі є його суб'єктна позиція. Необхідно формувати, стимулювати й розвивати конкретні прояви суб'єктності студента як майбутнього педагога, оскільки професійна суб'єктність ґрунтується на позитивному самостваленні, рефлексії,

саморефлексії й визнанні в себе діяльних, активно перетворювальних цілеспрямованих можливостей для самоактуалізації у професійній сфері, а також визначає його здатності до самодетермінації та саморегулювання професійної активності відповідно до зовнішніх і внутрішніх критеріїв ефективності, доцільності в ситуаціях, що передбачають, з одного боку, певну свободу вибору дій, а з іншого – відповідальність за результати своєї діяльності як суб'єкта управління [8, 78].

Це такі прояви: свідомо, творча цілеспрямована перетворювальна активність; здатність до свідомої діяльності, зокрема навчальної, є найважливішою рисою людини як суб'єкта буття; здатність до рефлексії; свобода вибору в навчальній діяльності, поведінці, здатність нести відповідальність за цей вибір; визнання унікальності студента як суб'єкта навчальної діяльності; сприяння розумінню та прийняттю іншої особи – педагогів і студентів. Орієнтиром на цьому етапі має бути таке положення: «Професійна суб'єктність педагога... ґрунтується на його позитивному ставленні до педагогічної діяльності тих, хто вчиться, позитивному самоставленні до самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності в системі освіти ...» [8, 325].

Другий етап націлений на активізацію особистісної позиції студентів щодо свого професійного розвитку в ході адаптації до студентського життя. Основну роль тут відіграє дисципліна «Вступ до спеціальності». Його результатами є: пізнання самого себе як соціального й навчального суб'єкта, усвідомлення власних професійних перспектив і свідоме їх прийняття (рефлексивно-оцінний компонент); формування ціннісно-мотиваційного й насичення емоційно-вольового компонентів професійної суб'єктності, що актуалізують професійне самовизначення студента як педагога в початковій школі та стимулюють подальші творчі дії в системі педагогічної освіти; становлення суб'єктом навчальної діяльності як необхідної методологічної умови реалізації наступних етапів.

Третій етап – *імітаційно-професійний* – відбувається оволодіння теоретичними основами професійної суб'єктності та поступове формування її практичних аспектів (2-3 курс). Науковці звертають на нього особливу увагу, оскільки йдеться про «теоретичні основи професіоналізації особистості» [1, 97]. Він повністю ще неусвідомлений студентами. Відбувається боротьба мотивів майбутнього професійного – педагогічного – буття, особливо на 3-му курсі. Цей етап є центральним і системоутворювальним для педагогічної підтримки їх професійного самовизначення. Глибоке знання процесів навчання – необхідна умова підготовки вчителя. Структура основних освітніх програм передбачає базову й варіативну частини. Остання дає можливість розширити та поглибити знання, уміння, навички, здатності, визначені змістом базових дисциплін (модулів), отримати поглиблені знання та навички для успішної професійної діяльності й продовження професійної освіти в магістратурі. На цьому етапі необхідно створити умови для реалізації індивідуальної професійно-орієнтованої освітньої траєкторії в

межах таких дисциплін: «Творчий проект», «Навчально-дослідні роботи студентів», «Професійна підготовка українською, кримськотатарською мовами», «Образотворче мистецтво».

За основу педагогічної підтримки етапу вибрано поєднання суб'єктно-діяльнісно-розвивального підходу, що реалізується в дисципліні «Дидактика». У результаті освоєння цієї дисципліни у студентів формується комплексна здатність керуватися в педагогічній діяльності базовими культурними цінностями, сучасними принципами толерантності, діалогу й співпраці, готовність до толерантного сприйняття соціальних і культурних відмінностей учнів, формується шанобливе та дбайливе ставлення до історичної спадщини й культурних традицій різних народів, національностей та етнічних груп.

Сенс третього етапу полягає в інтеріоризації ціннісного ставлення студентів до педагогічної професії, формуванні суб'єктної позиції як педагога, набутті первинного практичного суб'єктного досвіду педагогічної діяльності в початковій школі.

На четвертому – *рефлексивно-професійному* – етапі, що завершує формування професійної суб'єктності студента в суб'єкт-суб'єктній взаємодії з однокурсниками і викладачами, водночас вдосконалюються всі її компоненти й інтенсивно розвиваються поведінково-діяльнісний та індивідуально-суб'єктний, які формують суб'єкта педагогічної діяльності (4 курс).

Практичні дії студента розширюють його суб'єктний досвід педагогічної діяльності, стимулюють прояв творчості та формування індивідуального «почерку» педагогічного буття. Для цього необхідно розвивати рефлексивні вміння, розширювати суб'єктний досвід співпраці з однокурсниками й викладачами, сприяти набуттю досвіду саморегуляції, індивідуальної та групової рефлексії, лідерського досвіду шляхом актуалізації свого суб'єктного досвіду: «самореалізація суб'єкта містить усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, що сприяють його самовираженню, реалізації своїх потенцій, формування власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, а також перетворення себе» [2, 7].

Основна увага на цьому етапі має приділятися використанню інтерактивних педагогічних технологій, що дає можливість моделювати професійні ситуації майбутньої діяльності й виявляти проблеми професійного самовизначення молоді, а також спільно «проживати» варіанти їх вирішення. Можна використовувати низку дисциплін: «Методика викладання природознавства», «Технології вивчення галузі «Навколишній світ»».

Психологічні дисципліни допомагають усвідомити, з одного боку, свою унікальність як соціального й професійного суб'єкта, сприяють розумінню та пізнанню самого себе як суб'єкта, без яких не можна стати професійним суб'єктом і організувати власне суб'єктне буття, а з іншого – позитивно

впливають на формування суб'єктної поведінки у професійному – педагогічному середовищі.

Освоєння вищезазначених начальних дисциплін є, по-перше, необхідною базою для проходження педагогічної практики й подальшого освоєння дисциплін «Позаурочна діяльність з природознавства в початковій школі», «Організація дослідницької діяльності з природознавства», по-друге, закріплення практичних знань, формування практичних умінь суб'єктної поведінки у професійному середовищі.

Наше завдання в експерименті на цьому етапі полягало у зміні пасивної позиції студента на активну – суб'єктну, що безпосередньо сприяє його професійному самовизначенню як педагога. Тому за основу педагогічної підтримки етапу обрано дисципліну «Організація та управління початковою освітою». Вивчення дисциплін «Практикум з художньої праці», «Трудове навчання з практикумом», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Технології вивчення дисципліни «Технології. Художня праця»» спрямовано на формування здатностей щодо навчання, виховання й розвитку молодших школярів з урахуванням соціальних, вікових, психофізичних та індивідуальних особливостей, зокрема їхніх особливих освітніх потреб. У цілому їх опанування формує здатність учителя організовувати співпрацю учнів і підтримувати їх активність та ініціативність, самостійність, розвивати творчі здібності, підтримувати суб'єктні прояви у навчальній діяльності.

Основним видом навчальних занять є практичні заняття, що проводяться шляхом використання інтерактивних педагогічних технологій – кейс-технологій, ділових ігор, «мозкового штурму», діалогу, що дають змогу моделювати ситуації суб'єктної поведінки й виявляти проблеми професійного самовизначення студентів як майбутніх педагогів і спільно «проживати» варіанти їх вирішення. Це сприяє «зануренню» студентів у проблему професійного самовизначення як суб'єктів педагогічного буття.

Усе це перевіряється й закріплюється в педагогічній практиці. Найголовніший аспект четвертого етапу – практична перевірка теоретичних знань на практиці, формування і закріплення практичних навичок та вмінь суб'єктної поведінки, суб'єктного ставлення до свого фаху – учителя початкових класів. Цьому сприяють три види практик: навчально-ознайомча, навчально-виробнича «Перші дні дитини у школі» й переддипломна. Вони є основним ресурсом формування їх практичних здатностей, знаходження та формування індивідуального стилю суб'єктної поведінки в педагогічній діяльності в початковій школі. Без сумніву, саме на практиці студенти мають можливість найповніше усвідомити власну професійну суб'єктність шляхом актуалізації свого особистісного, суб'єктного та професійного потенціалів, практично вчаться сприймати вікові особливості учнів, організувати взаємодію з громадськими й освітніми організаціями, дитячими колективами і батьками для розв'язання педагогічних функцій, використовувати можливості освітнього середовища для актуалізації суб'єктного потенціалу,

здійснювати професійну самоосвіту, особистісне та професійне зростання, «перевіряти» в педагогічній діяльності, зокрема проектувати подальший освітній «маршрут» і професійну кар'єру як вчителя початкових класів. Для актуалізації отриманих практичних знань, усвідомлення суб'єктної культури поведінки й закріплення суб'єктної позиції як педагога проводяться установчі та підсумкові конференції.

Варто зауважити, що така організація змінює ставлення студентів до практик, розвиває мотивацію набуття фаху педагога, демонструє їх сильні сторони і слабкі місця. Водночас студенти, які проявили себе як суб'єкти педагогічної діяльності, отримують пропозиції щодо працевлаштування за місцем проходження практики.

Необхідно підкреслити, у ході практики у них формується об'єктивна самооцінка як суб'єкта педагогічної діяльності, а після неї на захисті представляються результати набуття досвіду педагогічної діяльності, вони захищають виконане індивідуальні завдання. Ці заходи формують рефлексивні вміння, дають можливість «пережити» педагогічне буття, об'єктивно оцінити самого себе як педагога, а також спільно з викладачами обговорити проблемні питання та визначити подальші дії щодо професійного становлення, з'ясувати розвиненість суб'єктних якостей, зокрема «усвідомленості, наявності гуманістичних установок, автономності, цілісності, відповідальності, стійкості, оптимізму, життєтворчості, схильності до ризику, розуміння себе, здатності до рефлексії тощо» [2, 16].

Важливим етапом є переддипломна практика, основне завдання якої полягає в самоперевірці студентом свого педагогічного «Я», тобто професійної суб'єктності – здатності й готовності до педагогічної діяльності в початковій школі. Для цього забезпечується діалоговий простір «студент – роботодавець – співробітники ВНЗ», у межах якого студенти ознайомлюються з функціонуванням школи, усвідомлюють вимоги школи до них і можливості працевлаштування.

Унаслідок реалізації цієї комплексної методики в них відбуваються такі позитивні зміни: 1) становлення суб'єктом навчальної діяльності – навчальна суб'єктність; 2) усвідомлення себе як майбутнього суб'єкта педагогічної діяльності в початковій школі та його сприйняття; 3) набуття комплексної здатності формувати ієрархію цілей навчальної й квазіпрофесійної діяльності як суб'єкта навчальної діяльності та їх свідомо реалізація; 4) прояв себе як суб'єкта педагогічної діяльності в початковій школі, тобто суб'єкта квазіпедагогічної діяльності у ВНЗ; 5) прояв себе як першопричини, суб'єкта завершених педагогічних дій, тобто як суб'єкта педагогічної діяльності в початковій школі.

Таким чином, таку комплексну методику можна вважати досить ефективною й можна творчо адаптувати до будь-якого педагогічного ВНЗ з урахуванням специфіки регіону, що потребує експериментального дослідження – перспективний напрям подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ложкін Г. В. Проблема суб'єкта як теоретична основа професіоналізації особистості / Г. В. Ложкін, Н. С. Глуханюк, Н. Ю. Волянчук // Психологія і суспільство. – 2003. – № 2. – С. 97–103.
2. Максименко, С. Д. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта / С. Д. Максименко, В. І. Осьодло // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої.– Кам'янець Подільський: Аксіома, 2010. – Вип. 8. – С. 3-19.
3. Осьодло Василь. Суб'єктний підхід у психологічному супроводі професійного становлення офіцера / Василь Осьодло // Психологія особистості. – 2013. – № 1(4). – С. 204-213.
4. Осьодло В. І. Психологічні засади становлення суб'єкта військово-професійної діяльності : автореф. дис ... д-ра психол. наук / В. І. Осьодло. – Київ, 2013. – 40 с.
5. Слостенін В. А. Психолого-педагогическое образование и становление субъектного потенциала личности учителя [текст] / В.А. Слостенін // Педагогический профессионализм в современном образовании : мат. III Междунар. науч.-практ. конф. (21-22 февр. 2007 г., г. Новосибирск) / под ред. Е. В. Андриенко. – Новосибирск : НГПУ, 2007. – С. 5–21.
6. Сыромятников И. В. Профессионализм, субъектность и самоопределение специалиста : концептуальные подходы к определению и развитию [монография] / И. В. Сыромятников, И. Г. Ожерельева, Э. В. Репин. – М.: изд-во СГУ, 2009. – 208 с.
7. Ягупов Василий. Субъектность и профессиональная субъектность педагога как интегральный показатель сформированности его профессиональной компетентности / Василий Ягупов // Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації : зб. мат. II міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 лютого 2016 р., м. Київ). – К. : Міленіум, 2016. – С. 324-325.
8. Ягупов В. В. Формирование и развитие профессиональной субъектности офицеров [текст] / В. В. Ягупов, Н. А. Крышталь, В. Н. Король // Известия Российской академии образования. – 2013. – №1. – С. 74–83.

REFERENCES

1. Lozhkin, H. V. (2003) Problema subiekta yak teoretychna osnova profesionalizatsii osobystosti [The problem of the subject as the theoretical basis for the professionalization of the individual]. *Psykhologhiia i suspilstvo*, 2, 97–103 (in Ukrainian).
2. Maksymenko, S. D. (2010) Struktura ta osobystisni determinanty profesiinoi samorealizatsii subiekta [Structure and personal determinants of professional self-actualization of the subject]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologhii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi.*– Kamianets Podilskyyi: Aksioma, 8, 3-19 (in Ukrainian).
3. Osodlo Vasyly. (2013) Subiektnyi pidkhyd u psykhologhichnomu suprovodi profesiinoho stanovlennia ofitsera [Subjective approach in psychological support of professional formation of an officer]. *Psykhologhiia osobystosti*, 1(4), 204-213 (in Ukrainian).
4. Osodlo, V. I. (2013) Psykhologhichni zasady stanovlennia subiekta viiskovo-profesiinoi diialnosti [Psychological principles of the formation of the subject of military-professional activities]. (Abstract of Doctors of Sciences thesis), 40 s. (in Ukrainian).
5. Slastenin, V. A. (2007) Psikhologo-pedagogicheskoye obrazovaniye i stanovleniye subyektnogo potentsiala lichnosti uchitelya [Psychological and pedagogical education and the formation of the teacher's subjective potential]. *Pedagogicheskyy professionalizm v sovremennom obrazovanii : mat. III Mezhdunar. nach.-prakt. konf. (21-22 fevr. 2007 g., g. Novosibirsk)*, 5–21 (in Russian).

6. Syromyatnikov, I. V. (2009) Professionalizm. subyektivnost i samoopredeleniye spetsialista : kontseptualnyye podkhody k opredeleniyu i razvitiyu [Professionalism, subjectivity and self-determination of a specialist: conceptual approaches to definition and development]. (Monografiya), Izd-vo SGU, 208 s. (in Russian).

7. Yagupov Vasiliy. (2016) Subyektivnost i professionalnaya subyektivnost pedagoga kak integralnyy pokazatel sformirovannosti ego professionalnoy kompetentnosti [Subjectivity and professional subjectivity of the teacher as an integral indicator of the formation of his professional competence]. Rozvitok suchasnoї osviti: teoriya. praktika. innovatsii : zb. mat. II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25-26 lyutogo 2016 r.. m. Kiiv). Milenium, 324-325 (in Russian).

8. Yagupov, V. V. (2013) Formirovaniye i razvitiye professionalnoy subyektivnosti ofitserov [Formation and development of professional subjectivity of officers]. [tekst] Izvestiya Rossiyskoy akademii obrazovaniya, 1, 74-83 (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Василий Ягупов,

доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Адиле Бекирова,

кандидат педагогических наук, доцент

Институт профессионально-технического образования НАПН Украины

Методические основы формирования профессиональной субъектности будущих учителей начальных классов

В статье даются методические основы формирования профессиональной субъектности будущих учителей начальных классов, обоснованы на ведущих идеях современных методологических подходов к подготовке педагогов, а также с учётом современного опыта необходимости для системы образования ярких, творческих, оригинальных профессионалов педагогической работы, у которых сформированы ведущие профессионально важные качества для педагога, в частности самостоятельность, эмпатичность, толерантность, рефлексивность, мобильность, ответственность, самоорганизованность и автономность.

Их основу составляет комплексная методика как педагогическая система, что основывается на ведущих идеях и положениях субъектно-деятельностного и компетентностного подходов к профессиональной подготовке учителей начальных классов и включает принципы, конкретные формы, целенаправленно комбинированные методы, приёмы и средства формирования их профессиональной субъектности на основных этапах профессиональной подготовки.

Ключевые слова: методические основы; комплексная методика; учитель начальных классов; профессиональная субъектность; формирование.

SUMMARY

Vasyl Yagupov,

Doctor of Pedagogical Sciences
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi,

Adile Bekirova,

Ph.D., Associate Professor of Elementary Education,
the Professional Technical Education Institute,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Methodical fundamentals of formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school

Introduction. *The article substantiates the problem of methodical fundamentals in the form of a complex method of formation of the professional subjectivity of future teachers of elementary school by studying specific academic disciplines in the process of applying active forms and methods of their professional training.*

Purpose. *Methodological substantiation of the formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school at pedagogical university.*

Methods. *Theoretical (analysis of theoretical sources); classification and systematization of theoretical data, specialization of theoretical and practical knowledge; induction and deduction, comparative analysis of the received theoretical materials.*

Results. *The complex method of forming the professional subjectivity of future teachers of the elementary school is considered as a created pedagogical system, based on the leading ideas and modern methodological approaches to the professional training of future teachers, including concrete forms and purposefully combined methods and means of forming their professional subjectivity at the main stages of professional training. There are important requirements for the construction of an educational process in which its goals, principles, content, methods, technologies, tools and organizational forms reflect the modern requirements of vocational training for the purposeful formation of the professional subjectivity of future teachers of the primary school. The components of the educational process should be the basis of a comprehensive methodology for forming the professional subjectivity of future teachers of primary school and promote the purposeful formation of an integral professional importance quality –professional subjectivity.*

Originality. *The scientific novelty lies in the substantiation of the complex method of formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school, as an integrated methodological system, which covers the whole period of obtaining the vocational education by future teachers of elementary school in a pedagogical university.*

The practical value of the results of the study *lies in its realization during primary teachers` training.*

Conclusion *(conclusions and recommendations for further research). The complex methodology for the formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school promotes their positive changes, and the prospects for future research is to develop specific methods of formation of professional subjectivity.*

Key words: *methodical fundamentals; complex methodology; primary school teacher; formation; professional subjectivity.*

Сергій Білявець,
кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної
прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті охарактеризовано основні кроки щодо формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання з військово-спеціальних дисциплін. Використання методичної системи в експериментальній роботі передбачало виведення з рівноваги замкненої системи освітнього процесу ВНЗ ДПСУ шляхом впливу на всі її підсистеми. Автор розкриває основні заходи у підсистемі мети і завдань, зокрема, щодо визначення цілей навчання офіцера-прикордонника на основі діяльнісного підходу, моделі випускника ВНЗ та результатів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Висвітлено також заходи, що стосувалися підсистеми результатів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, підсистеми діяльності науково-педагогічного складу ВНЗ, підсистеми змісту навчання військово-спеціальних дисциплін та підсистеми діяльності курсанта.

***Ключові слова:** офіцер-прикордонник; професійна компетентність; методична система; підсистема мети і завдань; методи навчання; військово-спеціальні дисципліни.*

Постановка проблеми. Сьогодні необхідність підвищення рівня боєздатності органів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону, відповідно до Стратегії розвитку прикордонного відомства, актуалізує потребу в підготовці висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних не лише приймати обґрунтовані та ефективні управлінські та професійні рішення з питань охорони державного кордону, а й планувати і проводити спеціальні операції в зоні проведення антитерористичної операції, володіти всіма видами сучасного озброєння, військовою і спеціальною технікою, знати тактику і стратегію ведення бойових дій, особливості організованого і швидкого переміщення сил і засобів підрозділів, частин та з'єднань тощо.

Офіцер-прикордонник повинен бути професіоналом у різних видах діяльності, володіти динамічною комбінацією знань, умінь і практичних навичок, способами мислення, професійними, світоглядними і громадянськими якостями, морально-етичними цінностями, а також бути здатним успішно здійснювати професійну діяльність – мати високий рівень професійної компетентності. Однак традиційна система професійної підготовки майбутніх офіцерів не завжди забезпечує очікуваний результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості професійної діяльності офіцера-прикордонника є предметом уваги досліджень О. Діденка [1], С. Мула [2], Б. Олексієнка [3], В. Осьодла [4], О. Ставицького [5],

Є. Стасюка [6], Г. Темка [7] та О. Тімченка [7]. Однак комплексного дослідження з питань розроблення, обґрунтування та удосконалення методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін на сьогодні немає.

Метою статті є висвітлення перебігу експериментального дослідження щодо перевірки результативності методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент було організовано відповідно до завдань дослідження. При організації експериментальної роботи було визначено склад учасників експерименту, ознайомлено їх із завданнями експерименту. У різних видах дослідження взяли участь 236 курсантів Національної академії Державної прикордонної служби ім. Б. Хмельницького (НАДПСУ) та 44 представники науково-педагогічного складу. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав з вересня 2013 до травня 2017 року. Його було організовано на базі чотирьох факультетів НАДПСУ.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав чотири етапи відповідно до років навчання курсантів. З урахуванням того, що цільовий компонент є основоположним вектором формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін, при організації експериментальної роботи було визначено цілі навчання військово-спеціальних дисциплін відповідно до вимог, викладених в освітніх документах.

Цілі також відображали предмет навчальної діяльності офіцера-прикордонника, зміст навчального матеріалу, елементи навчальної діяльності курсантів та елементів процесу досягнення мети при формуванні особистісного досвіду курсантів та їх професійно значущих якостей. Наприклад, на першому курсі здійснювалась підготовка молодшого інспектора прикордонної служби – молодшого прикордонного наряду. Цю підготовку забезпечували навчальні дисципліни «Тактика прикордонної служби (Основи охорони державного кордону)», «Прикордонний контроль (Служба прикордонних нарядів в пунктах пропуску через державний кордон)».

На 2-му курсі навчання було організовано підготовку інспектора прикордонної служби (старшого прикордонного наряду). Цю підготовку забезпечували навчальні дисципліни «Тактика прикордонної служби (Охорона державного кордону прикордонним підрозділом)», «Прикордонний контроль (Перевірка документів)». Додатково на 2-му курсі навчання було передбачено сформуванню в курсантів навички командира механізованого взводу шляхом вивчення навчальної дисципліни «Тактика загальновійськових підрозділів».

На 3-му курсі навчання організовано підготовку начальника відділення інспекторів прикордонної служби (старшого зміни прикордонних нарядів). Цю підготовку забезпечували навчальні дисципліни «Тактика прикордонної служби

(Управління службою прикордонного підрозділу)», «Прикордонний контроль (Здійснення прикордонного контролю)». Додатково на 3-му курсі навчання було організовано підготовку офіцера для виконання обов'язків командира роти шляхом вивчення навчальної дисципліни «Тактика загальновійськових підрозділів».

На 4-ому курсі навчання було завершено підготовку курсантів до виконання функцій начальника відділу прикордонної служби III та IV категорії. Основними дисциплінами, які забезпечували формування професійної компетентності, на цьому етапі були «Тактика прикордонної служби (управління прикордонним підрозділом)», «Прикордонний контроль (Організація прикордонного контролю)». Додатково на 4-му курсі навчання здійснено підготовку командира батальйону шляхом вивчення навчальної дисципліни «Тактика загальновійськових підрозділів».

З використанням діяльнісного підходу цілі в навчанні було визначено з урахуванням необхідних результатів навчання, виражених у діях курсантів, через категорії «знати» (зміст навчального матеріалу) і «вміти» (дії, які повинен виконувати курсант у результаті освоєння цього матеріалу). У такому випадку, наприклад, мету навчання дисципліни «Тактика прикордонної служби (управління прикордонним підрозділом)» було визначено як опис видів діяльності, перелік професійних умінь, необхідних офіцерові-прикордоннику для вирішення завдань з охорони кордону, а також усіх тих особистісних характеристик, які слід сформувавши в процесі засвоєння дисципліни.

Визначення цілей навчання військово-спеціальних дисциплін означало формування системи умінь, якими повинні оволодіти курсанти. Стратегічним цілям навчання відповідав навчальний план професійної підготовки, тактичні цілі стосувалися окремих військово-спеціальних дисциплін. У свою чергу оперативні цілі окремих тем військово-спеціальних дисциплін на першому курсі передбачали формування професійної компетентності молодшого інспектора прикордонної служби, на другому – інспектора прикордонної служби, на третьому – начальника відділення інспекторів прикордонної служби, на четвертому – начальника відділу прикордонної служби. Наприклад, було передбачено, що для формування професійної компетентності начальника відділу прикордонної служби III та IV категорії курсанти мають засвоїти порядок відпрацювання документів у системі ГАРТ-1, ГАРТ-3П «Адміністратор» щодо організації оперативно-службової діяльності відділу на місяць (АРМ Начальника відділу та його заступника з ОСД).

З'ясування цілей дало можливість належним чином визначити зміст, методи, засоби і форми навчання військово-спеціальних дисциплін, проконтролювати результати навчання офіцерів-прикордонників, що повинні відповідати вимогам нормативних документів. На основі цілей навчання далі було розроблено зміст військово-спеціальних дисциплін і технології їх освоєння.

В експериментальному дослідженні для побудови процесу викладання-навчання саме навколо курсантів, їхніх знань, ставлення, навичок і досвіду,

було широко використано методи навчання, орієнтовані на курсантів, методи навчання, орієнтовані на викладача, та інтерактивні методи навчання, орієнтовані на курсанта й викладача. Зокрема, серед методів навчання, орієнтованих на курсанта, важливе значення мала робота в невеликій групі, коли вони мали можливість взаємодіяти один з одним. Курсанти також виконували проектну роботу в невеликих групах. Наприклад, при вивченні з навчальної дисципліни «Тактика прикордонної служби (управління прикордонним підрозділом)» таким продуктом, що його курсанти 4-го курсу повинні були отримати в результаті проектної роботи, були рішення та рекомендації щодо взаємодії та всебічного забезпечення оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби. Для виконання цього завдання курсанти повинні були розміркувати над визначенням «організація ОСД» та «управління відділом», довести, на підставі чого здійснюється організація оперативно-службової діяльності відділу, терміни її організації; з'ясувати розглянути зміст організації оперативно-службової діяльності відділу, алгоритм роботи начальника відділу прикордонної служби щодо організації оперативно-службової діяльності.

Загалом для формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін при використанні різних груп методів було ураховано їх доцільність та прийнятність, переваги і недоліки. Ці методи викладачі використовували системно, варіювали залежно від обставин педагогічного процесу та специфіки професійної компетентності, оптимально пристосовуючи до закономірностей військово-спеціальних дисциплін та особливостей вікового й індивідуального розвитку курсантів.

У підсистемі результатів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників викладачі звертали увагу на актуалізацію і збагачення суб'єктного досвіду курсантів, стимулювали їх до самостійного вибору і використання різних способів виконання навчальних завдань, відпрацьовували різні версії при пошуку варіантів вирішення пізнавальних завдань (проблем). Наприклад, курсанти при навчальній дисципліні «Тактика прикордонної служби (управління прикордонним підрозділом)» аналізували різні особливості роботи начальника відділення інспекторів прикордонної служби з управління службою зміни прикордонних нарядів, прослідковували різні варіанти його рішень при ускладненні морально-психологічного стану підрозділу, визначали шляхи та напрями покращення міжособистісної взаємодії у підрозділі, різні варіанти управлінсько-комунікативного впливу начальника відділення у повсякденних та конфліктних ситуаціях.

Така організація спільної діяльності, створення ситуацій вибору та заохочення ініціативи сприяли розвитку активності курсантів у навчальній діяльності, їх відповідальності за результати своєї праці, тобто курсанти ставали співавторами процесу власного навчання. Роль викладача за таких умов суттєво змінювалася. Викладачі намагалися не тільки повідомляти новий матеріал, але

й бути організаторами, фасилітаторами, консультантами. Партнерство у такому випадку замінювало домінування викладача в аудиторії.

У свою чергу в підсистемі діяльності науково-педагогічного складу ВВНЗ викладачі особливу увагу звертали на створення сприятливих умов для врахування і розвитку індивідуальних якостей курсанта, його внутрішнього потенціалу, для реалізації потенційних можливостей майбутніх захисників кордону. Йдеться про організацію навчального процесу, що передбачає вибір способів, прийомів, темпу навчання курсантів, урахує їх індивідуальні відмінності, рівень розвитку здібностей до навчання.

У підсистемі змісту навчання військово-спеціальних дисциплін при визначенні змісту навчання було враховано мету та результати навчання, зокрема ті характеристики, що їх повинен мати офіцер-прикордонник після завершення навчання. Усі військово-спеціальні дисципліни було структуровано відповідно до послідовності (основних етапів) професійної діяльності офіцера-прикордонника: від молодшого прикордонного наряду, командира відділення механізованого взводу, інспектора прикордонної служби (старшого прикордонного наряду), командира механізованого взводу, начальника відділення інспекторів прикордонної служби (старшого зміни прикордонних нарядів), командира роти до начальника відділу прикордонної служби III та IV категорії, командира батальйону. Системотвірним елементом при визначенні складу і структури навчального предмета була сфера охорони державного кордону як об'єкт вивчення.

При підготовці офіцерів-прикордонників з курсу в курс зміст зазначених дисциплін циклу професійної та практичної підготовки ми суттєво розширювали у зв'язку зі зміною діапазону діяльності та розширенням об'єкта вивчення: відповідно від підготовки молодшого інспектора прикордонної служби до підготовки начальника відділу прикордонної служби III та IV категорій. Військово-спеціальні навчальні дисципліни у такому випадку розширювалися за рахунок поглиблення їх теоретичних положень, при цьому на кожному з етапів уявлення про ті чи інші елементи професійної діяльності ми поглиблювали і конкретизували.

У підсистемі діяльності курсанта важливого значення мало забезпечення моніторингу якості навчальної діяльності курсантів, звертаючи увагу на всі її складові, зокрема мотиваційний, операційний, інформаційний та регуляторний компоненти. Зокрема, для підвищення мотиваційної складової професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників ми звертали увагу на вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Для цього викладачі намагалися систематично формулювати цілі навчання, спрямовували діяльність курсантів на їх досягнення, насамперед звертали увагу на мотивацію на кожному етапі навчання, виокремлюючи вступну, поточну і заключну мотивацію. Так, наприклад, вступну мотивацію викладачі здійснювали у формі бесіди, показу, демонстрації того чи іншого предмета або явища військово-спеціальної сфери. Поточна мотивація допомагала налагодити оптимальне педагогічне спілкування в процесі навчання, сприяла формуванню стійкого

інтересу до навчальної діяльності та підтримувала цей інтерес на всіх етапах навчання. Цю мотивацію викладачі використовували для підтримки постійного інтересу до навчальної діяльності під час бесід, лекцій, розповідей та виконання практичних завдань.

Висновки. Впровадження методичної системи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних забезпечило виведення з рівноваги замкнутої та інертної системи освітнього процесу вищого навчального закладу прикордонного відомства, що було необхідним для покращення якості підготовки офіцерів-прикордонників, забезпечення взаємної відповідальності суб'єктів освітнього процесу за кінцеві результати їхнього навчання.

Перспективами подальших наукових розвідок є аналіз результатів впровадження методичної системи формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної компетентності у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діденко О. В. Теоретико-методичні засади формування здатності до професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Діденко Олександр Васильович. – Луганськ, 2009. – 533 с.
2. Мул С. А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності : дис. доктора психол. наук : 19.00.01 / Мул С. А. – Київ, 2016. – 539 с.
3. Олексієнко Б. М. Психологічне забезпечення військової служби у прикордонних військах України / Б. М. Олексієнко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9 – С. 31–33.
4. Осьодло В. І. Вплив смисложиттєвих феноменів на професійну діяльність офіцера / В. І. Осьодло // Вісник Національної академії оборони України : зб. наук. праць / редактор Стасюк В. В. – 2009. – № 5 (13). – С. 156–163.
5. Ставицький О. М. Теоретичні та методичні засади професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ставицький Олег Миколайович. – Старобільськ, 2015. – 39 с.
6. Стасюк Є. В. Організаційно-психологічні особливості професійної діяльності офіцерів-прикордонників органів охорони державного кордону : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Стасюк Євген Вікторович. – Хмельницький, 2008. – 211 с.
7. Темко Г. Д. Система виховання воїна в Збройних силах України: Структура та механізм функціонування / Г. Д. Темко, О. В. Тімченко. – Київ, 1997. – 186 с.

REFERENCES

1. Didenko O. V. (2009). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia zdatnosti do profesiinoi tvorchosti v maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Theoretical and methodical principles of formation of the ability to professional creativity in future officers of the State Border Guard Service of Ukraine]. Luhansk. 533. (in Ukrainian).
2. Mul S. A. (2016) *Psykhologhiia hotovnosti ofitsera-prykordonnyka do profesiinoi diialnosti* [The psychology of the officer-border guard's readiness for professional activity]. Kyiv. 539. (in Ukrainian).
3. Oleksiienko B. M. (1998). *Psykhologichne zabezpechennia viiskovoi sluzhby u prykordonnykh viiskakh Ukrainy* [Psychological support of military service in the border troops of Ukraine]. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota*. № 9. 31–33. (in Ukrainian).

4. Osodlo V. I. (2009). Vplyv smyslozhyttievkykh fenomeniv na profesiinu diialnist ofitsera [Influence of semantic life phenomena on the professional activity of an officer]. Visnyk Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy. № 5 (13). 156–163. (in Ukrainian).

5. Stavytskyi O. M. (2015). Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Theoretical and methodical principles of professional education of future officers-border guards]. Starobilsk. 39. (in Ukrainian).

6. Stasiuk Ye. V. (2008). Orhanizatsiino-psykholohichni osoblyvosti profesiinoi diialnosti ofitseriv-prykordonnykiv orhaniv okhorony derzhavnoho kordonu [Organizational-psychological peculiarities of professional activity of officers-border guards of state border guard institutions]. Khmelnytskyi. 211. (in Ukrainian).

7. Temko H. D. (1997). Systema vykhovannia voina v Zbroinykh sylakh Ukrainy: Struktura ta mekhanizm funktsionuvannia [System of education of a warrior in the Armed Forces of Ukraine: Structure and mechanism of functioning]. Kyiv. 186. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Билявец,

кандидат педагогических наук

Национальная академия Государственной

пограничной службы Украины им. Богдана Хмельницкого

Экспериментальное исследование результативности методической системы формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе обучения военно-специальных дисциплин.

В статье охарактеризованы основные шаги по формированию профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе обучения военно-специальным дисциплинам. Использование методической системы в экспериментальной работе предусматривало выведение из равновесия замкнутой системы образовательного процесса высшего учебного заведения Госпогранслужбы путем воздействия на все ее подсистемы. Автор раскрывает основные мероприятия в подсистеме целей и задач, в частности по определению целей обучения офицера-пограничника на основе деятельностного подхода, модели выпускника вуза и результатов формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников. В подсистеме методов обучения военно-специальным дисциплинам был использован комплекс методов обучения, в частности методов обучения, ориентированных на преподавателя, и интерактивные методы обучения, ориентированные на курсанта и преподавателя. Освещены также меры, касающиеся подсистемы результатов формирования профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников, подсистемы деятельности научно-педагогического состава вуза, подсистемы содержания обучения военно-специальным дисциплинам и подсистемы деятельности курсанта.

Ключевые слова: офицер-пограничник; профессиональная компетентность; методическая система; подсистема целей и задач; методы обучения; военно-специальные дисциплины.

SUMMARY

Sergej Biliavets,

Candidate of Pedagogic Sciences

National academy State

frontier service of Ukraine the name of Bogdan Khmelnytskij

Experimental study of the effectiveness of the methodical system of forming the professional competence to future border guard officers in the process of training in military special disciplines.

Introduction. *The border guard officer must be a specialist in various activities, possess a dynamic set of knowledge, practical skills, ways of thinking, professional, worldview and civic qualities, moral and ethical values, and also to be able to successfully carry out professional duties, that is to have a high level of professional competence. However, the traditional system of professional training of future officers in higher educational establishments does not always provide the expected result.*

Purpose. *Coverage of the course of experimental research on the verification of the effectiveness of the methodical system for the formation of professional competence to future border guard officers in the process of training in military and special disciplines.*

Methods. *The pedagogical experiment was organized in accordance with the objectives of the study. When organizing the experimental work, the composition of the experiment participants was determined, they were acquainted with the tasks of the experiment. 236 cadets of Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine as well as 44 representatives of the scientific and pedagogical staff participated in various types of the research. The formative stage of the pedagogical experiment lasted from September 2013 to May 2017. It was organized on the basis of four faculties of the academy.*

Results. *The introduction of a methodical system for the formation of professional competence to future border guard officers in the process of military and special training ensured the removal of the equilibrium of a closed and inert system of educational process in the higher educational establishment of the border agency, which was necessary for improving the quality of training of border guard officers, ensuring mutual responsibility of the subjects of educational process for the final results of their training.*

Originality. *The methodical system of the professional competence formation to future border guard officers in the process of training in military and special disciplines has been developed and substantiated.*

Conclusion. *Prospects for further scientific research are the analysis of the results of the introduction of a methodical system for the professional competence formation to future border guard officers in the process of training in military and special disciplines.*

Key words: *border guard officer; professional competence; methodical system; subsystem of goals and tasks; teaching methods; military and special disciplines; cadets.*

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У дослідженні розглядаються питання проблеми оцінювання якості електронних освітніх ресурсів. Її складність підвищується за рахунок того, що інтерактивний мультимедійний контент відображає найновіші досягнення в галузі інформаційних систем та комп'ютерної техніки на зміст навчальної дисципліни, утворюючи інноваційні якості електронних освітніх ресурсів. Тому шляхами підвищення якості оцінювання електронних освітніх ресурсів є розвиток системи критеріїв, вдосконалення кваліметрії, уніфікація технологій і процедур, додавання оцінки споживачів освітньої послуги.

Ключові слова: електронний навчальний ресурс; експертиза; експертна оцінка; інтегральна оцінка

Постановка проблеми. Однією із складових навчального процесу у сучасній педагогіці є відкриті освітні ресурси, які використовують для забезпечення навчально-виховного процесу за класно-урочною, самостійною, індивідуальною та дистанційними формами навчання. Наразі вирішується завдання ефективного використання відкритих електронних освітніх ресурсів для конструювання та організації взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу.

Із застосуванням і створенням відкритих електронних освітніх ресурсів, які дозволяють керувати групою, самостійною та індивідуальною роботою на принципово новому організаційному рівні, пов'язані перспективи розвитку різних технологій навчання. Уміння викладача застосовувати електронні освітні ресурси у практиці навчання та виховання є складовою його компетентності в галузі використання інформаційних і комунікаційних технологій - ІКТ-компетентності.

Проблема оцінювання якості електронних освітніх ресурсів виникла практично одночасно з появою перших видань на компактдисках і ресурсів в Інтернеті. Складність проблеми оцінювання якості сучасних відкритих електронних освітніх ресурсів підвищується за рахунок того, що інтерактивний мультимедійний контент відображає вплив останніх досягнень у галузі інформаційних систем та комп'ютерної техніки на зміст навчальної дисципліни, утворюючи інноваційні якості електронних освітніх ресурсів.

До теперішнього часу завдання оцінювання якості електронних освітніх ресурсів вирішувалися виключно на основі експертної оцінки. Комплексна експертиза [1; 2] передбачала тривимірну оцінку електронних освітніх ресурсів, яка оснований на технологічній, змістовій і дизайн-ергономічній експертизі. Проте оцінки експертів мають певні проблеми: нечіткість критеріїв, слабка

кваліметрія, невизначеність технології, суб'єктивність експерта. У той же час наразі експертна оцінка є єдино можливою. Тому очевидним способом підвищення об'єктивності оцінювання електронних освітніх ресурсів є розвиток системи критеріїв, вдосконалення кваліметрії, уніфікація технологій і процедур.

Створення новітніх електронних освітніх ресурсів додало новий поштовх у розвитку кваліметрії і критеріїв оцінювання різних якостей електронного освітнього контенту. Значною обставиною у цьому процесі є те, що ресурси нового покоління уніфіковані за більшістю аспектів: єдине функціональне середовище, визначена архітектура електронного навчального модуля.

Вирішення проблеми оцінювання якості електронних освітніх ресурсів в Україні розпочалося із затвердження Положення про електронні освітні ресурси – Наказ МОН України від 01.10.2012 № 1060 [3], у якому узагальнено визначення поняття електронних освітніх ресурсів, здійснено класифікацію електронних навчальних ресурсів, порядок їх розроблення та впровадження.

Загальновідомо, що якість освіти істотно залежить від якості навчальних посібників та підручників, якими користується учень, студент, викладач. Для контролю та забезпечення якості електронної навчальної літератури необхідно проводити експертизу та сертифікацію електронних навчальних видань: оцінювання відповідності певним вимогам щодо змісту, структури, інформаційного наповнення, функціональних та навчальних можливостей, сучасних наукових положень. А тому актуальним стає розроблення критеріїв сертифікації електронних освітніх ресурсів з визначенням надалі рівня їх якості.

Сертифікація у технічному регулюванні є дія третьої сторони, яка доводить, чи забезпечується необхідна впевненість у тому, що належно ідентифікована продукція, процес чи послуга відповідають конкретному стандарту або іншому нормативному документу [4]. Тому важливим є для забезпечення контролю якості оцінювання електронних освітніх ресурсів сформулювати:

1. Перелік вимог до електронних освітніх ресурсів.
2. Розробити методiku сертифікації електронних освітніх ресурсів на підставі положень чинних правил сертифікації.
3. Для реалізації можливості порівняння різних електронних навчальних видань розробити методiku оцінювання рівня їхньої якості на засадах теорії кваліметрії як оцінювання ступеня відповідності встановленим вимогам.

Аналіз останніх досліджень Питання оцінювання якості електронних освітніх ресурсів досліджуються вченими у різних напрямках. Так змістовно-методичні показники, дизайн-ергономічність та техніко-технологічність розглядалися у працях В. Роберт [7], І.Е. Вострокнутова [3]; проблеми впровадження електронних освітніх ресурсів у навчальний процес відображено В.Ю. Биковим, В.В. Лапінським [1], В.П. Вембер [2]; критерії якості електронних освітніх ресурсів для платформ дистанційного навчання визначені Н.В. Морзе, О.Г. Глазуною [6]; критерії оцінювання електронних навчальних інформаційних ресурсів розкрито Г.М. Кравцовим [5]; педагогічне

проектування особистісно-орієнтованих електронних освітніх ресурсів досліджено В.В. Гурим [4].

Аналіз результатів дослідження свідчить про недостатню вивченість проблеми визначення критеріїв оцінювання електронних освітніх ресурсів.

Метою статті є розгляд проблеми оцінювання якості електронних освітніх ресурсів.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, систематизація педагогічної літератури щодо оцінювання якості електронних освітніх ресурсів у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу У визначенні якості електронних освітніх ресурсів важливими є критерії. На думку В.В. Кравцова [5] до критеріїв оцінювання електронного ресурсу має бути віднесено: авторство матеріалу, повноту представлення навчального матеріалу, відповідність матеріалу світовим стандартам (IMS, SCORM, IEEE та ін.), відповідність змісту робочої програми, повноту методичного забезпечення дисципліни, ступінь використання ресурсу, структурування матеріалу (зміст, лекції, розділи, глави, параграфи), ергономічність тексту (ефективність, розуміння, сприйняття), використання гіпертекстових посилань, наочність матеріалу (форматування тексту, графіки, ілюстрації, фото), використання мультимедійних модулів, інтерактивних систем, тестових завдань, стандартних форматів файлів, відповідність матеріалу рівню знань студента, вільний доступ до матеріалу. Кожний критерій оцінюється 0, 3 або 5 балами. Якість електронних освітніх ресурсів визначається середнім значенням усіх критеріїв.

Інший підхід пропонують Н.В. Морзе та О.Г. Глазунова [6]. Розроблена ними критеріальна рамка оцінювання електронного освітнього ресурсу на базі мультимедійної платформи дистанційного навчання включає такі складові: робочу програму, графік навчання, шкалу оцінювання, друковані та інтернет джерела, термінологічний словник, оголошення, теоретичний матеріал, практичні (лабораторні роботи), завдання для самостійної роботи, модульний контроль, підсумкову атестацію. Деталізація критеріїв здійснюється у розрізі структурно–функціональної, науково–змістовної та методичної експертиз. Вони виділяють шість основних характеристик якості електронного освітнього ресурсу: функціональність, надійність, зручність, ефективність, супровід та можливість перенесення навчального матеріалу (мобільність). Оцінювання якості електронного освітнього ресурсу має враховувати індивідуалізацію, диференціацію та самостійне навчання, можливість застосування для різних типів занять (засвоєння нових знань, набуття умінь та навичок, узагальнення та систематизація знань, контроль, коригування знань, комбінований урок, забезпечувати наочність навчального матеріалу тощо).

Проте, загальними недоліками різних методів оцінювання електронних освітніх ресурсів можна вважати:

- занадто велику кількість критеріїв оцінювання, що ускладнює його процес; ·
- дублювання змісту вимог; ·

- подані методи моніторингу та тестування не систематизують вимог; ·
- методи структурної експертизи дають змогу оцінити лише структуру, а не змістове, методичне та наукове наповнення електронних освітніх ресурсів; ·
- складність алгоритмів оцінювання.

Загальні вимоги щодо електронних навчальних ресурсів містяться у нормативних документах, зокрема [9-11]:

1. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. – Чинний від 2010–07–01.

2. ДСТУ 4861:2007 Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості. – Чинний від 2009.01.01.

3. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 1996-01-01.

Розроблення та впровадження електронних освітніх ресурсів у навчальний процес сьогодні є загальносвітовою тенденцією. Тому у вирішенні проблеми оцінювання якості електронних освітніх ресурсів важливими є міжнародні стандарти для інформаційно-комунікаційних засобів навчального призначення та співпраця міжнародної організації зі стандартизації ISO з міжнародними організаціями й комітетами, зокрема, з Міжнародною електротехнічною комісією ІЕС. Міжнародний стандарт ISO/IEC 19796:2005 “Інформаційні технології навчання, освіта, підготовка. Менеджмент якості, забезпечення якості та метрики” [12] є базисом для опису, порівняння, аналізу, менеджменту якості та підходів до забезпечення якості в цій сфері. Він є інструментом для зіставлення вже відомих підходів та їх узгодження на основі загальної моделі якості. Ключовим елементом стандарту є Рекомендаційна рамка для опису підходів до якості (the Reference Framework for the Description of Quality Approaches). Стандарт ISO / IEC 19796:2005 складається з трьох частин: ·

- ISO/IEC 19796-1:2005 – Ч. 1: Загальний підхід (Part 1: General approach) – перший крок у напрямі побудови гармонізованої моделі якості для навчання на основі ІТ;

- ISO/IEC 19796-2 – Ч. 2: Гармонізована модель якості (Part 2: Harmonized quality model) – визначає інструменти і метрики з метою упровадження загального підходу до якості;

- ISO/IEC 19796-3:2009 – Ч. 3: Рекомендаційні методи та метрика (Part 3: Reference methods and metrics) – розширює межі Рекомендаційної рамки для опису підходів до якості, визначеної в попередній частині стандарту ISO/IEC 19796-1:2005, з упровадженням гармонізованого опису методів та метрики, рекомендованих для впровадження системи забезпечення якості, управління якістю зацікавленими сторонами, які займаються розробленням, розвитком, утилізацією ІТ систем для навчання, освіти і професійної підготовки.

Проте, більшість вимог стандарту ISO/IEC 19796:2005 стосується лише якості розроблення, розвитку, утилізації ІТ систем для навчання, освіти і професійної підготовки. Тому можна вважати, що міжнародні стандарти теж не розкривають поняття якості електронних освітніх ресурсів та не містять вимог щодо її забезпечення.

Зміст різних видів експертизи під час сертифікації електронного освітнього ресурсу включає попередню та комплексну експертизи.

Попередня експертиза включає програмно-технічну експертизу, яка визначає працездатність електронного освітнього ресурсу як програмного продукту і його сумісність з апаратно-програмними комплексами різних конфігурацій; дає оцінку відповідності чинним стандартам та сучасному технічному рівню аналогічних продуктів; визначає стійкість до помилкових чи некоректних дій користувача

Комплексна експертиза включає:

- структурну експертизу, яка передбачає аналіз виконання загальносистемних вимог до електронних освітніх ресурсів, наявності обов'язкових складових та визначення відповідності кожної складової встановленим вимогам;

- наукову експертизу, яка передбачає аналіз застосування сучасних наукових положень, розробок, інформації та посилань на передові наукові праці у матеріалах електронних освітніх ресурсів; оцінюється актуальність змісту, новизна поданого матеріалу, його завершеність і логічна узгодженість;

- методичну експертизу, яка передбачає оцінювання методичних аспектів організації дистанційного курсу, педагогічно-психологічних засад організації навчальної діяльності студентів, організації системи контролю; оцінюється завершеність і логічна узгодженість матеріалу.

Можливості електронних освітніх ресурсів нового покоління забезпечують трансформацію освітніх технологій, основаних на репродуктивній моделі навчання, в напрямку інноваційних технологій активного навчання. Інновації в освітній діяльності визначаються приростом творчого компонента діяльності викладача в аудиторії, переходом від мовлення до дискусії, колективного аналізу і дослідженням за повноцінної і високоефективної самостійної роботи студентів та викладача за межами аудиторії. Таким чином, освітні технології реалізують потенціал відкритих електронних освітніх ресурсів нового покоління у таких напрямках:

- забезпечення всіх компонентів освітнього процесу;
- здійснення особистісно-орієнтованого навчання;
- розвиток активно-дієвих форм навчання;
- розширення функціональності системи та кардинальне підвищення ефективності самостійної навчальної роботи.

Завдяки високій інтерактивності і мультимедійності контенту електронного навчального модуля розвиток активно-дієвих форм навчання переходить у практичну площину впровадження в систему післядипломної освіти, що підтримується моделінгом. З урахуванням варіативності модулів діяльності, найефективніші форми навчання можуть поширюватися на будь-якого споживача освітньої послуги.

Крім інноваційних і технологічних якостей у системі оцінювання модуля велику роль відіграє традиційна експертиза навчального змісту. Мінімумом необхідними при цьому є такі критерії:

- відповідність завданням на виконання робіт;
- відповідність навчального змісту освітньому стандарту (програмі навчання);

- повна відповідність тематичного елемента предметній області;
- методична ефективність за рахунок доцільного використання інноваційних якостей;
- відповідність сучасним науковим уявленням предметної області;
- відповідність базовим цінностям соціуму;
- адекватність підсумкових даних.

Необхідно зазначити, що інтегральній оцінці якостей створених електронних навчальних модулів передують експертиза концепції електронного освітнього ресурсу в предметній області, узгодження сценарних планів та інших організаційно-правових документів, покладених в основу розроблення відкритої модульної мультимедійної освітньої платформи. Відповідно, параметри і характеристики модуля, встановлені в процесі експертизи як такі, що визначають його інноваційні, технологічні та змістові якості, повинні бути не гірші від заявлених у вихідній документації.

Процедура інтегрального оцінювання якостей електронного навчального модуля розпочинається з моменту реєстрації електронного освітнього ресурсу.

Як впливає з концепції моніторингу якості електронного освітнього ресурсу, інтегральна оцінка якостей навчального модуля проходить через досить великий перелік параметрів, що характеризують його інноваційні, технологічні та змістові якості.

Певні якості електронного навчального модуля можна встановити тільки експертизою під час його функціонування. Так, виключно до компетенції експерта належить визначення рівня інтерактивності, якості мультимедійних компонентів, а також оцінювання змістових якостей.

Складові інтегрального оцінювання якостей електронних освітніх ресурсів

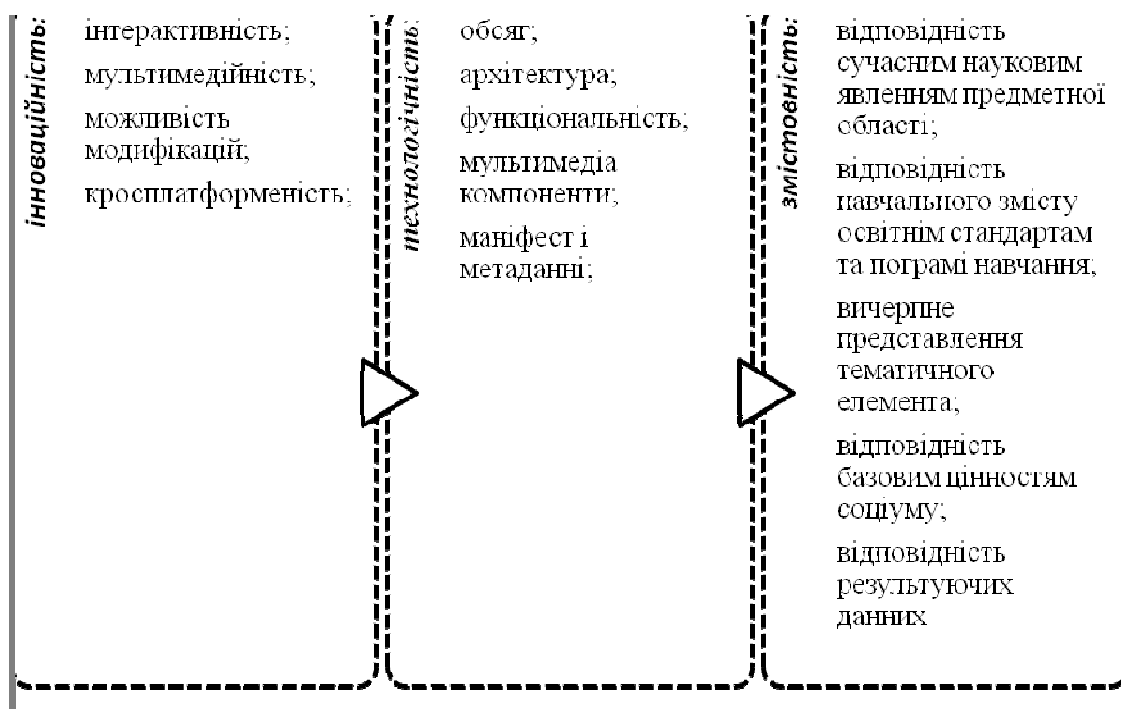

Рис. 1. Модель інтегрального оцінювання якостей електронних освітніх ресурсів

Відповідно до рис. 1, інтегральне оцінювання якостей електронного навчального модуля розбивається на три етапи. На першому етапі проводиться автоматичний комп'ютерний аналіз структурних складових електронного навчального модуля, що дозволяє отримати попередню або остаточну оцінку більшості технологічних і ряду інноваційних якостей.

На другому етапі експерт - фахівець в області інформаційних технологій проводить функціональну експертизу модуля. В процесі відтворення електронного навчального модуля встановлюються його функціональні можливості і виявляються помилки програмних рішень. Крім того, динамічний режим забезпечує додаткову інноваційно-технологічну експертизу для уточнення даних структурного аналізу, а також дає можливість оцінити інноваційні та технологічні якості, що визначаються тільки в процесі функціонування навчального модуля.

На третьому етапі експерт – фахівець з предметної галузі оцінює змістові якості модуля.

Важливими елементами інтегрального оцінювання якостей електронного навчального модуля на кожному процедурному етапі є порядок та критерії оцінювання. При цьому необхідно зазначити, що негативна оцінка будь-якої із якостей модуля на будь-якому етапі не є підставою для припинення процедури оцінювання, яка покликана дати максимальну інформацію для доопрацювання модуля. Винятком є тільки порушення функціональності модуля, які викликані критичними помилками в його архітектурі або програмних рішеннях, що унеможлиблює подальшу процедуру оцінювання.

Основною ціллю функціональної експертизи є аналіз працездатності електронного навчального модуля, перевірка чіткості виконання всіх заявлених функцій. Крім того, при відтворенні модуля завершується експертиза його інноваційних і технологічних якостей: уточнюються попередні оцінки структурного аналізу і виносяться оцінки щодо ІТ-якостей, які визначаються тільки в процесі функціонування модуля.

Функціональне середовище електронного навчального модуля включає кросплатформенні програвач та органайзер, а також сумісність із системним програмним забезпеченням. Під час функціональної експертизи розглядається кожна мультимедійна сцена в електронному навчальному модулі, виявляється непрацездатність (або помилкова робота) тих чи інших мізансцен, мультимедіа композицій, навчальних об'єктів чи процесів, медіаелементів, медіакомбінацій, елементів навігації, маніпуляторів та інших елементів. Визначаються помилки організації інтерактиву - відсутність або неправильна реакція об'єкта чи процесу, невідповідні пропозиції-повідомлення, помилки розміщення об'єктів.

Недопустимими є порушення у функціонуванні електронного навчального модуля, помилки на будь-якому рівні - від модуля в цілому до медіаелементів. Виявлення помилки функціонування є підставою для припинення процедури ІВК, модуль повертається на доопрацювання.

У повнофункціональному модулі експертним шляхом встановлюється також:

- рівень інтерактивності,
- рівень мультимедійності кожної сцени,
- якість мультимедіа компонентів.

Оцінювання інноваційних якостей здійснюється за критеріями і кваліметрією уніфікованих вимог. Якість мультимедіа компонентів визначається суб'єктивно.

Необхідно зауважити, що після визначення рівня мультимедійності кожної навчальної сцени, оцінка рівня мультимедійності модуля, отримана на етапі структурного аналізу, може змінитися. Крім того, оцінка може змінитися на негативну, якщо буде виявлена сцена з рівнем мультимедійності, що дорівнює одиниці. Таким чином, ще одне призначення функціональної експертизи - уточнення деяких оцінок комп'ютерного структурного аналізу.

Крім рівня мультимедійності, функціональна експертиза фактично дає остаточну оцінку мультимедійній модульній платформі. Бездоганне функціонування модуля, відтвореного кросплатформним програвавачем, дозволяє переконатися у відсутності переносних орієнтованих програмних рішень, прихованих від структурного аналізу. Однак, з огляду на істотні відмінності кваліфікації та технологічної культури розробників, цього може виявитися недостатньо. Для прийняття остаточного рішення слід безпосередньо переконатися у функціональності електронного навчального модуля, відтвореного в середовищі альтернативної операційної системи.

Контроль оригінальних записів у метаданих (опис електронного навчального модуля, його характеристики, авторські права, ключові слова та ін.) - також покладається на експерта. Результати експертного контролю разом із даними автоматичного аналізу дозволяють дати остаточну оцінку якості метаданих електронного навчального модуля.

Надзвичайну вагу має експертиза змістових якостей навчального модуля, тобто освітньої ефективності мультимедіа продукту. Сучасний стан розвитку електронного освітнього контенту характеризується істотним просуванням у формалізації критеріїв оцінювання, кваліметрії інноваційних і технологічних якостей електронного освітнього ресурсу, визначенням розуміння освітньої цінності продукту. Однак, у сучасній експертизі перейшли від читання символічних описів до безпосереднього вивчення об'єктів і процесів предметної області.

У цих умовах експертиза змістових якостей електронного навчального модуля повинна використовувати систему прозорих критеріїв з мінімальними можливостями трактування. Проте, не можливо забувати про педагогіку, яка значною мірою - мистецтво і, як будь-яке мистецтво, невіддільна від творця, простіше кажучи - суб'єктивна. Виходом в такій ситуації може бути тільки навмисна відмова від очевидно дискусійних формулювань критеріїв оцінювання.

У рамках експертизи змістових якостей електронного навчального модуля фахівець предметної області повинен дати оцінку контенту електронного навчального модуля, виходячи з таких критеріїв як відповідність сучасним

науковим уявленням предметної області; відповідність навчального змісту освітньому стандарту (програмі навчання); вичерпне уявлення тематичного елемента; методична ефективність за рахунок доцільного використання інноваційних якостей; відповідність базовим цінностям соціуму; адекватність підсумкових даних.

Уніфікованими вимогами концепції оцінювання електронного навчального модуля визначені можливі варіанти розв'язання завдань особистісно орієнтованого навчання у відкритій освітній модульній мультимедійній системі. Виходячи з уніфікованих вимог, слід розрізняти варіативні модулі, що розміщуються в центральному сховищі системи, підготовлені професійними розробниками, і модулі, модифіковані користувачами під власні запити.

Оцінити якість навчального електронного освітнього ресурсу неможливо без урахування думки споживачів освітньої послуги. Більшість ключових критеріїв, які використовують для оцінювання електронних освітніх ресурсів, не завжди чітко визначають навчальну ефективність оцінюваного програмного пакета. Отримання достовірної інформації про роботу електронного освітнього ресурсу є результатом включення студентів у процес оцінювання.

Для оцінювання електронного освітнього ресурсу використано модель Рейзера та Діка [15], що зосереджена на тому, наскільки студенти отримують нові навички, якими наділений пакет програмного забезпечення електронного навчального модуля - моделінг. Використовуючи цей підхід, викладачі зможуть краще визначати електронні навчальні модулі, які ефективно навчають.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблена система оцінювання електронних освітніх ресурсів передбачає інтегральне оцінювання якостей кожного окремого навчального модуля. Вона містить параметри, що характеризують інноваційні, технологічні та змістові якості навчального модуля. Така система оцінювання електронних освітніх ресурсів дозволяє:

1. Оцінити та проконтролювати як окремі навчальні модулі, так і всю навчальну систему в цілому.

2. Перейти від оцінювання окремих процесів та елементів у навчальному модулі, до модульного структурно-цільового (інтегрального), орієнтованого на особистість фахівця, що навчається в системі післядипломної освіти.

3. Ввести систему інтегрального оцінювання якості освітніх ресурсів та ефективності діяльності споживача освітніх послуг, передавши контроль за величинами на рівень системи через вбудований модуль контролю за освітньою діяльністю. Зручність інтегральних оцінок полягає в тому, що вони дають єдиний числовий критерій якості.

4. Ініціювати поступове розширення в усіх напрямках відкритого електронного освітнього ресурсу по мірі впровадження нових показників освітньої педагогічної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення / В.Ю.Биков., В.В.Лапінський // Комп'ютер у школі та сім'ї №2(98), 2012. – С.3-6.
2. Вембер В. П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес / В. П. Вембер // Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2(3). – Режим доступу : [http : //www.ime.eduua.net/em3/emg.html](http://www.ime.eduua.net/em3/emg.html) – Заголовок з екрана.
3. Вострокнутов И.Е. Теория и технология оценки качества программных средств образовательного назначения / И.Е.Вострокнутов. – М.: Госкоорцентр информационных технологий, 2005. – 300 с.
4. Гура В.В. Теоретические основы педагогического проектирования личностно-ориентированных электронных образовательных ресурсов и сред / В.В. Гура. [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-osnovy-pedagogicheskogo-proektirovaniya-lichnostno-orientirovannykh-elektronnykh-obrazovatelnykh-resursov-i-sred> – Заголовок з екрана.
5. Кравцов Г.М. Про критерії оцінювання якості електронних навчальних ресурсів / Г.М. Кравцов. [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: http://zavantag.com/tw_files2/urls_6/298/d-297134/7z-docs/5.pdf – Заголовок з екрана.
6. Морзе Н.В. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання / Н.В. Морзе, О.Г. Глазунова // Інформаційні технології в освіті: Зб. наук. праць. Випуск 4. – Херсон: ХДУ, 2009. – С.63–75
7. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) / И.В.Роберт. – М.: ИИО РАО, 2008. – 274 с.
8. Наказ Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 № 1060 Про затвердження положення про електронні освітні ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрана.
9. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. – Чинний від 2010–07–01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 13 с.
10. ДСТУ 4861:2007 Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості. – Чинний 2009.01.01. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 45 с.
11. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 1996-01-01. – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с:
12. ISO/IEC 19796-1:2005 Information technology — Learning, education and training — Quality management, assurance and metrics — Part 1: General approach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=33934. – Назва з екрана
13. Сироткін Г.В. Модель системи інтегральної оцінки якості освіти і ефективності діяльності внз // Інновації в науці: зб. ст. по матер. XLVI міжнар. наук.-практ. конф. № 6 (43). - Новосибірськ: СіБАК, 2015.
14. IEEE Learning Technology Standards Committee. WG 12: Learning Object Metadata <http://ltsc.ieee.org/wg12>
15. Kelly B. Reflections on CETIS's "Future of Interoperability" Meeting. <http://ukwebfocus.wordpress.com/2010/01/14/reflections-on-future-of-interoperability-standards-meeting>
16. Sharable Content Object Reference Model (SCORM) – Advanced Distributed Learning Initiative. <http://www.adlnet.org/Technologies/Scorm/default.aspx>
17. Sharable Content Object Reference Model (SCORM) 2004. / Перевод с англ. Е.В. Кузьминой. – М.: ФГУ ГНИИ ИТТ «Информика», 2005, <http://www.edu.ru/db/portal/e-library/00000053/SCORM-2004.pdf>

REFERENCES

1. Bykov V.Yu. Methodological and methodical bases for the creation and use of electronic teaching aids [Methodological and methodical foundations for the creation and use of electronic teaching aids] / V.Yu.Bikov, V.V.Lapinsky // Computer at school and family №2 (98), 2012. - С.3-6 (in Ukrainian).
2. Vember V.P. Informatization of education and the problems of introducing pedagogical software tools into the educational process [Informatization of education and problems of introducing

pedagogical software tools into the educational process] / VP Vember // Information technologies and teaching aids [Electronic resource]. - 2007. - No. 2 (3). - Mode of access: <http://www.ime.eduua.net/em3/emg.html> - Title from the screen (in Ukrainian).

3. Vostroknutov IE Theory and technology of estimation of quality of software of educational purposes [Theory and technology of estimation of quality of software of educational purposes] / IE Vostroknutov. - M.: State Center of Information Technologies, 2005. - 300 p. (in Russia).

4. Gur V.V. Theoretical Foundations of Pedagogical Designing of Personally Oriented Electronic Educational Resources and Mediums [Theoretical bases of pedagogical designing of personal-oriented electronic educational resources and environments] / VV Guru [Electronic resource]. - 2007. - Access mode: <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-osnovypedagogicheskogo-proektirovaniya-lichnostno-orientirovannykh-elektronn> - Title from the screen (in Russia).

5. Kravtsov GM On the criteria for assessing the quality of electronic learning resources [On the criteria for assessing the quality of electronic learning resources] / G.M. Kravtsov [Electronic resource]. - 2010. - Access mode: http://zavantag.com/tw_files2/urls_6/298/d-297134/7z-docs/5.pdf - Title from the screen (in Ukrainian).

6. Morse N.V. Criteria for quality of electronic training courses, developed on the basis of distance learning platforms [Criteria for the quality of e-learning courses developed on the basis of distance learning platforms] / N.V. Morse, O.G. Glazunova // Information technologies in education: Zb. sciences works. Issue 4. - Kherson: KSU, 2009. - p.63-75 (in Ukrainian).

7. Robert I.V. Theory and method of informatization of education (psychological and pedagogical and technological aspects) [Theory and method of informatization of education (psychological and pedagogical and technological aspects)] / I.V.Robert. - M.: IAO RAO, 2008. - 274 p. (in Ukrainian).

8. Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine dated 10/01/2012 № 1060 On Approval of the Provision on Electronic Educational Resources [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. - Title from the screen (in Ukrainian).

9. DSTU 7157: 2010. Information and documentation. Electronic edition. Basic Types and Output Details. - Valid from 2010-07-01. - K.: Derzhspozhyvstandart of Ukraine, 2010. - 13 p. (in Ukrainian).

10. DSTU 4861: 2007 Information and documentation. Edition. Output information. - Effective 01.01.2009. - K.: Derzhspozhyvstandart of Ukraine, 2009. - 45 p. (in Ukrainian).

11. DSTU 3017-95 Edition. The main types. Terms and definitions. - Effective from 01/01/1996. [DSTU 7157: 2010. Information and documentation. Electronic edition. Basic Types and Output Details.] - K.: Gosstandart of Ukraine, 1995. - 47 s. (in Ukrainian).

12. ISO / IEC 19796-1: 2005 Information technology - Learning, education and training - Quality management, assurance and metrics - Part 1: General approach. - Access mode: [ISO/IEC 19796-1:2005 Information technology -- Learning, education and training -- Quality management, assurance and metrics -- Part 1: General approach] http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?Csnumber=33934. - Title from the screen

13. Sirotkin G.V. Model of the system of integral evaluation of the quality of education and the effectiveness of the activities of universities [The model of the system of integral assessment of the quality of education and the effectiveness of the work of the] // Innovations in science: Sb. Art. by mothers XLVI International science-practice conf. No. 6 (43). - Novosibirsk: SibAc, 2015 (in Russia).

14. IEEE Learning Technology Standards Committee. WG 12: Learning Object Metadata [IEEE Learning Technology Standards Committee.] <http://ltsc.ieee.org/wg12>

15. Kelly B. Reflections on CETIS's "Future of Interoperability" Meeting. [Reflections on CETIS's "Future of Interoperability" Meeting.] <http://ukwebfocus.wordpress.com/2010/01/14/reflections-on-future-of-interoperability-standards-meeting>

16. Sharable Content Object Reference Model (SCORM) – Advanced Distributed Learning Initiative. <http://www.adlnet.org/Technologies/Scorm/default.aspx>

17. Sharable Content Object Reference Model (SCORM) 2004. / Perevod s angl. E.V. Kuz'my'noj. – M.: FGU GNY'Y' Y'TT «Y'nformy'ka», 2005, <http://www.edu.ru/db/portal/e-library/00000053/SCORM-2004.pdf>

РЕЗЮМЕ

Анна Кашина,
кандидат педагогических наук
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова

Методика оценивания качества электронных учебных ресурсов в системе последипломного педагогического образования

В исследовании рассматриваются вопросы проблемы оценивания качества электронных образовательных ресурсов. Ее сложность повышается за счет того, что интерактивный мультимедийный контент отображает новейшие достижения в отрасли информационных систем и компьютерной техники на содержание учебной дисциплины, образовывая инновационные качества электронных образовательных ресурсов. Поэтому путями повышения качества оценивания электронных образовательных ресурсов являются развитие системы критериев, совершенствования квалиметрии, унификация технологий и процедур, добавления оценки потребителей образовательной услуги.

Ключевые слова: электронный учебный ресурс; экспертиза; экспертная оценка; интегральная оценка

SUMMARY

Ganna Kashina,
Candidate of Pedagogic Sciences
National pedagogical university
to the name of M. P. Dragomanowa

Methodology of evaluation of the quality of electronic learning resources in the system of postgraduate pedagogical education

Introduction *The problem of assessing the quality of electronic educational resources (EER) is increasing due to the fact that interactive multimedia content reflects the latest achievements in the field of information systems in the content of discipline, creating the innovative qualities of the EER.*

Purpose *The purpose of the study is to develop a methodology for assessing the quality of EER, taking into account their innovation.*

Methods *At present, the EER quality assessment task has been decided solely on the basis of expert judgment. A comprehensive examination involves a three-dimensional evaluation of the EER, based on an ergonomic examination of technology, content and design. However, expert assessments have drawbacks: uncertainty of criteria, poor qualimetry, uncertainty of technology, subjectivity of an expert.*

Results *The proposed evaluation methodology EER provides an integral assessment by the expert of the qualities of each individual training module and contains parameters characterizing the innovative, technological and content quality of the training module.*

Originality *The developed EER evaluation method allows to evaluate and control both individual training modules and the entire educational system as a whole; move from evaluating individual processes and elements in the training module to an integral, focused on the personality of a specialist trained in the system of postgraduate education.*

Conclusion *The proposed methodology for evaluating modern EER provides the introduction of an integrated assessment system for the quality of EER and the effectiveness of consumer education services by passing control over the values to the system level through the integrated control module for educational activities. In further research, it is necessary to initiate the extension of the evaluation methodology in all areas of the open e-learning resource as the new indicators of the educational pedagogical system are introduced.*

Key words: e-learning resource; expertise; expert assessment; integral assessment

Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 3008-95;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкуються великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2,5 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті,

наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописними буквами); аннотация (курсив) на русаком языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;
не відповідає тематиці збірника;
виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;
не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);
порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. **Кожній статті** збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. **REFERENCES** (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. **Порядок рецензування статей**, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD–RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

експертний висновок про можливість відкритого публікування статті, завірений печаткою,

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271–09–76; 063–463–09–27; e-mail: prihodko1702@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О. Структура готовності вчителів фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedahohichna pidhotovka maibutnix uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchykh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація высшего образования в Украине

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovski

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

(підпис)

“ ___ ” _____ 20___ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

№ 2 (36)

Відповідальний за випуск *Ю.І. Приходько*
Коректори *О.В. Красницька, О.О. Рибчук*

Підписано до друку 01. 11. 17. Здано до набору 03. 11. 17. Формат 15x21

Обл. вид. арк. 12. Наклад 100 прим.

Україна, 03049, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28

Віддруковано Поліграфічним центром Осадчого В. В.

тел. (044) – 587-78-35